5

HRVATSKA
KNJIŽEVNA
REVIJA

MARULIĆ

2002

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Radovan Grgec
Uređuje uredički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 2002.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 49 22 300
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 180 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 30 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

2360000-1000000013
012103-2424116225

Tisak: TISKARA ZELINA d.d. Sv. Ivan Zelina

Radovan GRGEC

Uz rub (144)

Ivan Pavao II. nije propustio "katolički Woodstock" (Svjetski dan mladih) usprkos bolesti, starosti i slabosti. U Torontu, doduše, nije bilo lani očekivanog broja, ali bilo je to ipak spektakularno. Sigurno da i takve vanjske manifestacije u sekulariziranom i dekristijaniziranom svijetu imaju svoju težinu i značenje.

Gledajući Ivana Pavla II. kako uz pomoć pratilaca, pritisnut bolju, ide naprijed ususret mladima i ostalima što ga oduševljeno dočekuju, čovjek bi se mogao zapitati kakav dojam ostavlja taj oronuli starac u bijelom, koji prilično nerazgovijetnim glasom uspijeva izgovoriti nekoliko rečenica na nekoliko jezika, na one koji ga gledaju i slušaju. Sigurno ga mnogi gledaju s velikom simpatijom i sućuti, a nekima možda sve to ide na živce? Međutim, on ide naprijed teško i sve teže, ali "jest nešto što ga naprijed kreće". Ne odustaje nego nastavlja svoj "hod po mukama". Mnogi se kršćani, pak, pitaju nije li ta pognuta spodoba slika Krista patnika. To je slika i ljudske sudbine koju je Spasitelj svijeta natovario na leđa kao križ nade, padajući pod njegovim teretom, ali i podižući se kako bi završio svoj put prema Kalvariji i Uskrsu.

Fanfare i trijumfalne koračnice i pjesme mladeži odudaraju od križnih puteva kojima prolaze toliki vjernici i bezvjerci i kojima su prošli toliki pripadnici hrvatskoga naroda, bili stari ili mladi. Križ što ga doniješe mladi iz Rima u Toronto nadvio se nad tisuće prisutnih kao znak nade i kao poticaj mladima da budu "sol zemlje i svjetlo svijeta". Na taj križ iznad Toronta upozorio je mlade i zagrebački nadbiskup *Bozanić*. I u bogatoj Kanadi, gdje su katolici manjina a praktični vjernici manjina u toj manjini, s poštovanjem su slušali poruku Blaženstava od starca u bijelom. Ugledavši se u Papu, mnogi su osjetili želju da i sami krenu tim putem, boreći se za određene vrednote "do posljednjega daha" i "do zadnje kapi krvi". Konačno, mladi su oni koji svoju mladost dokazuju mladošću srca. Kad je Papa govorio o svojoj starosti i mladosti srca, na pamet su mi dolazili stihovi iz "Svakidašnje jadikovke" *Tina Ujevića*.

Pomiriti nam se s križem ako želimo shvatiti i prihvatiti ljudski udes na zemlji. Dolaze mi na pamet i riječi sv. *Franje Saleškoga:* "Bog je prije svih vremena odabrao križ za spas svijeta. Po Kristu postavio ga je znakom za sve ljude. Daje ti ga iz svoga srca. Božanskom mudrošću ugrijao ga je srcem koje voli i u svojoj mudroj pravednosti provjerio nije li prevelik ili pretežak za tvoja ramena. Zatim je još jednom pogledao na tebe i tvoju hrabrost, i tako križ dolazi konačno k tebi kao osobni pozdrav Božji i kao znak njegove duboke ljubavi."

* * *

Iako je križ jednima ludost a drugima sablazan, pogotovo u civilizaciji probitka i užitka, konzumizma i utilitarizma, on se diže visoko iznad svjetskih vrtloga kao znak nade. "Stat crux dum volvitur mundus"! On je stalan poziv mladima da se hrabro suprotstave "džungli egoizma" (*Jean-Claude Guillebaud*). Neuspjesi zapadnih parlamentarizama i demokracija otkrivaju socijalnu nepravdu raznih tržišnih utakmica i najvećih kapitalističkih kompanija, kao što nam drama World Trade Centra u New Yorku otvara oči kako bismo se uvjerili u krhkost grandioznih "babilonskih kula", koje bi trebale biti znak našega progresa a u stvari su samo "kule u zraku". Naša osobna sebičnost i grozničavi hedonizam dovodi u pitanje svaki uznositi govor o općem i zajedničkom dobru i socijalnoj pravdi. Uostalom, nije li i *Margaret Thatcher* već rekla da koncept socijale i socijalne pravde nema nikakva smisla (There is nothing such as society). I mi znamo da nikakva retorika ne može obnoviti naše povjerenje u nekakav hrvatski "New Deal" u borbi protiv nezaposlenosti, recesije i proizvodne stagnacije. Mnogi su briljantni svjetski ljudi, miljenici uspjeha i društvenoga glamura, shvatili da je spas u molitvi i u vjeri u Kristov križ, npr. *Saint-Exupéryjev* suvremenik i pilot *Bernard Cordier*, koji je, čitajući knjigu *Lecomtea de Noüya* "Čovjek i njegov udes" u svom pariškom stanu, odlučio postati cistercit, što je i ostao do kraja života. Nije li sličan bio i životni put *Charlesa de Foucaulda*, agnostičkoga časnika i obraćenika, koji je odlučio da posveti svoju sudbinu bijednim beduinima u Africi. P. *Yves Congar* običavao je govoriti kako je Duh Sveti dao svijetu dva "mistična svjetionika" za naše mračno doba: Charlesa de Foucaulda i sv. *Tereziju iz Lisieuxa*.

Crkva sve više uviđa koliko ti "svjetionici" znače za kršćane našega vremena kad mora priznati da su se i u njezinim redovima pojavili i još se pojavljuju "dimovi Sotone" u obliku kapitalističke pohlepe, hedonizma, pedofilije itd. Katolička Crkva mora biti svjesna da i u takvom svijetu mora dati svjedočanstvo o križu Isusa Krista i o njegovoj poruci Blaženstava. *George W. Bush*, prigodom svojega svibanjskoga posjeta Papi, izjavio je: "Zabrinut

sam za događaje u katoličkoj Crkvi, koja je uvijek bila hridina i nevjerojatno važna institucija u našoj zemlji."

Nažalost, tu instituciju potresaju snažni valovi novih oluja. Npr. njezini protivnici prigovaraju joj kako nije bila dovoljno hrabra da se suprotstavi *Hitleru* i drugim diktatorima. *Gavrasov* novi film s očitim aluzijama na stav *Pija XII.* za vrijeme II. svjetskog rata rječito o tom govori. Međutim, kod Romillata izašla je nedavno knjiga "Le dernier avertissement" (Posljednje upozorenje) koja nam vjerno ocrtava stav Crkve nakon *Goebbelsova* ultimativnog upozorenja i nakon objave enciklike "Mit brennender Sorge" (S dubokom zabrinutošću) koju je uglavnom redigirao kardinal Pacelli. Znamo da se ni tada Crkva nije sustezala silnicima propovijedati istinu križa i pravednosti, o čemu je kasnije hrabro svjedočanstvo dao i naš blaženik A. Stepinac.

* * *

Pogled na križ, na Raspetoga, bila je posljednja molitva jednoga mladog prijatelja, koji je nedavno umro u najvećim bolima. "Moja je ljubav Raspeti", pisao je *Ignacije Antiohijski* Rimljanima. Možda je molitva čovjeka patnika Kristu patniku najmoćnije oružje kojim mi smrtnici raspolažemo? Neki se pitaju, čemu uopće moliti kad je ionako sve odvijeka predviđeno i određeno, zaboravljajući da je Svemogući, za kojega nema kategorija "prije" i "poslije", uslišao naše molitve i "post factum". Velika je snaga molitve. *Alfonz Liguori* piše o toj snazi u svojem spisu "Veliko sredstvo - molitva".

Majka Božja, koja je bila i jest najbliža svom božanskom Sinu, i danas je naša najveća zagovornica i pomoćnica kod Boga. Njezina moćnog zagovora sjećamo se naročito u mjesecu njezine krunice, u listopadu. Snažan je i zagovor ostalih svetaca, blaženika i Božjih ugodnika. O tom što je za mene i moju obitelj značila pomoć i zaštita bl. *Alojzija Stepinca* i biskupa *Josipa Langa* već sam više puta pisao. Mislim da bih mogao napisati i knjižicu "Biskup Lang i povijest moje obitelji". To utjecanje u zagovor našim uzornicima i Božjim ugodnicima nije za mene iluzija, kao što ni pomoć koja je došla po tom zagovoru, kad se najmanje, ljudski govoreći, očekivalo, nakon izrečenih molitava i završenih devetnica, ne može za mene biti puka koincidencija.

I naši prosvijetljeni i "prosvijećeni" suvremeni vjernici, koji mnoge pučke molitve i pobožnosti označuju kao "passus extra viam" s obzirom na liturgiju i euharistiju, vjerojatno naslućuju da ti vidovi pobožnosti nisu u međusobnoj suprotnosti, nego da se providencijalno nadopunjuju. To vrijedi za pobožnost Srcu Isusovu i za molitvu krunice. Krunica nije nikakvo mehaničko ponavljanje istih molitava i uzdaha nego sretna kombinacija eksplicitne i kontemplativne

molitve, vjerovanje i evanđelje u malom. Promatrajući otajstva Isusova života završavamo sve to molbom njegovoj Majci da nam svojim moćnim zagovorom kod svemoćnog Sina bude na pomoći sada i u času naše smrti.

Didier Decoin, o čijoj smo knjizi "Gospa ima plave oči" pisali prije petnaestak godina, u svom posljednjem romanu "Ume Seyerling", objavljenom prigodom atentata na njujorški neboder u rujnu 2001., opisuje kako njegova junakinja želi poći u Englesku da vidi "bijeli vrt", tj. opisuje čežnju vjernika da prodre u tajnu onostranosti i Apsoluta. Psihoanalitičar *Daniel Roquefort* u knjizi "L' envers d' une illusion" (Druga strana iluzije) pokušava pokazati kako konfrontacija *Augustina* s *Pelagijem* ili *Freuda* s *Jungom* otkriva da sve to nisu iluzije nego istine u svjetlu Otkupljenja. I oni koji vjeruju u moć molitve izgledaju nekim agnosticima i bezvjercima kao zarobljenici "magičnih" iluzija koje vrše na čovjeka utjecaj izvan "zdravorazumskih" okvira. Međutim, o tom što su "zdravorazumski" okviri, danas, kad granična područja između religije i znanosti postaju sve neodređenija, dalo bi se raspravljati s različitih stanovišta.

* * *

Ni "prosvijećeni" klerici i pismoznanci ne žele neka od tih stanovišta "demistificirati", svjesni da nema smisla zamjerati se onima koji su od njih viši u hijerarhijskom smislu, pogotovo kad znaju da ni sadašnji Papa nije sklon previše racionalističkim analizama onoga što nadilazi granice razuma. Isto tako ni oni što ih zovemo "režimskim" novinarima, kojih su puni naši masmediji, ne žele doći u sukob s mišljenjima onih na čijoj su plaći.

Mi, pak, u "Maruliću", naročito u rubrici "Mišljenja i reagiranja", donosimo najrazličitije stavove u skladu s načelom "Audiatur et altera pars". Uostalom, svjesni smo činjenice da Bog "piše pravo i krivim crtama".

Stoga, ne možemo ne čuti snažne glasove u prilog pobožnosti hrvatskoga puka koji se okuplja oko raznih svetišta i prošteništa, dolazeći katkada pod utjecaj raznih manipulatora javnoga mnijenja. Ako poznati filmski režiser, ponikao u katoličkoj sredini, izjavljuje da je postao "pravi katolik" tek u tom ozračju pučke pobožnosti, mogli bismo mu možda i povjerovati (premda se u privatnom životu udaljio od vjere svojeg djetinjstva i mladosti).

S druge strane, ne bismo možda smjeli povjerovati "prosvijećenim" lovcima na senzacije koji vide "dimove Sotone" i u nekim vjerskim organizacijama zatvorenog tipa, ali žive pobožnosti. Npr. sličnost s "masonskom" tajnovitošću ne bi smjela dovoditi u sumnju iskrenu vjeru i pobožnost članova organizacije "Opus Dei" čijega je utemeljitelja *Josemariju Escrivà de Balaguera* Ivan Pavao II. nedavno kanonizirao kao što je nakon puta u Kanadu u Meksiku kanonizirao "vidioca" Indijanca *Juana Diega*.

U Meksiku su nakon sloma raznih stranih intervencija na vlast bili došli progonitelji vjere. O njihovim zločinima i o herojskoj borbi meksičkih katolika protiv tiranije pisao je moj otac u knjizi "Meksički mučenici" krajem 20-ih godina prošloga stoljeća. Ipak, valja priznati da su njihovi "hajduci" *Emilio Zapata* i *Francisco Villa* postali nacionalni junaci, kao što su to za nas Hrvate bili neki naši hajduci i uskoci, koje su drugi smatrali razbojnicima.

U "Maruliću" smo dali priliku da izraze svoje mišljenje i neki "ezuli" s hrvatskim imenima i korijenima, koji su reagirali na pisanje *Pavla Galića*, polazeći od uvjerenja da i oni imaju pravo osjećati se Talijanima kao i mnogi Hrvati Hrvatima iako s talijanskim imenima. Ovi se nikada nisu odrekli svoje hrvatske nacionalne pripadnosti. Mislimo, naime, da kriterij nacionalne pripadnosti nije "Blut und Boden", nego svijest i osjećaj te pripadnosti. Ako neki Hrvat u Čileu ili Australiji gotovo i ne zna hrvatski a osjeća se Hrvatom, on i jest Hrvat.

Međutim, i kod Hrvata novih generacija polako se gubi osjećaj nacionalne pripadnosti kao i pripadnosti domu i obitelji. Tom gubitku svijesti pridonose i globalizacijski trendovi. Pred europskim je parlamentom u Bruxellesu 5. XII. 2001. *Vaclav Klaus* rekao: "Mislim da valja zaustaviti integracije prema nadnacionalnoj puzećoj unifikaciji u Europi." I Hrvati, jedan od "najraseljenijih" naroda Europe, mogli bi se s time možda složiti.

* * *

No, i globalizacija i razne integracije, kako misle mnogi naši političari, pogotovo ako je povezana sa solidarnošću, ima svoje prednosti. Unatoč tome, mislimo da političarima kao ni novinarima, naročito ako im je u prvom redu stalo do fotelja i vlastitih plaća, ne smijemo uvijek vjerovati. Političari i novinari, naime, poznati su često kao beskarakterni manipulatori i "elastični" najamnici u službi moćnih i bogatih.

Svi smo bili začuđeni kad su neki političari, iako su se u privatnom životu itekako kompromitirali, ostali popularni u javnosti, kao npr. *Clinton* nakon afere s Monikom. Tu je važnu ulogu odigrala i njegova žena *Hilary*, također "elastična" političarka. U romanu *Iana McEwana* "Amsterdam", upada u oči njezina sličnost sa ženom ministra vanjskih poslova Garmonyja, kojemu također nije mogao nauditi otkriveni skandal. Međutim, otkriveni skandali u američkoj Crkvi u vezi s pedofilijom nekih klerika, a sličnih je slučajeva bilo i u Francuskoj, Poljskoj, Španjolskoj i drugdje bili su vrlo neugodni. Njihovo otkrivanje počinje zapravo već u 80-im godinama. Francuski isusovac *Jean-Yves Calvez* smatra te događaje vrlo važnima za cijelu Crkvu (Etudes, 7-8/2002).

Ima ljudi, i u Crkvi, sklonih da na te skandale gledaju kao "prosvijetljeni" (post)moderni promatrači koji upozoravaju da sve to u našem vremenu valja promatrati drugačije nego u prijašnjim vremenima. Među njima ima i takvih koji traže razumijevanje i za razne nenaravne manifestacije seksualnosti, za homoseksualne zajednice itd. U Herder Korrespondenz, br. 7/2002, filozof *Wilhelm Schmid* u razgovoru s *Brigittom Böttner* misli da je ideja slobode danas usko povezana sa shvaćanjem oslobođenja od raznih tradicionalnih predrasuda. Po njegovu mišljenju teologija je, ne vodeći dovoljno računa o toj "novosti", izgubila kredibilitet u zapadnoeuropskom kulturnom krugu. Njegova "Philosophie der Lebenskunst" (Filozofija umijeća življenja) doživjela je mnoga izdanja. On priznaje da je u povijesti Crkve bilo ljudi koji su mislili na važnost umijeća življenja, pa posebno ističe lik *Klementa Aleksandrijskog* i njegovo djelo "Pedagog". Tom crkvenom ocu posvetio je više lijepih stranica naš *Ivon Ćuk* u jeronimskoj knjizi "Zvijezde koje ne zalaze".

Kao što je poznato, tim smo "zvijezdama" posvetili i jedan dio naše "Danice" za 2003. U taj red idu i drugi sveci novijeg datuma. Među njima bih posebno istaknuo sv. *Franju Saleškoga*, čija razboritost nije bila nimalo nauštrb njegove svetosti. Uostalom, ono što je zajedničko svim tim propovjednicima razboritosti i "umijeća življenja" jest "zlatno pravilo" svakoga etosa i etike. To bi pravilo evanđeoske provenijencije trebalo da bude životno pravilo i (post)moderne civilizacije, za koju vrijede oni osnovni principi koji su vrijedili za sve ljude i u Kristovo vrijeme.

Ono pak što svima nama vjernicima i Hrvatima treba da bude zajedničko, jest naše ime. Sigurno je da "reći ime" oslobađa. Zašto ga onda i danas neki prešućuju? Ne misle valjda da bi to moglo biti provokativno za pristaše modernog "univerzalizma"?

NEVENKA BAKOŠ
(1926-2002)

U Zagrebu je 8. rujna 2002. umrla članica i suradnica HKD sv. Jeronima prof. Nevenka Bakoš. Posljednje godine života provela je u umirovljeničkom domu "Sv. Josip" na Svetom Duhu, odakle je redovito odlazila na dijalizu u bolnicu. Sprovodne je obrede 12. IX. na Mirogoju vodio župnik sv. Blaža Zvonimir Sekelj uz koncelebraciju Mons. Danijela Labaša, dok je misu zadušnicu služio dr. Stanislav Vitković, tajnik HKD-a i duhovnik Marijine legije, kojoj je pokojnica također bila dugogodišnji član.

Prof. Nevenka Bakoš rođena je 1926. u Zagrebu, gdje je završila gimnaziju i diplomirala na Filozofskom fakultetu. Već 1939. javila se u tadašnjem Jutarnjem listu pričom "Višnjica" i otada se često javlja i u drugim listovima, npr. u Vjesniku i u gotovo svim vjerskim časopisima. Bila je četrdesetak godina članica HKD-a sv. Jeronima i stalni suradnik jeronimskih publikacija "Danice" i "Marulića". Redovito se javljala u prvom poratnom katoličkom listu "Gore srca", koji je izlazio kratko vrijeme i u jeronimskoj nakladi, u predratnim listovima "Anđeo Čuvar", "Vrtić" i "Katolički list", a poslije II. svjetskog rata također u "Mariji" i "Veritasu". Prilozi su joj izašli u zbornicima "Majka" (I-III) i "Bez oca i majke" (Salezijanski provincijalat).

Do kraja života bila je u kontaktu sa svojim Jeronimskim društvom. Njezina pisma bila su puna vedrih tonova i optimizma, koliko god je bila teška bolest koju je podnosila. Uključivala nas je u svoje molitve i patnje, i nas i naše obitelji. Isticala se i svojim rodoljubljem. Uz prozne priloge objavljivala je i pjesme. Posljednja koju je objavila u našem "Maruliću" naslovljena je "Hrvatskoj za Dan državnosti". Tako je na "drugu obalu" otišla nakon prof. Pejnovića još jedna profesorica hrvatskog jezika i katolička aktivistica, koja je ostavila svijetao trag u našim redovima i koje će se s poštovanjem i simpatijom sjećati svi koje je susrela na svom životnom putu.

R. G.

Taj Kvik je tak hercig

limerici

Bojah se otputovati u Zambeziju
Da tamo ne bih dobio frambeziju.
Onda u Ilici dobih rinitis,
A potom i akutni apendicitis
Te se operirah uz, dakako, anesteziju.

* * *

Snobovi se zovu urbanima,
Profinjenim gradskim gurmanima.
Prokšena jela tamane
I flambirane banane,
Seljaci ih smatraju tek - užurbanima.

* * *

Dok je bio mlad John Lennon
Samo bi snima s kamerom Canon
Sve dok nije srea Ono Joko
U koju se zaljubija žestoko,
Pa se oženi tom čarobnon ženon.

* * *

Dok je bio posve mlad Mick Jagger
Nosio je hercig hozn-treger,
I za rock'n roll nije htio čut,
Žvakao je hamburger i pršut,
Bil je sav prištav, jel je luk i jeger.

* * *

Miles Davies je volio zvati trublje
"Sred tamne tišine sjajne zublje".
A Dizzie je rekel Gillespie
(Koji po noći nikada ne spi),
"Da bi Miles trebal puhat malo grublje".

* * *

Raspigan je menađer Raya Charlsa
Jer nije angažirao Pabla Casalsa,
A učinilo mu se zrelo
Da mu treba violončelo
Za odsvirati jedan rif iz "jazz-waltza".

* * *

Razljutio se stari Pablo Casals
Jer ga je u bend pozvo Ray Charles:
"Više vrijedi moje gudalo
Nego tvoj glasovir, budalo,
Na kojem ne znaš svirati ni jazz-wal'z!"

* * *

Solana je od Petritscha zvan
Da odu na večeru u neki restoran.
Uz šiš-ćevap, ražnjiće i vino,
Sodan-dolmu biti će im fino.
Najbolje da odu u Morića-han!

* * *

Gospodin prokutaror Wolfgang
Uzdigao se na najviši rang.
Sada prodaje demokraciju
Promičuć' hrvatsku naciju,
Uzdižući je na razinu - gang.

* * *

Marksističkog je nauka bit
Da nitko ne bu gladan, svatko sit
Što to u praksi znači:
Siti su za glavu kraći. -
Oj marksisti, odite nam vrit!

* * *

Titov revolucionarni sud
Imao je stvarno smrtonosnu ćud.
No, nije trpio ni laskavce
Kô ni ideološe praskavce. -
Tek rosno Jovanče padne mu na grud!

* * *

Otkad naši moraju u Haag
Crvenima taj je gradić drag,
Al kad veliš "Križni put"
Komunisti neće čut,
Ni za Bleiburg, odnio ih vrag!

* * *

Crvenima je lijepi otočić Daksa
Postala svakodnevna krvava taksa,
Potom uzeše Badiju
Da se dijalektički posvadiju -
Povijesna teorija i praksa!

* * *

Oj slatki otoče Vango,
Na tebi su plesali tango,
Jer zelen si, a ne zgoren,
Elizabeta i Loren,
A sad raste na tebi i mango!

* * *

Kroz deset godina providuri IDS-a
Nakupiše blaga i kuća i koječesa,
Važno je da nije nužda
Sponzora spomenut dužda,
Sačuvat sneni puk od stresa.

* * *

Poviče Jazon s broda Argo:
"Europa nam stavlja embargo,
Gladovat ćemo odsada puno
Dok pronađemo zlatno runo,
Mjesto maslaca jest ćemo "Margo"!

* * *

Kad smo pojeli mirisni ragu
Svi sa stola otišli su na čagu,
Ali tamo na pisti
Dominirahu komunisti
Pa smo sve poslali k vragu.

* * *

Jen zastupnik reče za macu
Da ni baš dobra na madracu.
Pobjesni tad sav Sabor
Jer dama opće ni gabor
I bavi se k tomu sa šijacu.

* * *

Dragi naš pravednik drug Tito,
Mrzio je svaku nepravdu i mito,
I tko nije bio klasno mio
On bi ga pravedno ubijo.
Al' besklasnima, ... dijelio bi žito!

* * *

Heroje i krvnike sliti ćemo mješavinom
Od naške haške kuhinje zalivene vinom,
Srpske klače malko ćemo sredit
Jer četnici imaju kod nas kredit,
A Hrvati plaćati će gotovinom.

Zamjerah svojedobno Šuvaru
Što bi nas bil steral u buvaru,
Pa sred školskog borika
Treštaše ratna retorika,
Ko da je konzumirao muvaru.

* * *

Svake noći kad je glumil Ben Kvik,
Navek bi se čuo vesel ženski krik:
(Svakog petka eto -
Dugo toplo ljeto,
Nema zime) Taj Kvik je tak hercig!

Dijalog o napuštanju

- Mogao sam i misliti da ću te u ovako lijepom proljetnom danu zateći kako meditiraš u parku. Već te mjesecima nisam vidio. Kamo si se zavukao i što radiš?

- Ništa što bi se moglo ukratko i razumno opisati. Uglavnom to što vidiš, ljenčarim u bitnome...kao i u ovom netom procvjetalom parku, posve mi dostatnom za nenadmašni osjećaj izvora.

- Kakvog to izvora?

- Ne osjećaš li kako, u obnovljenom zamahu prirode, čak i tu, sred omeđenosti parka, izvire jedan od čudesnih potoka energije koji bujaju, ulijevaju se u rijeke, a ove opet u more...čega? Sveopćega života, kako kažu? Uživam u okolnoj struji te vrhunske moći, to jače što se neću, *ne moram* njome koristiti, nego je samo, posve nesebično, spoznatu upijati i pratiti na izvoru mogućnosti i značajnih spoznaja u toplom, modrozelenom, razlistalom danu, na izvoru svega, a izvan svega, u početnom, veličanstveno nadvremenskom položaju pronicatelja u čijem se vrhunskom promatranju temelje i oblikuju spoznaje. Još me može doista zainteresirati samo ono što se tajanstveno hrani neopipljivim vrhuncima naše osjećajnosti, štoviše, mogu reći da sam opsjednut zahtjevnim, zarobljavajućim sjajem te naoko posve beskorisne, mnogima nerazumljive, ali oštro poticajne i zato nužne istančanosti što nastanjuje naše najslobodnije širine, a tako je nježna i tako daleka sivoj svakodnevici da me naprosto zarobljuje.

- Umjesto da te zarobi ono što bi se moglo nazvati imalo pametnim zanimanjem.

- Možda, no ne mogu si pomoći. U usporedbi s tom istančanošću koja mi izmiče definiciji, gotovo sve drugo osjećam odviše bezvrijedno krutim, pregrubo površnim, posve nevažnim i očajno nezanimljivim, jer kao da taj izvanredni, a neuhvatljivi osjećaj nemilosrdno važe, ocjenjuje i nedostatnim nalazi sve drugo.

- Moram priznati da baš ne razumijem što pričaš, ali ionako ti je osobina da često, iz oblaka, naklapaš o stvarima kojima nedostaje bilo kakve konkretnosti.

- Nažalost, sa stanovišta mnogih imaš pravo, ali upravo sam u toj mjeri obuzet i ispunjen tim nekonkretno, a najistančanije prozirnim, da u meni naprosto više nema mjesta ni za što drugo, za makar kako konkretna i naoko neusporedivo značajnija i korisnija zanimanja. No osjećam da u neobičnim, izvanredno otvorenim trenucima tog, kako se nekome sa strane zbilja može učiniti, šokantno lijenog i uzaludnog zastranjivanja, ipak nešto bitno iskapam, obrađujem, brusim i glačam. A kako sam došao do nepobitnog zaključka da je cijeli ovaj svijet daleko manje značajan nego što se čini, mislim da svojom izdvojenošću i filozofskim mirovanjem baš jako mnogo ne gubim. Na kraju krajeva, ono najdragocjenije, jer najosjećajnije u nama odbljesak je vječne krasote i smatram da nam je pravo postignuće izbrusiti, pročistiti i uglačati u središtu bića ogledalo kojim odbljeskujemo taj tajni pra-žar. Mislim da je duhovnost upravo u tome: znati i *htjeti*, potruditi se (a u tome se zbilja moramo mukotrpno

izvježbati) u sebe pustiti svjetlost, dovoljno joj hrabro u sebi napraviti mjesta i odbljeskivati je...sasvim *konkretnim* činima, mislima, težnjama, nastojanjima, stvaralaštvom, svim svojim sposobnostima koje se na taj način uvelike razvijaju i snaže. A pitanje *jest* što to neke od nas, na sreću rijetke, tako nemilosrdno tjera da napustivši sve konvencionalno, zdravorazumski korisno i isplativo, sve uobičajene, inače jedino priznate putove u "normalno", jednoobrazno postojanje, svim bićem slijede nešto odviše neopipljivo u daljinama, presjajno, previsoko, nesigurno, neobjašnjivo, a bolno neodoljivo i jedino vrijedno pokreta cijeloga nam bića, jer sve je drugo, premda je možda sigurno, razumljivo i korisno, zapravo isprazno i pustinjski suho, očajno krto i glupo nedovoljno. Bilo to pjesništvo, vjera, neki san što nas opsjeda, stvarniji od svake jave, napuštamo sve drugo, ubitačnu strahovladu "korisnoga", groznu represiju "isplativoga", jer u svijetu isplativo je samo površno, isprazno "zabavno", ili čak prljavo i poročno. Svjesno sam se izdvojio i žrtvovao "korisno i razumno", pošavši u potragu za...Pa, ponajprije za produbljivanjem i izoštravanjem primljivosti, senzibiliteta (onoga najvažnijega što smo izgubili), a onda i za svim što iz toga proizlazi...

- A što to proizlazi? I o kakvoj to "primljivosti" govoriš?

- Počnimo, primjerice, s glasovima ovoga lišća, grmlja, parka, a onda ćemo možda biti vrijedni doći i do drugih spoznaja, koje proizlaze iz osnovne pročišćenosti, jer ako se dovoljno pročistimo, u nama ima mjesta za te spoznaje. Već i ovo oko nas može postati dostatnom daljinom koja im postavlja nužne, osjećajne temelje, jer temelji svega su u osjećaju.

- Ali, tako dangubeći, što ćeš *doista* steći i, primjerice, ostaviti djeci?

- Kako se uzme. Za nekoga suludo ništa, a za nekoga možda baš najvažnije: ljubav, podlogu senzibiliteta, sposobnost uvida...U svakom slučaju oca čiju će iritantnu nekorisnost, začudnu "nesposobnost" i nedostatak ovozemaljskoga najprije zdušno psovati, a onda će možda shvatiti da je o svemu tome vrijedno početi razmišljati, pa će i za njih biti nade, jer zdravo razmišljati o tim temama nije baš mala stvar, ni posve beznačajna baština.

- Ostavit ćeš im ljubav, nekakvu osjećajnost, razmišljanje? Misliš li da je to dovoljno...u današnjem svijetu?

- Ne znam je li dovoljno, ali već sam rekao da nemam tko zna kakvo mišljenje o "današnjem svijetu", a ni o onome što je potrebno da se u njemu "uspije". Smatram da ću već mnogo učiniti ostavim li im nekakvu, danas tako rijetku, a nužnu primljivost, osjećaj za elitnu školu ljepote i za svakovrsne mogućnosti u koje nam, ako ih dobro usvojimo, učenja te škole omogućavaju da poniremo. Jer kakve koristi od najljepših prizora svijeta, ako nam ne ispunjavaju, ne produbljuju, ne hrane i na vrijedna pregnuća ne potiču biće, lišeno nužne primljivosti? Kakve koristi, primjerice, od svih mogućnosti i dubina ljubavi, ako se uslijed beznadne debelokožnosti nismo u stanju spustiti u njezinu neprocjenjivost, ako je ne možemo dati, ili je ne znamo primiti? A vjeruj mi, isprazni, sivi debelokožac teško da će doista uspjeti u bilo čemu, jer neće biti u stanju zbilja iskoristiti bilo što "u životu". Čemu bilo koje nastojanje, pa i najistančanija umjetnost, bistri derivat otkrića najvećih srdaca čovječanstva i važan dio šifre za

otkrivanje značenja svijeta, ako nemamo osjećaja za cjelokupni intenzivni govor umjetnosti, ako nam nedostaje uvid i bitno razumijevanje razina njezina izraza? Naposlijetku, kakva korist za nas od dolaska Božjega Sina, ako nemamo osjećaj za sjaj najveće tajne? Bez bitne primljivosti - kakva korist od svih ljepota oko nas i potencijalno najboljega u nama samima, od vedrina, evokativnoga šumskoga daha, pučine, vjere, od tih ključeva za otkrivanje tajne jezgre svijeta, njegovih mogućnosti, ljepote, smisla, a i smisla našega postojanja, ako te ljepote nismo u stanju osjetiti, ako nam unutrašnje oči ne registriraju cjelokupno to isijavanje, kao što su nam tjelesne oči osjetljive za zrake izvanjske svjetlosti? Istančani, za dubinu tajne primljivi senzibilitet glavni je ključ, otpirač za dimenzije oko nas i u nama, za sveopću povezanost i naša je najveća baština. A nju su nam, znakovima i putokazima svojih djela, ostavljali istinski i, ako hoćeš, u pravom smislu uspješni velikani, kao djeliće bitnoga mozaika za one koji ga znaju prepoznati, pa ti velikani vječno žive u istinama svojih putokaza.

- Ali nije li prilično samotno meditirati tako u parku, daleko od svega?

- Nije baš, ili je pak samotno na najbolji i najplodniji način. Svoje udaljavanje od "svijeta" osjećam kao povlačenje od nepotrebnog, od posve beskorisnih, onečišćujućih, iscrpljujuće frustrirajućih i zatupljujuće kaotičnih lutanja, u sređeno, jedinstveno i nužno središte, kojemu mogu pristupiti samo kroz posve pročišćeno posvećivanje onome što smatram bitnim i najplodnijim. Jer doista značajne stvari teške su, zahtjevne, traže cijelo biće, gotovo bez ostatka. I zato je povlačenje od ostaloga, od svega nepotrebnoga zapravo bitni *iskorak*, čin, akcija. Kako, primjerice, dostići izvorno, zaista dobro, a to znači rijetko umjetničko djelo, ako ga ne gradimo svim sposobnostima i iskustvima svoga bića, svime što imamo?

- Znači li to da želiš stvoriti neko "rijetko umjetničko djelo"?

- Ne, ništa tako slavno. Da budem iskren, rado bih produbio vjeru, ali postupak je sličan i za umjetnost i za vjeru, čitavim se bićem moramo posvetiti bilo čemu za što je vrijedno živjeti i što je vrijedno poduzeti u ispraznu, rascjepkanu svijetu, a takve težnje često brišu zanimanje za većinu drugih pregnuća. Zato je povlačenje, askeza, ili nazovi to kako ti drago, zapravo nužni izbor pročišćavanja, pokušaj prodora u bitno i najbolje u postojanju, pa zato i u svijetu. Čini mi se da je povlačenje, paradoksalno, izbor najbolje i najaktivnije strane "svijeta", koja tom svijetu doduše najmanje pripada, ali sadrži najbolji uvid u ono što "svijet" zaista jest. Nezadrživ je to poriv za napuštanjem "svjetske pameti", za neumoljivim otiskivanjem prema previše prozirnoj svjetlosti, odviše despotskoj ljepoti koja nas troši, najdublje ispunjava i nemilosrdno ispija dok se njome napajamo - možda i do propasti! Pitat ćeš: kakva korist, zašto traženje svrhe mora biti u toj mjeri nesvrhovito? No ipak, kako sam rekao, osjećam nezadrživi poriv: napustiti sve nevrijedno, a to znači gotovo sve svjetsko i posvetiti se samo najvrjednijemu, bez ostatka slijediti te čudne, sjajne odbljeske na obzorju duha, bez obzira kako me doživljavali i što o meni mislili drugi ljudi.

- Ali što ako na taj način profućkaš život, a s njim i svoje biće, jer je sve to uzalud? Što ako nema nikakve uzvišene svrhe koju bismo mogli pronaći, a mističnost sveopće povezanosti možda nam je samo samo opsjena i privid u glavi? Što ako nema

nikakve onostranosti koja nagrađuje naše najveće napore i odricanja, nego postoji samo žarka, a posve uzaludna jer neostvariva i u tom slučaju ukleta čežnja koja nas, poput nemirnih valova, baca amo-tamo, a slijepa je i besciljna baš kao i ti valovi? Što ako odbljesci o kojima govoriš varaju, a ključevi, otpirači nepostojećih dimenzija ništa ne otključavaju, niti mogu otključati, jer surogat su svega neispunjenoga i neispunjivoga u nama, budući da ih je naša čežnja iskovala za beznadno fantomske, nepostojeće portale?

- Onda je samo to traženje ipak najvrednije što možemo poduzeti u takvu beznađu, a i ti ćeš priznati da je, u najgorem slučaju, jednako vrijedno kao i bilo koje drugo nastojanje na ovomu svijetu, sve čega se možemo prihvatiti a što se na prvi pogled, ali samo na prvi pogled, milijardu puta više isplati. Jer onda se zapravo ništa *uistinu* ne isplati, sve je u jednakoj mjeri isprazno, beskorisno, uzaludno i tupo, sve je jednako varljivo, pa ma kako se na površini činilo "isplativim". Jer ako vjera, najveća potraga u koju se čovječanstvo u stanju otisnuti, nije istina, kolika li je onda veličina i snaga zablude tijekom postojanja tog istog čovječanstva? Onda je, tako reći, sve zabluda - ona je čovjekov najdublji i najjači pokretač, a većina je onoga što nas pokreće zabluda. U tom slučaju, silnih li života izgubljenih u zastrašujućim zabludama, u koje su upadali, jer besmisleno, slijepo i bez najvažnijih putokaza glavinjamo svijetom. Pomisli samo koliko se svjetovnih "jakih" ideologija pokazalo zabludama, pa i glupostima, a ljudi su čvrsto vjerovali u njih, ubijali za njih, pa i davali svoje živote. A je li i vjera takva zabluda? Na što je onda uopće vrijedno trošiti energiju, oduševljenje, pa i dah, ako se ujutro probudim, a i sam dojam vedrine na dušu, bit uživanja dana, sve mogućnosti koje se njime pružaju i sve što ta ljepota pobuđuje u meni - tek su isprazne zablude, bez pravoga značenja i bez trajnosti? Onda je cijela povijest čovječanstva i svih naših, ma kako žarkih težnji, traženja i otkrivanja naprosto povijest više-manje kratkotrajnih uzaludnosti, neizbježnih i neizbježno tragičnih varki. Čemu i sama ljudska misao, ako je 80% njezinih traženja, nalaženja i građenja tek zabluda, netočnost i zastranjenje, a ostalih je 20% nevažno, ili pripada *mogućnosti* zablude? Onda je osrednje sivilo jedino što vrijedi slijediti, jer je jedino što postoji, a bogatstvo najljepših i najpobudnijih osjećaja uzaludno je, besmisleno i štetno, jer nas odvlači od razumnoga i korisnoga. No obuzet tom množinom plodnih osjećaja ovdje, nikako ne mogu povjerovati u takvo što.

- A što uopće tako snažno osjećaš? Još nisam shvatio. Je li to neko božanstvo? Ili Bog?

- Ne, možda tek odsjaj božanskoga, iskre neke prasvjetlosti koja je neophodni temelj, izvor svega lijepoga u nama, naše najdragocjenije jezgre, najkonkretnijega izraza, umjetnosti, ljubavi, dubina vjere, razumijevanja, milosrđa, sućuti. Ali to su samo odsjevi. Bog nipošto nije neodređen, nije tek "nešto", kao što neki govore.

- Kad si već načeo tu temu, moram priznati da ja, koji nisam neki vjernik, a pogotovo ne pripadnik institucionalne Crkve, vjerujem upravo u to nešto, što se ne može spoznati, što nije i ne može biti sabijeno ni u kakve svete spise, no ipak ne mogu zanijekati da postoji, iako na način posve različit od svih dogmi i poznatih mi religija.

- Nemoj se uvrijediti, ali za mene je izjava: "vjerujem u nešto" najiritantnija, najkonfuznija i najispraznija fraza. Mnogi brbljaju da vjeruju u "nešto" izvan i iznad

ovoga svijeta, izvan "svetih spisa" i svih objavljenih, "institucionaliziranih" religija, u neko posve nepoznato, nedefinirano božanstvo, nedokučivu i mutnu tajnu, koju se, zapravo, takve površne duhovne lijenčine nikad sebi ne potrude imalo razjasniti, niti se pitaju zašto je ostala tako posve mutna i bezoblična. Pritom se rado hvale da nisu članovi Crkve, jer je "okoštala" i zastranjuje. Ali što je to njihovo nedefinirano, zauvijek nepoznato, beznadno zamagljeno "nešto"? Ni prema čemu takvome ne mogu se odnositi, kamoli osjetiti ikakvo štovanje, a pogotovo ne pouzdanje, vjeru...ili ljubav prema tome...biću. Slabo se brinem za to "nešto", a zašto bi me i bilo briga? Čovjek je biće odnosa, uzajamne komunikacije, bitna mu je interakcija, što znači da je za nas značajno samo ono što možemo kako-tako upoznati, spoznati. Zbog omeđenosti, ograničenosti svojega uma i Božje bezmjernosti, nikako ne možemo spoznati božanstvo, ni sami odrediti svoj odnos prema njemu. Nikako ne možemo znati što ono od nas traži i traži li uopće nešto, kako ga štovati, kakve su nam dužnosti prema njemu, u čemu ispravno postupamo, a u čemu griješimo, da i ne govorim o tome kako ne postoji način da mu se obratimo, ili dobijemo bilo kakvu utjehu, jer to nam je božanstvo predaleko i posve nedokučivo, pa između nas i njega ne može biti nikakva odnosa. A ako je odnos nemoguć, za nas takvo božanstvo kao da i ne postoji. No ako nas je stvorilo, ako uopće mari za nas, ako želi naš odnos prema sebi i ako nas, poslije zemaljskoga postojanja, zove k sebi u nekakav nadsvijet u koji ćemo jednom imati pristupa, zašto nam se onda nije otkrilo, *objavilo*, stupilo u nekakav kontakt s nama kako bi nam iskazalo svoju volju i pokazalo nam kakav treba biti naš odnos prema njemu, jer bez ikakva odnosa sve je isprazno i ja mogu odbiti takvoga boga, jer on odbija mene time što ga nije briga ni za kakvu komunikaciju sa mnom. Zašto bi onda mene bilo briga za njega? Što sam mu uopće dužan, u toj njegovoj ravnodušnosti? Jer to božanstvo uopće ne zanima *kako* mi živimo (a ni živi li uopće koji pojedinac), ni za čim težimo, pa možemo raditi što nas volja. No to je onda besmisleni kaos, a božanstvo bi, baš obratno, trebalo predstavljati krajnji smisao te najveću i najbolju mogućnost sređivanja naših života i težnji. Zato je objava apsolutno bitna i samo objavljena religija može biti prava, jer je nužno određena, samo objava može imati potrebnu interaktivnost, a ta naprosto nužna nam Objava upravo je to: "sveti spisi".

- Ali napisali su ih ljudi...

- Da, nesavršeni, ali Bogom nadahnuti ljudi, jer Bog je htio da se kao i svijet i njegova Riječ, Objava prenosi i odvija "prirodnim" zakonima koje je on stvorio i koji su zato veličanstveni i dostatni, bilo oni u nama, ili oko nas, u prirodi. Kao što prirodni zakoni djeluju i kroz ovaj omeđeni park, tako i duhovni zakoni. Njegovi najviši zakoni djeluju u nama, prelijevajući se u "svete spise" kroz ljude, koji nesavršeni i puni mana, ipak tajanstveno sudjeluju u Njegovu duhu. Zato su spisi te Objave ono najdublje tajanstveno i najdragocjenije što imamo, postvarenje najdublje komunikacije čovjeka i Božanstva. Eto, to je Objava, pisana Objava, a ako se Bog nije objavio, ako ne mari za nas ni toliko da nam pokaže put što ga mi sami nikako ne možemo naći, što onda uopće očekuje od nas? U tom je slučaju sam ustanovio obostranu šutnju i nezainteresiranost. Koje su moje dužnosti prema njemu, zašto da ga uopće štujem i što

da radim, ako nije dao nikakve zapovijedi? Onda nema ni dobra ni zla, sve se odvija baš kao da božanstvo i ne postoji, pa ni moja potpuna ravnodušnost prema njemu nije ništa negativno, nego je, baš naprotiv, prirodan odgovor na takvo stanje. Nimalo ne marim za neobjavljenoga boga, bez "svetih spisa".

- Ne bih se baš složio...

- Molim te, samo ne počinji s trulim argumentima nekakvoga "novoga doba". A kakvi bi oni mogli biti? Je li nam to božanstvo koje zoveš "nešto", a zapravo je ništa, pripremilo kakav zagrobni život? Ako nije, ako je ovaj nesigurni i prečesto jadni život sve što postoji, zašto da se onda trudim tražeći božanstvo koje je "od ničega" i kojega ne zanima što jest i što će biti sa mnom kad jednom "otegnem papke"? Ako je tako, onda, čak ni s tim "božanstvom", ne postoji nikakav pravi smisao života. A ako zagrobni život postoji, ima li ondje nekog razlikovanja između dobra i zla, pravednoga i grješnoga postupanja? Kako će takvoga razlikovanja biti, ako nema "spisa", nikakvih objavljenih zapovijedi, pa čovjek ne zna što da radi, kako da bude "dobar" i zasluži dobar postupak na takvom "drugom svijetu"? Ako nema objave ni zapovijedi, nema ni sigurnosti da dobro i pravedno postupamo. Ili to možda tom tvom bogu nije ni važno, možda neoliberalistički velikodušno prima sve ljude jednako, dobre i zle, Hitlera, primjerice, ili Staljina zajedno s njihovim žrtvama? Zašto ne? Ljudska jednakost u najvećoj mjeri. Ta nema nikakve pisane objave, pa prema tome ni zapovijedi. Mogu raditi što hoću, ništa me u tome ne priječi i sve što učinim jednako je dobro, pa čak i zločini. Nemam nikakvih dužnosti ni obveza, ne mogu učiniti ništa krivo, a kamoli sagriješiti, jer, kao što poznata fraza kaže, "gdje to piše" da moram postupati ovako, a ne onako? Samo od mene zavisi hoću li, potpuno dragovoljno, tražiti nekakvu "pravednost", "dobrotu" ili "ljubav", ili nešto suprotno od njih, a ako njih tražim, što mi govori da je i to traženje ispravno, da ti pojmovi nisu samo prazne fraze? Zašto bi se čovjek bilo čega odrekao zbog takvoga boga, još gorega od starogrčkih bogova, koji su barem bili simpatično bliski nama ljudima, makar i po svojim manama? Zašto bismo se uzaludno trudili, kad, glede božanstva, ne možemo ništa ispravno učiniti? Čemu da u stalnim domišljanjima lutam i nesigurno, isprazno posrćem prema nekomu i nečemu što za mene uopće ne mari i ne samo da mi, najvjerojatnije, nije pripravilo nikakvu nagradu ni kaznu, ili nekakav zagrobni život, nego nije ni najmanje zainteresirano za bilo kakvu vrst komunikacije, interakcije s posve nevažnim crvom poput mene, pa me pušta da ograđen, ogađen i zaslijepljen vlastitom nesigurnom, bitno prevarljivom subjektivnošću, po mraku posrćem ovim (zbog njega i njegova ravnodušno neodređena odnosa) kaotičnim svijetom? Hvala lijepa na bilo kakvoj neobjavljenoj religiji i takvom božanstvu. Ja vjerujem u osobnoga Boga ljubavi i u Njegovo evanđelje, jer ništa ga ne može zamijeniti. Ne samo da se čovjeku objavio i da ga zove k sebi, nego je poslao i svoga Sina da nas pouči i spasi. A "institucionalizirana" Crkva čuvarica je te neprocjenjive objave, udjeljuje sakramente koji nas približavaju Stvoritelju punom ljubavi, čiste nas i posvećuju, pa bez pripadnosti Crkvi, bez punoga povjerenja u nju, ne možemo biti pravi vjernici ni tražitelji istine. Oni koji tvrde da to jesu, a protive se Crkvi, u velikoj su zabludi, prepušteni su sami sebi i svojoj vlastitoj "pameti", kako bi rekao Heraklit,

koja u tim stvarima nikada nije dostatna, ili su pak površni i nemarni licemjeri, a njihova im "gledišta" služe kao puki kvazifilozofski izgovor za duhovnu lijenost i ispraznost. Vjerske stvari čovjek nikako ne može shvatiti sam, za samo jednog, svog života, nego nam treba tradicija koja već tisućljećima čuva i proučava objavu, a treba nam i ono što su na tom najtajanstvenijem i najvažnijem području postigli i spoznali drugi, iznimni, sveti ljudi koji nam služe kao uzori, jer daleko su bolji, mudriji i zauzetiji od nas. Na ovom smo svijetu nerazmrsiv spoj duha i tijela, pa nam treba objektivni, konkretni čin pristupanja sakramentima, recimo ispovijedi i pričesti, ili zauvijek ostajemo u nesigurnomu, olakomu, zrakopraznomu solipsizmu, oslonjeni samo na svoju blago rečeno nesavršenu, prevrtljivu i prevarljivu unutrašnjost. Ako sam se, primjerice, obratio ne otišavši na ispovijed, dakle ne učinivši stvarne korake koji bi nadopunjavali i objektivno potvrđivali moj duhovni preobražaj, ako sam naprosto "u sebi" odlučio ne griješiti i to je sve, jer nikome nisam morao konkretno priznati svoje grijehe, kako znam da to nije tek trenutna entuzijastička odluka, kako znam da me Bog čuje; a postoji mnogo veća opasnost da u takvom, posve solipsističkom nutarnjem svijetu ponovno padnem u grijehe i "nikome ništa". Pridići ću se, opet isključivo "u sebi", bez ikoga drugoga i tako u nedogled. Vrlo pogodno, jer zapravo nitko nikada od ljudi neće i ne mora doznati moje najdublje mane. Ali prava zauzetost nije i ne može biti tako pogodna, ona mora biti žrtva i "neugodnost", ponekad i ono što nam je najmanje drago, a ne ono što nam je najpovoljnije i najugodnije. Dakle, teško možemo već i bez sakramenata pomirenja što ih nalazimo u "institucionaliziranomu" i "okoštalomu" katoličanstvu, a kad čujem da netko, glede najbitnije stvari, postojanja ili nepostojanja Vrhovnoga bića, u onome u čemu se moramo najstvarnije, najkonkretnije i najbistrije odrediti, vjeruje u neodređeno i mutno "nešto", ne mogu si pomoći da posve ne prezrem tako neobičnu osobu. "Nešto" je (i može biti) samo u našem osjećaju, jer su nam riječi i jezik preslabi za puni, precizan, dovoljno širok i "obojen" izraz, ali se neodređeno "nešto", dakle baš ništa bitno ni meni zanimljivo, nikako ne može primijeniti na Božanstvo. Naprotiv, Bog je najodređenije, najkonkretnije biće, ili ga uopće nema, nego je sve isprazno i besmisleno. Ako netko ima golemo, stvarno bogatstvo u vrlo vrijednim zlatnicima, hoće li ga zamijeniti za posve mu nepoznato, neodređeno "nešto", što je možda i smeće? Ili bi li neprocjenjivi dijamant zamijenio za mutno staklo? A mi imamo Boga ljubavi, objave i najljepšega, najodređenijega poziva, što znači *jasnoga* odnosa, pa prema tome i jedine prave, zaista smislene utjehe, Boga čiji je Sin, postavši jednim od nas, na najbolji način posvetio našu ljudskost. Hoćemo li toga Boga zamijeniti za nijemo, neodređeno, nestvarno i zato posve ništetno "božanstvo"? *Možemo* li to učiniti, a da ne ispadnemo površne budale koje nekritički dopuštaju da im glupi "suvremeni trendovi" i razni, vrlo loše osmišljeni surogati prave vjere i njezini nemoćni supstituti beznadno ispiru mozak? Pri početku ovoga razgovora rekao si da mi je mana često naklapanje o stvarima kojima nedostaje svake konkretnosti. Bojim se, međutim, da je to više *tvoja* mana, jer upravo *tebi* u najvažnijoj stvari, koja u najvećoj mjeri zahtijeva smisao za konkretno i stvarno - u spoznaji Boga, nedostaje svaka konkretnost, pa žalosno neodređeno govoriš o "nečemu" labavomu, paučinastomu, maglovitomu, ondje gdje

ja vidim čvrstu, milosnu konkretnost bitne objave koju čuva Crkva ustanovljena od Boga i dijeli nužne nam sakramente, u kojima se skriva mogućnost pravoga, najčistijega i najodlučnijega *čina*. Nema tu ničega mutnoga ni zbrkanoga, a kao neuhvatljive osjećam samo odbljeske božanske biti u nama, jer je beskrajna. Međutim, kako sam rekao, upravo nam se zbog svoje neshvatljive beskrajnosti i objavila i to posve stvarno i konkretno. Ne zamjeri, ali mislim da si ti mnogo više "u oblacima" od mene.

- A je li ti kada palo na pamet da je pomalo prijezira vrijedno i tvoje, moglo bi se reći fanatično, odveć netolerantno, odgojem i tradicijom tvoje vjere uvjetovano mišljenje? Premda se danas znanost (koja je, slobodno možemo reći, u prah samljela nekadašnji materijalizam, jer materija uopće nije takva kakvom su je još nedavno smatrali) susreće sa sve više tajni, pa se na određeni način neprestano sučeljuje, kako bi ti rekao, s "duhovnom stranom svega" i premda je, primjerice, otkrila da je svjetlost, neobjašnjivo, istovremeno čestica i val, ipak se čini da ta znanost stalno nailazi upravo na onakvu silu kakvu si ti maločas omalovažio, a ja sam izjavio da u nju vjerujem, jer unatoč svim zakonima svemira i našega svijeta, unatoč brojnim začudnim tajnama, unatoč tome što se čini da i znanstvenici posvuda otkrivaju djelovanja "sile" koju naša neprikladna, često varljiva i pretjerano, zastranjujuće klasificirajuća terminologija naziva "bogom", ta sila ipak nije nalik božanstvu nijedne objavljene, institucionalizirane religije, jer nije - ili barem nema dokaza da jest - nimalo osobna. U golim, po našim shvaćanjima često nesmiljenim prirodnim, fizikalnim, svemirskim ili kakvim hoćeš zakonima, za nas zapravo nema nikakve ljubavi ni utjehe, a kamoli milosti, što bi rekli tvoji teolozi, ako je sebi ne umislimo. Zato neki znanstvenici tvrde da unatoč tome što se može zaključiti o postojanju nekakva (ako tko baš želi uporabiti tu riječ) "božanstva" koje je sve sredilo i uredilo (zbog kojega uopće postoji "nešto", a ne "ništa"), to ipak nije nikakav osobni Bog ljubavi i milosti kojemu bismo se mogli približiti, obratiti, moliti, koji bi nas htio utješiti, ili bi nas makar čuo, to nije Bog Biblije, a pogotovo nije Isus Krist. Svemir je možda, po našem poimanju, začudno sređen, a uredio ga je možda čak i neki stvoritelj, ali to nam zapravo malo vrijedi, jer s čovjekom stvari stoje posve drukčije: slab je, prolazan, osamljen, postojanje mu je besmisleno, krhko, kratkotrajno i vrlo nesigurno pa se čini da u svemiru za njega nema mjesta, kako god taj svemir bio "savršen", štoviše, čini se da ti snažni i stalni svemirski zakoni nemaju nikakve veze s našim pojedinačnim egzistencijama, pa nas ne trebaju ni zanimati, ne moramo biti njima očarani. Kao što je rekao Camus, može nam biti potpuno svejedno okreće li se Zemlja oko Sunca, ili je obratno. Galilej je zapravo otkrio za nas beznačajnu istinu. Pogledaj svemir, a pogledaj nekoga jadnika koji umire besmisleno, prerano i nezasluženo bolno. Između njega i svemira nema izravne veze koja bi tom jadniku nešto značila, a takva veza pogotovo nije neko osobno božanstvo ljubavi, milosti i vrhovne pravde, jer postoji samo u našim zanesenim, čeznutljivim zamišljanjima. No ako ga je Bog stvorio, čovjek bi morao biti "kruna svemira", a njegovo postojanje najsmislenije od svega. Ako to nije tako, ako je upravo obratno, čemu začudni i, kako kažu, savršeni fizikalni ili svemirski zakoni? A kakve su to, molim te, "krune svemira i stvaranja" svi oni nedužni patnici, očajnici, ili, recimo, besmisleno oboljeli od raka, da i ne spominjemo

silnu vojsku površnih, povodljivih tupana koji uopće nisu u stanju ni o čemu dublje razmišljati, najbrojniju vojsku na Zemlji, od kojih i ti bježiš u samoću, u povlačenje, kako kažeš, ali koji u našemu svijetu najbolje napreduju.

- Bravo! Još ćeš i ti postati filozof i to zbilja dobar! Bit će da ovo rascvjetalo ozračje uistinu djeluje na nas i nadahnjuje nas, jer vidiš kako smo se složili unatoč svim razlikama i posve smo oprečnim putovima došli do identičnog zaključka. Neobično je kako se misaoni ljudi, makar su inače različiti, zapravo slažu u bitnome, čak i kad jedan drugome naoko proturječe. Sad i ti priznaješ da je ono "nešto", "nekakvo" nedefinirano božanstvo posve nezanimljivo i zapravo nepostojeće, jer za nas je bezvrijedno, pa vjera, ili polu-vjera u takvo što vodi u besmisao, a nikakvoj, pogotovo ne najvišoj vrijednosti i svrsi. Jedinu moguću svrhu nalazimo u osobnom Bogu koji nas "poznaje po imenu" i ljubi, pa je iz te ljubavi poslao svoga Sina da nas pouči i spasi. Utjelovivši se, sišao je u vrijeme i prostor, što je vrhunac vremena, svijeta i čovječanstva, krajnja i zapravo jedina potvrda naše svrsishodnosti i smislenosti naše čovječnosti u vremenu i svijetu. A budući da je apsurdno da je Bog koji zapravo ne postoji, koji je izmišljen, po svojoj ljubavi i postupcima superioran božanstvu koje doista postoji, može postojati samo taj Bog objave, koji je izvršio najviši čin ljubavi prema nama. To je dakle pravi Bog, a sve je drugo isprazno, uzaludno i besmisleno. Zapamti, Bog koji nas toliko ljubi i u toj se mjeri osobno odnosi prema nama da nam je poslao svoga jedinorođenog Sina, najbolji je i najsuperiorniji Bog, a posve je besmisleno da bi neko božanstvo koje zaista postoji bilo inferiorno Bogu koji - kako kažu - ne postoji. Međutim svako božanstvo koje nam se nije objavilo i nije poslalo svog Sina inferiorno je Bogu koji to *jest* učinio. Zato sve doista "stoji u Kristu". A budući da je Bog ljubav, odsjaji te njegove ljubavi posvuda su oko nas i u nama kao ono što (ako smo u stanju) treba najdublje spoznati, upoznati, proživjeti, čemu treba najžarče i najpostojanije težiti. Ti su odsjaji u širinama, vedrinama i plodnoj toplini našega bića, srca, stvaralaštva, u našim međusobnim odnosima i najljepšim osjećajima, ali i u ljepoti svijeta, prirode koju je stvorio, pa i ovoga čarobno racvjetaloga parka, mikroskopskoga djelića te prirode. Odsjaji Vrhovne Ljubavi i u ovom su mom osjećaju kojim uviđam tajnu i višeznačja te ljepote. Da, i te mirisne vedrine, tajanstvena neuhvatljivost čistih sila koje u njima djeluju, ukazuju na osobnoga Boga i sjajna su, prozirna, vrlo istančana, a snažna i moćna podloga svega vrijednoga u našoj konkretnoj osobi. Sve to što uvire u naš duh i tu se spoznajno, dakle posve stvarno, oblikuje, ukazuje na Božju praosobnost, kao što poticaji ovih moćnih silnica unaokolo, u nama potiču primljivost za najveća, zapravo jedino bitna otajstva, jer potiču duboko doživljavanje osjećajnošću, radost, ljubav, izraz, pa ukazuju na praizvor ljubavi, ljepote, stvaralaštva, svekolikoga života i svih njegovih mogućnosti, na Vrhovnog Stvoritelja svega.

- Eto, već kašlješ, jer boli te grlo od silnih tirada. A i ja moram dalje, pa ću te poštedjeti napora da tako dubokoumne stvari dokazuješ nepristupačnu dokazima i prepustit ću te meditiranju koje traži daleko manje naprezanja.

- To ti samo misliš. Jako volim diskutirati s tobom i bilo bi mi zbilja žao da se uvrijediš zbog nekih mojih zanesenih riječi...

- Ne, nikako, nisam uvrijeđen i mislim da ćemo još razgovarati, jer često prolazim ovuda, makar si rijetko mogu priuštiti dulje zaustavljanje, a po ovako lijepom vremenu ti si jamačno ovdje svakodnevno dežuran.

- Nisam baš takav besposličar kakvim me smatraš, iako zbilja mislim da je dokolica bitna za pravi duhovni napredak, a danas, usred sve veće površnosti i banalizacije svega, pogotovo kad sve više nestaje imalo dubljih, pametnih i osjećajnih oblika vjere (a i drugih vrijednih ljudskih djelatnosti), koji bi odgovarali unutarnjim potrebama i senzibilitetu inteligentnog, obrazovanog i svjesnog čovjeka, nekako se čak previše povlačim u meditativnu samoću, no mislim da mi je grijeh izdvajanja manji i da mi ga je lakše oprostiti ako boravim sred zdravoga, rascvaloga daha ove krasote.

- Evo na odlasku ti opraštam i odrješujem te.

- Hvala. Preporučio bih ti da, ako zaista vjeruješ u to "nešto", barem postaneš pravi, pošteni ateist, jer to je mnogo hrabrije i razumnije od hvatanja za iritantno zbrkane bajke, a ateist će iz svoga snježnoga ničega prije doći do ispravne spoznaje o božanskome nego čovjek kojemu su isprali mozak kaotičnim glupostima. Nije ni pustinjska tjeskoba ono najgore što nas može snaći. Lažna su vjerovanja velika zamka i glupost, a samozavaravanje je vrlo bijedna stvar.

- Možda, ali još će mi mnogo trebati da dosegnem tvoj ideal institucionaliziranog kršćanina.

- Najprije dosegni "ideal" kako-tako ispravne slike o božanstvu. Uvjeren sam da to možeš, možda već i nakon nekoliko ovakvih boravaka u proljetnom parku.

I dalje

Jesam jesenjevečernji, ali
zelenilom sve čistije nadahnuta livada
osjećaj promišlja šumskih davnina.

Tu srce se, odlomljeno, ne ruši u ponor
- listoliko nad gorsko ponire jezero,
ne mrvi se: puca kao zreli plod,
bol tek mu jesenje zrenje,
ljuska, izvor i ispuna pjeva.

Jer mrači se zov imalo bistrijeg srca,
tu ničemu više težiti
do (zaludnom?) činu čistote.
Sam! - trebam li ovce draže su mi
s plodnogorskih čistina no u salama,
a ionako:
na krhkim plećima najranjivijih,
nad mukotrpno oblikovanim kolonadama
čudesnih im junaštava
još se nepobitno uravnotežuje
smisao svijeta...

Čežnja za knjigom

Zamišljaj knjige: stranice
stjecišta nagovještaja jutarnje punine
nad pučinom bića,
iskrenja razina oštrih im slika
tek predmnijevanja, pobude
- pregolem je izraz što jesmo *i* jest
da i početak igdje bi stao
do (možda) u sliku i jutarnji sjaj...

Knjiga nadprostornim ovjerena blistanjem,
visoko gnijezdo duha,
odakle vlastitim zamasima širom,
temelj pokreta proćućeni pjev
pomno pročišćen od lutanja,
lakomosti, predrasuda, lakoće
taštih gluparanja, odviše
osobnih zabluda...

Knjiga - navještenje kružnog, izrazivo
tek balčak za oštricu neznanoga,
a budući smo svijeće,
svjetlost s vidljivih stranica poticaj
plamenu prisnoga nam stijenja...

Grčki Novi zavjet

krajnja, nepromjenjiva knjiga
tajnu svijeta jezgri
kroz jezgru nam bića

perom iz krila iskona riječ
kao mjera svegovora djela
posljednja tvrđava na granici srca
između nas i baš ničega

na neumrlu
jer izrazom bitnog i vječnog
ovjekovječenu jeziku
izvan vremena jezika mijena

savršena knjiga Svega
s nama u nama za nas a sama
unutar izvan iznad
od prije i poslije
rađajuć nas nama netaknuta
otkriva tumači posvećuje
lelujanja trava krhkih nam života
u trajni pratajni utiskuje krajolik

Pjesme ljubavi i rata - II.

Anna Swirszczyńska (Swir) (1909. - 1984.) rođena je u Varšavi kao dijete slikara i odrastala je u umjetničkom okruženju. Njezina prva zbirka kratkih proznih pjesama (tiskana 1936.) osigurala joj je reputaciju zanatski vješte pjesnikinje koja rafiniranom likovnom imaginacijom svoju snagu crpi iz srednjovjekovne poljske poezije.

Godine provedene u okupiranoj Varšavi i prožetost iskustvima koja je stekla služeći kao ratna bolničarka za vrijeme Varšavskog ustanka, duboko su je obilježile. Tek je mnogo godina kasnije uspjela u pronalaženju forme izričaja adekvatne proživljenom. Kako sama kaže, pisac ima dva osnovna zadatka: "Prvo: kreirati svoj osobni stil. Drugo: uništiti svoj stil. Drugo je teže." Ona je svoj cilj postigla - gola poezija, ukotvljena u stvarnosti - tek kasnije u životu, ali svi koji su pratili ranije radove prepoznali su svojevrsnu internu logiku u njenom razvoju. U svojoj zreloj fazi, autor je divljih feminističkih pjesama, kao i brutalnih erotskih pjesama rijetke preciznosti i uzburkane uvjerljivosti.

Njezin prikaz Varšavskog ustanka, komponiran u sažetoj napetosti narativnih pjesama (*Gradeći barikade*), pojavljuje se u knjizi 1972. (u Krakovu 1979. izlazi prvo dvojezično izdanje, s prijevodom na engleski Roberta Maguirrea i Magnusa Krynskog).

Iako prepoznata kao značajna pjesnikinja, Anna Swir zauzima u poljskoj poeziji izdvojeno mjesto, možda i zato što često zbunjuje kritičare. Samosvojan i uvijek svjež svjetionik u daljini, ona je srčana, lucidna i ekstatična, zastrašujuća.

Czeslav Milosz dodijelio je Anni Swir istaknuto mjesto u svojoj *Antologiji poslijeratne poljske poezije* tiskanoj na engleskom 1965., a nalazimo je i u epohalnom Miloszevom djelu *Knjiga luminoznih stvari*, antologiji međunarodne poezije, izboru od tristo pjesama svih doba, kako suvremenih tako i tisućama godina starih, koje je taj veliki pisac XX. stoljeća u svojim devedesetima prikupio, popratio komentarom i darovao svijetu na čitanje kao pročišćeno svjedočanstvo ljudskog iskustva i kao svojevrsnu oporuku kroz poeziju koja je čista, kratka, čitka i vjerna stvarnosti što je više moguće, preciznošću s kojom se brusi dragi kamen, i koja gleda zemaljske stvari kao raznobojne i uzbuđujuće u raznolikosti.

U svojoj pjesmi *Prevodeći Annu Swir na jednom otoku na Karibima* Milosz piše:

Zbog nestalnosti uma i tijela,
Zbog nježnosti kojom si prigrlila našu sudbinu,
Ja te pozivam i ti budi među nama,
Iako si napisala u pjesmi: "Ovdje mene nema."
"Koje li radosti da ovdje nema mene."

I dalje:

kada sam te zadnji put vidio
Razumio sam zašto te nisu voljeli,
Ni tebe ni tvoju poeziju.
S tom svojom dugom bijelom kosom,
mogla si jahati metlu, imati đavola za ljubavnika.

I na kraju, definicija njene poezije po Miloszu je ova:

Što god radimo,
Žudimo, volimo, posjedujemo, trpimo,
Uvijek je samo međuvrijeme.
Jer mora postojati nešto drugo, istinito i postojano.
Iako nitko ne zna što je vječnost.

A tijelo je najtajanstvenije,
Jer, tako smrtno, želi biti pročišćeno,
Oslobođeno od duše koja viče: "Ja!"

Metafizička pjesnikinja Anna Swir
Najbolje se osjećala stojeći na glavi.

Nobelovac Milosz svojim se prijevodima, prikazima i antologijama pobrinuo da djela i život Anne Swir prostruje cijelim svijetom. Njezine su pjesme i ljubavi i rata - a posebno *Gradeći barikade* - staklopotresno svjedočanstvo trenutaka u očima koje se probijaju kroz vatru koja se pretvara u ruševine i prah koji postaje žeravica i cvijet koji raste u ljubavi i ljudskoj solidarnosti, sažeta bistrina proživljenih ljubavi i proživljenih grozota, neslomljiva životna iskra u borbi protiv umrtvljenosti i potrazi za spokojem:

Iz patnje milost se uzdiže,
ja sam patila, znači imam pravo
postojati tako jaka.
Prošla sam kroz pakao, znači danas ja
ulazim u raj spokojnosti,
kružni raj čvrste spokojnosti,
spokojnosti koja raste u moći,
moći koja raste u moći,
kao glas koji se diže iz cijevi orgulja,
kao u poplavu svjetlosti koja se širi.
Ulazim u trajno svjetlo.

Anna SWIRSZCZYŃSKA [SWIR]

Pjesma punine

Punina, o kakva punina.
Snaga, o koja snaga.
Ispunjena sam kao da sam bila trudna zvijezda,
jaka sam kao da mogu postojati
sasvim sama u svemiru.

Iz patnje milost se uzdiže,
ja sam patila, znači imam pravo
postojati tako jaka.
Prošla sam kroz pakao, znači danas ja
ulazim u raj spokojnosti,
kružni raj čvrste spokojnosti,
spokojnosti koja raste u moći,
moći koja raste u moći,
kao glas koji se diže iz cijevi orgulja,
kao u poplavu svjetlosti koja se širi.
Ulazim u trajno svjetlo.

To svjetlo pjeva,
ja pjevam
moj je jedan od milijun glasova,
jedna sam od milijun zraka,
ja blistam. Stanje je
neprilično mistično,
ne mogu si pomoći, kažem kako jest.

Svjetlo teče iz mog tijela,
iz moje glave, mojih grudi.
Iz deset prstiju moje ruke,
iz deset prstiju mojih nogu
svjetlost teče.
Rastočena sam uokolo,
u vrtnji, svud prostrta,
koža mi nestaje,
raspršujem se u svemu.
Jednom raspršena u nečemu
ja ne postojim,
u stvari ja postojim samo na neopisivo moćni način.

To je smrt i besmrtnost,
to je, možda, Nirvana.
Ispričavam se za tu riječ, ali uistinu to je to.

Ja perem košulju

Posljednji put perem košulju
svojeg oca koji je umro.
Košulja miriše po znoju. Sjećam se
tog mirisa od svog djetinjstva
toliko sam godina
prala njegove košulje i rublje,
sušila ih
na jednoj željeznoj peći u radionici,
oblačio ih je neispeglane.

Između svih tijela u svijetu,
životinjskih, ljudskih,
samo jedno je lučilo tim znojem.
Udišem ga
posljednji put. Ispirući ovu košulju
uništavam taj miris
zauvijek.
Sada
samo ga slike nadživljavaju
platna koja mirišu na ulje.

Gradeći barikade

Bilo nas je strah dok smo pod vatrom
gradili barikade.

Čuvar taverne, draguljareva ljubavnica, brijač,
svi mi kukavice.
Sluškinja je pala na zemlju
izvlačeći kamen iz pločnika, bili smo strašno uplašeni
svi mi kukavice -
kućepazitelj, trgovkinja, umirovljenik.

Ljekarnik je pao na zemlju
dok je dovlačio vrata od zahoda,
bili smo još više uplašeni: krijumčarka,
krojačica, vozač tramvaja,
svi mi kukavice.

Dječak iz popravilišta pao je
doturajući vreću s pijeskom.
Vidite bili smo stvarno
uplašeni.

Iako nas nitko nije silio,
mi jesmo gradili barikade
pod vatrom.

Žena kaže svom susjedu

Žena kaže svom susjedu:
"Otkad je moj muž poginuo ne mogu spavati,
dok je vani paljba ronim pod poplun,
drhtim cijelu noć pod poplunom.
Izludjet ću ako moram danas biti sama,
imam nešto cigareta koje je moj muž ostavio, molim
daj svrati večeras."

On ruši barikade

Uzduž ulice izbrisane od ljudi
tenk se kotura ispaljujući.
Uništava
kuće
ruši
barikade.

Iz uličnog ulaza dječak skoči,
boca benzina mu u šaci.
Uzduž ulice izbrisane od ljudi
on trči
u čučnju
na tenk.

Dvadeset mojih sinova

Na mom odjelu
dvadeset vojničkih torza leži.
Rastrgani, krvavi,
svom se snagom bore
za život.
Poznajem ih sve u srce,
za dana donosim im pokrivke, vidam rane.
Noću ja sanjam
da im donosim pokrivke,
vidam rane.

Kada jedan od torza
umre u mom snu
budim se u trzaju
i na prstima se vraćam u krevet.

Na mom odjelu
boreći se zubima i noktima protiv ništavila
dvadeset je mojih sinova.

Čekala sam ovih trideset godina

Taj je mladi vinov kolac bio možda metar osamdeset,
taj vedrog srca radnik iz Powisla
borio se
u paklu ulice Zielna, u telefonskoj zgradi.
Dok sam mijenjala zavoje na
njegovoj nozi koja je bila otvorena rana
trepnuo je, nasmijao se.

"Kada rat bude gotov
ići ćemo na ples, gospođice!
To je na mene."

Čekala sam na njega
ovih trideset godina.

Autor prijevoda
Tomica Bajsić

Andelko MIJATOVIĆ

Ivo Mašina, hrvatski nacionalni mučenik

U povodu objavljivanja knjige "Ivo Mašina kršćanski borac za slobodnu i pravednu Hrvatsku", Zadar, 2002., u prigodi 75. obljetnice rođenja (1927. - 31. srpnja - 2002.) i 41. obljetnice mučeničke smrti (1961. - 20. studenoga - 2002.)

Nedavno objavljivanje knjige "Ivo Mašina kršćanski borac za slobodnu i pravednu Hrvatsku", ovogodišnji njegov 75. rođendan i skora 41. obljetnica smrti prigoda su da se nešto više progovori o tom hrvatskom državotvornom i katoličkom uzor-mladiću, apsolventu povijesti, političkom osuđeniku te zatvoreniku mučeniku, umorenom u zloglasnoj kaznionici u Staroj Gradiški 1961. g. o čemu nam obilje podataka pružaju dosjei bivše Udbe i starogradiške kaznionice.

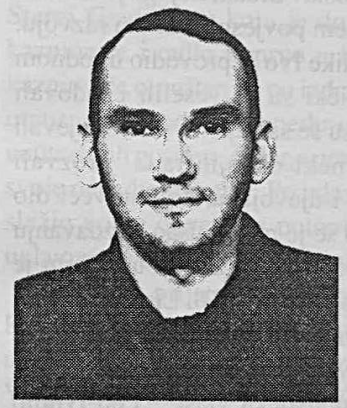

Ivo Mašina u prigodi dolaska u starogradišku kaznionicu 1955.

Ivo Mašina je rođen 31. srpnja 1927. u Preku na otoku Ugljanu kraj Zadra u obitelji Ive i Marije Mašine, koji su imali šest sinova i tri kćeri, u svakom pogledu hrvatskoj i katoličkoj obitelji. Bez oca je ostao u svibnju 1944. U Preku je završio pučku školu, a gimnaziju upisao g. 1938. u Dubrovniku, gdje je stanovao kod strica Mate Mašine, trgovca. G. 1944. iz Dubrovnika je došao u Zagreb, a iz Zagreba se kao sedamnaestogodišnjak u svibnju 1945. uključio u povlačenje oružanih snaga i državnih institucija NDH-a te stotina tisuća civilnoga pučanstva prema Sloveniji i Austriji, po teškim posljedicama za hrvatski narod poznati Križni put. Nakon povratka u Zagreb javio se svojima u Preko i najavio skori dolazak kući. I u Preku je stanovao sa stricem Matom i strinom Ettom, učiteljicom, koji su se o njemu zdušno brinuli, što se može zaključiti i iz njegovih toplih pisama koja im je pisao. Gimnaziju je nastavio u Zadru, gdje mu je stric u ulici Zanela br. 9, u obitelji Stanić, zimi osiguravao sobu. U Preku se tada posebno družio s bratom Davorom, Jojom Ricovom i Franom Mašinom, a u Zadru s kolegom Jerkom Bezićem. U Splitu je 22. srpnja 1947. nastupio na omladinskom festivalu. Često se družio s franjevcima trećorecima na susjednom Školjiću, kamo je obično odlazio na misu. Ivo je stasao i rastao u okolini u svakom pogledu hrvatskoj i katoličkoj, u tom okružju i ozračju je odgajan, a da je bio izniman cvijetak u toj sredini, potvrđivao je čitavim svojim bićem i životom. Iako je pobolijevao kao gimnazijalac u Dubrovniku i kao student, u svom je društvu uvijek prednjačio u svemu što je pozitivno i napredno - u radu, marljivosti, pozitivnim idejama, dosljednosti.

U kakvim je poslijeratnim prilikama Ivo Mašina živio svjedoči i činjenica da je g. 1947. u osmom razredu gimnazije bio uhićen u vezi s ubojstvom jednoga čovjeka iz

Preka, povratnika iz Amerike i simpatizera Partije i partizanskoga pokreta. Iako je jasno da su toga čovjeka, za primjer drugima, 4. rujna 1947. ubili komunisti zbog toga što se razočaran u život i prilike u novoj jugoslavenskoj državi odlučio vratiti u Ameriku, vlast je provela široku istragu o tom slučaju. Tada je i Ivo Mašina bio uhićen u 17 sati 10. rujna 1947. u Preku, odveden u Zadar i saslušavan danonoćno o čemu svjedoče njegov dnevnik i dva sačuvana zapisnika - od 11. i 21. rujna 1947. Zapisnički je saslušavan o svojim vezama s franjevcima na Školjiću, čitanju Stepinčeva obrambenoga govora sa suđenja g. 1946. u Zagrebu i na kraju o navedenom ubojstvu. Očito je da je ubojstvo bilo tek povod Ivinu uhićenju i saslušanju, a ne razlog. Koliko je tada ostao u zatvoru, iz pristupačnih podataka nije vidljivo.

Nakon završene gimnazije Ivo je g. 1948. upisao studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje ga je po zanimanju za povijest i uočavanju rješenja određenih povijesnih problema g. 1952. posebno zapazio prof. Jaroslav Šidak, koji ga je izabrao za svoga demonstratora, a i podržavao u njegovu daljnjem povjesničarskom razvoju. Mislio ga je uzeti i za svoga asistenta. I studentske praznike Ivo je provodio u rodnom Preku, tu se družio s kolegama i kolegicama, zajednički su se veselili i radovali svakodnevnom životu, naravno, i budućnosti. Posebno su se sastajali, veselili, pjevali i plesali na gatu zvanome Parapet, po čemu su se neki od njih tada prozvali "parapetašima". Radi boljega povezivanja tih mladića i djevojaka, koji su veći dio godine izbivali iz rodnoga Preka, u ljeto g. 1950. došlo se je na zamisao o izdavanju lista "Parapet". Prvi dvobroj toga lista izišao je u rujnu 1950. u Zagrebu, potom je izišao treći broj, a dvobroj 4-5 izišao je za Sv. Luciju u prosincu 1950. List je tipkan u tri primjerka pisaćim strojem, uređivao ga je Ivo, a na njemu je surađivalo njih nekoliko. Te je godine na njegovu inicijativu u Preku organiziran vaterpolski klub kojega je rad, držeći ga "reakcionarnim", g. 1952. onemogućila komunistička vlast. Pod Ivinim utjecajem g. 1953. u Preku je formiran plivački klub "Galeb". Vlast je i u tome vidjela Ivino "neprijateljsko" djelovanje među mladeži.

I na studiju Ivo živi punim životom, savjesno uči, druži se s kolegama i kolegicama, veseli se životu, ali i doživljava uvijek nova iznenađenja. Tako su ga 24. lipnja 1952., nakon gledanja opere "Nikola Šubić Zrinjski" u HNK, pri čemu si je bio posebno davao oduška nad pojedinim izvedbenim scenama, u Masarykovoj ulici uhitila trojica udbaša i, vodeći ga u zatvor u Petrinjskoj ulici, na Zrinjevcu ga počeli tući, ali na njegovo zapomaganje ostavili su ga i pobjegli. Takva premlaćivanja, a i policijsko-sudska zatvaranja Ivu su pratila zapravo čitava života. U pristupačnim podacima - Udbinu izvještaju iz g. 1957. - navodi se da je Ivo dva puta premlaćen zbog svoga "reakcionarnog rada", također se navodi da je i g. 1953. bio uhićen, možda u vezi s plivačkim klubom "Galeb" u Preku - nešto drugo o tome iz pristupačnih podataka ne može se saznati.

Nakon što je apsolvirao, Ivo se g. 1954. zaposlio u Povijesnom arhivu u Zadru. Međutim, 28. lipnja 1954. uhićen je, i u tadašnjoj istrazi pripisivalo mu se da je g. 1951. čitao emigrantski časopis "Drinu" i da je jednom kolegi dao na čitanje knjigu "Hrvatska na mučilištu" Rudolfa Horvata a g. 1952. da mu je na čitanje dao emigrantski

list "Nova Hrvatska"; da je g. 1953. čitao jedan govor poznatoga emigranta dr. Branka Jelića, davao na čitanje časopis "Hrvatska", i slično. Tada je Ivu saslušavao poznati udbaš i novinar Mato Rajković kojemu je Ivo 14. kolovoza 1954. uputio pismo "kao čovjeku i komunistu" u kome mu je otvoreno, bez ikakva straha i argumentirano objasnio genezu svoga hrvatstva. U optužnici protiv Ive Mašine i brata mu Veljka, podignutoj 28. rujna 1954., uz već spomenuto, također se navodi da su 8. ožujka 1954., s još 14 kolega, posjetili grob dr. Ante Starčevića u Šestinama, a zatim, nakon povratka u svoju podstanarsku sobu u Mlinarskoj 12, s trojicom kolega pjevali "ustaške" pjesme: *Puška puca, Hrvatski mornari, Hrvatska majka, Gazi Jure Drinu vodu* i dr. Na suđenju 3. studenoga 1954., kao i u istrazi, braća su negirala sve u vezi s čime ih se okrivljivalo. Ipak su osuđeni, Ivo na 18, a Veljko na 7 mjeseci strogoga zatvora. Dok je u zagrebačkom okružnom sudu čekao pravomoćnost osude, 28. veljače 1955. saslušavan je o djelovanju društva "Parapet" u Preku. Zatvorsku kaznu izdržao je u kaznionici u Staroj Gradiški, u koju je doveden 23. lipnja 1955. Bio je raspoređen na II. odjel kaznionice i radio je prvo u Košaračiji, a potom "u krugu Doma". Iz starogradiške kaznionice otpušten je, po izdržanoj kazni, 28. prosinca 1955. U istoga dana napisanoj otpusnici navodi se, između ostaloga, da se do 2. siječnja 1956. mora javiti Odjelu unutrašnjih poslova Zadar, i preporuča neka "se nad istim vodi kontrola, da ne bi nastavio svoje nep. djelovanje". Po izlasku iz zatvora Ivo je od veljače 1956. do kolovoza 1957. služio vojnu obvezu, a potom je nastavio s pripremama i polaganjem ispitâ na FF, uglavnom boraveći u Preku i u Zagrebu.

Svoje prijateljstvo s franjevcima, na Školjiću, Ivo je nastavio i u Zagrebu, na Ksaveru, gdje su se tih godina uglavnom studenti i mladići iz Preka, ali i drugi, okupljali oko fra Rudija Jeraka. Ivo se dopisivao sa svojom braćom, tada emigrantima - s bratom Veljkom u Rimu i s bratom Krunom u Parizu. Budući da se "potajno" dopisivao s njima, pa i djelovao u smislu hrvatske državotvornosti, kao i drugi iz te skupine, mnogi su u ljeto 1959. uhićeni i, njih šesnaestorica, u početku 1960., s prvooptuženim fra Rudijem Jerakom, osuđeni na teške zatvorske kazne zbog toga što su djelovali "u cilju rušenja postojećih političkih i ekonomskih odnosa u FNRJ i uspostave 'Nacionalne, slobodne države Hrvatske".

Ivo je tada uhićen 15. srpnja 1959. i saslušavan je sve do druge polovine studenoga 1959. Što je sve istinito u vezi s tim procesom, u ovom je tekstu teško reći, o tome bi mogli štogod kazati samo preživjeli sudionici. Ipak, o toj istrazi najbolje svjedoči rezime koji je Ivin istražitelj dao 21. studenoga 1959.: "Za čitavo vrijeme istrage Mašina je bio uporan i negirao sve za što mu se nije moglo pridonijeti dokument..." i ono što je sam Ivo naveo u "specijalnoj" žalbi upućenoj Vrhovnom sudu NRH, nakon što je pobjegao iz zatvora, bez oznake mjesta i nadnevka: "Tok ovog procesa iznio je na vidjelo mnogo laži, kontradikcija i konstrukcija i zato mi se čini, da je i moja građanska dužnost da protestiram protiv protuzakonitih postupaka, koji su vršeni u toku istrage, koja je (kao u mojem slučaju) primjenjivala sva nedozvoljena sredstva počevši od pilula za proljev, preko drogiranja hrane, drogiranih crnih kava, koje su mi se ljubazno servirale, samice, zabrane primanja paketa, pa sve

do otvorenih prijetnji fizičkim maltretiranjem, a i samog fizičkog maltretiranja - jer je samo takova, dakle, istraga mogla da iznese takovo obilje laži."

U sudskom postupku Ivo Mašina je 27. siječnja 1960. osuđen na 11 godina strogoga zatvora.

Međutim, ono što rijetko uspije zatvorenicima koji sanjaju o bijegu i slobodi, uspjelo je noću u 23,15 sati 22. svibnja 1960. osuđeniku Mašini, koji je s još četvoricom zatvorenika, među kojima je bio i "oficir Josip Fiket", iz zatvorske ćelije br. 40 na 2. katu Okružnog suda Zagreb pobjegao prokopavši strop, spustio se u prostorije Katastra u Amruševoj 2 i kroz prozor iskočio na ulicu. Taj bijeg Ivi je i njegovim prijateljima donio i nove drame, pa i nova stradanja. Po bijegu iz zatvora Ivo se sklonio kod prijateljâ, braće Mršićâ, a potom je uz njihovu pomoć kroz Samobor stigao u Plešivicu, gdje je doživio bubrežni napad. U tamošnjoj ambulanti jedan liječnik, kojemu se predstavio kao planinar, dao mu je lijek za umirenje i automobilom ga uputio u bolnicu u Jastrebarskom. Međutim, Ivo je produžio, pješice i kamionom u Karlovac, a odatle teretnim vlakom u Ogulin, gdje se kratko vrijeme sklonio u tamošnjem samostanu franjevaca trećoredaca u kome je gvardijan bio njegov prijatelj fra Ljudevit Gregov. Odatle se, prije 4. lipnja 1960. kad je Udba pretražila samostan, sklonio u Žegaru kraj Ogulina, a oko 10. kolovoza 1960. kroz šumu Krpelu pribjegao je u selo Veliki Jadrč, gdje je ostao sve do konca studenoga 1960. Čitavo to vrijeme prijatelji su tražili načina kako ga "prebaciti" preko granice, a, naravno, još više tražili su ga "organi potjere". S ciljem da prijeđe granicu, na put je oko 1. studenoga 1960. iz sela Rima kraj Severina na Kupi krenuo s istim vozačem koji ga je u svibnju dovezao iz Zagreba u Plešivicu i jednim vodičem, koje su mu osigurali prijatelji. Put ih je vodio smjerom Črnomelj - Otočec - Ljubljana - Kranj - Moste, blizu jugoslavensko-austrijske granice, gdje je vozač njega i vodiča ostavio, a sam se vratio u Zagreb. Tada su se događaji zakomplicirali, jer je vodič slomio nogu. Ivo mu je pružio prvu pomoć i doveo ga je do mjesta Jesenicâ, gdje ga je ostavio kraj neke kuće. Nama je neobjašnjivo zašto Ivo nije nastavio put preko granice, nego se pješice i kamionima vratio u Veliki Jadrč, odakle je i pošao na taj put. Odatle je 10. studenoga 1960. trebao s novim vodičem krenuti na put preko granice, ali je u tom selu oko pola noći 3./4. studenoga 1960. uhićen i 5. studenoga 1960. doveden je u zatvor Okružnog suda Zagreb, Petrinjska 12, a odatle 7. prosinca 1960. u Staru Gradišku. U tih mjesec dana Ivo je vjerojatno saslušavan u vezi s bijegom iz zatvora i svim onim što se događalo nakon toga. U starogradiškoj kaznionici je, kao i ostali suosuđenici, 8. ožujka 1961. stavljen u izolaciju - samicu br. 17 u VIII. odjelu, odnosno zgradu koja je prvenstveno služila za osamljenje i izolaciju zatvorenika. Činjenica da je netko u samici i izolaciji, već je pooštrenje ionako teške zatvorske kazne, ali uprava i pojedinci kaznioničkoga sustava nastojali su Mašini otežati i taj položaj: svakodnevnim maltretiranjima, premlaćivanjima i posebnim kažnjavanjima. Između ostaloga, tako je u početku lipnja 1961. kažnjen "zabranom pisanja i primanja paketa i posjeta 2 mjeseca". Istom kaznom kažnjen je i 28. srpnja 1961. Takvim metodama Ivo Mašina je i umoren 20. studenoga 1961. Iako je osoblje kaznioničke uprave nastojalo dokazati da je umro od neke nagle bolesti, a republički kriminalistički

vještak dr. Savo Gorkić 25. studenoga 1961. utvrdio da je umro od "milijarne tuberkuloze", Mašinini supatnici iz susjednih ćelija bili su svjedoci toga umorstva, a zapravo je to bilo i opće saznanje većine tadašnjih starogradiških zatvorenika. To čak potvrđuju i sačuvani zatvorski dokumenti. Sva ta saznanja pridonijela su da se o Ivi Mašini, uz mnoge vrlo pozitivne značajke, naglašeno govori i kao o mučeniku. Sutradan po umorstvu Ivo Mašina pokopan je na starogradiškom groblju u susjednim Uskocima.

Spomen-knjigu "Ivo Mašina kršćanski borac za slobodnu i pravednu Hrvatsku" priredilo je više autora, a uredio ju je, u tehničkom uvezu i s prigodi primjerenim ovitkom, glavni urednik knjige fra Bernardin Škunca. Nakladnik je knjige Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Zagreb - Zmajski stol u Zadru, na čelu s prof. dr. Stijepom Obadom. Na početku knjige nalazi se predgovor Nakladnika u kome se, između ostaloga, govori o Mašini kao "mučeniku za domovinske i kršćanske ideale...koji je već u dječačkoj dobi - u uzornoj obiteljskoj sredini - naučio slušati vječni Božji govor i trinaeststoljetni govor povijesti roda svoga...U Ivi mi vidimo čistoga domoljuba, nesebičnoga borca za slobodnu, samostalnu i pravednu Hrvatsku, u njegovoj zamisli sazdanoj na kršćanskim načelima i otvorenoj svim narodima i svim vjeroispovijestima. Ivo je dar mučeničke hrabrosti, dar našega domovinskog bitka."

Potom slijedi tekst "Životni put Ive Mašine" prof. dr. Šime Batovića, zapravo kratki pregled Ivina života i njegova značenja u očima suvremenika, protkan, kao ilustracijama, Ivinim pismima majci i strini Etti te izvatcima iz Ivina dnevnika. Fra Bernardin Škunca u tekstu "Pravednik na nepravednom sudištu", u njegovu uvodnom dijelu, podsjetio je da su u komunističkom sustavu "brojni montirani procesi završavali bezdušnim ubojstvima ili dugotrajnim mučenjima tolikih nevinih", koji su u sebi nosili domoljublje i bogoljublje, a među kojima je i Ivo Mašina. Nastavak teksta čine: izvadak iz Ivina dnevnika (o premlaćivanju nakon gledanja, u HNK, opere "Nikola Šubić Zrinjski" 24. lipnja 1952.), "Pismo isljedniku" 14. kolovoza 1954., pismo iz zatvora jednoj djevojci 23. studenoga 1954. i presuda šesnaestorici 27. siječnja 1960., što sve vrlo jasno upotpunjuje sliku o Ivi Mašini. Sljedeći tekst "Pogled u dušu Ive Mašine - iz čitanja Ivina dnevnika" fra Antuna Badurine prikazuje i analizira Ivin dnevnik (koji ima ukupno 988 rukopisnih stranica školskih bilježnica nejednake veličine), dojmove o dnevniku, značajnije crte Ivina duha, Ivinu katoličku odrednicu, domoljubnost i socijalnu osjetljivost. Tekst "Ivo koji dolazi" fra Bernardina Škunce govori o Ivi vjerniku i mučeniku prema svjedočanstvima njegovih suvremenika, supatnika i poznavatelja. I sljedeći tekst "Svjedok (mučenik) ostaje zauvijek" istoga autora govori o Ivi čovjeku, hrvatskom državotvorcu i katoličkom vjerniku koji može biti uzor hrvatskoj suvremenoj mladeži. Svi tekstovi protkani su Ivinim tekstovima i izjavama te biranim autorskim izrazima u prikazivanju lika, duha i značaja Ive Mašine, a čitava knjiga opremljena je raznim fotografijama koje izvanredno oslikavaju njegov život, od najmlađih dana pa do njegova groba u Uskocima i napokon prijenos njegovih posmrtnih ostataka g. 1998. na njemu tako dragi Školjić.

Ovaj tekst može se završiti konstatacijom da je Ivo Mašina pripadao plejadi hrvatskih katoličkih djelatnika iz prve polovine XX. stoljeća, a njegov lik, i kao značaj i kao svjedok vremena, u današnjoj općoj nestašici značajeva i te kako može biti uzor svakom mladom biću, pa i odraslima - u tom smislu njegove vrednote treba otkrivati i predstavljati.

Jadranka ŠIPUŠ

Dom

Sklupčana poput miljenice
zatvoren dom
i nebo kao da silazi
zemljinoj utrobi
i još jedan grm il grom.

Koga li mogu pitati:
kamo to noćas odlazi Bog?

Sam

Jedna je zvijezda pala
k nebu je netko otišao sam.
Na misao ovu
osjetih i ja njegov strah
i sva je noć u šutnji
kao da se Zemlja rađa
i učini mi se da netko postoji -
očutjeh svoj dah.

Čudno stablo

Sadili su čudno stablo
sred didova vinograda
čudno stablo bez korijena.

Sladi zrnje modra grozda
iz didova vinograda
čudno stablo bez plodova.

Teče vino iz pehara
moga dida i pradida
ognjem plamen mrkih grana
čudnog stabla bez korijena.

Za Dianu

Posvud tražim anđela
s padovanskih ulica
ni romskih nema glazbala
samo crna povorka
s tugom mati starica
moji krici u nutrini
u skrito lice tvoje
pod šeširom
sred Venecije.

Malkica DUGEČ

Po pravdodijelnicama svemira

Što ostade od bola, što od zemna praha
Rasuta meridijanima traženja?
I kamo odluta putnik s posljednje postaje uma?
Tražimo se, ali ne susrećemo ni kroz riječ
Ni kroz dodire vidika.
Tražimo se na sjecištu bezumlja, mi što kamen bjesmo
Na međi vjekova, što kaplja smo
Na užarenu žezlu i jabuka zlatna u čelik-ruci.
O, vi, što odoste s praga nada bez poljupca,
Vi, što bezimeni domahujete brodovima,
Lutalicama i sidrištima tuđih luka,
Gdje pohraniste riječ utjehe i kome se zavjetovaste
Prije odlaska?
Ako je vaša bol zemnim prahom ovijena,
Ako nemate više ni suze u oku, ni topline dlana,
Ako su svi rasadnici nada već sagorjeli od čekanja,
Kome ćete uputiti zagonetku opraštanja,
Čiju ruku u nemoći prihvatiti, čiji osmijeh ponijeti
Pri odlasku?
Što ostade od bola, što od ruku graditeljica?
Mi, što zemni prah bjesmo, tražimo se rastuženi
Po meridijanima svemira.
I ne susrećemo se govorom. Ni smijehom.
Tek prkosom bubrimo hrleći prema dubinama
Iz kojih izronismo s plamičkom Vječnosti
U trnovoj kruni predaka,
S morem u očima i tek jednom sanjom
Još neuskrslom na pravododijelnicama svemira.

Sanja VULIĆ

O dvjema jezičnim značajkama današnjega gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika

Kad u današnje vrijeme govorimo o književnom jeziku hrvatskoga naroda, prije svega mislimo na suvremeni hrvatski književni jezik koji je u službenoj uporabi u državi Hrvatskoj, zatim u Hrvata u Bosni i Hercegovini, a kao svoj materinski književni jezik prihvaća ga i glavnina hrvatske dijaspore. Ipak, ne smijemo zaboraviti da Hrvati, kao narod u cjelini, imaju još jedan službeno priznat književni jezik. Lako je pogoditi da taj drugi službeno priznati jezik jest književni jezik gradišćanskih Hrvata, dakle gradišćanskohrvatski književni jezik. Za razliku od suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika koji je temeljen na štokavskom narječju, gradišćanskohrvatski književni jezik većim je dijelom temeljen na čakavskom narječju. Taj je književni jezik priznat u austrijskoj pokrajini Gradišću kao drugi službeni jezik, pa se Hrvati te pokrajine imaju pravo njime služiti u administraciji, sudstvu i školstvu. Doduše, u praksi su ta prava znatno manja nego na papiru, ali ipak ostaje činjenica da je taj književni jezik službeno priznat. To je nastavni jezik u dvojezičnim školama, a također i u inim školama u Gradišću gdje se hrvatski podučava samo kao jedan od jezika. Usto, to je službeni liturgijski jezik Crkve u gradišćanskih Hrvata, ujedno i jezik gradišćanskohrvatskoga tiska, gradišćanskohrvatske književnosti i kazališta, a naravno i radijskih i televizijskih emisija gradišćanskih Hrvata. Zbog toga se djela napisana tim jezikom ne smatraju dijalekatnom književnošću nego književnošću na gradišćansko-hrvatskom književnom jeziku. Kao svoj književni jezik priznaju ga i zapadnomađarski Hrvati, a uglavnom i Hrvati u Slovačkoj. Taj jezik u mnogim svojim segmentima čuva starije jezične značajke hrvatskoga književnoga jezika u matičnoj domovini, uključujući i one iz ne tako davne prošlosti. Ovom ćemo prigodom izdvojiti dvije takve jezične značajke. Prva od njih obuhvaća komparativne oblike priloga *kasno*, a druga realizaciju perfekta povratnih glagola.

U današnjem se gradišćanskohrvatskom književnom jeziku komparativni oblik priloga *kasno* realizira dvostruko, tj. usporedno se rabi tipično gradišćanskohrvatski oblik *kašnje* (s nastavkom *-je* i jednačenjem po mjestu tvorbe) i u novije vrijeme iz suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika preuzeti oblik *kasnije* (s nastavkom *-ije*). Pritom se može zapaziti da oblik *kašnje* još uvijek prevladava u publicističkim i beletrističkim tekstovima, dok se inačica *kasnije* najviše rabi u stručnim i znanstvenim tekstovima. Tako u *Hrvatskim novinama* gradišćanskih Hrvata u Austriji, datiranim 21. rujna 2001., čitamo: Po Prvom svitskom boju mnogi Gradišćanski Hrvati su se odselili u Ameriku, tako i nje dvi sestre, *kašnje* i dva brati (str. 15.). Istaknuta suvremena gradišćanskohrvatska književnica Ana Šoroteić, u svom scenskom tekstu *Kanibali su med nami* (Željezno 1998.), piše: Nisi mogao pet minut prlje dojti k tvojemu autoru, ili

pet minut *kašnje*? (str. 6.); Na tvojem mjestu bi si humor ostavio na *kašnje* (str. 8.). Ana Šoretić taj oblik rabi i u svojim publicističkim tekstovima, npr. u *Hrvatskim novinama* od 15. ožujka 2002.: Tajedan *kašnje* došao je k probi; ljetodan *kašnje*; ljeto *kašnje*; pol ljeta *kašnje* (str. 7.). S druge strane, u stručnim i znanstvenim tekstovima na gradišćanskohrvatskom književnom jeziku često se rabi oblik *kasnije*. Tako npr. Agnjica Csenar-Schuster, u svom tekstu "Stabaoce je puno mladic"[1], piše: Stoprv sedamdesetak ljet *kasnije* formiran je komitet (str. 3.). Takve dvostruke realizacije, koje su danas uobičajene u gradišćanskohrvatskom književnom jeziku, bile su sastavnim dijelom suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Tako npr. književnik Milan Begović, u svojim kraćim proznim tekstovima, koji su objavljeni u zagrebačkim *Narodnim novinama* potkraj 19. stoljeća, te u *Jutarnjem listu* u razdoblju od 1921. do 1923., redovito bilježi oblik *kašnje*, npr. u prozama *Kroz mirt i lovor* (1895.); *U ljepšem svijetu* (1896.); *Šetnja na konju* (19. srpnja 1899.); u prozama *Pismo Zagrepčanke* (30. travnja i 21. svibnja 1922.) i *Auto* (5. kolovoza 1923.). Međutim, u djelima objavljenim dvadesetak godina poslije, npr. u za njegova života posljednjem izdanju romana *Giga Baričeva* 1944. g., redovito je zabilježen noviji oblik *kasnije*, npr.: *Kasnije* se stvar izvrnula (str. 52.); Ona će prije ili *kasnije* biti slobodna (str. 120.); Valjda pola sata *kasnije* došao sam malko k sebi (str. 304.). Ti nam primjeri pokazuju kako je stariji oblik *kašnje* u prvoj polovici 20. stoljeća postupno potisnut od novijega oblika *kasnije*, a toj je promjeni prethodila faza usporedne uporabe obaju oblika, starijega i novijega.

Kao što je već spomenuto, druga jezična značajka koja se ovom prigodom razmatra, obuhvaća realizacije perfekta povratnih glagola. Te realizacije u gradišćanskohrvatskom književnom jeziku redovito sadrže i zamjenicu *se* i oblik pomoćnoga glagola *biti*. Tako npr. u *Hrvatskim novinama* od 8. ožujka 2002. g. čitamo: Ta način studiranja *se je pokazao* vrlo uspješnim (str. 5.); Jur *se je* ranije *govorilo* o priprava za eventualni Papin pohod Hrvatskoj, no to putovanje *se je* uvijek *povezivalo* s njegovim zdravstvenim stanjem (str. 8.); Dedić *se je studirao* u Grazu (str. 15.). U *Hrvatskim novinama* od 15. ožujka 2002. g. piše: Predsjednik HDZ-a Ivo Sanader *sastao se je* u Beču s kancelarom Schüsselom (str. 1.); Kako *se je* tužio Borenić (str. 2.); Kancelar Schüssel *zanimao se je* i za aktualno stanje (str. 2.); Materijal od streča *se je probio* (str. 9.). Takve su realizacije karakteristične ne samo za publicistički nego i za ostale književne žanrove pa u tekstu gradišćanskohrvatskoga jezikoslovca Ive Sučića čitamo: Molbi *se je morao priložiti* i opis projekta.[2] Sukladne se realizacije i danas rabe u brojnim hrvatskim dijalektima, a rabio ih je i Milan Begović, npr. u različitim prozama objavljenim u *Jutarnjem listu* te u prozi *Kinesko psetance* objavljenoj u zagrebačkom listu *Večer*. To mogu potvrditi sljedeći primjeri iz proze *Gong*: ona *se je udala* (30. listopada 1921.); iz proze *Landru u - Zagrebu*: što *se je* s tobom *dogodilo* (27. studenoga 1921.); iz proze *Klub sedmorice*: Što *se je dogodilo?* Što je on bio

[1] *Znanstveni zbornik*, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno 2002., str. 3-4.
[2] Isto, str. 22.

pasivniji, to *se je* njezin aktivitet *pojačavao*; gdje *se je morao zadržati*; kad *se je* jednom *vraćala* (4. prosinca 1921.); iz proze *Kinesko psetance*: Annie *se je držala* (29. travnja 1922.); u prozi *Provalnik duša*: Al kod mene *se je prevario* (30. lipnja 1922.); iz proze *Posljednja reduta*: napokon *se je umorila* (16. rujna 1923.). Taj je isti tekst preraden u prozi *Na prelazu* objavljenoj 1929. g., ali u toj verziji bez zamjenice *se*, tj. napokon *se umorila*. U kasnijim tekstovima uporaba sklopa *se je* nije više dosljedna, npr. u I. dijelu *Gige Barićeve*, u izdanju iz 1944.: Lipanj *se je približavao* kraju (str. 84.); *Skitao se* kojekuda...A ako *se je* netko za nešto i *odlučio*, to *se događalo* s velikim oprezima (str. 254.); na što *se* po svoj prilici već *odlučila* (str. 315.); *Vrtjelo* mi *se* u glavi (str. 317.).

Navedeni primjeri potvrđuju dosljednost uporabe sklopa *se je* u gradišćansko-hrvatskom književnom jeziku. Taj je sklop bio dominantan i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku do pojave dvostrukih realizacija u prvim desetljećima 20. stoljeća, što je rezultiralo postupnim gubljenjem oblika pomoćnog glagola biti u realizacijama perfekta povratnih glagola. Tek u novije vrijeme zamjećujemo revitalizaciju sklopa *se je*.

Navedeni primjeri opet potvrđuju dobro poznatu činjenicu da je gradišćansko-hrvatski književni jezik u mnogim svojim segmentima sukladan suvremenomu hrvatskomu književnomu jeziku iz ranijih faza njegova razvitka. Mnoge od jezičnih značajki današnjega gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika bile su karakteristične i za suvremeni hrvatski književni jezik s kraja 19. i početkom 20. stoljeća. Isto tako, pojedine ondašnje usporedne dvostruke realizacije u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, koje su bile rezultat čuvanja starijega stanja, ali i istodobnog prihvaćanja novog, danas su karakteristične za gradišćanskohrvatski književni jezik.

Barbara TANODI KUKOLJA

Kesna jesen

Zastrla je megla pole
i pole se beli tak
kak bele platne

Stiha tuče stare vure
zlatne klatne

Črniju se veje
meg ternaca

črez njega je prešla jesen
i obrala je vse
pak i listje zlatne

A kaj se tu pak more
Žalovati nema hasne.

Vse kaj jenput cvelo je
to jenput i zgasne.

Mami

Rosa blista na latima,
a suze teku niz lice.
Kroz prozor ulijeću ptice.
Laste cvrkuću satima.

Taj čas bili smo slijepi za zvijezde.
Gluhi i nijemi za druge.
Sjene su donijele tuge.
Dolinom suza vjetrušine jezde.

Mnoge su ugasle svijeće...
Sunce je ušlo u sobu.
Na Sesvete posjet je grobu.
Nose se nade i svijeće.

Magluština vuče se siva.
Ledom se zemlja prekriva.
Na slamici djetešce sniva
O Tebi je slika živa.

I ljubav je bacila most
između zemlje i neba.
Život je postao slavlje
I drugo, što nam još treba.

Prtilet

Zidi vun,
podehni,
kak zemla leipo diši!
Opet soke tira
za nouvo živlenje.

Poglei,
kak vse je zeleino:
trauva i hoste
i znova vse živi
i cvete,
prema souncu se otpira!

Posluhni,
kak grlica se jauvlja
i fazan z grma kriči!
Vetar črez grouje šumi,
z obloki ruži.

Opipni,
kak je mehka i glautka
latica tek prucvaulega cveta!

Prtilet je vse to nam
v krilu donesla
ot Bouže rouke puslouna

Govori Hrvata iločkoga područja

Iločki Hrvati prvotno su bili ikavci, ali su pod utjecajem okolnih ekavaca u novije doba prihvatili drugi refleks jata. Uz to oni imaju novoštokavsku akcentuaciju, pa, dakle, njihov govor valja svrstati u šumadijsko-vojvođanski dijalekt. Ipak to ne znači kako u njihovu govoru ne bi bilo sačuvano i dosta značajki slavonskoga dijalekta. Šumadijsko-vojvođanske značajke bile bi: ekavski jat; uklanjanje zijeva kontrakcijom ili umetanjem suglasnika (*reko, jedanajst*); gubljenje suglasnika h (*oću, uvo, mijur*); djelomično provođenje druge palatalizacije (*momci, na nogi*), disimilacija nekih nazala (*mlogo, tavno*); štakavizam (*prišt, zviždit*); novoštokavska akcentuacija (*nȍv, mlâd, jùnāk, Dalmàtīnka, národ*); gubljenje dužina nakon silaznih naglasaka, osobito nakon dugosilaznoga (*pȁmet, stâri*); uporaba arhaičnijeg nastavka u lokativu i instrumentalu množine (*za koli, na leđi*); uporaba oblika komparativa *dulji, višlji;* nastavak *-am* u prezentu glagola na *-ivati: kazivam, zarađivam;* akcenti tipa *čitámo, čitáte;* iščezavanje imperfekta; ograničena uporaba aorista i priloga sadanjeg; uporaba priloga *sade, jedared;* uporaba prijedloga *brez, nuz;* uporaba nekih riječi stranog (njemačkog, turskog, madžarskog) podrijetla: *flaša, komšija, varoš.*

Iločki govor nema nekih značajki karakterističnih za ekavski novoštokavski dijalekt, osobito za govore u Vojvodini: nema otvorenijeg izgovora *e* i *o*; nema karakterističnog izgovora *ž, š, č, dž*; nema različitih elizija i redukcija nenaglašenih vokala; nema razvoja zvučnih suglasnika na kraju riječi u poluzvučne; nema nastavka *-im* u dativu, lokativu jednine kod pridjeva, pridjevskih zamjenica i brojeva; nema posvojnih zamjenica *njin i njev;* uglavnom nema 3. lica množine prezenta tipa *večeradu.*

Značajke slavonskog dijalekta bile bi: ikavizmi u nekim riječima: *vidit, di* "gdje"; gubljenje ili zamjena suglasnika h; *l* na kraju riječi i sloga kod imenica i pridjeva obično ostaje nepromijenjen: *stol, svetal;* sporadično mujiranje *l* ispred i: *gljista, željiti;* disimilacija nazala: *guvno*; djelomično provođenje druge palatalizacije; uporaba oblika *Maricin, Anicin* (ne *Maričin, Aničin*); oblici ličnih zamjenica *ja, ti, on* i povratne zamjenice *sebe* s kratkosilaznim akcentom: *mȅne, mȅni* itd.; glagoli tipa *maknit;* glagoli na *-ivati* imaju u prezentu nastavak *-am: dobacivam;* uporaba nekih riječi njemačkog, turskog i madžarskog podrijetla: *fertalj, odžak, ašov*. Kako vidimo, neke od tih osobina značajkom su i slavonskoga i šumadijsko-vojvođanskoga dijalekta, npr. neki ikavizmi.

Međutim, iločki govor nema nekih slavonskih značajki: nema arhaične akcentuacije; nema protetskoga *j* tipa *južina;* nije šćakavski; nema dominantne ikavske zamjene jata; nema starijih oblika genitiva množine tipa *kotlov, žen;* nema starijeg oblika dativa množine u imenica ženskog roda tipa *ženam;* nema oblika akuzativa množine imenica muškog roda tipa *opance;* nema starijih oblika lokativa množine tipa *na konja.*

U iločkom govoru hipokoristična imena muškog roda na *-a* dekliniraju se po tipu *Joza - Joze - Jozi*. Pridjevi glase *Jozin, Matin* i sl.

Enklitički oblik akuzativa jednine od *ona* glasi *ju*. Mjesto *njihov, njezin* dolazi *njiov, njen.*

Pokazne su zamjenice *ovaki, taki, onaki*. Zamjeničke su riječi *ko, šta*, zbirni brojevi *četvoro, petoro;* dakle, tu je sufiks *-or-*. U iločkom rječniku česti su turcizmi, manje njemačke, latinske i druge strane riječi.

Osnovna literatura

Stjepan Sekereš, "Govor iločkih Hrvata", *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XXVI-2, 1983, str. 123-174.

Iva Lukežić, "Polazišta i teze za opis iločke skupine govora", *Croatica*, XXVI, 1996, sv. 42-44, str. 213-236.

Malkica DUGEČ

U slapu vječnosti

Nezasićene u ljubavi jate se riječi nad plamenom
što iz dubine žari. I pali neugasiv. Možda će
poput razigranih mušica koje nad zapaljenom svijećom
sprženih krilašaca sagorijevaju te bivaju prahom,
i one nestati. Neizgovorene. Nenadmašene žudnjom da
vječnošću obgrljene zavode dobrotom.
Riječi naučene, ponavljane, proganjane, glasne i tihe,
razuzdane i pitome - iz ljubavi nikle i zaboravljene u
hodu - tek su odroni pamćenja, slabašne, nevine mušice
sjedinjene smrću u svijeće plamenu.
Jate se riječi nezasićene ljubavlju: u snima, na javi,
iza zavjesa neizrečenog, pokraj obala njemoćom dozivanih,
onkraj uma, na domak govoru.
Okružuju me poput siročadi, čekaju ispruženu ruku
molećivo strpljive. Beznadno zagledane u daljinu.
Slutećи buđenje, ja ih dozivam bliže, jer znam:
one će me utješiti. One su ljubav što ne prestaje
ni poslije smrti. I jedino su riječi čežnja što poput
ruže jerihonske i od kaplje moje ljubavi u Vječnosti
uskrsava.

Mladen JURČIĆ

Unutar krajolika

(lirski tekst)

Bio je odličan, nepravedno zapostavljeni slikar, posebno vrstan pejsažist, a niz od pet posljednjih krajolika nije mu vrhunac opusa samo po mom mišljenju. Gledatelj se uvijek nanovo divi čudesnoj, varljivo lakoj igri boja te bogatstvu pomno izrađenih pojedinosti i preljeva, jer zreli je i možemo reći, mudri majstor na gledatelja u potpunosti uspio prenijeti vlastite osjećaje i uvide koji su se javljali dok je doživljavao svoja remekdjela.

Ne poznajem ni jednog drugog značajnog slikara, pa sam samo taj puta imao sreću pratiti kako, na vrhuncu stvaralačke snage, potezima sigurne ruke tko zna odakle prizvani, čudesno evokativni, ujedno duboko osobni i stvarni svijet sjajno izvire i polako se širi bjelinom platna, vrlo sličan okolnome, ali i posve različit od svega poznatoga, kao nekakvo postvarenje duha.

Slučajno smo se sreli na odmoru u lijepu, šumovitu kraju (brzo sam uvidio prednosti svoje odluke da ove godine odmor provedem ondje, umjesto na konvencionalnoj, prenatrpanoj, vrućoj i bučnoj plaži), a kako smo se otprije, površno, poznavali, sprijateljili smo se i često zajedno šetali mirisnim poljima i hladovitim putovima pod svodovima krošnji. Gledao sam kako slika, iako, za tog obrednog čina, nije volio publiku, pa sam ga nekoliko puta neopazice promatrao kad sam u samotnoj šetnji (ponekad se iskrao, kako bi u miru radio) naišao na njega.

Na ta platna nije naprosto - kako god uspješno - prenio osjećaje i ozračja krajolika u kojima je uživao, nego kao da je (duboko uvjeren da se svjetlosne šume duhovnih i tvarnih vidika stapaju i, bitno nadahnjujući spoznaju, stalno govore uronjenim čulima koja nastoje uhvatiti, zadržati i protumačiti taj iskonski jezik osjećaja) svom silinom i oštrinom iznimno primljiva bića nastojao proniknuti duboko skrivenu ali bitnu jezgru prirodnih ljepota, razbiti, dešifrirati tajni, odavno nepoznati jezik i konačno pročitati poruku te jezgre, koja će mu otvoriti blistavi portal modrine i zelenila i - bude li dostojno ustrajan, usredotočeno snažan i čist - nagraditi ga pronicanjem vrhunske tajne snage života i postojanja

Satima je nepomično sjedio na rascvjetanoj livadi, zureći u snažni potez boje neke grupe cvijeća na suptilno tamnom ili gromoglasnije svijetlom zelenilu pred sobom, u tamnomodre naslage brda iza šume, ili proučavajući slaganje zlatnih, zagasito zelenih i modrih preljeva sa smeđom gustoćom izričaja zemlje ublažene osušenim lišćem koje je, iako je odavno popadalo i mrtvo, u cjelovitu koloritu imalo isto tako čvrsto određeno mjesto kao i radosno žive zrake u krošnjama, visoko nad ispreplitanjem sjena.

No mislim da je osjećao i želio postići mnogo više od ushitna uranjanja u poruke slika, boja, zvukova, pa i samoga strujanja životne snage. Rekao sam da nije samo duboko uživao, nego i nešto vrlo posebno *spoznavao* prateći kako naizgled slučajne, nasumično nabacane, nepravilne mrlje sunčeva sjaja na preljevima zelenila, i modre krpe svoda između njih - tvore promišljeni sustav divotne likovne osjetljivosti prividna kaosa koji zapravo skriva začudnu čvrstoću smisla.

U polutami među gustim drvećem i grmljem ponekad bi ustao sa stolčića pred platnom i nježno rukom prešao preko lišća, a onda bi opet pomno miješao boje, uspostavljao i nanosio preljeve, kao da svemu određuje mjesto u prvobitnoj čistoći svijeta, a svaki istančani potez značio je poimanje, primanje i razdavanje duha, usvajanje važnoga oblika okolnoga govora životnoga daha.

Vjerovao je da cjelina sjaja, mrklinâ, zanosnoga bujanja i precizno raznovrsne ljepote boja, to začuđujuće čvrsto jedinstvo bogate i naizgled stalno tekuće množine, zaista krije tajnu poruku koju je ne samo moguće, nego upravo nužno proniknuti odgovarajućom senzibilizacijom, istančavanjem uvida, mistično pročišćavajućim vježbama primljivosti.

- Jeste li primijetili - upitao me za spokojne, nostalgično mirisne šetnje - kako se krošnje drveća, grane grmlja i trava pretvaraju u kao ravnalom povučene, furiozno jureće i sveobuhvatno žive crte kad ih gledate iz jurećega vlaka, a flora je blizu prozora? Sve se odjednom mijenja, postaje neviđeno apstraktno, kao da se, u posvemašnjoj, nevjerojatnoj metamorfozi oblika svijeta što smo ga smatrali čvrsto *svojim*, zdravorazumski poznatim, rastvara posve neslućena dimenzija, s novim, u bit istinskoga životnoga strujanja rastvorenim oblicima koji nas mnogo izravnije vode središtu, pa tijek tih crta obavija svijet, grli ga, određuje i uvijek ga nanovo stvara, drukčijega, a da inače i ne sanjamo da su ti oblici skriveni u dobro nam poznatu lišću, granama i travi. Spoznaja ovisi o tome odakle i kako, iz koje perspektive gledamo, osjećamo i doživljavamo. Kut osjećajnosti naše perspektive *jest* poimanje, spoznaja...mudrost. A što li nam je sve nevidljivo, koliko nam bitnih stvari naše žalosno ogrubjelo biće ostavlja nepoznatima, nenaslućenima, kao da nam je preostao još samo fosil duše.

Satima je opčinjen zurio u sivkasto, plavkasto, svijetlo ili tamno zelenilo krošnji, grmlja ili u cvijećem izvezenu travu, kao da će ga okolna nevidljiva strujanja upiti u svoj iskonski, napokon spoznati tijek, ili kao da, usredotočen do skamenjenosti, čita nepoznata slova, značenja i tonove svete knjige na melodičnu drevnom jeziku što ga tek treba usvojiti dugim, iscrpljujućim učenjem, kao što bogoslovi uče hebrejski i starogrčki kako bi najbolji i najuporniji među njima bili u stanju zaroniti u izvorni izričaj jedinstvenih otajstava svetih spisa čiji im se jezici ispočetka čine tek nizom nerazumljivih znakova, zavijutaka i kovrčica, nositelja, ipak, najvažnije, spasonosne poruke kroz golemo bogatstvo književnih oblika, legendi, priča, pjesama, psalama, prispodobi, kao što je i izričaj prirode oko nas tekao visokim krošnjama, nabujalim grmljem, tamnim, teško prohodnim šumama, potocima i cvijećem prošaranim čistinama.

Krajolik nije za njega bio tek slika, metafora, nego nešto što se mukotrpnom vježbom prodornosti promatranja, promišljanja i duha može dohvatiti, iščitati stvarnom spoznajom, pronicanjem skrivenoga otajstva razloga, razvoja i smjera naših, tim ozračjem iz samoga središta bića potaknutih osjećaja, koji iz naše nutrine uviru u svesadržavajuću prajezgru čiji su glasnici i djelići. Vjerovao je da sve to *može* shvatiti

tu, na izvoru ushita, sabranoga spokoja, slobode za meditaciju, čudesno nadahnjujuće evokativnosti, tuge, čežnje, okusa bezvremenosti i napuštanja skučenoga, zarobljujućega "ja", izlaska iz jadno varljive subjektivnosti, iz ništavne, nečiste, zaglušujuće kakofonije misli, iz svoje ne-svijesti, u čistoću i sređenost otkrivenja, u odsjaj pravidika i iskonske, temeljne šumove prije svakog izričaja. A mislim da je nekako ulazio u duboko skrivenu, mističnu no (barem za njega) stvarnu dimenziju, većini nedostupnu, jer vrlo je teško zbilja otvoriti oči, a otvaranje očiju jedno je od naših najvećih i najvrednijih postignuća.

Stalno je isticao važnost čistoće u samim prizorima, a i u nama koji pred njima stojimo, čistoće (ta mu je riječ bila moto, lozinka i bojni poklič) boje i osjećaja, odsutnost zagađenja ("Koliko će još i ovo mjesto ostati svježe i čisto? Velika zemaljska tvrđava života na premnogim mjestima možda nepovratno vene", govorio je) koja i nama ukazuje na važnost unutrašnjega pročišćenja, dohvaćanja mogućnosti poimanja svjetlosti, poimanja koje je većini ljudi nedostupno, jer živote pročame tragično pokopani kaotičnim naslagama prljavštine, osljepljujuće, letargične povodljivosti, neznanja i gluposti.

"Nažalost ne treba biti prorok da se ustvrdi kako će doći dan kad ljudi više uopće neće osjećati neprocjenjivu suptilnost te ljepote, nego će posve zaboraviti i posljednji stih drevno životvornoga pjeva. To će biti kraj, ili još gore, početak nečega ili nekoga posve drukčijega od čovjeka kakvoga smo tisućljećima poznavali i njegova senzibiliteta. Kakvo li će to čudo, zapravo čudovište biti i što li će onda nastupiti?"

Kao da sve to očajnički želi zadržati, spriječiti neumitni tijek apokaliptičnoga zaborava svetosti, upijao je rasprostiranje oblika, boja, snažne struje spokoja i samopouzdanja koje su ovdje unatoč njegovim prognozama uvenuća nepokolebljivo slijedile svoje putove.

Uz njega sam i ja zaboravio svijet i danima opčinjen promatrao čudesnu, varljivo statičnu borbu (jer bila je to prava borba) jedinstvenoga čovjeka s krajolikom za spoznaju tajne naizgled nijeme i ravnodušne ljepote.

Za našega boravka ondje dva dana za redom je kišilo, nekoliko se puta spustio pravi pljusak, a on je, zaogrnut starom kabanicom, stajao podignute glave, napeto osluškujući drevni, opojni zvuk po još nostalgičnije smrknutu zelenilu pod oblicima niskih crnih i svjetlijih oblaka, zagledan u daleke, sada jezovito lavolike obrise brdskih visova s grivama magle.

Ustajući u svanuće, kao jutarnju je vježbu nizom brzih i vještih akvarela koji kao da su činili preludije većim platnima, bilježio rane psalme u dirljivo zlatnim preljevima koji su zasjali isprva tek visoko na vrhovima krošnji, a svaka okolna boja koja se polako definirala u ponovnom jutarnjem stvaranju činila je daljnji, sve dublji djelić cjeline pročišćenja, kao što je krajolik slijedio krajolik s one strane obzora.

Odjeven u modru košulju te hlače i cipele iste boje, u krajoliku se, uronjen u svoje ushite, meditacije, stvaranje i spoznavanje doimao vrlo samotno, ali njegova se modra pojava istodobno posve uklapala u okolne boje koje su ga naravno prihvaćale i upijale kao skladnu, posve kompatibilnu pojedinost.

Bio je daleko bolji slikar, umjetnik, nego što sam ja pjesnik, jer šire je, oštrije, istančanije osjećao pa je stoga bio u stanju bolje razumjeti okolni dah. Svaki umjetnički rad, bez obzira na medij, zapravo je vrlo sličan, ali meni su posve nedostajali njegovo mistično elementarno pouzdanje, vjera i veliki dar izvornoga oduševljenja. Starogrčka riječ za "entuzijazam" znači božansko nadahnuće, izraz je za Bogom nadahnuta čovjeka, a to je možda doista i bio, pa, u doživljavanju toga sveopćega listanja, možda i nije bio daleko od vrhunske spoznaje koja je meni žalosno izmicala, jer nisam bio u stanju s tako potpunom zauzetošću slijediti nit jedinstvenih poruka jezgre, dok je kod njega svaki izvanjski preljev glazbeno odgovarao unutrašnjemu, oblikujući pehar kojim jedino možemo zahvatiti temelje uviđanja, shvaćanja i znanja.

A budući da je tako zadivljujuće beskompromisno i zauzeto pokušavao spoznati, a onda i *izvršiti*, u stvaralački čin pretočeno gledatelju svoje slike, zapravo sutražitelju, prenijeti nešto čisto i bitno (takvo prenošenje smatram i osnovnom pjesnikovom zadaćom), želio bih da barem na ovim stranicama ostanu sjećanja na njegove čudne, dragocjene pokušaje...

Izvor mudrosti

- Nekoć smo zajedno čitali iste knjige, postavljali ista pitanja, noćima raspravljali i tražili tajnu postojanja. Ali svi smo nemoćni odustali i prihvatili ono čemu smo se smijali i od čega smo htjeli pobjeći. Samo si ti ostao. Još uvijek prkosiš besmislu i boriš se s nemogućim. Više te nitko ne može slijediti. Kako to da se tebi otkriva ono što i mudrijima ostaje skriveno? U čemu je tajna tvoje moći? Otkud ti ta nevjerojatna sigurnost i lakoća s kojom tako jasno izričeš ono što mi tek naslućujemo? - pitali su pustinjaka.

- Tajna mudrosti nije u znanju, nego u vjeri. Vjera je ta čudesna veza između čovjeka i Boga! Ona nam osvjetljava put i omogućava da idemo dalje. Tko nema vjere u srcu, ne vidi put i nemoćan luta labirintom. Kako ne zna da postoji nešto važnije, smisao i ljepotu traži u rasporedu prostorija i hodnika, pretražuje zidove i proučava prozore i vrata. Otkriva njihove međusobne veze i uspostavlja bezbrojne zakone. I ljudi mu plješću i dive se, misle kako je to ono najviše što se može spoznati. Ali to znanje ga nikamo ne odvodi! Opterećen gomilom činjenica on ne vidi ono bitno, stoga se ne kreće i zauvijek ostaje zatvoren u labirintu. Za razliku od njega, onaj tko vjeruje - vidi nit koja mu pokazuje put! On zna da je to samo labirint i da postoji nešto izvan toga, važnije! Zato se ne zadržava, nego slijedi nit tražeći izlaz. Nema vremena za šare na zidu, to je za njega umijeće nemoći. Jer samo onaj tko vidi put, može shvatiti sav očaj i bijedu onih koji lutaju. Po vjeri se razlikujemo! Što je veća, što zalazi dublje u srce, put je jasniji i širi, krećemo se brže i lakše. Bliže smo Bogu. Mudriji i moćniji!

Čvorište svjetova

Nakon što su istražili sve daleke i nepoznate krajeve, oplovili sva mora i popisali sve biljke i životinje, ljudi su počeli proučavati ono skriveno u sebi samima. Otkrili su kako je život ipak nešto mnogo više i čudesnije od onoga što su vjerovali. Naše je biće poput rudnika: na površini je kamenje, a što kopamo dublje sve je više zlata! Ono najljepše i najdragocjenije skriveno je i zaštićeno u najvećim dubinama. Ali da bi se osvijetlilo to što počiva u nama netaknuto još od početka svijeta, trebalo je godinama ponirati u dubinu bića. To su mogli samo rijetki.

- Jednom sam zaronio toliko duboko - govorio je jedan od njih - da sam našao same temelje bića. I tek što povjerovah kako je to ono na čemu leži svijet i da ne postoji dalje, odjednom se sve srušilo i rasplinulo. Otvorili su se novi i još veći ponori. Kako sam se morao zaustaviti i odmoriti, nastavio sam tražiti nešto čvrsto. Ali što sam dublje ponirao, sve sam više shvaćao kako temelj uopće ne postoji. To je samo iluzija: svijet počiva na našoj vjeri! Ona nas štiti od beskraja ... Više se nisam mogao zaustaviti. Ali umjesto da propadam u bezdan, ćutio sam kako se sve više uspinjem gore prema nebu. Putovao sam svemirom. U najvećoj dubini bića, ondje gdje nitko nikada još nije zašao - trepere zvijezde! Mogao sam odabrati svoju zvijezdu. I prvi put osjetih strah. Zato sam se vratio. Ali sada više ne sumnjam: svjetovi se sastaju i spajaju u nama! Moguće je prijeći iz jednoga svijeta u drugi, a da se ne pomaknemo. Dovoljno je vjerovati! Možda jednoga dana, kada moja vjera bude još snažnija i veća, zauvijek napustim ovaj svijet?

Mira KRAJAČIĆ-BEUTZ

Zapamti...

... da nad tobom
koja znaš slušati treptaje uzdrhtale breze,
osjećati svaki njezin srh,
primiti u oči sjaj okrenutog lista
i pognuti glavu kad svio joj se vrh,

... da nad tobom
koja nikad nisi bila sama
i onda kad najsamija si bila,
premda izdaleka blaga neka sjena
razastirala svoja je zaštitnička krila.

Zapamti ...

Stanislava ADAMIĆ

Rana jesen

Danas mi se
ne znam zašto
smučilo
ni od čega.
Soba nije osunčana
ni ozvjezdana nije bila
Oluja je bila sinoć
vlaga se ne razlijeva
Nije mi do susreta
sa slučajnim suncem vani
Zar bezumno je
da ispitujući lovim srce!
Da raduje se plaho rani?

Rana jesen hirovita
izazovna -
jednom je možda bila stih
u raskoši Pjesme.
Rasula je vinograde
na kamene krovove
i toranj najdraži -
Kamen se rascvjetao
pjesmom sunca i vina...

Jutros mi se, ne znam zašto
smučilo -
Zar ni od čega!

Milica PERDIĆ

Djevojčice

Svukosmo jutros košulje na žalu
i prhnuše iz njih djevojčice
cvrkutave, lake ptice
svjetlucave, jogunaste, slične valu.

S glavom u koljenima
srkahu ljeto, sočnu breskvu.
Smijući se s galebima
zatrpaše godine u pijesku.

A ova tijela,
ocvala i zrela,
ludih djevojčica?

To su samo kuće
iz kojih cvrkuće
duša, vječna ptica.

Pogled

Opčinjena, zanesena
podah oči
bijelom tragu broda.

Kap iz pjene
prozirna i slana
s milijun kristala
razreza mi pogled.

I on se vinu
poput vatrometa
u srce svijeta
u svemir.

Stinjavši se naglo nađe mir
razliven i dubok, obljubljen modrinom.

Stanko TENŠEK

Božji ustanik (4)

Zgode iz života Abbé Pierrea
Uz njegov 90. rođendan

15. Miscellanea*

Prvo spašavanje Židova

Budući da sam sedam godina bio zatvoren u samostanu, sve do rata nisam imao pojma o jačanju nacizma i antisemitizma. Moja sredina divila se Pétaineu, pobjedniku kod Verduna, pa nisam bio obaviješten o prvim mjerama što ih je Vichy poduzeo protiv Židova.

Nakon sloma našao sam se u službi svjetovnoga svećenika u Grenobleu. Otkrio sam da se Židovi progone, jer mi jedne noći dvojica od njih, zaplakani, dođoše pozvoniti na vrata: "Sakrijte nas, samo što nismo uhićeni. Mi smo Židovi."

Ni sekunde nisam dvojio što treba učiniti. Spremio sam ih na spavanje: jednoga na svoj madrac, drugoga na strunjaču, a ja sam noć proveo u naslonjaču.

Politika i solidarnost

Nikada ne ću zaboraviti intervenciju jednoga rabina, na javnoj konferenciji usred izborne kampanje odmah poslije rata. Skupština je bila burna. Kad su me politički protivnici počeli klevetati, netko ustade i povika: "Dopustite da i ja kažem nešto." Svi smo sjeli, a na podij se, vidim, penje neki starac, izgledao je jadno. Uze mikrofon i reče: "Ne ću glasovati za Abbé Pierrea jer ne pripadam njegovoj političkoj obitelji, ali ne mogu više podnositi uvrede što ih slušam. Velečasni gospodine, vi me ne poznajete. Ja sam rabin Sam Job koji vam je u vrijeme okupacije povjeravao svoje prijatelje koji su bili u opasnosti. Vi ste jedne noći jednome od njih - koji je s jednim vodičem, vašim prijateljem, trebao pobjeći preko gore, a videći da je u starim izlizanim papučama - dali svoje cipele, a kući ste se vratili bosi, po snijegu."

Uzbuđeni zbog prisjećanja na tu zgodu, zagrlili smo se, a cijelu je dvoranu zahvatilo oduševljenje. Politika razdvaja, a geste solidarnosti spajaju.

* Svjesni da neki sudovi Abbé Pierrea neće biti dobro primljeni u našim vjerničkim krugovima (npr. o kontracepciji ili o nedjeljnoj misi), ipak ih donosimo, radi cjelovite slike o njemu.
(Op. ur.)

Tijekom ljeta1996. imao sam sreću proboraviti nekoliko dana u Brazilu uza svoga brata Dom Heldera Camaru, u prigodi njegove šezdesete obljetnice misništva. Jedan dio bogatoga brazilskog klera mrzio je Heldera Camaru i prokazivao ga kao "crvenoga biskupa". Međutim, on je istinska nada siromašnih, svih onih koji nisu prestali vjerovati u evanđelje usprkos raskoši Crkve i njezinoj suradnji s bogatim veleposjednicima koji ih ugnjetavaju.

Tek što je imenovan biskupom Recifea, Helder Camara odluči napustiti raskošnu biskupsku palaču i živjeti u skromnoj kući usred straćara svoga grada. Na tu pravu evanđeosku gestu njegovi su protivnici žestoko reagirali. Već desetljećima Dom Helderu su bez prestanka prijetili smrću.

Otvorivši jednoga jutra kapke svoje sobice, ugleda jednoga svoga mladog svećenika obješena, izmrcvarena, iskopanih očiju, s natpisom oko vrata: "Sada si ti na redu." Dom Helderu se osobito predbacuje politička dimenzija njegove borbe. Očito je, naime, da je njegovo djelovanje - kad je već posvetio svoj život propovijedanju evanđelja i pomaganju siromasima da žive u doličnijim uvjetima - imalo političkih odjeka. Jer ne zaboravimo da kršćanska vjera uključuje i djelovanje u društvu te da se naviještanjem pravične podjele bogatstava među ljudima suzbija nepravda.

U vrijeme svečanosti u ljetu 1996. biskup Recifea, njegov nasljednik, bio je odsutan. Shvatio sam zašto videći bezbrojno mnoštvo siromašnih koji su došli klicati bivšemu biskupu. Što bi mogla značiti na toj svečanosti prisutnost čovjeka koji je tada već započeo uništavati sve inicijative što ih je Dom Helder poduzimao do svoje mirovine u 75. godini? Pa ipak, tu je bilo pet biskupa, pravih Camarinih učenika, koji su, kao i on, došli bez mitri, bez zlatnoga križa, noseći na uzici običan drveni križ.

Na završnoj svečanosti sjedio sam kraj jednoga nizozemskog misionara koji mi je ispripovjedio ovo: "Kad je novi biskup imenovan, pozvao je sve svećenike svoje biskupije, jednoga po jednoga, što je bilo normalno, i pitao ih da mu pripovijedaju o svome apostolskom djelovanju. Kad je na mene došao red, ispričao sam mu ovo: 'Već sam dvadeset i pet godina u Brazilu. Dom Helder mi je povjerio evangelizaciju seoskoga svijeta. Susretao sam se s velikom bijedom. Ljudi su često umirali jer nije bilo vode, morali su ići daleko da bi našli posla i prehranili svoje obitelji. Tome vrlo siromašnom pučanstvu navješćivao sam evanđelje, dijelio sakramente, katehizirao ga, a istodobno sam ga, dakako, i opismenjivao.' Nato je novi biskup, udarajući šakom po stolu, rekao: 'Ali, oče, to nije evangelizacija, nego politika! Opismenjivanje je politika!'"

Taj je biskup bio doista u pravu: opismenjivati znači omogućiti ljudima da budu obrazovaniji i svjesniji, pa prema tome i manje podložni manipuliranju postojeće vlasti. Što bi značilo evangelizirati narode kad im ne bismo pomogli da produbljuju i proširuju vlastitu kulturu? Čemu bi služilo navješćivati im riječ kad ju oni ne bi mogli također čitati i potpuno usvojiti? Taj je biskup strahovao da ti siromašni ljudi ne otkriju mnoge stranice Evanđelja koje raskrinkavaju nepravdu te pozivaju ljude na razdiobu dobara i uzajamnost. Dakle, ako evanđelje i nije izravno politička poruka, ono na politiku nužno djeluje i ostavlja duboke tragove na političkome području. I zato neprestano tijekom

povijesti vidimo - a tako je, nažalost, još i danas - da bogati upravljači sklapaju savez s klerom, podmićujući ga, kako se neke stranice Evanđelja ne bi nikada navješćivale.

Nobelova nagrada?

Apartheid je za Abbé Pierrea "rana čovječanstva..."

- Oče, mislili smo da vas predložimo za Nobelovu nagradu.

- Ne, želim da se ona službeno dodijeli Mandeli... Taj je čovjek, zbog izuzetno dugog zatvora, postao simbolom nenasilja... Takva izdržljivost pravi je uzor... Kako su me proglasili "živom legendom", pretpostavljam da će ta moja potpora utjecati na odluku Odbora...

(Nelson Mandela dobio je Nobelovu nagradu za mir 1993.)

Koncentracijski logori u bivšoj Jugoslaviji

Zašto svjetske političke velesile, kad su doznale da u bivšoj Jugoslaviji postoje koncentracijski logori, nisu smjesta poslale padobrance komandose da ih unište? Zašto onima čiji su topovi upereni prema Sarajevu ne pošalju ovu poruku: "Vaši su nam položaji poznati. Ako sutra zapucate, uništit ćemo ih"?

Zašto Međunarodni sud u Den Haagu nema sredstava da kroji pravdu što ju zahtijevaju narodi protiv Pola Pota i Mobutua?

Sloboda i ljubav

Ljubav i sloboda *jedno* su. Danielle Mitterrand zamolila je Abbé Pierrea da joj dade definiciju *slobode*. Odgovorio joj je:

"*Sloboda* je predivna riječ, ali ona može biti i jedna od najlicemjernijih riječi na svijetu... Volim reći mudracima ovoga svijeta: Jeste li razmislili, imate li hrabrosti sučeliti se s onim što smatrate da je temelj morala - prirodnim zakonom? Vi ste ludi! Što je prirodni zakon? Da jači proždire slabijega. Onda sloboda postaje terorom. Nije istina da smo mi slobodni ljubiti ili ne ljubiti, jer sloboda ima samo jedan jedini smisao: ona je nešto što se nalazi u nama, ljudskim bićima, u onih pedesetak ili osamdesetak kilograma materije koja je tek privremeno sposobna biti nositeljicom misli... Mi nismo slobodni da ljubimo ili ne ljubimo. Mi smo slobodni *kako* bismo bili sposobni ljubiti.

Jednoga dana neka kćerkica reče svojoj mami: 'Mama, nakon svega što si mi protumačila iz katekizma, ne mogu se suzdržati da ne pomislim: Dragi Bog je učinio veliku glupost kad je ljudima dao slobodu! Kad slobode ne bi bilo, da su svi ljudi podložni zakonu koji bi svima bio nametnut, ne bi bilo toliko zločina.' Majka ju je morala ovako poučiti: 'Da, kćerkice moja, možda ne bi bilo zla, ali ti ne bi imala mame da te ljubi, a niti bi ti bila sposobna ljubiti svoju mamu.' "

Odgovor mladeži

Kako se neko društvo može nadati dugom, zdravom i mirnom životu ako njegova mladež ostane bez odgovora na pitanje koje svako dijete nosi u sebi: *Čemu živjeti?* Mladi će biti sretniji ili nesretniji nego što su ikada bili prema tome hoće li ili ne će znati odgovoriti na pitanje: "Što smo učinili da bi vjera u život bila vjerodostojnom?"

Duh Pokreta otpora

Ja sam obični mali župnik. Ali, vjere mi, nisam to po rođenju. Ja sam čovjek koji je vrlo osjetljiv na sve što dira čovjeka. Pokret otpora ubrzao je oslobođenje. Članovima pokreta govorio sam: "Pripravljajte sutrašnjicu. Iz pokreta otpora mora izići obnovljeni narod. Budite gladni Istine, Prijateljstva i Pravde. I nikada ne zaboravite ratne strahote. Gladni Istine? Jer ona oslobađa i gradi... Jedino ona čini istinskoga čovjeka, posebice onoga koji je odgovoran za poštenje, povjerenje i sudbinu zajednice svoje braće. Gladni Prijateljstva? Ono bijaše sol Pokreta otpora. Mi smo se voljeli kao ljudska braća. Njegovali smo tajnu sporazumijevanja koja je nadilazila sve ograde i mržnje. Zar ćemo biti nesposobni tako nastaviti? Gladni Pravde? Ona ima svoja prava, ali mnogo više svoje obveze. Ako mora kažnjavati, ona nije ni mržnja ni osveta. Osvetiti se znači pristati da srce postane 'zlo'. Čuvajmo se da nas ne zahvati zlo koje je nad nama tako dugo likovalo. Znajmo praštati... Sjećanje? Za sebe, i za djecu svoju, nikada ne zaboravimo ratni užas kroz koji smo prošli. Ali nadasve, nikada se ne prestajte ljubiti."

Duh Emausa

Drugari Emausa skupe se svake godine na opću skupštinu i odluče o raspodjeli stečenih sredstava. Ove će godine (1997.) Liječnici svijeta, Djetinjstvo i razdioba, Prijatelji sestre Emanuele i pet drugih pokreta primiti čekova u iznosu od 70.000 franaka. To je duh Emausa: bili stari, i hendikepirani, ipak nastavljamo davati!

Kako da čovjek ne bude djelatan u tako aktivnome kolektivu? I kako da čovjek nema mir u toj zajednici muškaraca i žena čije su geste umorne, ali koji nastavljaju živjeti ideal razdiobe? Riječ "ljubiti" ne zastarijeva.

Zajednica Emaus ima tri pravila. Prvo, mi radimo i zarađujemo kruh svoj svagdašnji (odbijamo svaku pomoć države, općine i okružne oblasti, osim za stare i nemoćne). Zatim, mi sve podjednako dijelimo: najjači, koji mnogo pridonosi zajednici, nema više od starca koji ne može privrjeđivati. Konačno, mi radimo više nego što nam je potrebno za život kako bismo si mi - poniženi, isključeni, na rub bačeni - mogli priuštiti luksuz i postati darovateljima.

Mi smo siromasi koji daju više nego što im njihovo siromaštvo dopušta. Zato možemo reći drugima: "Mi, nitko i ništa, s pomoću onoga što je odbačeno, uspijevamo - jer se tome svim srcem predajemo - davati drugima, spašavati. Vi kojima ništa ne nedostaje, koji imate više nego što vam je potrebno, što sve ne bismo mi učinili da nam se i vi priključite!" Eto, to je pokret Emausa.

Rat bijedi - pohvala Ljubavi

Bilo je to 26. kolovoza 1989, u 18.30. Abbé Pierre se provlači kroz mnoštvo novinara, fotoreportera, "zvijezda" i "poluzvijezda" politike, šou-biznisa i Prava čovjeka... Mladež je okupljena ispod Slavoluka Bratstva (Arche de la Fraternité), usred četvrti Défense. Nakon dvije stotine godina, netaknute, odzvanjaju ove predivne riječi: "Ljudi se radaju i ostaju slobodni i jednaki u pravima..."

François Mitterrand približi se Abbé Pierreu:

- Kako ste?

- Kao starac!

Taj se "starac" skljokao u stolac u loži i tiho, povučen u se i odsutan, slušao... Barbara Hendricks pjeva riječi Martina Luthera Kinga "Usnio sam jedan san..."

Abbé Pierrea okružuju grleći ga Wole Soyinka, Isabel Allende, Perez Esquivel, Harlem Desir i jedan kineski student.

On treba pročitati 10. članak Deklaracije o pravima čovjeka, članak koji se odnosi na vjersku slobodu.

- Oče, za mladež koja čeka, nekoliko riječi, molim vas.

- Srce mi je prepuno "Vječnoga koji je Ljubav". Želim da i srce drugih bude takvo.

Na jedan je papirić naškrabao nekoliko riječi, pa se ponovno povukao u muk, do trenutka kad se pojavio, onako sićušan, na podnožju Slavoluka. Vjetar je vitlao njegovom legendarnom pelerinom.

"Hoćemo li ga znati na vrijeme pogledati u lice? Mi smo u ratu, cijelu zemlju, sve zajedno, napala nas je, posvuda, razularena bijeda. Dokle ćemo, sramotno, ostati prekriženih ruku pred patnjom drugih? Jesmo li spremni poduzeti sve da zajedno izvojštimo pobjedu protiv nje? Pobjedu u tome 'drugom ratu', u ratu koji ovaj put želimo i koji moramo zvati lijepim?"

U tome trenutku "starac" se pomladio. Postao je Ljubav koja nadilazi vrijeme...

16. Misli, pogledi i doživljaji

Treba li glasovati?

Bijesan sam kad čujem da ljudi govore: "U politici svi imaju prljave ruke, i zato ne ću glasovati." To je nedopustivo, jer nitko nema pravo reći da je borba za opće dobro - a politika je upravo to - nešto prljavo.

Treba glasovati. Treba ići na javne sastanke i otvoreno pitati kandidate - ma kakva bila njihova politička boja - ima li za njih borba protiv isključivosti prednost.

Svjesni smo da moramo biti sve budniji. Zato je tehnički nemoguće u toj borbi ostati sam. Učinkoviti možemo biti samo ako smo s drugima, u nekom pokretu, u dobro izabranoj političkoj stranci, spremni da ju, iznutra, i prodrmamo.

Strah me je kad vidim da se danas sve manje i manje glasuje. U jednoj sam televizijskoj emisiji rekao: "Djevojke i mladići, prije svega, glasujte! Ako ne glasujete, niste drugo zavrijedili nego da vas smatramo robovima nekoga diktatora."

Nikada ne ću zaboraviti, a imao sam tada trinaest ili četrnaest godina, kada je moj otac - koji je bio vrlo bolestan - zamolio jednoga od moje braće i mene da ga položimo na stolac, spustimo u prizemlje i nosimo do kraja ulice kako bi mogao glasovati. Mladi koji danas stječu pravo glasa nisu se za nj morali boriti. Oni su na nj navikli te smatraju da to pravo ne vrijedi mnogo. Tko ga je bio lišen, shvaća njegovu važnost.

Tko može biti političar?

Onima koji će postati punoljetni često ponavljam: postanite stručnjaci, radite, radite bez prekida da biste postali vrhunski stručnjaci i zavrijedili odgovorne dužnosti. Političarom se ne postaje po dužnosti, kao što se ni glazbenikom ne postaje po dužnosti. Ima, međutim, osoba koje su više od drugih stvorene za to. Jedan takav primjer za mene je Robert Schuman, koji se u četrdeset godina političkoga života nije obogatio ni za lipu, ali je volio odgovornost i u tome se snalazio kao riba u vodi.

Najbolji su oni političari koji su okrenuti ranama onih "kojima sve nedostaje". A takvim političarom nije lako postati, jer kad netko dođe na visoke funkcije, druži se samo s ljudima sličnima sebi, kojima ne nedostaje ništa. Tada može posve iskreno misliti da je najhitniji posao uljepšavanje Opere, a da i ne pomisli da ima obitelji koje nemaju ni krova nad glavom. I s pravom, jer netko može osamdeset godina živjeti u gradu a da ih nikada nije susreo...

Moraju li ministri biti stručnjaci?

Mi živimo u demokraciji. Ma kako slaba bila, ona je ipak najmanje loš politički sustav. A da bismo joj služili, moramo izabrati sposobne ljude.

Znam, jasno mi je, ministri nisu stručnjaci, ali oni moraju, s jedne strane, imati politički "njuh", a, s druge strane, znati okružiti se stručnjacima koji će im jamčiti da će tehnički i stručno obavljati poslove koji su im povjereni.

Javno mnijenje i demokracija

Ne može svaki čovjek obnašati političke odgovornosti, ali svi smo mi građani koji stvaraju javno mnijenje. A u demokraciji upravo javno mnijenje ima moć.

Upravo je javno mnijenje, svjesno svoje moći, u veljači 1954. omogućilo svojevrsni ustanak. Kad je ono doznalo koliko ima beskućnika, kada je osjetilo da je njihovo stanje nepodnošljivo, prisililo je Parlament i Vladu da poduzmu nužne mjere kako bi se suzbila ta nepravda i taj ljudski glib.

"Ja ljevičar?!"

Za mene kažu da sam "ljevičar". Na to se samo nasmijem. Desničar, ljevičar? - nemam pojma. S obzirom na to što jesam, moj je izbor u tome da prikažem stvarnost onakvom kakva ona jest i da ljudi shvate što ima prednost. Ja se politike ne bojim, jer ona uključuje ljubav i glad za pravednošću.

Sloboda, jednakost, bratstvo

Osluhnimo mirno republikanski triptih: sloboda, jednakost i bratstvo. Što znače ta tri temeljna načela, kako ih danas živimo? Tom su devizom republikanci naglasili da se svi ljudi rađaju slobodni i jednaki u pravima te da moraju poraditi na ostvarenju bratstva među ljudima. To je najplemenitiji ideal koji može okupiti i vjernike i ateiste. Međutim, treba ga dobro shvatiti i vidjeti što smo od njega napravili.

Sloboda danas mnogima znači odsutnost prisile. Tako shvaćena, sloboda priznaje samo jedan zakon - zakon jačega koji proždire slabijega. Kad bi neko društvo primjenjivalo samo to načelo, dopustilo bi najveće nejednakosti i prihvatilo da jači - fizički, kulturno i gospodarski - nameću svoj zakon najslabijima u zajednici preko diktature tržišta. To bi, dakako, moglo dovesti do odbijanja svih norma koje omogućuju različitim ljudima da žive zajedno. Ukratko, sloboda shvaćena kao jedino načelo, može dovesti do potpune anarhije, ili do zakona jačega, to jest do barbarstva.

Čovjek je jedino biće koje uživa slobodu. Međutim, njoj treba ljude neprestano podučavati, jer će ona inače biti isključivo u službi svačije egocentričnosti. Tada će ona rađati strahom kod drugih, koji će se smatrati ugroženima, i tako će se, nažalost, ući u dobro poznatu spiralu nasilja, rata i mržnje bez kraja.

Isto je tako i s *jednakošću*. Ako ju proglasimo jedinim načelom, jednakost postaje apsurdom jer je posve oprečna prirodi. Jednakost u sebi ne znači ništa, jer će ljudi uvijek biti različiti, sa svih gledišta. Ako li se pak ona nametne autoritativno, uspostavlja se diktatura, koju poznaju mnoge zemlje.

Tako se mimo temeljnoga načela što ga svi priznajemo, a prema kojemu se svi ljudi rađaju slobodni i jednaki u pravima, primjećuje da ideje slobode i jednakosti ne mogu postati apsolutnim načelima društvenoga i političkog života. I jednoj i drugoj treba ljude podučavati. Obadvije tebaju oslonac i svrhovitost, a to je *bratstvo*.

Francuska je revolucija baštinica općega poimanja bratstva koje će, sa slobodom i jednakošću, postati temeljnim načelom Republike. Pa ipak, pod utjecajem nekih filozofa, a posebice pod pritiskom nekih dramatičnih političkih događaja - građanski rat i ratovi sa stranim silama koje su bile protiv revolucije - pojam se bratstva počeo suzivati i sada se ograničuje na Domovinu. Drugim riječima, revolucija će brzo zaboraviti opće bratstvo i taj pojam svesti na "prave rodoljube", na one koji se bore za Domovinu. To je skretanje našlo osobit odjek u ovom groznom pasusu *Marseljeze*: "... neka nečista krv napoji naše brazde", koji bi, što već godinama ponavljam, trebalo zamijeniti manje barbarskom nacionalnom himnom i vjernijom ideji općega bratstva.

Sreća

Svi mi zapravo idemo za istim ciljem: za srećom. Pravo je pitanje u izboru sredstava. Svaki čovjek, bez obzira na svoju kulturu, životne uvjete i vrijeme u kojemu živi, uistinu je suočen s izborom između dvaju putova: želi li biti sretan bez drugih ili s drugima. Taj izbor, gdje se svakoga jutra moramo ponovno odlučivati, nešto je najbitnije u životu. O njemu ovise bitne odrednice našega života. On nas oblikuje. Bratstvo ne će prokuljati odozgo. Nikakva ga javna naredba ne će moći nametnuti. Ono će proključati iz srca svakoga čovjeka koji je odlučio, u svome malom djelokrugu, boriti se za najslabije, za one koji su na cesti ostavljeni, koji je odlučio ne odbaciti nikoga, ne živjeti bez skrbi za nesretnike. To je osobna dimenzija bratstva.

Svećeništvo

Sutrašnji svećenik mora biti djelatnik koji će zračiti i privlačiti. Po meni, njegova je dužnost da se na svijetu dogodi Euharistija. Euharistija znači "zahvala". Svećenik mora biti animator koji će poraditi da se iz stvorenjâ prema Stvoritelju vine "pjesma zahvalnica". Govorio sam prijateljima Emausa u Buenos Airesu, poslije brodoloma 1963.: "Bože dragi, zašto toliko ljudi toliko pati? O, kako su upravo zato potrebni svećenici u apsolutnom smislu te riječi, to jest sposobni poučavati riječ Božju i dijeliti obilje milosti iz sakramentalnih vrela, napose iz Euharistije.

Potreba i veličina svećeništva osobito su zorno vidljive u potresnim i strašnim trenutcima, poput toga brodoloma u kojemu su toliki ljudi poginuli. U takvim trenutcima svećenik preuzima na sebe svu tu patnju i daje joj smisao prinoseći ju kao dar Bogu. Postoji neka temeljna, prirodna i neophodna svećenička mistika.

Nadbiskup Benina, mons. de Souza, pisao nam je iz Rima: "Još sam uzbuđen od onoga što sam doživio boraveći deset dana u Zajednici Emaus. Shvatio sam da je čovjek, ma kakav bio, sposoban za velike stvari. O tome sam bogatom iskustvu naširoko pripovijedao svima koje sam susretao ovdje, u rimskim kongregacijama. Neki su razrogačili oči i nisu vjerovali svojim ušima. Kako bih želio da mnogi svećenici i biskupi dožive isto iskustvo!"

Oduševljenje mons. de Souze odgovara poput jeke molitvi koju sam sastavio prije tridesetak godina: "Čovječanstvo što diljem svijeta pati žedno je te preobrazbe svoje patnje, preobrazbe koju mu jedino svećeništvo može pružiti, ali pod uvjetom da je riječ o istinskim svećenicima, svećenicima temeljito prožetima evanđeljem. O, neka što prije dođe vrijeme kada će sve župe, biskupije i cijela Crkva biti zajednice potpuno okrenute prvotno služenju najslabijima i najmanjima!"

Da, neka dođe vrijeme kada će svatko znati da živjeti znači ljubiti, a da ljubiti znači služiti prvotno onome koji najviše pati. Emaus taj poziv razglašuje posvuda.

Žena u Crkvi

Mjesto žene u Crkvi prečesto se, nažalost, svodi na "župnikovu sluškinju". A to nije normalno! Gdje je u Evanđelju rečeno da sakramenat reda mora biti pridržan

isključivo muškarcu? U njemu je napisano da su dvanaestorica apostola bila tamo prisutna na Sveti četvrtak. Ne navodi se izrijekom je li i Marija bila tamo; ništa ne govori da nije bila! A ondašnja je Crkva nužno bila zatočenicom društvenih običaja svoga vremena.

Nisam stručnjak, ali mislim da nema teoloških razloga da se ženama onemogući pristup sakramentu reda, osim ako su to oni razlozi, staleški, koji odrazuju način razmišljanja u kojemu su bili odgajani naši prelati.

Svećenički celibat

Žena je u Crkvi dvostruko isključena, jer je ona to i po propisu svećeničkoga celibata. Dakle, celibat svećenika, kod rimokatolika, nije odluka hijerarhije, nego je to u srednjem vijeku bio izraz želje puka, jer su vjernici željeli da se njihovi svećenici biraju među monasima. Gotovo sam siguran da će se poslije pontifikata Ivana Pavla II. prihvatiti nove inicijative, u duhu II. vatikanskog koncila. Taj je sabor trebao biti *aggiornamento*, podanašnjenje. S gledišta celibata, podanašnjenje je propalo. Bilo je to radije odgađanje.

Zbog toga primjećujem da je Crkva kao osakaćena te se u mnogočemu slažem s knjigom Virginije Mollenkot "Bog u ženskom rodu".

Demografska eksplozija i kontracepcija

Dobro mi je poznato koliko žene i muškarci oko mene pate zbog toga kako Crkva govori o kompleksnome pitanju moralnoga života. Pročitavši vrlo zanimljiv tekst kardinala Ratzingera u kojemu je naveo kako "crkveno učiteljstvo do sada još nije ništa korisno reklo o temi demografske eksplozije", rekao sam samome sebi: "Bogu hvala da je tako!" Barem o tome predmetu ne ćemo imati odluka koje će zanemarivati znanstvene spoznaje i koje bi mogle pripremati neki novi proces Galileju!

S obzirom na demografsku eksploziju, ne će se moći izbjeći neophodno potrebno primjenjivanje kontracepcijskih sredstava. U vezi s time, prisjećam se razgovora što sam ga vodio šezdesetih godina s kardinalom Tisserantom, koji me je upitao:

- Jesu li vam poznata američka istraživanja o upotrebi neke biljke, dobro poznate Portorikancima, koja ograničuje broj porođaja?

- Ne, nisu.

- Nije li čudesno da je u trenutku kad se čovječanstvo našlo pred tako golemim problemom, Bog dao da se otkrije to kontracepcijsko sredstvo i da se radi na njegovoj laboratorijskoj proizvodnji!

Snažno me boksne u rebra - a bio je ljudina taj kardinal!* - i odvede me u posjet stanovima koji su se oko Rima upravo gradili za obitelji s desetero, jedanaestero djece. Zatim me ponovno boksne i zaključi: "Što li će još sve naši moralisti izmisliti i reći nam da je to zlo?"

---

* Kardinal Tisserant bio je poznat i kao veliki protivnik Hrvata. (Op. ur.)

Sida i prezervativ

Valja dobro razlikovati herojsku savršenost od onoga što je ljudski moguće. Takav sam odgovor dao kad su me prvi put upitali o sidi, i taj je odgovor, koji se na prvi pogled činio smionim, dva dana kasnije preuzeo kardinal u Parizu, a potom i Osservatore Romano. Da bih odgovorio novinaru, zamolio sam da mi da malo vremena, a zatim sam mu poslao brzojav u kojemu sam rekao: "Crkva, biskupi i svećenici imaju dužnost izlagati poziv na savršenost koju zahtijeva evanđelje, bilo to u obiteljskome ili u samačkome životu. Međutim, svi smo mi slabi ljudi. Dogodi li se da pogriješimo, ne dodajmo pogrješci još i zločin. Jer onaj koji, dok čini pogrješku, ne bi uopće mario što se izlaže riziku zaraze i ne bi uzeo prezervativ, činio bi zločin." Uza sve to, nije li vjernost savršeni prezervativ?

Svakonedjeljna misa mladih?

Jedan je od ciljeva Crkve hraniti vjeru. Da bi se to postiglo, nije li danas najsigurniji način za to da se cijeli narod sazove na tri ili četiri godišnja skupa? Ne okrjepljuje li to više unutarnji život mladih nego da ih prisiljavamo da svake nedjelje ujutro prisustvuju nečemu što im se čini umjetnim? Ići danas na misu da bi tamo našli nekoliko bakica? U čemu je tu za njih duševna snaga?

Sudjelovanje na nedjeljnoj misi nije Kristova zapovijed. To je samo jedno od onih pravila što ih je Crkva, malo-pomalo, uspostavila. Prisjetimo se da riječ "crkva" ne znači "zajednica" (pretpostavlja se "interesna"); ona znači "skup", to jest sastanak osoba koje imaju zajednički motiv. Prijeko je potrebno da bude takvih zajednica, živih skupova, poput onoga kojemu sam prije tri ili četiri godine prisustvovao na jugozapadu Francuske. Tu je Euharistija bila izvanredna, stvaralačka, puna radosti i oduševljenja. Cilj je postignut.

Doživljaj ljepote prirode

Tajne visokih gora nisu samo u veličini i gotovo opojnoj ljepoti njihovih vrhova. One su i u pitomosti i vedrini njihovih nižih dijelova koji blagonaklono bdiju nad dolinama. Njihova me blagost opojila iznad Asiza i ponovno na gori Rhune, u Pirenejima...

Valja nam širom otvoriti oči pred veličanstvenošću zvjezdane noći, pred veličajnošću ledenjaka, pred ljepotom umjetničkoga djela. Treba nas jednoga dana zanijeti uzvišenost svijeta, tako da više ne možemo opstati bez tih čudesnih trenutaka, da ih znamo pronalaziti i prisjećati ih se.

Očaranošću gorama i pustinjama u naše srce prodire nešto što se može nazvati misterijem stvaranja. To nas stvaranje podsjeća da je misterij jedina alternativa apsurdu. Iskustvo samoće, koja govori, duboko me je uvjerilo da sam ja, premda sam u životu mnogo propatio, ipak Božji povlaštenik.

Samostani kao ledenjaci

Samostan je sličan ledenjaku, koji je naoko nepomičan i u svojoj nedokučivosti kao da pluta na vodi. Međutim, kad se njegov led počne topiti, rađaju se i u daljini provriju izvori i poteku potoci, bez kojih nikakav život ne bi bio moguć... A na svojim se visovima, za svakoga oblačnog i olujnog dana, ledenjak ponovno obnavlja od para što se iz dolina uzdižu i na nj padaju kao neokaljani snijezi... Samostanski mir, prožet tišinom, vjerujte mi, može, poput ledenjaka, također biti djelatan!

Ključ Abbé Pierreova života

Život me je naučio da živjeti znači dati malo vremena našoj slobodi da naučimo ljubiti i pripremati se za vječni susret s Vječnim koji je Ljubav. Volio bih da tu sigurnost mogu ponuditi kao baštinu. Ona je ključ mojega života i djelovanja.

Vječni je Ljubav - prvi je temelj moje vjere.

Drugi je temelj moje vjere da me Bog ljubi.

Treći je temelj sigurnost da ta tajnovita sloboda koja je u nama postoji samo zato da nas učini sposobnima ljubavlju odgovoriti na Ljubav.

Kad me pitaju: "Zašto živimo?", odgovaram jednostavno: "Da naučimo ljubiti!"

UPOTRIJEBLJENA LITERATURA

1. Pierre Lunel: *L'Abbé Pierre - L'Insurgé de Dieu.* Un livre présenté par Jacqueline Raoul - Duval, Édition° 1 / Stock, Paris, 1989.

2. Abbé Pierre: *Testament.* Bayard Édition, Paris, 1994.

3. Abbé Pierre: *Mémoire d'un croyant,* Fayard, Paris, 1997.

4. Abbé Pierre: *Fraternité,* Fayard, Paris, 1999.

KNJIŽEVNE VEČERI U HKD SV. JERONIMA

3. X. 2002. - **Vera Valčić Belić: Zapaljene svijeće**

10. X. 2002. - **Radovan Grgec: *Danica 2003.***

17. X. 2002. - **Stanislav Vitković: Ivan Pavao I.**

(90. godišnjica rođenja)

Pjesnik

Ja nisam rijeka čije se vode razlijevaju
u prekrasan vodopad.
Nisam ni jezero u čijem se plićaku
nestašni dječaci dođoše okupati
I bez tog na mom srcu
priraslo je mnogo algi,
i ja ih ne znam do kraja izreći.

Prije nego se uputim samotnom stazom
kažem: Stvorio si nas kao list,
a vjetar kao vjetar
samo nas kovitla.

Iz obližnjeg grma ništa mi ne pjeva.
Pogledom ispraćam stablo.
Možda će baš ovdje
netko nekome reći
Doviđenja
ili
Volim te!

Čuvarica ognjišta

I večeras će jedna žena zamišljeno
zagledati u plavetnilo mojih očiju
i poći će s magarčićem do bunara
donijeti mi vode studene.

Ta žena sjedit će za ognjištem sama i
blagovati kruh.

Tajnovit splet njene kose
dozivat će grlice,

minut će proljeća

Riječi ove žene
otvaraju svjetove, -

Susret sa Stjepanom Radićem

(Sjećanje)

Obrtnička postolarska radiona moga oca nalazila se u Kučerinoj ulici, u prizemlju "korablje", drvene zgrade iz tesanih greda, u čijem je dvorištu bila kovačnica. U to vrijeme, nakon završetka prvog svjetskog rata, bilo je dosta posla. Još nije bila razvijena industrijska proizvodnja obuće, i ocu su u radnju stalno dolazile "mušterije" da im uzme mjeru i napravi cipele. Bili su to većinom službenici, te supruge činovnika raznih ustanova. Otac, a i netko od pomoćnika u radionici bi ponekad zatražio da im odem u trgovinu, i učinim uslugu, kupim cigarete i slično. Još nisam išao u školu, ali sam dobro poznavao sve trgovine u bližoj okolici tog dijela Petrinje. Nije mi bilo teško i rado sam činio takove usluge, ohrabren činjenicom što mi je moj zavičaj, onaj najuži, naime radiona i dvorište kovačnice, pa i šire oko tzv. "fifplaca" - stočnog sajmišta, bio već predobro poznat. Na putu prema križanju ulica, prema "Majdancima", pa pred tzv. "Gavrilovićevom filijalom" bilo je moguće nekoga sresti, nekoga vidjeti ili nešto doživjeti. Često su bile nekakove "parade", prolazile bi uniformirane povorke, koji put bi i limena glazba svirala, i vijorile se lijepe zastave. Susjedov sin, Slavko Bencedić, stariji je bio od mene, i išao u školu. Znao mi je govoriti, kad pođem u školu moći ću vidjeti još mnogo toga više, sokolske sletove npr. jer on ide tamo vježbati. Tako je i mene zainteresirao, pa sam jedva čekao da i ja pođem u školu, i nekako se uklopim u taj društveni život.

Jednog mi dana reče očev pomoćnik, a mislim da se zvao Hojić Emo, bih li ja skočio do "Gavrilovićeve filijale" vidjeti ima li "friških čvaraka", te da kupim pola kile. Svi smo voljeli takove čvarke, a svakog bi dana u neko doba iz "fabrike" dolazili u "filijalu" još vrući prešani čvarci. Prekrasno su mirisali. Dok bi dotrčao s njima kući, "škarnicl" bi se putem omastio. No ovaj put mi pred "Gavrilovićevom filijalom" pažnju privuče nešto drugo. Nisam mogao u prodavaonicu, a Gavrilovićevi prodavači su stajali pred radnjom i slušali.

Naime, pred mesnicom, na početku ulice Majdanci, na samom križanju je poveći prostor, omanji trg trokutasta oblika, čiju južnu stranu, između Kučerine i Majdanaca, čini ili povezuje dugačka prizemnica s više lokala, koju smo zvali "Slančeva kuća". U sredini tog trokutastoga trga rasle su tri mlade lipe, i bilo je nekoliko klupa.

Iznenadio sam se vidjevši da je gotovo čitav taj prostor zauzelo mnoštvo ljudi. Nema galame, svi su tihi i kao da, okrenuti prema središtu trga, nekoga slušaju. Čujem i ja neki glas, ali se ništa ne razumije, a ne mogu prići bliže. Desno je gostiona "Vitig", do čijeg ulaza ima nekoliko stepenica, na kojima, vidim, stoje meni poznata lica. Edo Batinić, sin gostioničara na samom "fifplacu" - stočnom sajmištu. On je nešto stariji od mene, ali je dolazio u dvorište kovačnice da se igramo pa mi je drago bilo da ga sad vidim na tom stepeništu. Tu je i sama gostioničarka "teta Ljuba", kako smo ju zvali, koja je ponešto nagluha, pa se saginje povremeno k Edi i nešto ga zapitkuje.

Odmah se odlučim da iskoristim priliku, pa da nešto i ja vidim preko onog mnoštva šešira u pravcu središta trga. Popnem se i ja k Edi na one stepenice. Pogledam u gostionicu, a tamo svega par ljudi nešto razgovara. Sad sam imao bolji pogled preko mnoštva ljudi u pravcu središta trga. Tamo netko nešto govori, vidim da je gologlav čovjek, a povremeno mu ljudi odobravaju i plješću. Ne razumije se baš što govori, ali preko trga vidim da prema ulici Majdanci stoji povorka seoskih kola, tzv. federvagni i "slavoneri". Na kolima sjede seljaci u nošnjama. Neki drže vojke konja koji su okićeni vezenim ručnicima, a neki drže zastavu. Čekaju i gledaju u pravcu trga.

Iz gostionice na vrata izađe neki čovjek i stane iza tete Ljube, također gledajući van na trg. Netko tamo u sredini kruga ljudi govori, ali ipak se ne čuje do nas razgovijetno. Ljudi povremeno plješću. Gost, iza leđa tete Ljube, pokušava joj nešto reći, pa sad i ja čujem gdje kaže:

- To vam je političar Stjepan Radić, na povratku je iz Hrastovice, gdje je u gostionici kod Šimunovića bio sastanak. Osnivala se "seljačka stranka". Tu su ga dočekali Petrinjci da čuju i oni što više o tom seljačkom pokretu i stranci koju on osniva.

Teta Ljuba kaže:

- A, to je taj političar, pa zar on nije bio u kod nas u "halbotu" u zatvoru radi politike?

- Je, bio je u zatvoru, ali je li tu kod nas u halbotu ili Sisku, ne znam, ali on se bavi politikom, hrabar je, pošten, pa se ne boji žandara ni zatvora. On se bori za pravdu.

Moj Edo čujem kako kaže, onom gostu u gostionici, da i kod njegovog tate u gostionici spominju tog Stjepana Radića, a utorkom, na sajmeni dan, da su došli seljaci i pjevali isto nekakove pjesme o Radiću.

Vidio sam žandare na "fifplacu", naoružane, kako u patroli idu "aufbajonet", zafitiljenih brkova. Nikako mi se nisu sviđali, a ovaj Radić ne mari za takove "aufbajonet". To mi se činilo zaista da se radi o nekakovom hrabrom čovjeku, kad se ne boji takovih, a ni zatvora, pa i dalje još govori i bavi se politikom. To me sad nekako obuzelo, volio bih i moram nekako vidjeti tog čovjeka iz blizine, pa da se pokušam progurati između ljudi tamo bliže k njemu i vidjeti ga bolje. Ostavih stoga Edu i tetu Ljubu, pa zaobilazno i uza zid Slančeve kuće uvučem se među mnoštvo ljudi. S te strane je bilo nešto rjeđe a mnogi su mi se i uklonili, propuštajući me da se polagano privučem sredini trga. Uspio sam polagano prići sve bliže govorniku, s njegove desne strane. Sad sam čuo jasno kako govori, ali me više zanimalo kako izgleda taj čovjek. Gologlav gospodin, oniska rasta, raskopčana kaputa pokretao se čas malo lijevo, a čas prema mojoj desnoj strani, podižući ruke. Nisam razumio što govori, ali sam neke riječi upamtio: republika, seljaci, prevara i tako nešto, a kad se jače okrenuo zapazio sam da ima bradicu i poveću bradavicu na licu. Okupljeni građani su ga slušali i pljeskom mu odobravali. Uzvicima ga ispraćali kad je krenuo prema kolima pozdravljajući se s nekima. Meni nije preostalo ništa drugo nego da sad idem po naručene čvarke, te brzo kući da sve ispričam i opravdam se gdje sam se i zašto toliko vremena zadržao. Usput sretnem Edu koji me upita:

- Jesi li ga vidio? Ide on sad u Sisak, seljaci ga prate, a kažu da će ići vlakom, prate ga samo do našeg kolodvora.

Zapamtio sam godinu 1927., jer mi je donijela velikih promjena i mnogo toga novoga. Postao sam naime đak, a osim toga otac je zatvorio obućarsku radionu u Kučerinoj ulici, i preselili smo se u vlastitu kuću u tzv. Dugu ulicu, gotovo pri njenom kraju u pravcu Siska. Škola, i nova okolina u ulici, novo upoznavanje itd., sve je to bila velika promjena i zahtijevalo novu prilagodbu. Mnogo je novih problema, i razlika od dotadašnjeg načina života. Kučerina ulica je bila kratka, a ova odista duga, što i njen naziv kaže. Tamo je bilo sve nekako blizu trgovinama, sajmištu, školi, a ovdje nema trgovina, nema obrtničkih radnji. Manje-više sva ulica, lijevo i desno, sva dvorišta, poljoprivrednog su gospodarstvenog karaktera. Svuda štale, krave i druge domaće životinje, mnogo slame. Svagdje vidim kola i konje, plugove i drugi poljoprivredni alat. Kao da nisam u gradu, već sve naliči životu na selu. No, s vremenom smo se navikli i na takav okoliš, koji mi je donio i mnogo radosti, osobito u božićne dane.

Na putu u školu, prema centru grada, sve do križanja s tzv. Kolodvorskom ulicom, nije bilo trgovina ni gostionica, osim jedne manje gostione "Modrušan" kamo me je znao otac poslati da kupim cigarete. Tek iza Kolodvorske ulice, u pravcu grada, počinjale su veće obiteljske kuće, neke radnje i zgrade nekih ustanova. Suprotno Kolodvorskoj ulici, spuštala se nešto niže "Markovićeva ulica" i tako činila raskrižje i vezu s paralelnom "Novom cestom", kasnije zvanom Gajevom ulicom. Tako sam ja prvih godina svog školovanja svakodnevno tuda prolazio i vraćao se istim putem. To je opet bila prilika da upoznam, kako kuće, tako i sve ljude iz toga dijela grada, sve ustanove. Mnoge pojedince sam svakodnevno sretao na ulici, pred kućama, i mnoge građanke, viđajući ih na prozoru njihovih stanova (gđa Rumler, poštarovica Petrović, prof. Muždek, Bernfest, Cettolo, Matagić, Ebner, Miffek, Vragović, Žiger, Takač itd.). Sva sam ta prezimena ja naučio, tim više što mi je otac kao obućar mnogima od njih popravljao obuću, pa sam znao što je tko i gdje rade. Postepeno je nova sredina postajala mojom i svakodnevno sam sve više s njom srastao.

Boravak u školi mi je bio vrlo zanimljiv, nije mi bilo dosadno, i rado sam boravio u njoj. Štoviše, polazio sam u razrede vježbaonice Učiteljske škole, tada smo je zvali "Preparandija". Svakodnevno smo imali predavanja s brojnim zornim nastavnim pomagalima, mnogo slika, preparata, naprava i pokusa. Mladi učitelji, vježbenici, često su se mijenjali i bili uz našeg redovnog učitelja na nastavi, a i često smo išli na izlete. To je bilo za mene stvarno zanimljivo, i čudio sam se što su mi ponekad nekoć prijetili školom.

Jednom na povratku iz škole, baš na križanju Kolodvorske i Markovićeve ulice, pred kućom Paje Podnora - kotlara, vidim grupicu građana. Neke poznajem. Poznajem gosp. Tuteka, Ivana, baš iz Markovićeve je ulice. Znam ga posebno stoga što se znade zimi ljutiti na nas dječake, što se sanjkamo nizbrdo pored njegove kuće. Ugladimo time snijeg, pa mu se konji kližu kad izlaze iz dvorišta. Poznajem i Gavrilovićevog mesara gosp. Marića, koji nešto živahno govori ljudima oko sebe. Stoga usputno zastanem, pa poslušam o čemu to tako ozbiljnog držanja pričaju. Gosp. Marić je posebno ljutit, i čujem riječi:

- To nije nikakova skupština, to je najveća klaonica i ništa drugo. Tko bi to mislio, eto nam sad Beograda, i na što je to došlo?

Poznajući gosp. Marića, mesara, a isto tako čuvši riječ "klaonica" pomislio sam da je razgovor o nekakvoj beogradskoj klaonici. Našu klaonicu, odnosno Gavrilovićevu klaonicu, znao sam, jer kraj nje sam skoro svakodnevno ljeti išao na kupanje na Kupu. To je bila vrlo lijepa zgrada na tzv. "Šloprogu" a znao sam i njenog čuvara, domara gosp. Peru Slanca. Klaonica na zabatu fasade ima kao štukaturu krasnu glavu krave. Jedino što joj manjka jedan rog. Taj joj je rog navodno odbio 1913. godine komad leda, prilikom velikog nevremena koje je bilo zavladalo. Visoko je, i tko bi joj išao napraviti drugi rog, ali meni je ta kravlja glava bila uvijek lijepa i simpatičan ukras. Kakova bi to mogla biti beogradska klaonica? I zašto se ljudi ljute i nešto prigovaraju na račun te klaonice?

Kad sam došao kući, ispričao sam odmah što sam vidio i čuo putem. Otac mi na to reče, kako je susjed Komlinović došao iz grada i isto priča, ali mi objasni da nije riječ ni o kakvoj klaonici. To se tako onaj gosp. Marić izrazio, htijući kazati usporedbu, to je bio atentat u beogradskoj skupštini, tamo su pucali na delegaciju iz Hrvatske i neke ubili, a među njima je i Stjepan Radić. To me sad prenerazilo, i nisam mogao to nenadano objašnjenje u prvi mah shvatiti. Koga su to ubili? Je li to onaj gospodin Radić što sam ga vidio pred Gavrilovićevom filijalom? Pa zašto? Što je on tom Beogradu kriv, i tko je pucao? Žandari? Nitko mi nije ništa u ulici drugo znao kazati, već se samo govorilo da je ubijen Radić. Govorili su o bolnici, o sahrani, ali nisu mi bila poznata ta imena naših članova delegacije koji su stradali. To se sve odvijalo i dešavalo u Zagrebu, a ni u školi baš među učenicima nešto posebno se nije moglo čuti. Meni je međutim bilo krivo što ne mogu nešto više o svemu tome čuti, jer sam osobno dobro vidio i slušao tog političara, tog Radića, i sad da ga je netko ubio. To mi nikako nije bilo jasno, a s tih bi razloga bio volio znati nešto više o svem tome. Kazali su da je bio velik sprovod i moglo se vidjeti slike u novinama. No vrijeme je prolazilo, a meni je ostalo nekako tužno sjećanje na tog gospodina Stjepana Radića, političara.

Idući u školu često sam viđao ujutro jednu gospođu kako gleda kroz prozor. Prolazeći ispred prozora, uljudno bih ju pozdravio s "dobro jutro". To je malne bilo svakoga dana. Ona bi mi se samo nasmiješila i klimala glavom. Jednog jutra primijetim je na prozoru, ali kao da je nešto ljuta. Nagnula se preko otvorenog prozora i glasno rekla jednom dječaku, koji je upravo izlazio na ulicu iz dvorišta.

- Čuj, Mišo, to da ti je prvi i posljednji put bilo!

Tog sam Mišu znao iz škole, bio je stariji od mene. Vjerojatno se radilo o nekoj njegovoj nepodopštini, pa ga je upozorila. Usput je u prolazu pozdravim kao obično. Ona mi odzdravi i reče:

- Vidiš ovog vraga, baš je zločest!

Ne znam o čemu se radilo, a nisam se ni usudio ništa pitati, već sam nastavio dalje put škole. Tako mi se činilo, kao da smo ja i ta gospoda neki znanci. Kod kuće u razgovoru s ocem ispričam sve, a on mi reče, ako je to tamo preko puta zgrade "Šumske uprave", onda je to gospoda Bernfest, a Mišo je njen sin. Toj je gospođi pravio papuče, pa je poznaje, a Mišo je valjda bio nešto nevaljao. Po tom događaju još sam bolje

upoznao tu gospođu, koja mi je tako simpatično izgledala i s osmijehom mi na pozdrav uvijek klimala glavom.

Nastava se u školi odvijala odvojeno od djevojčica. One su imale i poseban ulaz u zgradu. Mi muški smo imali nastavu u lijevom krilu iste zgrade, a ulaz je bio s lijeve strane, bliže zgradi "Preparandije" i niže realne gimnazije. Učionice su nam bile na katu, a u prizemlju su bile uglavnom prazne prostorije. Jedino u prostoru, odmah desno pri ulazu, bila je zbornica i kancelarije. Naš školski podvornik gosp. Karlo Stingl je bio baš iz moje Duge ulice, i dobar s mojim ocem, pa me to navodilo da budem pažljiv i korektan u ponašanju, osobito za vrijeme odmora. Mislim da bi mi otac ubrzo i iz prve ruke bio mogao saznati ukoliko bih se našao u nekoj nevaljaloj situaciji. Stoga sam o tom vodio računa i izbjegavao bilo kakove gužve za vrijeme odmora. Rado bih silazio i u prizemlje, ili preko puta škole u trgovinu Köneg, jer sam tamo znao jeftinu čokoladu kupiti. Jest da je bila nekako čudno tvrda, ali je bila ipak dobra i povelik bih je komad dobio za jedan dinar.

Da li sam išao u treći, ili možda u četvrti razred, nisam siguran, no za velikog odmora siđem u prizemlje škole s namjerom da idem po čokoladu. Tad primijetim u prolazu da preko puta zbornice, u inače praznoj učionici netko govori i da se nešto dešava. Stoga povirim unutra, ali tu su neki ljudi, razmještaju neke stvari i nešto rade. Sutradan sam ponovo povirio u tu prostoriju, ali je sad bila tišina. Stoga se okuražim da bolje vidim, ali tik do vrata bila je velika gomila zemlje. Ilovača, ali nekako zelenkasta, a takova hrpa isto i u sredini sobe kraj stola, na kom ima raznog alata i nekih predmeta od te zemlje. Nasred sobe je kao neko postolje od dasaka, s usađenim nekakvim željeznim šipkama, oko toga je već nalijepljeno zemlje. Kraj toga su ljestve, a na njima stoji neka gospođa u bijeloj kuti, i tom zemljom obljepljuje i gradi nešto. Mislio sam samo malo opipati tu zemlju u onoj bližoj hrpi do vrata pa stoga tiho koraknem u prostoriju. Ta zelenkasta zemlja je tako fina, tako meka i kao masna, i lijepo se dade mijesiti u šaci. Međutim gospođa na ljestvama se pokrene, vjerojatno je osjetila nekoga, i pogleda spram vrata u mene. Ja se iznenadih, jer prepoznah gospođu s prozora. Mišinu mamu. Ona se opet samo nasmiješi i reče:

- A, ti si! Odi, odi - uđi - što te to zanima?

Od prvog iznenađenja nisam znao što bih kazao, a onda nekako izustim da me zanimalo kakova je to zemlja. Mislio sam samo probati ju rukom.

- Ako te to zanima, dođi kad podeš iz škole, pa si ponesi jednu butu zemlje. Pokušaj nešto izraditi od nje! Vidiš kako je meka i podatna.

Kroz nekoliko narednih dana, svakog velikog odmora silazio sam da vidim što radi gospođa Bernfest. Svaki put je bilo još nekog materijala doneseno u tu prostoriju: letava, nekakovih sanduka... Ako bih zatekao i nekog od učitelja da je ušao tamo, ne bih smetao. Bilo mi je zanimljivo i to kako ta gospođa poznaje učitelje, i kako to ona ima veze sa školom? Valjda je i ona učiteljica!

Nakon par dana dođem vidjeti što ona radi, ali ovaj put je tu bio još jedan gospodin u bijelome, također na ljestvama, te s gospođom nešto gore radio. No ovaj put sam razaznao da je to načinjen od zemlje veliki čovjek, koji stoji na tom postolju previsoko

i baš je potrebno imati ljestve ako mu se radi nešto na glavi. Nisam se dugo zadržao, niti smetao, više sam volio doći kad je gospođa sama. Kad sam došao sutradan pogledati, veliki zemljani čovjek je stajao i gledao preda se, podignutih ruku, pa glava i raskopčani kaput, kao da mi je bilo nešto poznato. Gospođa mi reče:

- Vidiš li tko bi to mogao biti? To će biti spomenik Stjepanu Radiću.

Zatim me zovne k stolu na kom sam tek sad vidio da se nalazi maketa, pa mi poče objašnjavati:

- To će tako izgledati, ima postolje, zapravo stepenasto postavljene tri plohe. Na sredinu, najviše, doći će ovakvo četvrtasto postolje sa spomenikom, koji mora biti uočljiv. Oko spomenika, okolo donje plohe su stupići s ukrasnim lancima, kao neka ograda. Tako će to izgledati kad bude gotovo, a bit će postavljen tamo na trgu pred Gavrilovićevom prodavaonicom.

Ja joj kažem dam sam ja vidio toga Radića kako je baš tamo stajao i govorio okupljenim ljudima. Baš zato će spomenik tamo i doći, kaže mi gospođa. Pogledam malo bolje taj zemljani kip, jest, takav je on bio, samo, ta jednolična zemljana masa, i već malo posušena, malo mi je smetala. Pa dobro, baš je to on, ima i bradicu i bradavicu na licu. Kažem gospođi:

- Bi li smio uzeti malo zemlje, pa da pokušam i ja nešto kod kuće od nje načiniti?

- Samo ti uzmi - odobrila mi je gospođa, a kad sam došao kući pokušao sam mijesiti i modelirati, onako slično, maloga Radića. Stavio sam ga u prozor da se suši, a i da možda od susjeda netko naiđe i vidi kakav sam ja umjetnik. Tako je i bilo. Susjeda Ljubešić, Maca, također učiteljica, naiđe i upita me tko je to. Ja joj kažem da sam napravio Radića. Ona se samo nasmiješila i rekla:

- Dobro je, samo taj tvoj Radić je previše šlank i ima preduge noge, osim toga raspucat će ti se kad naiđe poslije podne sunce i obasja ga.

No, meni je moj kip bio lijep, i mislio sam da sam ga dobro pogodio. Otac mi kaže da se to odista treba sušiti u hladovini. "Osim toga, ta gospođa, koja ti je dala takovu zemlju, kiparica je. Ona je profesor na višoj školi, i ništa nema s vama mališanima osnovne škole. Ona samo tamo koristi slobodnu sobu, da može na miru raditi. Ona je umjetnica, a umjetnici mogu imati i po dva imena. Nju svi zovemo Bernfest po njenom suprugu, ali se ona zove Mila Vod - profesorica je i kiparica."

Sad mi se moja gospođa u bijeloj kuti, činila nešto visoko, važna osoba, i bilo mi je drago da je poznajem, i da je tako prijazna prema meni. Ona je kiparica - umjetnica, pa sam sad s još većim poštovanjem dolazio vidjeti što radi. Primijetivši moju prisutnost upitala me što sam ja napravio od one zemlje. Rekao sam, također Radića. Ona se samo nasmiješila i rekla:

- Gle, eto meni konkurencije!

Nedugo iza toga svratim opet, ali zateknem još dva gospodina u bijelim kutama s gospođom Vod, a kip, zemljani spomenik, nije više onakav. Sav je bio preliven nekom masom. Nisam htio smetati, a sutradan je kip ponovo promijenio izgled. Bio je kao jedna masa, sav preliven i olijepljen gipsom, ali vidljiva su dva sloja. Jedan sloj je bio

obojen crvenkastim gipsom a jedan je ostao bijele boje. Nisam se ja razumio u tu tehnologiju, ali mi je bilo zanimljivo promatrati što se dešava.

Narednog dana više nije bilo spomenika, već je bio sav u dijelovima. Nekako su ga razrezali u komade. Te su dijelove slagali u sanduke u hodniku, te oblagali jutom i slamom. Sutra, po dolasku u školu, htio sam vidjeti što je dalje bilo, ali u hodniku nisam zatekao ni sanduke ni gospođu Vod. Sanduci su poslani u Zagreb, a podvornik je posve očistio prostoriju. Jedino se na školskom sabiralištu smeća moglo vidjeti krhotine gipsa bijele i crvenkaste boje. Gospođu Vod više nisam sretao u zgradi naše škole, ali sam je povremeno opazio kako ulazi u zgradu "Preparandije".

Spomenik Stjepana Radića je izliven u bronci i postavljen na trgu kod križanja ulica "Majdanaca" i "Kučerine, ispred Gavrilovićeve "filijale", baš gdje sam ga ja živog vidio i slušao. Točno ga je bila prikazala na maketi gospođa Vod pri njegovoj izradi. I kasnije mi je bilo vrlo ugodno proći onuda i pogledati spomenik, kako se blagonaklono smiješi i kao da govori.

Međutim, mijenjali su se društveni sistemi, pa su se počela javljati i razna mišljenja vezana uz spomenik, a navodno vezano prvenstveno uz prometnice. Sve je to sugeriralo, da spomenik tobože na tom mjestu ne bi trebao biti, i da smeta prometu. Treba ga premjestiti nekamo drugamo, pa je preseljen u park u okružje ukrasnog grmlja. No ni tamo nije mogao ostati na miru. U tim promjenama političke situacije, i tamo je nečemu smetao. Doživio je i atentat eksplozivom, sve dok u daljnjem vremenu nije sasvim nestao, a ostalo samo postolje.

"Panta rei" rekoše stari Grci, i sve nekako ipak konačno dolazi na svoje. Spomenik Stjepana Radića je otkriven kao zabačen predmet, negdje u nekom selu, pa je nakon popravaka vraćen na svoje postolje. Ovaj put na ono svoje staro mjesto, a ulica Majdanci dobila je novo ime, Ulica Stjepana Radića. Tako je eto završila ta priča vezana uz spomenik Stjepana Radića i njegov nastanak. Opet on danas kao da govori, i smješka se prolaznicima.

Nekoliko godina kasnije, dođe mi u ruke novinska reportaža. Pod naslovom: "Kako sam izradila posmrtnu masku pokojnog kardinala Alojzija Stepinca", i gle: to opisuje kiparica prof. Mila Vod. Zar moja gospođa iz Duge ulice? Odmah na dušak pročitam njeno kazivanje. U kakovim teškim političkim prilikama, uz kakav rizik, uz koje poteškoće i s kolikom hrabrošću je uspješno izvela taj čin! Tako, eto, možemo s ponosom reći, naša Petrinjka gospođa Mila Vod, kiparica, ostavila nam je dva ovjekovječena lika dvojicu velikana hrvatske povijesti: dr. Stjepana Radića, i kardinala Alojzija Stepinca.

Kad god naiđem na Kaptol, svratim u katedralu, i pogledam iza glavnog oltara. Tu je grob Kardinala s njegovim likom. Nehotice mi se pojavi suza u oku, a usta prošapću tiho za sebe:

Draga gospođo Mila, hvala ti!

Balansiranje

Srce motri i sluša
nijemu pjesmu ruševina;
zelena galerija sjene
kao iglice čempresa
živote u beživotnost slaže.
Lagani vjetar treperi u lišću
sretnim svjetlucanjem slobode
osvjetljava namrgođeni
natpis na kamenu.

Ispunjen nemirom za mirom čeznem
kroz rastrojstvo ljudi i stvari;
tajim svoju iščašenost u vremenu
darovanom mi za nerazumijevanje.
Vidom dubokim i dalekim
svevidi tragač svoje sljepilo otkriva.
Kisele besjede u igru se uvlače
i u oblake se penju
tragajući za izvorom
zastaju na rubnici
pred ukorovljenim ponorom
gdje glasovi frule bezglasno tule
dok sve tvrđe šutnja na godove pada.

Kroz oluju koracati po žici,
nad ponorom balansirati;
održavati ravnotežu
dok udica smrti lovi druge
za put među čemprese
u slijepe ulice nečujne
umiješe je, priznajte!

Ogoljeli izraz
vriskom se za kontekst kvači
tražeći smisao ožiljkastoj sudbini
ugniježdenoj u komešanje zvijezda
do kojh ne dopire siktanje zemnih guja.

Svitanje

Prazne su riječi odlelujale.
Gotovo je...
Riječi nema.
On zijeva.
Zijevajući ljubi sunce.

Stare tuge
umrežile lice;
mamurna duša
grli otok sanjalice.

Čarolija ljubavi treperi.
On zijeva.
Zijevajući ljubi sunce.

Lutanje - opet

Roni jezerom života;
virka kroz raspuknule hridi
za raspojasanim gomilama misli
što kapu životu
kroz raspukline traže.

Gase se misli opijene jutrom
bauljajući u nekom drugom biću
žudnjom raspamećenom.

Brišu se granice
između sna i jave
dotaknute svitanjima;
umorna duša
nastavlja s lutanjima.

Razočaranja

I can't believe the news today
oh, I can't close my eyes
and make it go away...
- Sunday Bloody Sunday -

I.

Ne, ne mogu zaklopiti oči
i živjeti u drugome svijetu
od ovoga
u kojemu se ne profilira
ruho spoznaje što otkriva
značenje

Naomi Klein i nova Biblija
zaluđuje na ulicama i trgovima
svijeta što izgara

Prošlost?

Valjda se skriva na prašnim
policama
bježeći od poruge

II.

Bila je sjena u noćima
bez mjesečine
da se pretvori u svjetionik
koji me s Pampe doveo na hrpu
razočaranja

Mladost živi u srcu
i od časa do časa sustaje
da se opet pokrene unatoč gorčini
stvarnosti

Traženja

I.

Rekli su mi da se ne udaljujem
od romanticizma
prijatelji koj žive u stvarnosti onog
što je prošlo

A ono što je prošlo u našem jučer
više je jad doli romantika
kada smo se tužili stoljećima
na prokletstva kraljeva

Tužimo se i sada i kopamo sunovrate
ne razmišljajući o završetku

Gudimo o plavetnilu neba
i cvrkutu ptica uz začepljene
uši

II.

Trag me dovodi do hramova
Oduvijek su postojali
jer ne možemo ostati sami

Samoća je nalik zaleđenju
nepostojanosti u rađanju i zalazu
svjetlosti
Vodi nekud u tunele
u kojima se ne nazire
izlaz

III.

Bježim od samoće
tražeći pozlaćene krovove
što žive u meni

Željko VEGH

Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata

Posvećeno hrvatskom narodu u domovini i svijetu

IV. Druga faza uvoza totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku: kako ideologija fašizma može nositi masku "liberalne demokracije"

Uočavamo da je I. faza anglosaskog izvoza totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku prethodila dolasku Hitlerovih nacista na vlast u Njemačkoj, koji se dogodio početkom 1933. To nije čudno, budući da je izvoz fašizma u Hrvatsku bio dio općih napora Anglosasa da dovedu na vlast naciste u Njemačkoj, koji će pak imati zadatak obraniti Zapad od boljševičke Rusije. Širenje sumnje u sposobnost parlamentarnih demokracija Zapada da obrane Zapad od Istoka, širenje uvjerenja kako je sukob Zapada s Istokom neizbježan, širenje uvjerenja da samo snažni vođa, koji vodi nacionalni kolektivitet koji bez vođe nije sposoban ni za što, može voditi "Europu" u obrani od Istoka, širenje predodžbe da Sjedinjene Američke Države nisu saveznik Velikoj Britaniji te da neće pomoći Europi u obrani od komunističke Rusije, širenje rasističkog, isključivog svjetonazora te širenje straha prema svemu i svačemu pripremala su teren za prihvatljivost fašističke ideologije u Hrvatskoj. Posebno je važno naglasiti, da je Josip Horvath, a ne neki hrvatski simpatizer nacizma, prvi pozvao na rat protiv Židova (u svojoj "Najgenijalnijoj ženi svijeta"), i na zvjersko ponašanje prema židovskom narodu (propagirajući Jelušićev fašistički roman "Cezar"), te nije u pravu Ivo Goldstein, kada u svojoj knjizi "Holokaust u Zagrebu"[206] tvrdi: "Novi val antisemitskih ispada pokrenut je oko 1933. godine, uglavnom pod utjecajem sve jače nacističke propagande"[207]. Osim toga, jedno su antipatije prema Židovima u europskoj kulturi i hrvatskoj kulturi, koje su, kao što je poznato Goldsteinu, postojale i prije tridesetih godina XX. stoljeća, a ipak nisu urodile holokaustom i ravnodušnim odnosom mnogih Zagrepčana prema zločinima nad Židovima[208], a sasvim je nešto drugo pozivati na rat između arijevske i semitske "rase", što je učinio Josip Horvath. O pravim inicijatorima holokausta nad židovskim narodom u Europi, pa tako i u Hrvatskoj, raspravljamo u posebnom poglavlju, ali već sada se može ustvrditi kako je došlo vrijeme da se židovski narod suoči s vrlo bolnom činjenicom da su holokaust nad Židovima smislili i poticali oni koji se predstavljaju njihovim najvećim prijateljima.

[206] Goldstein, Ivo. Holokaust u Zagrebu. Zagreb : Novi Liber : Židovska općina Zagreb, 2001.
[207] Isto, str. 31.
[208] O ravnodušnosti Zagrepčana vidi 626. str. Goldsteinove knjige.

Vratimo se Josipu Horvathu i njegovom "Jutarnjem listu", dnevnom listu koji je izlazio na najviše stranica od svih dnevnih hrvatskih listova između dva svjetska rata i u koji je uloženo najviše novca ("Jutarnji list" je 1936. g. radnim danom izlazio na 24 stranice, a nedjeljno je izdanje imalo od pedesetak do šezdesetak stranica; usporedbe radi, dnevni list "Obzor" iste je godine imao 4 stranice, a katolički dnevni list "Hrvatska straža" 8 stranica - ove dvoje dnevne novine navodim kao primjere jer ćemo promotriti i njihovo pisanje o temi koja nas zanima).

1936. godine ratni bubnjevi već naveliko bubnjaju Europom: početkom godine fašistička Italija u središtu je pozornosti zbog napada na Abesiniju te zbog time izazvanih komplikacija u odnosima između europskih kolonijalnih sila, a od sredine godine u središtu je pozornosti Španjolska zbog početka višegodišnjeg građanskog rata, u koji su se umiješale sve velike europske sile te koji je stoga bio predigra Drugom svjetskom ratu. Te godine njemačka vojska ulazi u Rajnsku demilitariziranu zonu te tako nacistička Njemačka pokazuje svoje ambicije. Ipak, za "Jutarnji list" bit će najvažniji događaj XI. Olimpijske igre, održane u Berlinu u kolovozu 1936. Bit će to naime dobra prigoda za "Jutarnji list" da propagira nacističku Njemačku kao ostvareni raj na zemlji.

Ako je krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina "Jutarnji list" bio jasno profiliran probritanski hrvatski dnevni list, 1936. g. to je, možemo reći, britanski list koji na hrvatskom jeziku izlazi u Zagrebu. Takvo potpuno zapadanje u britansku interesnu sferu je jasno, budući da se novi Veliki rat približavao, a Anglosasi smatraju politiku, politiku kao vještinu obmanjivanja neprijatelja, bitnim preduvjetom da se dobije rat koji će tek doći.

Prvo ćemo ukazati na one članke u "Jutarnjem listu" što upućuju na podanički odnos uredništva prema Velikoj Britaniji, koji prije ukazuje na to da je zemlja u kojoj izlazi takav dnevni list britanska kolonija, nego samostalna država. Takav odnos najbolje je ilustriran načinom kojim je "Jutarnji list" pratio odmor britanskog kralja Edwarda VIII. na hrvatskom Jadranu u kolovozu 1936. Tjedan dana prije dolaska Edwarda VIII. "Jutarnji list" počeo je širiti pravu euforiju, zapravo histeriju povodom godišnjeg odmora britanskog kralja na Jadranu, pa tako u br. 8808 od 4. VIII. (str. 12) čitamo ovaj naslov: *Dubrovnik sprema veličanstveni doček vladaru Velike Britanije : Vlasnici hotela u velikoj su neprilici zbog velikog broja najavljenih gostiju : Grandiozna iluminacija grada*. Kako "Jutarnjem listu" nije bio dovoljan jedan članak u jednom broju o dolasku britanskog kralja na odmor, na stranici 17. čitamo naslov: *Povodom dolaska britanskog kralja u Dalmaciju : Jahta "Nahlin" najraskošnija je jahta na svijetu : "Plivajući ljetnikovac" s najmodernijim strojevima i s raskošnim prostorijama. "Igračka" lady Yole za sedamdeset milijuna dinara*. 7. kolovoza (br. 8811, str. 13.) saznajemo da se hrvatski gradovi natječu za uplovljavanje naznačene jahte u svoje luke: *Naši primorski krajevi u očekivanju dolaska kralja Eduarda VIII. : Šibenik se nada da će jahta "Nahlin" pristati u njegovoj luci*. Dan prije dolaska britanskog kralja nervoza među hrvatskim lukama dosiže vrhunac (br. 8813 od 9. VIII., str. 12.): *U kojoj luci će se ukrcati engleski kralj na jahtu "Nahlin" ? : Pitanje koje zanima sve dalmatinske luke. Dolazak engleske jahte "Leander" u šibensku luku. Vijesti koje nisu potvđene ali ni demantirane*. Konačno,

kada Edward VIII. stiže u Jugoslaviju, veliki se naslov razlio preko naslovne stranice "Jutarnjeg lista": *Nj. Vel. Kralj Eduard VIII. stigao u Jugoslaviju: U Jesenicama pozdravio je engleskog vladara Nj. Vis. Knez Namjestnik Pavle, zadržavši se u razgovoru preko 20 minuta.* Gotovo u svakom broju "Jutarnjeg lista", za svoga odmora na Jadranu, britanski je kralj na naslovnoj stranici, a posvećeno mu je i nekoliko članaka u svakom broju. Kako je "Jutarnji list" bio vrlo utjecajan list, britanskog je kralja, vodeći se izvješćima iz "Jutarnjeg lista", uznemirivalo sve više znatiželjnih Hrvata, pa tako 14. kolovoza (br. 8818, str. 3.) čitamo naslov, koji upućuje na komične zapetljaje, a sve zbog histeričnog pisanja "Jutarnjeg lista": *Kralj Eduard želi mir i tišinu : Noćas je prenoćio u jednom pustom zaljevu otoka Molat : Engleski kralj osobno kupuje ribu od naših ribara. Krstarenje jahte "Nahlin" Jadranom. Jaki južnjak u Hrvatskom primorju. Veslanje u ribarskom čamcu.* Komedija s godišnjim odmorom britanskog kralja dosiže svoj vrhunac 15. VIII. (br. 8819), kada je morao člankom intervenirati i sam urednik "Jutarnjeg lista" Josip Horvath. No, prvo na 3. stranici čitamo ovaj naslov: *Najdostojniji način dočeka engleskog vladara: poštivati Njegovu želju za odmorom: Kraljevska jahta "Nahlin" u vodama Trogira: U očekivanju dolaska vojvotkinje i vojvode od Kenta. Nj. Vel. kralj Edward VIII. prisustvovat će sinjskoj alki.* Ispod naslova čitamo ovo Horvathovo (nepotpisano) upozorenje Hrvatima:

"Dolazak vladara Velike Britanije, Nj. Vel. Kralja Edwarda VIII. u našu zemlju, u vode i na obale našega[209] Jadrana, događaj je koji je ushitio cijelu našu javnost. I najširi slojevi naroda osjećaju da je taj posjet Britanskog Vladara stvarno jedno veliko odlikovanje za našu zemlju. I posvema je shvatljivo da svi naši slojevi nastoje Nj. Vel. Kralju Edwardu VIII. iskazati harnost za to odlikovanje, izraziti mu svoje poštovanje i odanost, naglasiti one duboke iskrene simpatije, koje je Anglia, ta velika učiteljica svih naroda, od vajkada uživala u našem narodu. Ljudi se naši scijene sretnima ako mogu, makar iz daleka, vidjeti Vladara Britanskoga Imperija.

Dosadanji, prvi dodir Engleskoga Kralja s našim svijetom još je uvećao taj događaj. 'Prince Charming', taj nadimak ljubavi i zanosa, koji su britanski građani dali bivšem Princu od Walesa, sadanjem Kralju, pokazao je i kod nas svoju fascinantnu snagu. Kralj Edward VIII. očarava svakoga, s kim dođe u doticaj, svojom neposrednošću, neusiljenošću, svojima skroz čovječnim svojstvima. Istinska demokratičnost, kojom susreće ljude samo još uvećava Njegovo Kraljevsko Dostojanstvo. Nj. Vel. Kralj Edward VIII., kako se vidi iz dosadanjega Njegovog boravka u našim stranama, ne želi upoznati samo prirodne ljepote zemlje, nego i njezine ljude. Želi upoznati istinski, prirodno, bez ceremonija. I udarilo je u oči do sad da želi upoznati baš mali svijet, svijet naših seljaka i ribara, ljude, koji čine hrptenicu, srž, naroda, koji su Narod. Sam nalazi najbolji put i način da dođe do njih. Tu želju Uzvišenoga Gosta treba poštivati.

[209] Horvath neće nikada, kada piše o Britaniji, spomenuti Hrvatsku, ni pridjev "hrvatsko", već samo "naše".

Tradicije gostoljubivosti kod nas su davne. I baš to gostoljublje prije svega diktira cijeloj našoj javnosti veliku taktičnost u dočekivanju i susretanju Engleskoga Vladara. Nj. Vel. Kralj Edward VIII. dolazeći u našu zemlju naglasio je da dolazi u najstrožem incognitu.[210] Dolazi kao Vojvoda od Lancastera da se odmori u slobodi, nestiješnjenosti, da se oporavi od svoga napornoga vladarskoga rada u najintimnijem krugu svojih prijatelja. To naša javnost, svi stanovnici i izletnici Dalmacije moraju uvijek držati na umu kod iskazivanja svoje odanosti i radosti. Tu svoju odanost najbolje će iskazati respektirajući želje Uzvišenoga Gosta. Nj. Vel. Kralj Edward VIII. došao je u našu zemlju da se odmori, da je upozna u njezinom svakidašnjem životu, a da se ona ne uljepša za Njegov dolazak. Sve prebučne manifestacije i ovacije, mogu samo pomutiti i narušiti ovaj boravak i odmor, kakav si je Engleski Vladar zaželio. Najvažnije pravilo gostoljubivosti je ne smetati gosta u njegovim željama i sklonostima. Svakom gostu kad dolazi u našu kuću uvijek zaželimo neka se u njoj osjeća kao da je na domu.

Osoba Našega Uzvišenoga Gosta traži od nas da se još u pojačanoj mjeri držimo toga vrhovnoga pravila gostoljublja. Zato nikakvih svečanih dočeka ni pozdrava, nikakvih bučnih ovacija ili čak izražaja neumjestne radoznalosti. Najveće štovanje, najveću ljubav prema Suverenu Britanije iskazat ćemo poštujući njegovu volju i samo tako ćemo Mu učiniti ugodnim boravak u našoj zemlji, dati ono što je želio: slobodan nenarušeni mir odmaranja."

Ove Horvathove upute hrvatskom narodu o ponašanju prema britanskom kralju jasan su odgovor na pitanje: Jesu li Hrvati smatrali da pisanje "Jutarnjeg lista" podržava Velika Britanija?

I još mali pripomenak: obratimo pozornost na riječ neumjestne, na način kako Horvath piše tu riječ. Horvath je naime uvodio korijenski pravopis u hrvatsko novinstvo - dakle Britanija podržava korijenski pravopis. A predodžbu da je podržavanje korijenskog pravopisa sukladno tradicijama britanske kulture nalazimo sugeriranu u Horvathovom članku *Promjene na prijestolju Velike Britanije*[211], napisanu povodom dolaska Edwarda VIII. na britansko prijestolje nakon smrti Georga V: "Britanija nema pisanoga ustava - a ipak je britanska ustavnost ideal za svaki narod, ideal demokracije. Britanski je ustav zbroj vjekovnih iskustava i Krune i Naroda. Iskustvo razbora upravlja sudbinom najveće i najmoćnije državne zajednice u svijetu. Mnoga od tih iskustava plaćena su teškim žrtvama i krvavim borbama. Englezi su narod valjda s najrazvijenijim osjećajem za tradicije, ne zaboravljaju prošlosti, štuju tradicije i koriste se starim

[210] Histerično pisanje "Jutarnjeg lista" svakako je dokaz da je Edward VIII. baš "incognito" želio doći na hrvatski Jadran. Nije dakle stvar u tome, nego u Horvathovom vrlo uspjelom dokazivanju Britancima da je "Jutarnji list" vrlo utjecajan list, pa dakle i sve što piše taj list znatno utječe na svjetonazor Hrvata. Sada su Britanci mogli biti sigurni da će Horvathov list uspjeti postići da znatan dio hrvatskoga naroda prihvati ideologiju fašizma kao jedinu pravu mogućnost obrane od Istoka, a pogotovo da će u tome uspjeti kod nacionalne inteligencije - vidjet ćemo zašto.

[211] Promjene na prijestolju Velike Britanije : Narod koji štuje tradicije i koristi se iskustvima prošlosti : Britanski vladari i procvat Britanskog Imperija. Tajna britanske veličine. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8618 (24. I.), str. 6. Nepotpisani članak.

iskustvom; sve što je dobro i koristno [podcrtao Ž. V.], sposobno za život, pomnjivo se čuva a ne ruši za volju novih često ishitrenih gesla, obično još neiskušanih; u waleskim rudnicima ima parnih strojeva postavljenih još prije stotinu godina; ti strojevi još i danas rade, nitko ih ne misli uklanjati jer su sposobni za život. Britanski suci vrše svoju dužnost u starinskim vlasuljama i togama, ljubomorno se čuva taj običaj, katkad moguće smiješan europskim kontinentalcima, no Englez vidi u tom simbol vječnosti engleske pravde, jer starinski kostim u času funkcije izdiže suca iz svakidašnjice. Proglašenje stupanja novoga vladara na prijestolje vrši se po prastarim sredovječnim običajima; heroldi u šarolikoj nošnji jure londonskim ulicama, vrpca napeta kroz ulicu označuje granicu nekadašnjeg londonskog Citya u koji odaslanik novoga Kralja smije doći tek dopuštenjem Lorda Mayora, vjekovni strogi obredi (samo još katolička crkva ima tako izrađen drevan, vječni ceremonijal) duboko otkrivaju svakom naraštaju kontinuitet i vječnost kraljevstva. Prošlost se ne prešućuje ni ne kuša brisati, ma bila ona i teška - bit će tako memento da se ne pada u stare grijehe. I u tom učestvuju jednakom iskrenošću i Kralj i Narod. Ta idealna harmonija Kralja i Naroda, uzajamno poštivanje jamačno je izvor tajne veličine Brit. Imperija."

Eto, čitajući te retke, hrvatski je čitatelj "Jutarnjeg lista" te burne 1936. stjecao predodžbu da Velika Britanija, kao država-uzor svim narodima svijeta, podržava domoljublje i njegovanje kulturnih tradicija u svim narodima, pa tako i hrvatskom. I zaista, te 1936. "Jutarnji list" obiluje člancima koji njeguju hrvatske kulturne tradicije, i taj će se trend svake iduće godine pojačavati, sve do 1941. Osim toga, i prije 1936. Josip Horvath inaugurirao je u svome listu čudnu "književnu kritiku", u kojoj je domoljublje književnikovo presudni kriterij za vrednovanje književnog djela. Prije nego prikažemo taj britanski interes za hrvatsko domoljublje i hrvatske kulturne tradicije, u ovom ćemo poglavlju, kao i u idućem, navesti neke od članaka u "Jutarnjem listu" koji nam objašnjavaju taj iznenadni interes Britanaca.

I 1936. Velika Britanija bila je protivnica osamostaljivanja Hrvatske; kako se Hrvatska mogla osamostaliti samo tako da se integrira u Srednju Europu, Horvath i dalje piše članke protiv srednjoeuropskih integracija. Tako u *Wellsovoj "mašini vremena"*[212] on piše:

"Habsburški legitimiste vole se služiti argumentima ekonomskoga sklada predratnog Podunavlja.

Polazna točka njihovih teorija je naime da je Podunavlje - koji izraz redovno zamjenjuje pojam bivše habsburške monarhije - bilo jedna ekonomska cjelina, skladna, uravnotežena. (...) Tu se ističe, kako se istok, odnosno jugoistok bivše monarhije, skroz agrarno područje, upotpunjavalo s izrazito industrijalnim zapadom odnosno sjeverozapadom, pripovijeda se, kako se ta ekonomska cjelina u pogledu sirovina mogla zadovoljavati sama sobom, kako je njezino unutrašnje tržište bilo dovoljno za njezin prosperitet. Jer političke posljedice rata, to će reći raspad habsburške monarhije, razbile

[212] Wellsova "mašina vremena" : Prošlost se ni u politici ne vraća. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8648 (23. II.), str. 5. Nepotpisani članak.

su to ekonomsko jedinstvo, odatle da potiče sva dubina i trajnost ekonomskih nedaća i poteškoća podunavskih država. I sad s tih jednostavnih predpostavaka gradi se konstrukcija navodnom riješenju: treba da se ti dijelovi nekadašnje ekonomske cjeline opet zajedno povežu, uspostavi njihovo staro jedinstvo i kriza će biti riješena. (...)

Političke namjere su u prvom redu idealizirale i sliku ekonomske prošlosti. Jer ta ekonomska harmonija Podunavlja pod vlašću Habsburga uopće nije postojala. Relativni stepen tadanjega ekonomskog blagostanja nije bila posljedica njihove vjekovne političke povezanosti nego rezultat općeg stanja u svijetu. Pod prividom te harmonije u stvari se vodio stalno ekonomski ogorčeni rat između agrarne i industrijske zone Podunavlja, rat u kojemu su stalno politički obziri određivali ekonomske usude."

Horvath prosuđuje kako je Podunavlje "ekonomski stvarno bilo umjetna konstrukcija", te tvrdi da je Jugoslavija nekakva "prirodna tvorevina":

"Posljednjih osamnaest godina samostalnog života dijelova nekadašnje podunavske cjeline mnogo je izmijenilo njihovu nekadašnju strukturu, izgradile se nove veze u skladu s novim situacijama. Trgovačke i privredne veze uvijek su doduše bile odražaj političkih prilika, ali uza sve to uvijek se nastoje ostvarivati prirodnim putevima - baš kao što se vode slijevaju iz visina u nizine, tražeći si same najpogodniji tok. Još uvijek dominiraju, makar i ne tako vidljivo, momenti ponude i potražnje, kao i činjenica, da svatko kupuje tamo gdje mu je najpovoljnije. Korigiranje tih prirodnih tendencija nikad ne može biti trajno. Wellsovske 'mašine vremena' (a to bi često htjela biti politika poslijeratne Evrope), ipak su samo fantazija."

Horvath je svake godine u "Jutarnjem listu" napisao dva do tri članka u prilog zapadnoeuropske parlamentarne liberalne demokracije, a protiv fašističkih totalitarnih režima. Kako je onih drugih članaka, koji su bili napisani u prilog nacističke Njemačke i fašističke Italije bilo nekoliko desetaka puta više (a koje su 1936. pisali uglavnom razni suradnici "Jutarnjeg lista", a manje Josip Horvath), jasna nam je uloga tih nekoliko članaka: proizvoditi dokaze o tobožnjem "antifašizmu" urednika "Jutarnjeg lista", i ništa drugo. Jer, svjetska masonerija nastoji zaštititi svoje članove te "brisati" tragove njihovih nedjela. Cijelu biblioteku knjiga ispisao je Josip Horvath da bi izbrisao tragove svog prljavog posla uvoza fašističke ideologije u Hrvatsku, a u organizaciji britanske masonerije. I britanska masonerija znala je ono što je govorio Goebbels: tek stotinu, i tisuću puta ponovljena laž postat će istinom. Stoga je u "Jutarnjem listu" 1936. izašlo nekoliko desetaka vrlo opširnih članaka koji izuzetno pohvalno pišu o Hitlerovoj nacističkoj Njemačkoj. Ali, evo prvo jednog od vrlo rijetkih Horvathovih "antifašističkih" članaka, objavljenog u obliku kazališne kritike predstave "Nasukani", autora Bernarda Shawa:[213]

"U 'Nasukanima' Shaw se srušio i na demokraciju i na parlamentarizam uopće, a na britansku demokraciju i parlamentarizam napose. Nije, kao urođeni nezadovoljnik, s njima zadovoljan. Ni s ljudima, ni s idejama. Ali nije zadovoljan ni sa samim sobom.

[213] Nasukani: Politička fantazija u dva čina. Napisao Bernard Shaw. Redatelj dr. Branko Gavella. Scenograf Ljubo Babić. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8627 (2. II.), str. 9. Potpis: jh. Rubrika "Narodno kazalište".

Vjerojatno zato jer intimno osjeća da parlamentarizmu i demokraciji ne može suprotstaviti ništa boljega. Jer kolikogod je nastojao izrugati parlamentarizam i demokraciju - treba priznati - isto je toliko pravedan u svom ruganju i prema socijalističkim nazorima, idealima svoje mladosti. Socijalizam i komunizam prošli su u tom dvosatnom ćuskanju još i gore od liberalne demokracije - njihovi predstavnici ispadaju kao urođeni glupani i beznačajnici. U vrijeme kad je napisao 'Nasukane' u svojim se izjavama Bernard Shaw izjasnio za autoritativne režime á la Mussolini i Staljin. Nǫ kad je dovršio 'Nasukane' vjerojatno su mu se izvjetrile i te simpatije - doduše komad svršava s pjesmom britanskih fašista i njihovim borbenim poklikom 'Engleska, probudi se!' (ropskom kopijom njemačkoga nacional-socijalističkog 'Deutschland erwache!'), ali već to otkriva da je na koncu Shawa izdala njegova originalnost: finale je stvarno jedna magla, a na pitanja, koja je postavljao tokom svoga mudrovanja nekoć tako invenciozni Shaw ne daje odgovora. (...)

Jer život teče dalje. I život je jednom vraški zafrknuo samo Shawa i njegovo kritikanstvo. Taj britanski politički brod za posljednje dvije godine otkako je Shaw napisao svoje djelo pokazao se i te kako sposobnim za plovidbu i manevriranje a njegovi kormilari i te kako vještima. Događaji svjetske politike u kojoj Britanija danas igra tako zamašitu, odlučnu ulogu, tuku u glavu Shawa, koji je mislio da na politički sistem u Engleskoj, na liberalnu demokraciju sipa britke smrtonosne strelice, a on se zabunio, pa mjesto strelicama džilitnuo boomerangom, koji se, kako je poznato, bačen nevještom slabom rukom, vraća uvijek natrag i zgađa onoga, koji ga je bacio. Engleska je doista poslušala poziv Shawov pa se probudila (a s njim i veći dio svijeta), ali prvo što je učinila bilo je da otpuhne one, koje je Shaw istina vrlo diskretno, proglašavao spasiteljima - naime britanske sljedbenike fašizma i simpatizere autoritativnih režima; Britanija se probudila i provela elementarnu obnovu parlamentarizma i liberalne demokracije. Posljednji izbori u Britaniji pokazali su nove snage demokracije i parlamentarizma, a izvan Engleske, sistemi s jakim ličnostima, koji 'rade', zapravo su danas 'nasukani'.

Zapravo samo Shawovo djelo otkriva po sebi sve odlike liberalne demokracije. Shaw, taj zajedljivi Irac[214] smio je slobodno pokušati narugati se svima institucijama engleskima, užio je potpuno svoju slobodu mišljenja i govora, kojoj se on toliko izruguje u svojem komadu a kojom se tako obilno služi."

A sada ćemo još jednom ugledati, kao i u razmatranju I. faze uvoza fašizma u Hrvatsku, ono sakriveno, masonsko, pravo lice Josipa Horvatha, pravo lice "liberalnog demokrate", i to prvo u nekim njegovim člancima, a zatim u uredničkom poslu.

I 1936. g. Horvath i dalje nastoji uvoziti rasizam u Hrvatsku, i to posebno u svojim kazališnim kritikama, budući da je uvoznicima fašizma u Hrvatsku posebno važno da pridobiju hrvatske intelektualce. Tako u prikazu drame o Ljudevitu Gaju Tita

[214] Horvath, "liberalni demokrat", ne može sakriti svoju staru mržnju prema Ircima - eto, "liberalna demokracija" je tako "snažna" da čak i "zajedljivim Ircima" dopušta objavljivanje književnih djela.

Strozzija[215] piše o utjecaju krvi predaka na Gajevo djelo te naglašava važnost oblika glave Ljudevita Gaja pri ispitivanju Gajeva podrijetla:

"Vrijedilo bi potanko ispitati porijetlo Gajeva roda, što su začudo propustili svi istraživači Gajeve djelatnosti i povjesničari njegovoga djela. Jamačno bi nam to koješta objasnilo u Gajevoj ličnosti, jer svatko od nas nosi u sebi baštinu svojstava, sklonosti i duha svojih predaka. Gaj - koji se prvobitno pisao Gay - kako je poznato sin je krapinskoga ljekarnika. Njegov otac sigurno nije krapinski starosjedilac, jamačno je došljak ili je došljak najmanje njegov otac. Kuda vodi njegova loza, kakvoga je porijetla? Jesu li Gaji starinom Francuzi (već prije velike revolucije, za vrijeme sedmogodišnjeg rata bila je prilično jaka migracija Francuza, prvenstveno u austrijske alpinske zemlje) ili Nijemci ili Švicarci?

Svi Gajevi portreji odaju u našim stranama osebujan tip formacije glave: razmjerno uska fino modelirana glava visoka čela, izrazita oka, jako naglašena podbradka - takve fizionomije ne susrećemo se često, barem ne među Slavenima. I po temparementu, organizacionim sposobnostima, živahnosti duha, rječitosti isticao se među svojim vršnjacima, među svojim drugovima, moguće mu je upravo ta njegova izvjesna stranost dala izuzetan, vodstveni položaj među njima. Kontrasti se uvijek privlače. Ali opet - koliko tipičnih hrvatskih se crta krije u ličnosti Ljudevita Gaja, očito baština krvi [podcrtao Ž. V.] s materinske strane! (...) Kraj svih vanrednih organizatorskih sposobnosti potpuna nesposobnost organiziranja vlastitoga praktičnoga života, težnja k teatralnosti i vanjskim efektima, čisto slavenska sklonost k mistici, tipično naše bogatstvo ideja u nesrazmjeru sa stvarnošću, lakovjernost."

Oduševljeni pristalica "liberalne demokracije" i 1936. ima potrebu za poticanjem skepse u tu istu demokraciju, i to, dakako, opet u članku namijenjenom inteligenciji, u prikazu knjige japanske lirike, prevedene na hrvatski jezik:[216]

"Ne znamo kakav je ritam originala i nije li talianski prevodilac odjenuo ovu liriku u previše raskošno ruho, ali sadržina ovih pjesama većim je dijelom posve pristupačna i općeljudska. Listajući antologijom, koju nam daju Fiumi - Matsuo - Cettineo otkriva se pred nama neslućena panorama: Japan, koji se bitno razlikuje od onoga Japana kakav poznajemo iz tonfilmskih žurnala i brzojavnih vijesti. Posljednjih godina navikli smo smatrati Japance nekim azijskim Prusima, a čitavo 'carstvo izlazećeg sunca' nekom kasarnom. No ako pjesnike smijemo smatrati kvalificiranim predstavnicima svoga naroda, onda Japanci nisu Prusi. Ili ovih dvadesetak pjesnika, koji su okupljeni u toj knjizi predstavlja reakciju i protivtežu onim silama, koje upravljaju današnjim Japanom u njegovoj političkoj, gospodarskoj i vojničkoj ekspanziji?

[215] Drama o Ljudevitu Gaju: "Gaj" - dramska kronika hrvatskoga preporoda u šest slika s epilogom. Napisao Tito Strozzi. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8646 (21. II.), str. 8-9. Potpis: h.

[216] Paris-Tokio-Split: Pjesnička duša savremenog Japana je nježna, turobna i nemirna : O knjizi, koja je nastala suradnjom jednog Talijana, Japanca i Hrvata, a štampana je u - Ljubljani. Lionello Fiumi - Kuni Matsuo - Ante Cettineo: Savremeni japanski pjesnici. Paris-Tokio-Split 1936. (Jugoslov. tiskarna u Ljubljani). JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8655 (1. III.), str. 20. Potpis: H.

'Socijalna' orijentacija, društveno-reformatorske težnje, borbeno ljevičarstvo - zaprema važno mjesto u savremenoj japanskoj lirici. (...) U dodiru sa zapadnjačkom (europsko-amerikanskom) kulturom javlja se često dekadentni umor i nemoćna skepsa. Staro ne valja, novoga još nema ... Značajan je primjer ovakovog dekadentizma ova dražesna pjesmica, koju je spjevao Dajgaku Horiguči, japanski prevodilac Paul Moranda, Andre Gidea i Cocteaua:

Patnjo ovog srca,
bijedo ove duše,
moja su usta puna gorčine.
Što da radim?
Kuda da krenem?
Što tražiš moje srce?
Dušo,
zašto ne možeš da se utješiš
kad su knjige i dragana pokraj mene?
Zdrav sam, mlad,
pomalo bogat i nadaren, život bi trebao biti lijep.
Patnjo ovog srca,
bijedo ove duše,
moja su usta puna gorčine.

Pjesmi je karakterističan naslov 'Ja'. Ovaj egoizam nije međutim posljednja riječ savremene japanske lirike. Ovaj nemir i nezadovoljstvo najavljuje druge brige i nastojanja."

Da, da, staro je nemoćno, a novo još nije nađeno ... Možda da ipak posegnemo za fašizmom, dok ne dođe to novo? Pogotovo ako hrvatski intelektualac sredinom tridesetih godina čudnog XX. stoljeća pročita ovaj Horvathov portrait nacističkog diplomate Joachima von Ribbentropa:[217]

"Ličnost Joachima von Ribbentropa najnovijim događajima postavljena je u prvi red europske politike. Kako noćašnji Havasov izvještaj javlja čini se da je intencija britanske vlade da učini najnovije događaje polaznom točkom za jednu novu veliku mirovnu konferenciju svjetskoga značenja, nastavak pariških mirovnih pregovora iz 1919. Postalo je već krilaticom da je svjetski rat potpisom versailleskoga i ostalih mirovnih ugovora stvarno samo nastavljen nekrvavim sredstvima. Novo stanje u svijetu, stvoreno na pariškoj koferenciji, kao svako djelo ljudskoga duha bilo je puno nesavršenosti, neriješenosti, koje su s vremenom sve hitnije dozrijevale u nove krize. (...) Ako svi ti znaci ne varaju na tom novom mirovnom kongresu, koji tako reći već leži u zraku, von Ribbentrop će očito igrati jednu od najsudbonosnijih uloga. A još prije dvije godine njegovo ime tako reći nije bilo poznato u međunarodnom svijetu, a i u samoj Njemačkoj šira javnost nije ga poznavala. (...)

[217] Joachim von Ribbentrop : ličnost glavnoga pregovarača Trećega Reicha na vijećanjima u Londonu. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8674 (20. III.), str. 3. Nepotpisani članak.

Nakon rata član je mirovne komisije, kao natporučnik napušta vojnu službu i posvećuje se privredi. Ta privredna djelatnost zapravo je baza njegove diplomatske karijere. Vanredno naobražen, vješto vladajući skoro svim europskim jezicima u toku svoje privredne djelatnosti, kao predstavnik rajnske teške industrije uspio je steći u inozemstvu velik broj prijatelja i izvan poslovnoga kruga (problemi veleindustrije prvenstveno su politički problemi), pogotovo u Engleskoj.[218] (...)

Još prije pobjede nacionalnoga socijalizma bile su poznate veze njemačke veleindustrije s današnjim kancelarom Hitlerom. Te veze stvarno je ostvario i podržavao von Ribbentrop. Tu je stekao neograničeno povjerenje Hitlerovo. (...) Taktičnost, sposobnost uvjeravanja, veze, poznavanje ljudi, talenat za sklapanje kompromisa, ekspeditivnost koju je stekao za vrijeme svoje privredne djelatnosti učiniše jamačno da ga je kancelar Hitler učinio glavnim pregovaračem za inozemstvo.

Godine 1934. na želju Hitlerovu postaje von Ribbentrop njemačkim opunomoćenikom za pregovore o razoružanju. On uvodi nove metode u njemačku diplomaciju. Od tada neprestano ga se susreće u svim središtima europske politike. Von Ribbentropu zaista uspijeva svagdje steći lično povjerenje kod svojih pregovarača. (...) Akcija međunarodnoga izmirivanja preko organizacija bivših ratnika njegova je ideja - u rujnu 1934. sastaje se s vođom francuskih ratnika Goyem, u prosincu je gost Lavalov.[219]

Velika aktivnost organizacija britanskih ratnika za izmirenje preko njemačkih bivših ratnika, prvi uzajamni posjeti stvarno su djelo von Ribbentropove diplomatske umješnosti. Za svoju namisao uspio je naročito u Britaniji predobiti najviše faktore.[220]

U ožujku 1935. Hitler ga je imenovao za poklisara u specijalnim misijama. Već u svibnju uspijeva von Ribbentropu ostvariti sigurno najveći diplomatski uspjeh poratne Njemačke - britansko-njemački flotni sporazum. Von Ribbentrop postao je time jednim od najvažnijih faktora međunarodne politike.

U svojim pregovorima von Ribbentrop se služi novim metodama, metodama uobičajenima više u privrednom svijetu nego u diplomaciji. Izravno pristupa problemu, nastoji ga uhvatiti u njegovoj krutoj stvarnosti; naročito u Londonu cijene njegovu iskrenost i sklonost za jasne situacije.[221] Britansko-njemački flotni sporazum odaje njegove simpatije i daje razabrati obrise njegovih političkih koncepcija. Manje više otvorena diplomatska suradnja Reicha i Velike Britanije prvi je rezultat te akcije. Jamačno će doći do izražaja to i kod pregovora u Londonu, gdje se Ribbentropovim koncepcijama posvećuje velika pažnja - one konačno idu u račun britanskoj politici, koja na taj način za dogledno vrijeme onemogućuje eventualnu političku kooperaciju Reicha i - Italije."

[218] Stotinama tekstova "Jutarnji list" je te 1936. stvarao predodžbu kod hrvatskog čitatelja da su Velika Britanija i Njemačka dva velika prijatelja - o tome poslije.
[219] Nacisti su u stvari pacifisti - poručuje Horvath svojim čitateljima.
[220] Ribbentrop je istinski europski golub mira!
[221] Nacisti su iskreni i jasni! U odnosu na britansku politiku, svakako.

"Liberalni demokrat" Josip Horvath, koji je isto toliko "liberalni demokrat" koliko i britanski političari, koji su osmislili ovaj nevjerojatno prljav izvoz fašizma u Hrvatsku, s ciljem da u Drugom svjetskom ratu Hrvati kao narod budu uništeni, u stvari je fašist, kao i njegovi britanski nalogodavci. Jer, nije bit fašizma u uniformama, nije bit fašizma u formi - fašizam može obući ruho "parlamentarne demokracije", a da ne bude ništa manji fašizam od fašizma u neparlamentarnom, totalitarnom sustavu. Naime, bit je fašizma, na što je prvi u svijetu ukazao veliki hrvatski i svjetski um dr. Milan Šufflay još 1924., u rasizmu, u rasističkom svjetonazoru, u onom svjetonazoru, koji razlikuje rase i narode "kreposne krvi" i od rasa i naroda "nekreposne krvi", koji razlikuje vrjednije i manje vrijedne rase i narode. U takvom svjetonazoru smiju se "nižim" narodima, koji su "niži" zaista samo zato što slijepo vjeruju "velikim" narodima, upućivati i ovakve poruke, kakvu je Josip Horvath, u britansko ime, uputio Hrvatima o talijanskom fašizmu, naime poruke divljenja talijanskom fašizmu:[222] "Ali valjda najteži poraz u Afričkom ratu doživjela je politika Velike Britanije.[223] Teži je to poraz od svih nedaća što ih je Britanija doživljavala na primjer za Napoleonskoga carstva. Jer pobjede Napoleonove nijesu dirale velevlastni položaj Britanije; Napoleon nije mogao zadrijeti u britansku kolonijalnu moć. A ishod talijansko-abesinskoga rata, bez obzira na to kako će on biti politički likvidiran, potresao je i prestiž i materijalne pozicije Britanskoga Imperija. (...) Nasuprot Britanskom Imperiju rađa se Rimski Imperij. Dvije stvari po zakonima fizike ne mogu stajati na istom mjestu.

Britanija danas zbilja ne pomišlja na rat s Italijom. Opterećena baštinom Mac Donaldovih pacifističkih vlada, a i po naravi svoga temparementa Britanija računa uvijek sa činjenicama, ona ih priznaje.[224] Jamačno će ući u jedan modus vivendi s njima. Za sada. Britanska politika od vajkada je radila s velikim potezima. Sigurno će jednom reparirati svoj sadanji neuspjeh. Na to je prisiljena činjenicama. (...)

Svakako činjenica je da je Mussoliniju uspjelo preobraziti talijanski narod. Iz fantasta i skeptika, pomalo epikurejaca, stvorio je fanatične stojike. Pobjeda nije toliko izvojštena nad abesinskom vojskom, uz tehničku premoć pohod kroz Abesiniju bio je ratna igrarija, primitivna abesinska vojska nije Badoglijevim armadama mogla mnogo nauditi, pogotovo kad su težinu borbe i onako snosili urođenici-askari.[225] Pobjeda je

[222] Kritičan dan 5.V. : Okultisti i svjetska politička kriza. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8722 (9. V.), str. 3. Nepotpisani članak.

[223] Ova Horvathova tvrdnja, kao i rečenice koje slijede, ne smiju nas iznenaditi s obzirom na one članke, koje je Horvath potpisivao, a u kojima je glorificirao Veliku Britaniju i njezinu političku moć i uspješnost. Naime, jedan od Horvathovih zadataka bio je i širenje beznada među Hrvatima, širenje uvjerenja da je fašizam kao ideologija i praksa potisnuo zemlje s parlamentarnom demokracijom, te da su te zemlje, a europske velesile, nemoćne pred ekspanzijom onih zemalja koje su fašizam proglasile svojom službenom ideologijom.

[224] Zaista, hoće li britanska vlada priznati činjenicu da je Velika Britanija izvozila fašizam u Europu između dva svjetska rata?

[225] U jednom svojem drugom članku Horvath će tvrditi suprotno, naime da je u Abesiniji pobijedila nova vojna tehnika, pred kojom je osobno junaštvo nemoćno. Svaki njegov članak ima drugu svrhu - jednim će dokazivati premoć fašizma, drugim će širiti osjećaj nemoći pred "svjetskim historijskim silama". Nema te "svjetske historijske sile" koja se može natjecati s organiziranim kršćanstvom!

stvarno izvojštena u duši naroda. Sankcije nijesu ostale bile bez posljedica, zna se da život u opsjednutoj tvrđavi nije nikad lak. Oskudice i te kako ima u Italiji, ali jedna nova snaga duha disciplinirala je narod u toj kušnji. Najveće čudo je što je fašizmu uspjelo pretvoriti Talijane u nove apeninske Pruse.

Ti novi Prusi grade novi Mussolinijev Imperij. Gradnja je tek započela. U svom govoru 5. svibnja premier Italije naglasio je da je pobjedom u Africi ostvarena tek prva etapa te gradnje. O tim daljnjim etapama budućnosti Imperija zasad nam samo šutnja ostaje.

Šutnja je legla na svijet nakon pobjede u Adis Abebi."

Eto, kaže Horvath, cijeli je svijet ustuknuo pred fašizmom.

U prvoj smo fazi Horvathovog uvoza totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku uočili kako je Horvath zagovarao sukobe među Hrvatima oko nekakvih principa "dobra" i "zla", "sila progresa" i "konzervativnih sila", te da je u takve sukobe ovozemaljskih "historijskih sila" stavljao i Isusa, instrumentalizirajući dakle katoličanstvo u političke svrhe. Od takvog guranja katolika u sukobe između "historijskih sila" Horvath nije odustao ni u drugoj fazi uvoza fašizma u Hrvatsku, pa tako u kazališnoj kritici *Igra o muci Isusovoj*[226] piše:

"Schönherr je sjajno obnovio stare pasionske igre. Vječnu tragediju prilagodio je današnjem naziranju, ukusu, današnjim kazališnim i književnim oblicima. Dao je dramu procesa protiv Isusa iz Nazareta: postanak procesa, ishitrenog, skovanog, ispletkarenog kao toliki političkí procesi [podcrtao Ž. V.] pod svim podnebljima kroz dvije hiljade ljeta poslije, ali neminovnog, kao posljedica dvaju naziranja, dvaju svjetova, kao posljedica borbe za nov bolji svijet čovjeka: svu božansku revolucionarnost Kristove nauke za jednakost sviju ljudi, neprolaznu fascinantnost njezine ideje za malene, za ponižene i uvrijeđene Schönherr nenametljivo naglasuje."

Na žalost, jedan dio katolika u Hrvatskoj i Europi dao se, barem na početku Drugog svjetskog rata, uvući u tu političku instrumentalizaciju Isusa. Tako se dogodilo da je jedan dio Katoličke crkve i katoličkih intelektualaca pomislio da je fašizam, odnosno nacizam ipak manje zlo od komunizma, te da valja prihvatiti fašizam da bi se Europa obranila od boljševičke Rusije, zaboravljajući da Isus ne sudjeluje u borbi između raznih ideologija i da ne postoji, za Isusa, manji i veći vrag. Vrag je vrag!

Kao i Britanci, Josip Horvath osjećao je silan strah od Rusije, od Azije. Vjerojatno zahvaljujući tom njegovom strahu od Rusije uspjeli su ga Britanci nagovoriti da radi na fašizaciji hrvatskoga društva, posebno hrvatske inteligencije. U raspravi o dr. Milanu Šufflayu objasnili smo o čemu se radi - o strahu Zapada da će Rusija, prodorom kroz Balkan, doći na toplo Sredozemno more, na istočnu obalu Jadrana i tako presjeći puteve Zapada prema Bliskom Istoku, prema nafti. Stoga je Balkan trebao biti pod dominacijom Zapada, ili barem nekakva "neutralna zona" između Istoka i Zapada. A to ne može biti

[226] Igra o muci Isusovoj: Pasionska drama u tri čina : Napisao Karl Shönherr. Redatelj Tito Strozzi. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8694 (9. IV.), str. 9. Potpis: jh.

ako i Hrvati nisu na Balkanu, jer je istočna obala Jadrana nagrada Srbima za to što ne puštaju Ruse na Balkan, na more (britanski diplomati u Jugoslaviji između dva svjetska rata govorili su da na istočnoj obali stanuje "jugoslavenska rasa"!). A Hrvati se mogu ugurati na Balkan samo pod uvjetom da netko uništi, pobije hrvatsku inteligenciju, koja nosi svijest o pripadnosti hrvatske kulture, znanosti i umjetnosti Zapadu; stoga treba tu inteligenciju uvjeriti da je fašistička ideologija "zapadnjačka" ideologija, kojom će se Zapad obraniti od Istoka. I najbolje će biti da Hrvati sami pobiju svoju inteligenciju ... No, o tome u poglavlju o zainteresiranosti Britanaca za jačanje hrvatskog domoljublja.

Josip Horvath bio je austrougarski vojnik u Prvom svjetskom ratu, a od 1916. do 1919. bio je u ruskom zarobljeništvu. O tome je pisao u svojoj čudnoj "autobiografiji" "Živjeti u Hrvatskoj"[227], čudnoj jer Horvath u njoj u stvari uopće ne piše o svome uređivanju "Jutarnjeg lista", ni o novinarima koji su surađivali s njime u najznačajnijem dnevnom listu u Hrvatskoj između dva svjetska rata.[228] Stoga ako želimo čitati iskrene njegove retke o Rusiji, o njegovom zazoru od Rusije, i ujedno o njegovom iskrenom rasističkom svjetonazoru, nećemo posegnuti za lažnom autobiografijom, nego za "Jutarnjim listom", za Horvathovim člankom *Kroz zavičaj Maksima Gorkoga,*[229] u kojemu se Horvath prisjeća svoga boravka u Rusiji:

"Svaki kontinenat, svaka rasa imaju svoj miris. Crnac smrdi bijelcu i obratno. Rusija ima svoj posebni vonj. Taj njezin miris valjda najtočnije određuje njezine granice. Lakše je utvrditi sastavine nego značaj i dojam toga mirisa: tu je i miris dima vlažnoga pruća i trava, miris 'mahorke', specijalno ruski surogat duhana, koji puše najširi slojevi, miris koji izbija iz starih proznojenih kožuha, miris zemlje, njezinih trava i šuma i voda,[230] miris svježega raženoga kruha, kiselkastih isparina ljudskih tjelesa već prema sastavu hrane ljudi. Ugodan, neugodan miris - tko će ga znati? Valjda zato ruski ljudi u civilizaciji i toliko vole jake parfeme, potsvjestno [podcrtao Ž.V.] nastojeći njihovom pomoći izbrisati i samo sjećanje na vonj 'maćuške Rusije'.

Miris Eurazije

Najintezivnije se ćuti taj ruski miris u sajamskoj četvrti Njižnjega Novgoroda, koji je nazad par godina dobio ime 'Gorki', u počast svojega najslavnijega sina. Barem je tako bilo još prije dva desetljeća. Valjda je tako i danas. Ono što je iskonsko kao taj

[227] Horvat, Josip. Živjeti u Hrvatskoj 1900 - 1941. : (Zapisci iz nepovrata). Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1984. Za nas je zanimljivo poglavlje "Doživljaj Rusije" (73-91 str.).

[228] Da nešto ne "štima" s Horvathovom autobiografijom jedini je primijetio, čini se, dr. Ivo Frangeš u pogovoru drugoj Horvathovoj knjizi, "Preživjeti u Zagrebu : Dnevnik 1943 - 1945." (Zagreb, 1989.), pišući i ovo: "(...) čitajući knjigu *Živjeti u Hrvatskoj*, nisam nikako uspijevao osloboditi (se) dojma da to Horvat - pišući u doba rata, i odmah u prvim danima poslije njegova završetka [misli se na Drugi svjetski rat, op. Ž.V.] - na neki način ispravlja, retuširа vlastitu sliku. I to, rekao bih, ne nama, ne jedino nama, kasnijima, nego i samome sebi" (str. 275.).

[229] Kroz zavičaj Maksima Gorkoga: "Vnjiz po matuškje, po Volgje..." : Gledanje u videno. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8766 (23. VI.), str. 11. Nepotpisani članak.

[230] Sada nam je jasnije sve veće udaljavanje Zapada od prirode.

ruski miris ne može likvidirati ni deset 'pjatiljetki'. Tu u Njižnjem, najpreciznije se može definirati taj miris, koji ruski vjetrovi zanose sve do Istočne Prusije, do u Karpate, do Visle, a katkad i sve do donjega Dunava: taj miris Rusije zapravo je miris Eurazije,[231] a Njižnji Novgorod bijaše kroz tri vijeka, sve do nazad par decenija, najčišći eurazijski grad.

Nad mirnima sivim vodama Volge dominira stari nižegorodski 'kremlj' kao zagrebački gornji grad nad savskom ravnicom. 'Mrtav grad', napuštena stražarnica je taj nekadanji najistočniji izdanak Europe. Arhitektonsku fizionomiju mu određuje empire epohe Aleksandra Prvoga kao i većini ruskih gradova. Arakčejev, okrutni borac protiv svih europskih uticaja po Aleksandrovom nalogu bijaše neimar obnove ruskih gradova po uzoru europske epohe, koju je najžešće pobijao. Arhitektonski se empire valjda zato najjače afirmirao i sačuvao baš u Rusiji. Tu njegove ravne jednostavne mirne linije nekud su u skladu s krajobrazom.

Dolje, preko volškoga kanala opet je najzapadniji izdanak Azije u europskom tlu: njižegorodska sajamska četvrt. Grad za sebe, veći od zagrebačkoga donjeg grada. Tu nema drugih kuća osim bizarne kombinacije tržnice i svratišta: u prizemlju same trgovine, bliže turskoj čaršiji nego zapadno-europskim tržnicama; nad njima, dva, tri, četiri i pet katova pustih niskih jednostavno pobijeljenih soba. U svakoj sobi tipični 'ruski umivaonik': ruski čovjek pere se u tekućoj vodi, koja curi u tankom mlazu iz spremnice u kabao; zapadnoeuropski umivaonik ne ide u glavu pravom ruskom čovjeku - uporabu umivaonika u kojemu stalno ne teče voda smatra pranjem u isperinama vlastite prljavštine. Onda nešto nalik na ormar iz nebojadisanih jelovih dasaka. I ležaji: daske bez ikakve posteljice; svaki putnik po Rusiji nosi sam svoju posteljinu.

Nižegorodski sajamski grad

Tu su se vjekovima sastajale karavane iz svih dijelova Azije, dolazeći u dodir s trgovačkim agentima zapadne Europe. Svjetski rat i revolucija likvidirali su nižegorodsko tržište i njegovo ekonomsko značenje; mali paradoks da je niženovgorodski sajam likviđiran u času kad je Zapadna Europa nakon rata opet krisila instituciju velikih međunarodnih sajmova. Godine 1917-18. bio je već nižegorodski sajam blijeda sjena nekadanje slave. Ali uskim ulicama sajamskoga grada još su dostojanstveno klimale ozbiljne deve s ogromnim tovarima, konji i magarci prenosili robu takmičeći se s ruskim trhonošama, valjda najizdržljivijima i najjačima među svojim europskim kolegama. Vladala je tu kakofonija svih narječja Europe i Azije, u koju je kao prinos Rusije kapala vječna zvonjava zvona. Zbirka svih mogućih kostima kakvi se vide sabrani samo u etnografskim leksikonima, film svih mogućih bijelih, garavih i

[231] Ne znam samo kako je Horvath uspio preživjeti prve godine nakon "oslobođenja", 1945., kada je Jugoslaviju pa tako i Hrvatsku i te kako preplavio "vonj Eurazije"? To Horvath sigurno nije htio!

žutih fizionomija. I svaki atom tu je prožet mirisom Eurazije - ne mogu ga protjerati niti zimski sibirski vjetrovi.

I nižegorodski kremlj i sajamski grad samo su dva otoka što strše iz mora ruskoga svijeta. Prvi njegov val prodro je tu odmah između njih: šarene drvene kućice, kao i kutije nirnberških igrački, sjatile se oko crkvi koje sa svojim zelenima i žutim i crvenim kupolama strše među njima poput velikih gljiva. Taj grad po svojim zakonima postepeno prelazi u selo, u prostore.

Tu vrije Rusija milijuna malih ljudi. Iz te je Rusije nikao Gorkij. Tu nema oštrih granica među društvenima razredima; to je mali čovjek, od reda seljačkoga porijetla, tek neki je od njih postao malograđanin ili intelektualac. Crvene ili modre izblijedjele 'rubaške', koje vrše istodobno funkciju i rublja i odjeće, glave ili bradate kao u Direrovih apoštola pod crnom kapom sa suncobranom ili pod teškom šubarom, koja se ne skida ni ljeti ili pak duha bjeloputa anđeoska lica s dugačkim obrvama pod zlaćanom dugom kosom; čudo koliko lijepih slikovitih glava; one prevladuju; a ružnoća tu je isto interesantna, prelazeći gotovo u fantastično: Callot bi valjda uživao u ruskim prosjacima; fini vretenasti kao izvajani prsti kod mladića; napadno sitne noge i ruke kod žena; ta svojstva rase susrećemo i u seljačkim kolibicama čak ispod Karpata! 'Lapti', opanci iz lika tu su luksusna obuća. A čudesni modri pogledi sanjarski gledaju ili u nevidljive obzore ili su okrenuti u sebe ...

Maksim Gorki i Eurazija

I te fizionomije se susreću svagdje duž Volge; i u Kostromi i u Njižnjem i u Kazanju i u Simbirsku. Pored svih ostanaka najrazličitijih rasnih naplavina one daju ton. I Gorkij ih je fiksirao u svojim djelima. I u prvim novelama, koje su donijele svjetski glas njegovom imenu, i u Artamanovima i valjda najbolje u njegovim uspomenama života. On je prvi književnik, koji je fiksirao ugođaj lica te ruske gomile; prije njega dao je u glazbi tu pravu atmosferu ruske Eurazije Musorgskij u korovima svoga 'Borisa' i tjelesna fizionomija Gorkoga bila je samo varijanta te eurazijske Rusije: duga, više apostolska nego bohemska kosa, pogled upravljen preko vidljivih horizonata, lice s jabučicama Azijata.

Kad je početkom XX.. vijeka Gorkij postigao svjetsku književnu slavu svijet ga nije sasvim shvatio; bio je za nj opisivač jedne bizarne zemlje i bizarnih ljudi, kao na primjer deset godina kasnije Jack London sa svojima pričama iz Južnoga Mora. Svijet je fasciniralo egzotično u svijetu djela Gorkoga. A u tim pak njegovim junacima moglo se sasvim jasno osjetiti strujanje novih sila Eurazije i njezinog čovjeka, čuo se već grohot revolucije, koja mora nastupiti kad se te mase pokrenu. Ako je Dostojevskij prorok ruske revolucije, Gorkij je nesumnjivo njezin prolog.

Ta čudna zemlja, to Povožje, koje danas već zanima američke turiste kao što ih je još pred trideset decenija zanimao kraj oko Rajne, sva je sadržana u Gorkijevom djelu. Gorkij ju je prošao uzduž i popreko. Sva je ona u njegovim knjigama, premda Gorkij nije bio slikar krajobraza. Ali slika zemlje zrcali se u njegovim ljudima. Oni

živu vegetabilno pod znakom stare tatarske kule Kazanja, nekadanje metropole 'velike horde', vuku barke obalama Volge kraj logorskih vatri pričajući priče o Stenjki Razinu, uživajući u pjevu slavulja volških obala (ljudi ruskoga 'fin de sieclea' dolazili su ovamo iz svih krajeva Rusije da u posebnim izletničkim parobrodima noću slušaju zborove milijuna malih pjevača), niču, umiru i opet niču, poput žitnog klasa u lelujavom zelenom moru njiva.

Svijet za sebe, ta Gorkijeva Eurazija sa svojim posebnim mirisom, svojom logikom, strastima i sklonostima u svojim dimenzijama ... Moguće je taj svijet osjetiti, ali nikako umom rasuditi. Za Europu ostaje Sfinga[232] ..."

Strah od Istoka nije sprečavao Horvatha da na vrlo lukav način hvali japanski fašizam, a sve u svrhu da učini Hrvate prijemčivima za metode totalitarnih režima; njegova se lukavost sastojala u tome što je "neutralno" prenosio pisanje stranih novina i časopisa koji su zagovarali fašizam. Tako u članku *U čemu je tajna japanskog trgovačkog i industrijskog napretka*[233] Horvath prenosi pisanje njemačkog časopisa "Auslese" o "ljepotama" života u totalitarnom japanskom režimu:

"Glavni faktori japanskog napretka, prema njemačkom časopisu, jesu volja i marljivost stanovništva, jednostavan način života i smisao za suradnju. Značajna narodna osebina, po kojoj se Japanac razlikuje od Kineza i stanovnika Zapada, jest duh kojim diše japanski radnik. On ne ide za materijalnom koristi. Japanac, istina, ne zanemaruje materijalne strane života, ali ipak visoki duševni nivo je njegova glavna osebina.[234] Bushido, t.j. viteški životni nazor izraz je ratničkog japanskog duha.

Nadnice su u Japanu, dakako, daleko niže nego li na Zapadu, ali je zato način života u Japanu jednostavan i jeftin.

Radnica u tvornici pređe zarađuje na pr. oko 70 sena dnevno. Ona spava u pristojnim prostorijama, a na hranu troši dnevno 15 sena. Ostali izdaci mogu iznositi opet 15 sena dnevno. Ona dakle može uštedjeti dnevno 40 sena. Njezina se dnevna hrana sastoji od tri jela. Plin za kuhanje, vodu i posuđe stavlja joj poslodavac besplatno na raspolaganje. Hrana se sastoji većinom od riže, a onda od povrća i riba, te je izdašna. Japanci ne jedu toliko mesa kao ljudi na Zapadu, ali ipak mogu konkurirati radnicima na Zapadu.

---

232 Horvath "krade" dr. Milana Šufflaya, koji je u eseju "A history of Russia : Eurazijski dvoživac u anglosaksonskom zrcalu : Korak historije. Sukob Istoka i Zapada. Ruska sfinga. Stoljetni strah Zapada. Ruska književnost i Anglosasi" (u knjizi "Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike", Zagreb, 1928.) zapisao: "U Rusiji zadugo je Zapad gledao sfingu. Mudraci Zapada tamo su otkrili čudesne mozaike poganskog mita, svetačkih legendi i savremenoga znanja. Vidjeli su ondje divljaka i dijete kako sa Solomunovim prstenom zaboravi na ruci, sniva utopije, u ritmu trepaka i mamurluku votke. Početkom 18. vijeka prorekao je veliki njemački filozof Leibniz, da će iz Rusije doći azijski udarac, koji će slomiti tekovine Zapada. Taj strah postigao je svoj vrhunac nakon boljševičkog prevrata" (str. 11-12.).

233 U čemu je tajna japanskog trgovačkog i industrijskog napretka : Nova opasnost s Istoka : Niske cijene produkata, niže od režijskih izdataka na zapadu. Kako živi japanski radnik. Japanski bicikl u New Yorku dvostruko je jeftiniji od američkog. Što je vidjela britanska gospodarska misija u Japanu. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8780 (7. VII.), str. 21. Rubrika "Iz života i svijeta". Nepotpisani članak.

234 Samo stanovnici totalitarnih režima imaju "visoki duševni nivo", poručuje Horvathov "Jutarnji list" Hrvatima!

Mali izdaci za život ne znače nizak životni standard.

Japanci jedu ribu, jer je ribolov u toj otočnoj državi veoma razvijen. Japanski radnici i radnice rade u tvornicama pod mnogo boljim okolnostima nego njihovi drugovi na Zapadu.[235]

Kad je britanska privredna misija pod vodstvom lorda Barnbya došla u Japan posjetila je i neku tvornicu prede. Vidjevši ovdje metodu rada, posjetila je o podne i blagavaonicu, gdje ju je iznenadila činjenica, da su radnici dobili topao ručak: rižu, ribu i povrće; lord Barnby kušao je jela i zapitao je koliko stoji takav ručak.

Kad je čuo, da je cijena takovom ručku 8 sena, dakle režijska cijena jednog primjerka londonskog 'Timesa', lord Barnby se opet iznenadio.[236]

Poslije toga pregledala je misija spavaonice i konstatirala je da su čiste, zračne i sunčane.[237] Tu je lord Barnby saznao, da mjesečna najamnina za cijelu kuću za radničku obitelj iznosi od 20 sena do jednoga jena. Račun za elektriku iznosi mjesečno oko 15 sena. Radnicima stoji na raspoložbu i kupaonica. Lord je iznenađen priznao da treba razlikovati male izdatke za život od siromašnog načina života.

Japanci su, naravski, zadovoljni priznanjem lorda Barnbya."

Da čitatelji "Jutarnjeg lista" ne bi pomislili da njemački časopis, na koji se poziva Horvath, izlazi u nekoj zemlji koja je sumnjiva glede istinoljubivosti i pouzdanosti, te da stvori predodžbu u svojih čitatelja da su i Francuzi, a ne samo Englezi, oduševljeni totalitarnim režimima, Horvath u članku *Kako jedan član Francuske Akademije ocjenjuje berlinsku Olimpijadu?*[238] prenosi, s malim komentarom, pisanje francuskih novina o netom završenoj XI. Olimpijadi u Berlinu, pisanje koje je puno hvale za naciste. Evo dijelova Horvathovog članka:

" 'Gringoire' je danas najveći i najrašireniji tjednik u Francuskoj, svakako i jedan od najvećih u Europi. Naklada njegova dosiže već 600.000. 'Gringoire', vežući se direktno ni za koju stranačku grupu, strogo je nacionalistički i republikanski list. Odlučan borben stav zauzima protiv marksizma i protiv francuske masonerije.[239]

'Gringoire' je otvorio svoje stupce g. Andre Tardieu, koji kako je poznato zastupa ideju reforme parlamentarnoga sustava u Francuskoj.

'Gringoire' u svojemu posljednjem broju donosi jedan senzacionalni prikaz berlinske Olimpijade. Pisac te senzacionalne reportaže je član Francuske Akademije

[235] Gospodarstva zapadnih parlamentarnih demokracija ne mogu se mjeriti s uspješnošću gospodarstava u totalitarnim režimima, dakle u režimima u kojima o svemu brine država. To je poruka središnjeg hrvatskog dnevnog lista hrvatskim radnicima.

[236] Horvath je bio cinik pa je volio svoj narod obmanjivati, i to tako, da mu stvara predodžbu kako su, eto, i Englezi oduševljeni japanskim totalitarnim režimom.

[237] Samo su "državne" spavaonice čiste, zračne i sunčane! Kada čitamo ove retke, prisjećamo se komunizma te shvaćamo, da između fašizma i komunizma nema ama baš nikakve razlike.

[238] Kako jedan član Francuske Akademije ocjenjuje berlinsku Olimpijadu? : Značajan prilog za francusko-njemačke odnošaje : O snazi olimpijske ideje. Olimpijsko zvono i Liga Naroda. Paralela između Hitlera i Mussolinija. JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8822 (18. VIII.), str. 6. Nepotpisani članak.

[239] Evo Horvathove perfidije: i sam mason, piše protiv masonerije jer dobro zna da nije omiljena među hrvatskim narodom i hrvatskom inteligencijom, a upravo njih Horvath treba učiniti prijemčivima za ideologiju fašizma i nacizma.

g. Louis Gillet. Gilletov jedan je od najboljih prikaza berlinske Olimpijade, a ujedno je nada sve značajan za gledište nacionalističke Francuske na odnošaje prema Njemačkoj."

Horvath zatim citira odlomke iz Gilletovog prikaza berlinske Olimpijade:

»"Cijeli svijet slaže se u jednom - započinje akademik Gillet svoj prikaz - bilo je vrlo lijepo. Poznato je da se Njemačka razumije u velebne priredbe takovoga genrea, da je postigla stupanj nečuvenoga savršenstva u umjetnosti takve režije, tih ogromnih pokreta masa. Ovoj zemlji, koja je od Lutherovih vremena bila lišena zajedničkih osjećajnih radosti, Hitler je sa svojom naravi Nijemca-južnjaka, a treba reći i sa svojim slikarskim ukusom i idejama vratio svečanost, opojnost i pompoznost čisto katoličansku.[240] U njemu se neosporno krije umjetnička žica, kao jedna od njegovih najvećih snaga. On se umije služiti osjećajima, fascinirati maštu. On zna iskoristiti ritam, oblike, glazbu, zvona, suvereno vlada sa svim što potresa duše, što ih uzbuđuje, što ih oživljuje. On zna da je politika sa tri četvrti svoga dijela umijeće mobiliziranja duša, umijeće spiritualnoga. U tom neobičnom čovjeku ima nešto od čarobnjaka, on je neka vrsta plebejskoga Wagnera koji s vanrednim instinktom zna staviti sebi u službu unutarnje snage ...". (...)

U olimpijskim priredbama njemački je narod našao utješljivi osjećaj svoje moći. Režim je iz ovih svečanosti genijalnom intuicijom učinio manifestaciju, posvetu jedinstva. Pozvao je cijeli svijet za svjedoka svoga djela. (...) Danas je ona [Njemačka, op. Ž.V.] izašla iz toga stanja naroda, koji pati. Izmirivši se sama sa sobom izmirila se s ostalim ljudima. Oslobodila se dugotrajnog nesporazuma. Našla je svoje vlastito poštovanje i poštovanje svijeta. Mjesto da se nađe u ulozi uzvanika, koji smije sjesti negdje na kraj stola, ona danas poziva k sebi cijeli svijet, ujedinjuje pet kontinenata kao pet prstena ili pet prstiju jedne ruke.«[241]

Za razliku od I. faze uvoza fašizma u Hrvatsku, kada je Josip Horvath sam pisao tekstove koji su trebali fašizirati Hrvatsku, 1936. Horvath ima više suradnika, od kojih je najznačajniji dr. Pavlić.

(Nastavit će se)

[240] Pozor, katolici, francuski i hrvatski! Prihvatite nacizam, jer je kršćanske provenijencije (a ne poganske, kao što je poznato)! Piše takve retke gospodin Gillet kao da ne zna za sukobe između nacista i njemačkih katoličkih biskupa. Za koga je samo radio taj gospodin akademik Gillet? Možda to Francuzi znaju (ili tek trebaju saznati)?

[241] Njemačka je vodeća sila svijeta, poručuje "Jutarnji list" hrvatskom narodu neizvjesne 1936. godine.

Asaf DURAKOVIĆ

Divlja zemlja

Nije ni Papua
Ni Fiđi
Ni Nova Gvineja
Siđi
Divlja me zemlja zove
Iz svojih tamnih aleja.
Ostavih danas slobodu
Sjever, jezera i šume
Raskošne od tišine
A mom se priječe hodu
Do neba visoke zgrade
Umorne od gorčine.

Još jednom glavu okrenuh
U vodama sunce se krijesi
A preda mnom u mraku
Divlja se zemlja kesi.
Čekaju divlji gradovi
Ulice, trgovi, mostovi
U njima žive mrtvaci
Samoća, bijeda i postovi
O dane kasnog ljeta
Zraku im sunca dobaci.

U strašne mračne aleje
Sporo mi noga kroči
Daleko od prezrelog ljeta.

U svojoj groznoj samoći
U zalazećem suncu
Divlja me zemlja čeka.

Maslina na školju

Nevera šiba u Senjskom kanalu
Sivo se more propinje i pjeni
Između dvaju daždova na stijeni
Maslinu gledam. Staru. Raspucalu.

Čvoravo drvo s malim plodovima
Povija bura na četiri strane
U dan kad nebo prijeti brodovima
Tog vjetra nema da joj skrši grane.

Male su njive naših kamenjara
Dubok je korijen u naših maslina
Ni val ga guši. Ni vihor obara.

Pred svakom silom ova stabla stara
Ostaju čvrsta i snaga im raste
Do srca zemlje. Nebeskih visina.

Zijad DURAKOVIĆ

Hrapav kamen

Hrapav kamen nisku čini
Bljeska tragom čase lomi,
Osvjetljava korak tromi
Oštroj brazdi na strmini.

Otegnutom elegijom
Škripe puti zatečeni,
Dračem oštrim zarubljeni
Izrovani bukagijom

Prostor tlo je izgubio,
Tišina se raspucala,
Po tlima je popadala.
Osjet bol je ispraznio.

Muk čulima teret nosi
Moždinom se tvrdo prostro
Koprenom je vid razastro.
Bezglas piskav tonom kosi.

Drago MARŠIĆ

Bezdan dana

Skakali
ja i poskok
sa Skakala

On u oko
ja u zjenu oka
On u šaku vode
ja u kaplju smrti

Učili se
mirno umirati

Podne zjači
Kuli niz litice
Prelomilo moj Proložac
od povora do pete

U plač pjesma briznu

Podne zmija i ja
Troje nas a jedno
objeručke s Kule
provaliji se dali

Smrti nema
samo let u bezdan

Bezdan je bez dna

Još i danas

Još si leptir
na mojim usnama
Još i danas
a već došle sijede
i već uspomene blijede
Još i danas
ispod tvojih
crnih trepavica
gnijezdo gradi
ptica lastavica
kad ti pogled
sretnem u mislima

Put me vodi
pored tvoga sela
Iz prsiju tvojih
pita mene
golubica bijela:
Moj dragane
voliš li me sada
ko i onda
kad sam bila mlada

Još i danas
dirnuti se bojim
još si leptir
na usnama mojim

Svijetla svila oproštaja

Vidio sam kako dolazi
u dnu bijelog oblaka,
u modro, srpanjsko predvečerje.

Zrikavci su satima tkali
u tamnom boriku
lijes svileni...

Vidio sam
kad je nebu otimala
prve zvijezde
zakrilivši plavetnilo
nad toplim, kamenim zidovima
mojeg doma.

Pod zelenilom balkona
čekao je da u vječnost brodi
lijes svileni...

Vidio sam smrt pred očima
i mirisao meki pramen svjetlosti
u večeri zaboravljenih čežnji.

Lastavice su plele gnijezda
od cvjetova lavande
u lijesu svilenom...

Otac je zatvorio vrata,
a ja sam otvorio prozore.

Studeni vrtovi

Sve je ionako smrt.
Prolazimo studenim vrtovima
u stalnom traganju
jedno za drugim.
Razgovaramo s lišćem,
zavodimo divlju paprat,
zaboravljamo da smo bili djeca...
Što nam je činiti?

Sve je ionako smrt.
Izgubljene lađe
u mračnoj mreži juga
ne stižu do obala.
Rosne su nam kose,
usne,
dlanovi...
Opustjeli su naši vrtovi.

Ne osjećamo dodir sunca
na potiljku,
dozivljemo ptice
koje se ne vraćaju,
ne sjećamo se
da smo nekoć odrastali.

Sve je ionako smrt.

Zmaj

Učili su me da zmajevi ne postoje. Pitao sam se kako to da nešto ima ime a ne postoji. Zapravo, kako može dobiti ime nešto što ne postoji? A dogodilo se to što se dogodilo i ja još ni sada ne znam kada i kako me odvedoše u njihovo gnijezdo. Stara priča, možda ćete pomisliti? Hm, stara kao život, bliska kao smrt. Dozvolite, molim Vas, da Vas nešto upitam! Znate li, eventualno, kako je Zmajevoj ženki ime? Ne znate, aha! Sve do jučer nisam ni ja znao, ali sada znam. Zmajevoj ženki ime je - Zmija.

I baš sada nije mi nimalo lako. Pitanje je kako od riječi čija su se značenja davno izopačila i od mršavog materijala skrojiti priču, a priče, već vidite, ne bi ni bilo da mi se nije dogodio onaj sasvim neočekivani susret između naratora i Zmajeve udovice. Ispostavilo se, vidite, da je Zmajeva udovica bliska rođaka moga prijatelja N. koji je već godinama mrtav, a u naratorovu srcu veoma živ, toliko živ da se priča upravo prema njemu usmjerila. Prijatelj N. je i za života, i sada, hm, zapravo uvijek, bio na pola puta između naratora u meni i mene.

Naši preci kao da nisu bili pravedni prema Zmajevoj ženki naprama Zmaju. Tako je Zmaj u naše misaone obzore ulazio kako tradicionalno, tako i u našoj suvremenosti samo s tim imenom. On drugog imena ili nadimka nikada nije ni imao i to njegovo dično ime uvijek se izgovaralo s uvažavanjem i poštovanjem i uvijek u najboljem i najplemenitijem značenju te riječi. Zmaj je kralj visina. Ne zna se točno što on to radi u svojim visinama, ali stupiti u obzor riječi *visine* i *Zmaj* kao da znači povjeriti se mostu koji, ma koliko tanak i uzvinut nad ponorom bezizražajnosti, sigurno vodi na drugu obalu. Da se to postigne riječi *Zmaj* i *visine* kao da, uz Zmajeva krila, nama u startu nude smirenu sigurnost koja ispunja velikom privlačnošću i čitatelja i spisatelja, iako ni jedan ni drugi, zapravo, ne znaju što to uznositi Zmaj radi u tim svojim visinama i kako njima vlada. Bilo kako bilo, oko imena Zmaj kupile su se i još uvijek se kupe samo riječi s, kako se ono kaže, *pozitivnim* konotacijama, riječi ovedrene vedrinama visina.

A Zmajeva ženka Zmija? Eh, preci su nam o njoj namrli puno toga što danas, uglavnom, isijava *negativnim* konotacijama. Čim spomenemo riječ Zmija mi zapravo ulazimo u atare zla u kojima svoju koncentraciju i oprez moramo, htjeli to ili ne, podići na najvišu moguću razinu jer nam se, ne daj Bože, lako može dogoditi zlo. Ta riječ asocira na zlo i onda kada je izgovaramo u kontekstu najboljeg i najplemenitijeg značenja.

Kada sam kao dječak imao prvi susret sa Zmijom bilo je to ispod mladog račvastog oraha kraj naše štale. Ona se u travi sklupčala u krug na mjestu na kojemu je u hladovini oraha bila dobro vidljiva sunčana oaza. Prišao sam joj na metar daljine i ona se ispravila uvis mašući glavom na ispravljenom kraćem dijelu tijela gore-dolje, tamo-amo. Glava joj je bila ponad trave i ja sam prizor gledao, a Zmiju nisam dirao. Iz kružne je horizontale u vertikalu ispravila taman toliki dio tijela koji njezinoj glavi

daje mjesto ponad trava vidljivo i samozaštitno. Udaljio sam se desetak metara i iza zida pročelja iz kuta krišom motrio što će Zmija uraditi. Nije uradila ništa. Samo je poslije pet-šest minuta, kada je bila sigurna da agresora nema u blizini, dio tijela i glavu spustila dolje ostatku koluta, zapravo glavnini tijela.

Pet-šest puta sam istu Zmiju viđao na raznim mjestima oko štale, a mami nisam govorio ništa. Jednog ljetnog podneva naša krava Milava ležala je u štali i preživala pojedenu travu. Između njezina vimena i prvih nogu ležala je i spavala čini mi se, ona ista Zmija. Očito je s našom Milavom živjela u prijateljskim i skrbničkim odnosima. Kada sam rekao mami što sam vidio, ona mi je zabrinuto pripelila: *Nemoj se, sine, puno vrzmati oko štale! Zmiju ne smiješ dirati. Ni za živu glavu ne smiješ je pokušati ubiti jer to je naša Zmija. To je Zmija zaštitnica naše štale, naše kuće, našega blaga i obitelji*. Apsurd. Bio apsurd, ili ne, od tih sam dana o Zmiji mislio drugačije od svih drugih, a moje misli o njoj održale su se sve do danas jer je i ona ušla u mozaik mojih svjedočanstava o čovjeku koji starenjem ljudsku egzistenciju doživljava kao apsurd, a ni ja, ni narator u meni s prijateljem N., nikada nismo pomislili, niti nam je padalo na pamet da pomišljamo kako smo, možda, nekakvi filozofi tog apsurda. I priče o Zmiji uglavnom su zločeste do apsurda. Usmene priče o Zmiji kroz stoljeća su pričane i brušene prenošenjem s koljena na koljeno tako što su uglavnom bojene i obojene crnim tonovima i crnim spoznajama, crnim da crnje ne mogu biti. Oni koji o Zmiji pričaju drugačije i s primjesama pozitivnih konotacija u nezamjetnoj su manjini pa crni imidž Zmiji pribijenoj, zbog navodne zlobe, na stup srama ostaje, iako je utemeljen, uglavnom, na neistinama i neprovjerenim proizvoljnostima. Kada bi se sa Zmijine sudbine ogulilo sve ono lažno i zlobno što joj je patina vremena nakulala, ostala bi jedna sasvim obična životinja. Ni po čemu drugačija od ostalih, životinja koja načinom života može itekako poučno djelovati na čovjeka i njegov odgoj i tjelesno-duhovno sazrijevanje. Što je Zmija takva kakvu je danas vidimo? U njoj su, ni krivoj ni dužnoj, zločestim pričama i obmanama davno ubili osmijeh i do maksimuma izoštrili oprez u njezinom, sudbinski unaprijed određenom životu prepunom strahova i rizika baš kao i život svakog drugog ljudskog stvora. Njoj, za razliku od čovjeka, nije dopuštena nikakva komunikacija. Čim je spazimo, njoj je kao sinonimu zla i bez suđenja dosuđena najstroža i jedina kazna koju zmija poznaje - smrt. Smisao za igru i želja za igrom u njoj su davno ubijeni što je, tko zna kada i kako, postalo Zmijinom genetskom odrednicom. Vi ste, vjerojatno, kao i ja čuli od zločestih ljudi kako Zmija zna musti kravu i hraniti se sišući njezino mlijeko. Našu Milavu ona nikada nije sisala. Ja sam vidio da ona to ne bi mogla učiniti ni kada bi htjela, ali što to vrijedi kada je ta priča otišla u narod i nitko je više ne može zaustaviti. Zato su se narator u meni i moj prijatelj N. odlučili za pisanje ove priče ne bi li shvaćanje o Zmiji koliko-toliko popravili i učinili pravednijim i boljim, a ipak s jakom dozom straha da će sve to na kraju ostati samo još jedan, tko zna koji po redu, jalov pokušaj. Crna Zmijina sudbina toliko je crna da se u to crnilo preteško može kanuti makar kap, makar samo jedna kap ovedrenijih boja kako bi sinonim zla prikvačen tom živom biću barem malo pomaknula prema dobru. Kao dječak slušao sam mamine priče o Zmiji, ali slušao sam i priče drugih ljudi i one su, vjerujte mi, osim

one o Zmiji kao čuvaru kuće i štale s blagom, sve ružnija od ružnije, dozlaboga ružne, a nekako toliko uvjerljive da nitko i ne pokušava provjeriti ono o čemu pričaju. A znam, dobro znam, neke fine osobine Zmije. Prvo, kao najvažnije, ona nas uči da kroz život koračamo oprezno, toliko oprezno da nikada i ni u kojemu slučaju ne ugrozimo život nekog drugog živog bića pa makar se ono i mravom zvalo. Drugo, upozorava nas da se sa živim bićima koja ne poznajemo ne smijemo igrati, i to onako bahato igrati, i ne pitajući o suglasnosti druge strane za igru, iako znamo da je za igru potrebno najmanje dvoje. Treće, upozorava nas da svaki živi stvor ima pravo na život i da je smrt koju namjenjujemo drugima prema onoj *tko je jači taj tabači*, pa tako i Zmiji, naša sramota i manjkavost u odgoju i mišljenju. Četvrto, sve u prirodi ima svoju svrhu i svoju zadaću pa bilo kakvo brkanje nije dobronamjerno. Peto, a to sam vidio svojim očima, Zmija pomaže čovjeku jer se hrani štetočinama. Vidio sam kako guta cijelog cjelcatog miša, i to onoga velikog koji joj nabrekne sredinu tijela dok ga Zmijin organizam ne provari. Šesto bi se moglo zaključiti kako životinje u prirodi same brinu o svom srazmjeru i same reguliraju taj srazmjer zastupljenosti pa je nasrtanje čovjeka na to najčešće suvišno i vraća mu se kao bumerang. Ima toga još puno, ali da Vas ne zamaram jer ćete i sami na drugim mjestima i na druge načine doći do istih spoznaja, a svaka je spoznaja itekako korisna i onda kada se čini tako nekorisnom i suvišnom.

Zmija ima i drugo, još oštrije i zazornije ime - Guja. Ponekad, u prikladnim prilikama, pričamo kako ta i ta obitelj ima Guju u njedrima, kako je Lijepa Naša dugo držala, a prema nekima i dalje drži, Guju na svojim prostorima, kako taj i taj čovjek ima Guju za bračnu suputnicu i sve tako... Pričama i pričanju nikada kraja... Za Guju se vežu sve moguće varijante zla. U mome narodu vele da je opasno biti pošten, ali svi oblici nepoštenja najradije se prišivaju Guji iliti Zmiji. Zmiju su ljudi prikovali za zemlju, a biti sretan znači biti malo iznad zemlje. Štoviše, Zmija u svom životu prolazi gore, i od ljudi, i od svih drugih živih bića jer je proglašena sinonimom zla, ona i sav njezin rod, jer je svaka komunikacija s njom zapriječena i ona je izolirana od ljudi, koji je se čuvaju govoreći: *Daleko joj kuća od nas i naših potomaka*, a svaki susret sa Zmijom za nju znači - smrt i samo smrt.

Neki dan sam s bratom i njegovom djecom silazio strmom planinskom stazom na autobusni kolodvor u Gračanici. Desetak metara udaljena od staze na pjeskovitom tlu opušteno se sunčala Zmija. Dok smo se mi snašli, brat je uzeo srednje velik kamen i pogodio Zmiju pravo u glavu. Zmija osta na mjestu mrtva i mi smo je tek mrtvu vidjeli. Gledajući Zmijino mrtvo tijelo (djeci je bilo žao što je ona ni kriva ni dužna ubijena) sjetih se priče starih ljudi o svratištu za trgovce i druge putnike pod imenom "Konak". U toj staroj zgradi u turska vremena bio je šerijatski sud, a za toplih dana kadije su sudile raji pod prastarom lipom ispred Konaka u hladu. U jednom suđenju kadija je presudio kršćaninu (Vlahu) da plati dvanaest pjastera. *Pa, to je golema kazna! Ma, što je taj jadnik skrivio!*, upita naratora slušatelj. *Nije se maknuo Turčinu s puta* - pojasni narator. *Zar samo zbog toga? Pa, to i nije neki grijeh!*- u čudu će slušatelj. U tursko vrijeme svaki se kršćanin morao maknuti s puta ako je naišao neki Turčin. Ako to ne učini, Turčin ga na mjestu može upucati i za to nikome ne odgovara. Tako je to bilo po šerijatskom zakonu. Raja ili pogrdno Vlasi - kršćani nisu imali nikakva prava

baš kao što ih do danas nema Zmija jer, vidite, brat je ubi, iako nije bila na putu, već naprotiv. Za Zmiju se kao krpelj uhvatila prastara misao kako je ukleta i prokleta. Ja i moj prijatelj N. uronismo u staru priču o čovjeku da u sebi nad mrtvom Zmijom stišamo muku i zaboravimo prokletstvo. Bratove djevojčice pred tim prizorom dadoše krila mašti. - *Zamisli da si lipa i da stojiš na jednoj nozi, a prilazi ti prijeteći čovjek sa sjekirom. Kako bi se obranila?* Mlađa se povuče korak nazad, djetinjski se iskreno snuždi i ni da zucne. - *Što, ne znaš?... Pa to je, sestrice draga, bar lako! Zamislila bi da nisi lipa, nego golubica i odletjela!* Djeca k'o djeca.

Svaka životinja ima svoj obrambeni mehanizam, svoj vrt koji štiti na svoj način, ima smisao svoje opstojnosti bez obzira na strogu hijerarhizaciju i gotovo demonske i titanske grabežljivce u koje Zmija ne spada. Svjetovi životinja se preklapaju, i kada je ugrožen njihov svijet, one će se, bilo svjesno, bilo nesvjesno, odlučiti u prilog opstanka vlastite vrste i svoga svijeta. Samo to radi i Zmija i ništa više. To rade i druga živa bića i nitko nije kriv, samo je Zmija dežurni krivac. Zaboravlja se da Zmija poput psa čuva tajnu kuće, štale i obitelji, čuva svu dramatiku koja se zbiva unutar čuvanog prostora, čuva u sebi začudne bljeskove života i baš kao pas čuva svoju tajnu drugoga i drukčijega života. A brat je ubio nedužnu zmiju. Jedno leglo života time je zauvijek ostalo prazno. Zaboravio je, ili nije znao da osunčani neobrani cvjetići, mjesečina ili pomrčina dolaze u Zmijin svijet baš kao i u ljudski, a taj svijet samo je jedan i ako je satkan od ljubavi, onda je nedvojbeno vrijedan i čovjek je dužan da mu uistinu daje humanistički obol koji mu i Zmija daje gmižući i šireći ga šutke, nikada ne pomišljajući radi li to uzalud. Uz to Zmija zna dobiti krila, pretvoriti se u Zmaja i kao vjerna njegova družica s njim sudjelovati u gradnji onog drugog i drugačijeg svijeta.

---

s. M. Petra od PRESVETE EUHARISTIJE

Dan i noć

Dan i noć razmatrati
o Zakonu Gospodnjem

Danju idem
tragom obasjanim
svjetlom Tvojim.
q
Zadivljena
promatram
ćudesa, djela
Tvojih ruku.

Noću ulazim u kuću,
nestaje trag,
a ostaješ Ti.
Sasvim si mi bliz.

Moja duša
pred Tobom
se prostire
i kleca.
Tiho snatri
zatravljena
od Tebe.

Noć
skriva
i otkriva
Otajstvo.
Daruje Tebe.

Margareta MATIJEVIĆ

Urbani anđeli

(Ulomak)

Did je imao problema s mlinom, koji je bio rijeci na onoj strani koja nikad nije imala sudbinu da se pretvori u grad. Iza mlina i kuće pružala se šuma, zaklon bar dviju zavađenih strana, preko rijeke su bili treći, tobož jedini regularni, pred crkvom škola onih kojima je jezik stare Monarhije materinji, na mostu oni što su ubili kralja, a svi su dolazili u mlin i kretali se u radijusu ne većem od pet kilometara. Didu nije bio problem preživjeti. Znao ih je skoro sve. Nije volio one s mosta, jer su bili njegove krvi, a ubili su neke ljude za koje je znao da nisu krivi. Da je živio negdje drugdje možda bi mu netko drugi ubio znance pa bi pamtio tima drugima, ali ovako je bilo. Nije volio one koji psuju i kradu, a žensku je čeljad držao podalje od sviju. Nije mogao napamet pogađati koja će strana prevagnuti, jer u njegovom mikrosvijetu nije važio odjek iz malo šire šume ni vijesti iz Ukrajine; sve što je znao o Ukrajincima bilo je da nisu Rusi i da ih ima katolika, ali komuniste je još manje volio. Ubili su mu nahoče koje je othranio sa svojom ženom, čuvao ga je i skrivao cijeli rat, onda su ga oni s mosta pokupili u siječnju četredeset i pete, a oni iz šume likvidirali ni mjesec poslije, valjda iz zavisti zbog mlina, jer balavac je bio previše ustrašen i beznačajan da bi našli kakav imalo uvjerljiviji razlog. Ne bi ni tražili razlog kao što nisu u drugim slučajevima, ali didu nitko nije mogao opovrći da je hranio gladne. Čudan je to bio rat, ti isti iz šume došli su u dvorište još dok je rat trajao i stvarno i službeno, izvadili novce i dali didovoj ženi, obećali mirovinu koja nije bila beznačajna, žena koja je didu bila druga polovica duše, rekla je da Bog ne će biti Bog ako komunizam ne propadne. Odbila je. Imala je najveći pogreb na kojem je ikad bio, ako se zanemare mogućnici. Bradati su redovito imali najviše ušiju, a neizostavno su pljuvali po didovoj slici Stipice Radića. Znao je doći i jedan od onih s mosta, čudan neki tip, preko svake mjere profinjen i uglađen, malo previše fin i obrazovan za njihovu kuću, svaka mu riječ na mjestu, a dobroćudan sa svima. Ubili su i njega, nakon tog čudnog rata, prišili mu nekakvo zločinsto, izmislili bilo što, Felix se zvao, a did je govorio da je i svetac bio.

Do dida nije mogao nikako doći, a did je ostao njegov jedini autoritet; inače ih nije bilo puno i nisu bili česti. Dvije je važne stvari ostavio za raspraviti s njim. Prvo da mu odgovori na pitanje je li zbilja netko živio u razbijenim selima i ostacima kuća koje se jedva prepoznaju, nenastavane dvjesto godina, i drugo: zar je zbilja moguće vjerovati da i nakon što te pokopaju nečega ima? Drugo je pitanje bilo važnije, ali ne puno, jer teškoća je bila u tomu što je on načistu da je odgovor ne, i u skladu s odgovorom jasno bi mogao razlučiti svoju ulogu i povući se od svećeništva, budući da je to sada ionako neuvjerljivo, ali kako ostaviti drugove - do prijateljstva je držao, a u ekipi je bilo zbilja dobrih - ako im je teško, a da se to ne protumači, vjerojatno pravo, kao uzmak, gruba pobjeda onih koji su pomeli one što su jučer vikali na ovom trgu. A prije njih, bar

nekoliko stotina godina i drugi su vikali, a kažu da danas, u vječnom sada, svi postoje. To je lako, tu vjere nema, ničega nema. Možda bi, a to je već bio bolestan razbor, bilo bolje umrijeti, pa da bar provjeri, da bude siguran, jer teškoća je ako ipak nečeg ima. Radije ostati s njima makar ne ispunjavao jedini važan uvjet. Na stranu one preostale slabosti, one su u stvari nebitne, premda ih ističu kroz sva vremena, njemu je pitanje napasti bilo beznačajno, čak mu i odgovara da ne mora držati vjeronauk u školi, tu strašnu muku vlastite neuvjerljivosti. S didom je lako raspravljati zato što on svejednako snažno drži drugu stranu, davno je umakao sumnji. Samo što do dida nije mogao nikako. Jednostavno, did je već pouzdano znao, ili jedno ili drugo, znao je koja je strana prevagnula i kome vjerovati. Did je bio mrtav.

Sigurno bi se zaprepastio da je mogao naslutiti njegove teškoće sad. Nevjerojatno, ali odjednom je, davno poslije, postalo važno to što je did bio ondje, odnosno što nije bio nigdje. Moglo se izmisliti bilo što, u jednom času bilo bi poželjno reći da se slizao s onima iz šume ili ustvari aktivno pripadao onima s mosta, a did je cijeli rat brinuo samo kako će zemlja roditi i neće li suša opaliti, a vojska tražiti cigarete, do kojih se dolazilo teško, i imao djece svake druge godine po jedno, gledao da legne i osvane, a dušu spasi.

U jednom času života, času koji je trajao mjesecima, bio je ljut na dida što još živi. Bojao se za sebe, bojao se neće li did biti prejaka spona svima ostalima da nitko ne ode, pa svi zaglave od potomstva onih drugih iz šume, onih što su trijebili uši. Tako se dogodilo da je did i umro, a on ga je zamišljao i zamjerio mu što još živi, dok je živ, ne mrdamo odavde. Sad je dida nekako držao blizim sebi i osjećao ga je ovdje, možda sretnim, ako ičega ima. Bilo bi pošteno da ima zbog dida, jer on nije sumnjao.

Bilo ih je još nekoliko koji su vjerovali, biskup, boljeg nikad nije sreo, od svih članova svih biskupskih konferencija koje je upoznao, poluslijepac za orguljama, jedan nježan tip i još ponetko. I biskup je bio Švabo, ali je znao vrlo pametno pričati. On je znao ono bitno, da će za dvjesto godina iz suvremene perspektive biti svejedno koliko smo živjeli, čega se bojali i za koga navijali, pa valjda ima neka druga perspektiva.

Ti su vjernici inače čudna sorta i neobična bića. Pripadao im je, ali ne kao drugi, držao ih je razumnima i odmjerenima u svemu, a uvijek je tražio trag razboritosti u postupcima Onoga koga kršćani slave ili mjeru u njegovoj ljubavi, i nikad nije našao. Uopće nije ni sumnjao u Njega, već samo u daljnje postojanje onoga koga ostavimo u zemlji kad se vratimo s pogreba.

Ivan se čudio kako se nevjerojatno lako bilo vratiti. Od prve je pogađao, sigurno, samouvjereno, pouzdano, stišavao glas kad je trebalo, vikao gotovo a da ga ne bi čuli. On je bio rođen za ovaj posao i to je bilo sada i njemu samom jasno, ništa nije držao do interneta i stranih jezika, s djecom morate ili znati kako ili za to biti rođeni. On je imao i jedno i drugo. Očekivao je nerazumijevanje, odsutnost one mekoće u poslu i početnu prilagodbu, vjerojatno kratkotrajnu, ali čim je ušao znao je da mu ništa ne treba. Čak je i Pinokio bio na svom mjestu. Bio je to pravi Pinokio, škljocao je i izbacivao svoju neobičnu glavu i drvene noge, kupljen u Italiji, od nekih zaostalih novaca. Djeca, njegovi

mali pacijenti, prvo bi primijetila Pinokija i tijekom vježbi često dizala glavu pokušavajući izgovoriti bar Kio. Ozbiljno se nosio mišlju da svu uštedevinu dadne nekom ratniku, koji tuče ženu i dijete, nekoj bijedi koja je skrivila oštećenje sluha djetetu koje neizmjerno voli. Može iskoristiti sve one neobjavljene, polovične i nedovršene radove ostavljene one kobne noći svibnja '91. kad je televizija prenijela slike žrtava iz Borova Sela i kad je ne razmišljajući odlučio poći. Zapovjednik, njegov Ličanin i stari znanac, vjerojatno je svakog živog očekivao prije negoli njega, pogotovu ne tako rano i bez poziva, ali ostao je četiri godine, dok je bilo opasno i kad je trebalo.

Marko je s nekoliko strana bio napadan. Kako god okrene, računica mu nije bila po volji. Sa sobom je imao starog bosanskog svećenika, koji je najveći i najuvjerljiviji ateist od svih koje je ikad sreo, nevještog defektologa koji i budan sanja rat i njegove posljedice, i nekoliko mlade neodrasle i nezrele zagrebačke djece. Skrupuloznu studenticu koja stalno vrti u ruci papir s ponudom za odlično plaćen posao u noćnom klubu u Njemačkoj i stalno pita svećenika je li on siguran da to nije samo ples, dva mladca koji rade na crno, jednom je skoro umrla majka i ne ulazi u kuću od boli i patnje, a s njom se uvijek svađao, zato sad noćiva vani, i neuglednu radnicu koja bi rado dijete a potpisala je ugovor da ne smije zatrudnjeti dok radi. Nikad se nije pojavila s mužem, valjda ga nije ni imala, ili se bojala priznati da ipak ima nekoga, pred svećenikom, jer je osjećala da tako ne valja, bez obzira što se pred svima hvalila da je proba najbolje iskustvo. Uostalom smije zanijeti, kako ne bi smjela, samo što je sve nakon toga njezina, a ne gazdina briga. Sebe nije računao, jer on je najbezličniji, kad je bio u prilici izbora između domovine i novčanika izabrao je domovinu, sad bi dao sve što ima da opovrgne izbor, ali se više nije moglo i to ne zato što nije bilo šanse već što je u međuvremenu obolio. Ne previše, ali dovoljno da ga svugdje odbiju. S tom ekipom nije se dalo napraviti ništa. Svećenik je shvatio glavno pa budući da nije bio licemjeran s njim se moglo nešto izvesti, ostali su premladi za bilo što suvislo. Niži momak se zvao Jeronim. Imao je široko razmaknute oči, nešto malo plave kose, prilično rijetke, i vrlo velika usta kojima se često smijao. Buduća, ružno je reći što, Veronika, drugi radnik Andrija, koji je stalno ponavljao da se siromasi nikad ne smiju i zato hodao namračen po svijetu. Krišom i samo ponekad nasmiješio bi se pred ogradom vrtića, dopuštajući si valjda iznimku od načela kad su djeca u pitanju. Radnica je imala pognuto držanje, slab sluh i velike nenjegovane ruke, kiseo osmijeh i krasne oči. To su bili njegovi urbani anđeli.

Gojko POLEGUBIĆ

Nestanak

Kamo je nestao bajam
na kojem su spavale naše kokoši
i kamo je nestala štalica
u koju je otac zatvarao brižno magare?
Kamo je nestala djevojčica što mi se
još koji put kroz snove smije
i kamo je nestala večer u kojoj sam
do kasno pod plavim nebom sjedio?
Kamo je nestao zdenac nad čijom
sam se zbiljom zagledao
i kamo je nestao zid
po kojem je hodala crna ovca?
Kamo je nestao susjed
što nas je zvao "šišmiši"
i koji je znao reći:
- Zadruga ispekla vola
narod se skupio oko stola
svatko bi htio čut
komu će pripasti but,
ako bude po planu
pripast će banu...

Zijad DURAKOVIĆ

Krug

Tamo gdje se nebo dijeli
I tereti gdje nestaju,
Sjene tame posustaju.
Traga gubi izblijedjeli

Kopitaški korak tvrdi
Od četiri konja znana.
Gubi im se kroz bezdana
Tamni trag niz stjenjak hrdi.

Nečujni se glas pronosi
I pognuta leđa diže;
Bojom duge opet stiže
Skriven cvat što nadu nosi.

Sunca trag se opet ćuti
I ponovo cvrkut čuje,
Ali tama odjekuje
Beznađem što kraj ne sluti.

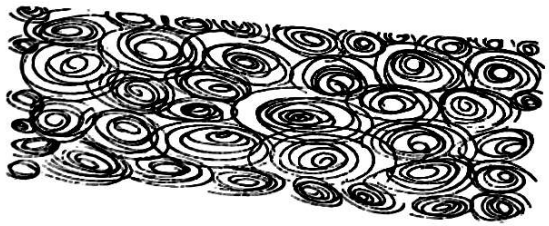

Magdalena Made BULIĆ

Sjećanja i uspomene II.

Nakon položenog pismenoga dijela Ispita zrelosti, 28. lipnja 1956., s odličnim uspjehom, upisala sam se na Medicinski fakultet u Zagrebu 17. IX. 1956.

Godine 1959., ljetujući s majkom, tetkom i ujom u Novalji na otoku Pagu, upoznala sam šarmantnoga Antona Gasselicha, trgovačkoga zastupnika, Austrijanca iz Beča. S njime sam stupila u brak brzopleto, a protiv savjeta oca i majke.

Njegov je otac bio Austrijanac, a majka Čehinja. Vjenčala sam se u crkvi sv. Blaža u Zagrebu 2. siječnja 1960. Meni je kum bio dr. Gašpar Bujas, rkt, profesor, a mome suprugu Adam dr. Walter, rkt., advokat. Svečani obred obavio je Vjenceslav Glibotić, franjevac, dok nam je drugi franjevac, Josip Soldo, pjevao Gounodovu Ave Mariju.

Do tada sam imala upisanih i potvrđenih osam semestara, te položene ispite iz biologije, fizike, kemije, anatomije, histologije, fiziologije s biokemijom, biostatistikom, mikrobiologiju i opću patologiju s patofiziologijom. Odlučila sam prekinuti studij u Zagrebu i nastaviti ga u Beču. To se dogodilo 9. IX. 1961. Stigla sam tako sa suprugom u Beč, da bi nam se kasnije pridružili i moji roditelji s malim Blackom. Tatu je poslala Akademija na studijsko putovanje u trajanju od 3 mjeseca.

Beč, grad valcera, s riječkim pristaništem na Dunavu i Bečkom šumom. Rezidencija careva, za milijune turista cilj nostalgičnog i romantičnoga sna. Sastoji se od 23 gradska kotara (Bezirk). U kružnomu dijelu Ring (Innere Stadt) odgovara starom Beču s univerzitetom, parlamentom i vijećnicom, koje presijecaju dvije najluksuznije ulice Kärtner i Maria Hilferstrasse.

Prater, park odmora i zabave još iz 18. stoljeća.... Gotička crkva sv. Stjepana (Stephansdom), stara više od 600 godina. Schönbrunn u baroknomu stilu, Belvedere....

Stotine godina predstavljao je Beč centar Europe. Glavni grad Austrije i muzike: Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Brahms, Johann Strauss..

Heurigen sa svojim ubavim vinskim kućicama i gostionicama, gdje se može čuti Zigeuner Musik. Zatim stara aukcijska kuća Dorotheum, s antikvitetima visokih vrijednosti. Kunsthistorisches Museum u kojem je postavljena velika Breugelova kolekcija slika (gdje će se naći i nekoliko umjetničkih radova moga oca). Cijenjeni slikar Kokoschka i još neki drugi. Monumentalni spomenik Mariji Tereziji, Kapuzinergruf itd.

Dakle 20. X. 1961., u pratnji supruga i oca, upisala sam se na Medicinski fakultet Univerziteta u Beču u IX. semestar. Austrijsko državljanstvo stekla sam automatski udajom za Austrijanca. Koliko se sjećam, donijeli su nam pregršt papira i formulara koje je trebalo ispuniti. Da stvar bude ljepša, nisam znala ni beknuti njemački, osim nekoliko riječi iz svakidašnjega govora. No uvjet za upis bio je latinski jezik. Dekan je bio prof. dr. Hoff, koji je inače predavao i psihijatriju. Uplatili smo 281 S po semestru

i zajamčeno mi je da će se svi moji odslušani semestri i položeni ispiti u domovini Hrvatskoj priznati (selbstverständlich). Upis rigorozuma bio je proizvoljan, a ne po redoslijedu kao u Zagrebu.

Upisala sam tako internu medicinu (prof. Lauda), kirurški praktikum (Univ. Doc. Holub), porodiljstvo i ginekologiju (prof. Antoine), sudsku medicinu (prof. Breitenecher), psihijatriju (već spomenuti prof. Hoff), oftalmologiju (prof. Pillat), otorinolaringologiju (prof. Novotny), te odontologiju s praksom (prof. Ullik).

Postala sam (ordentlicher Hörer) redovni student. Ispočetka smo stanovali u Springergasse, da bismo se kasnije preselili u VIII. Bezirk Laudongasse, drugo stubište III. kat kuće broj 34a/10. Za 100.000 austrijskih šilinga odkupili smo stanarsko pravo u trajanju od 10 godina. Kako nisam znala njemački, uhvatila sam se s njim u koštac čitajući i prevodeći stručnu literaturu do kasno u noć. (To će mi pomoći pri kasnijemu povratku u Zagreb, kada sam se 6 mjeseci pripremala za ispit iz pedijatrije i prevela za sebe na hrvatski čitav pedijatrijski priručnik Kellera Wiskotta s više od 1000 stranica.) Suprug je većim dijelom bio odsutan zbog naravi posla, a ja sam se hranila u studentskoj menzi, gdje smo svaki drugi dan dobivali juhu od gljiva, sve dok nisu stigli moji roditelji.

Začudila sam se kada su me stavili u skupinu s 14 studenata koji su svi bili stranci, ni jedan Austrijanac. U toj skupini se tako našao neki Iranac koji je uspješno prodavao perzijske tepihe, pa je ponudio i meni jedan. Sjetila sam se odmah Bagdadskog lopova s njegovim čudotvornim letećim sagom. No taj Iranac vrtio je u rukama dijamantni privjesak na kojem su se nalazili ključevi njegovog skupog automobila. Zatim Židov, neki Nijemac veseljak koji me neprestano zadirkivao, neka kolegica koju sam najbolje razumjela njemački, dok se nije ispostavilo da je Mađarica. Zatim Japanac, Turčin, Čeh, crnac, i dr.

Po završetku IX. semestra, opraštajući se od kolega u skupini, svaki od nas je morao odpjevati neku svoju nacionalnu pjesmu. Odpjevala sam "Lijepu našu domovinu", uz burni pljesak i odobravanje.

Zaboravila sam napomenuti, da sam još u Zagrebu kod upisa na fakultet tri godine učila pjevanje kod Marte Griff Pospišill (u svoje vrijeme bila je najbolja Karmen). U tijeku drugoga, to jest X. semestra, dobila sam rješenje da mi se od završenih osam semestara u Zagrebu priznaje samo jedan, a od svih položenih ispita samo Metzgerova fizika. Užasno sam bila povrijeđena, jer sam znala da naš zagrebački fakultet ne zaostaje za bečkim. Moj nacionalni ponos bio je toliko jak, da sam se odlučila vratiti u Zagreb. Velika komplikacija bilo je odkupljeno stanarsko pravo na 10 godina. To je trebalo prije riješiti, ali nije bilo lako pronaći kupca.

Kako mi u Beču nisu baš cvale ruže, oko tri tjedna radila sam u tvornici manometara. Kao u svemu tako sam i u tom fizičkom poslu željela biti najbolja te pomoći obitelji. Velikim i dosta teškim kolutom trebalo je izbušiti rupu u limu za buduću kazaljku okrećući ga trzajem obrnuto od kazaljke na satu. Radila sam zdušno, postigavši i prebacivši normu, sve dok mi nije nastupila ruptura mišića ramenog pojasa na desnoj strani pa sam morala ići na bolovanje. No zaradila sam 2000 šilinga za to kratko vrijeme.

Na moju molbu s Medicinskog je fakulteta u Zagrebu stiglo rješenje kojim mi se dopušta nastavak studija s ponovnim upisom u IX. semestar (zbog proizvoljnog upisa kolegija na Bečkom sveučilištu) i to za godinu 1962/1963.

Kućevlasnik u Laudongasse bio je neki dr. Lihla, koji je pristao na pogodbu: da mu tata izradi portret supruge, a za uzvrat mi slobodno možemo prodati stanarsko pravo u svoju korist.

Tako smo se bavili prodajom od 29. IV. do 24. V. 1962., a ja sam čak vodila i mali dnevnik.

Nedjelja 29. IV.: vani je bilo promjenjivo oblačno. Kada bi se Sunce pojavilo ispod olujnih oblaka, odlučila bih sa suprugom poći u šetnju. No tu moju želju prekinuo bi snažan pljusak, tako da sam ipak odlučila ostati kod kuće i učiti patologiju.

Kako smo dali oglas u novine, već oko 9 sati i 30 minuta došao je neki osrednji par pogledati stan. Suprug je upotrijebio svoj trgovački talent i uvjeravao ih je kako su zidove nedavno premazali neki francuski ličioci, kako u banci leže hrpe dolara od tatinih prodanih slika... U međuvremenu je tata čitao novelu o jadnom psu Kusaki, a majka je marljivo gulila krumpire, dok je cvjetača već kipjela. Mene je strašno zabolio zub od bombona, koje su ovdje zvali "crnački kruh", tako da sam morala progutati Bayerov aspirin. Black je bio prehlađen. Pokušala sam mu ukapati svoje kapi za nos, što sam ih dobila kad sam se razboljela od gripe, no on je jadnik počeo toliko kihati, da sam odustala od namjere.

Sljedećega dana u ponedjeljak bilo je dosta hladno, ali bez kiše. Pošla sam podići novce na blagajnu socijalnog osiguranja radi bolovanja. Trebalo je čekati više od dva sata, jer se neki datumi nisu poklapali s bolničkim listom. Neki bračni par došao nam je oko 15 sati. Kada su čuli cijenu, uvjeravali su nas da oni trebaju stan u XIV. a ne u osmom Bezirku. Navečer stigao je čovjek iz ureda za prodaju stanova. Na naše iznenađenje znao je hrvatski. Svidjele su mu se tatine slike, obećao nam je poslati kupce i izrazio želju da koji put s tatom igra šah. Ljubazno se naklonio i oprostio s nama. Nismo se sjetili pitati ga za ime, ali je zato Black daleko sakrio svoju kost.

Prvoga svibnja padala je kiša sa snijegom. Suprug sjedi do telefona i već stoti put ponavlja iste rečenice: "Drei schöne grosse Zimmer, ein grosses Vorzimmer, ein kompletes Bad, eine grosse Küche, sonnig, ruhig, hört man überhaupt keine Strassenbahn.....". Toliko je dehidrirao, da je pošao kupiti dvije boce Almdudlera, pokazavši i ovaj put svoje sposobnosti, jer je za točno izbrojen novac donio tri boce, jedan sladoled i futrolu od ženskog kišobrana.

U srijedu 2. V. stiglo je pismo od tetke iz Zagreba, koja se toliko radovala našem povratku da nije mogla jesti od veselja. Ja odmah pomislih kako bismo mi s velikim veseljem pojeli i vuka.

U međuvremenu nazvao nas je neki docent, taj je dao broj nekoga doktora, a taj doktor povezao nas je s profesorom koji kupuje umjetničke slike. Opet je padala kiša. Došla je Čehinja koja kupuje stan za sina, a sin je obećao kako će doći sa ženom, no nisu se pojavili, a mi smo skoro zaboravili na Blacka koji je morao poći van.

U četvrtak 3. V. dođe odulji gospodin kojemu bi stan odgovarao, jer nije mogao spavati po noći, a zbog mirnoga položaja zamijenio bi dane za noći. Sasvim suprotno od nas, mi baš zato i prodajemo, jer ne spavamo ni po noći ni po danu unatoč idealnom smještaju. Pojavio se par iz Njemačke. Govorila je samo gospoda, jer gospodin nije mogao doći do "sape". Doveli su sa sobom i desetgodišnju pudlicu kojoj se najviše veselio Black. Nakon nekoliko minuta progovorio je gospodin, kako se on ne bi mogao popeti tako visoko na treći kat, dok mu je veliki trbuh podrhtavao. Bacivši letimični pogled na svoju pudlicu, odustao je od svake kupnje.

Telefon nije prestajao zvoniti. Najavljivali su se redom gosp. Lang, Kek, Schreiber, Kramer i drugi. Javila se mlada žena koja će uskoro roditi, neki novopečeni bračni par kojemu je potrebna tišina, irski konzul koji bi želio unajmiti čitav stan s namještajem za 6000 šilinga mjesečno. Od tih sviju došla je obitelj Kek. Mnogo su se napuhavali, a nisu ništa rekli. Black se umorio lajući. Sad je tu kontrolor iz socijalnoga osiguranja. Kako je suprug bio na bolovanju, počeo je odmah šepati, očito radostan što ga je ovaj našao kod kuće, jer to znači da za nekoliko dana može opet podići novac. Ministar vojske se interesirao jesu li drugi stanari u kući mirni. Mi mu nismo mogli ni za koga ništa reći, jer nas u ovom stanu još nitko nije pitao treba li nam nešto. Konačno se vratila supruga dr. Lihla iz Italije, da podigne svoj portret. Pohvalili smo je kako je dobila lijepu boju od sunca, a ona je tri puta ponovila kako sada za tu sliku mora kupiti okvir. Na koncu pozvonio je neki subotar, koji nažalost nije ni ušao. Sljedeći dan tati je stiglo pismo od prof. Babića iz Zagreba, u kojem ga moli za neku uslugu.

Poslije podne došao je interesantan par. Ona i dijete su Amerikanci, a on Tršćanin. Njemu je previsoko zbog srca, njoj prenisko zbog ugleda. U subotu 5. V. nije se ništa dogodilo, osim što je tata prodao jedan svoj pastel, a Black je dobio čitavu kobasicu. Nedjelja 6. V.: jedan je tjedan na izmaku a stana se još nismo riješili, pa smo odlučili svi otići u šetnju. Prolazili smo kroz lijepe parkove s mnogo cvijeća. U gradskom perivoju talasali su se šareni tulipani na povjetarcu, u taktu Straussovih valcera. Sve klupe na suncu bile su zauzete, ponajviše od starih žena koje su kao gušteri izmiljele iz svojih stanova. Uz jezero gegaju se patke, dok je jedan flamingo u svoju gušu turao sve što su mu bacali dobrodušni prolaznici. Tata je pronašao neki lijepi motiv za sliku, a mi smo se zaustavljali pokraj svakoga spomenika. Općenito uživali smo u tom lijepom danu. Dugo smo hodali. Sve bi bilo dobro, da mama nije obula nove cipele s prilično visokim podpeticama. Na povratku kući, ali još prilično daleko od naše ulice, morali smo se zaustaviti u parku Rathausa, jer ona više nije mogla dalje. Bilo mi je žao mame, pa sam joj ja dala svoje stare cipele jedan broj veće, a ona meni svoje jedan broj manje. Prvih sto koraka išlo je nekako, a onda sam stisnula zube. Stigavši do kuće, produžila sam bosa na III. kat. Ponedjeljak 7. V.: nisam izlazila iz kreveta, tako su me boljele noge.

Utorak 8. V., pogledali smo u kinu neki glupi film "Das brennende Gericht".

U srijedu 9. V. tata je otišao u galeriju po potvrdu o proučavanju i studiranju slika, jer se bližio dan njegovog povratka u Zagreb. Black je bio na šišanju. Vratio se

očupan kao koza, no nije mu bilo vruće. Otišla sam na praksu iz otorinolaringologije, dok je vani lijevala kiša kao iz kabla.

U četvrtak 10. V. posjetio nas je neki arhitekt, koji je govorio hrvatski. Završio je navodno još tri fakulteta u Zagrebu, od kojih ovdje nije ni jedan priznat, jer se mora sve nostrificirati na osnovi starih zakona iz god. 1918., donesenih još za vrijeme vladanja carice Marije Terezije. Sada se navodno zanima za tamburice, tako da je s velikim zanimanjem promatrao naše gusle. Podrijetlom je bio iz Varaždina i znao je onu poznatu popijevku: "Ja sem Varaždinec, Varaždinec domovine sin". Na koncu je priznao da živi u Burgenlandu i da bi tamo na festivalu, uz tamburice, mogao prodati koju tatinu sliku...

Poslije podne upala je Tonijeva mama s buketom jorgovana. Došla je u stvari zbog nekoga duga koji se morao uplatiti u mjestu Buch bei Hellein blizu Salzburga. Trebali smo odputovati suprug i ja. Odveli smo je u kino da pogleda jednu izvanrednu komediju "Im Zeichen der Lilie".

11. V. spremili smo se na put. Stigli smo u Salzburg oko 15 sati poslije podne. Tamo nas je dočekala strašna kiša, no do 16 sati bili smo na odredištu i podmirili dugovanje. Nakon kiše nazirala su se visoka brda puna snijega. Vrhovi brda gubili su se u oblacima, što je bilo u kontrastu sa svijetlo do tamno zelenim dolinama. U 17 sati bili smo ponovno u Salzburgu i potražili neki dobar restoran gdje su nam ponudili specijalitet kuće a i grada - Salzburger Nockerl. Popeli smo se i na franjevački brijeg, gdje nam se pružio veličanstven prizor. Zalaz sunca u svome lampionskom osvjetljenju izgledao je umjetno, nimalo prirodno. U nizini rijeka Salzach okružena u pozadini visokim planinama. U 1 sat i 30 minuta stigao je vlak iz Basela za Beč. Prije polaska vlaka suprug je u automat ubacio jedan šiling za paketić bombona. Ispao je paketić i još dva šilinga. Oko 6 sati i 30 minuta bili smo kod kuće.

Subota 12. V., i dalje aktualna prodaja. Dolazi gorostas. Stan mu je prevelik. Stiže patuljak stan mu je premalen. Drugi se oduševljavaju kako se ne bi više vratili, a treći su razočarani, da se isto tako više ne vrate.

U nedjelju 13. V. pošli smo na misu kao gotovo uvijek. Nije se dogodilo ništa značajno.

Ponedjeljak 14. V., pošla sam na blagajnu socijalnoga osiguranja podići zadnju novčanu svotu (zbog već opisanoga bolovanja).

Bilo je mnogo ljudi. Neprestano su nestrpljivo zapitkivali je li izašao njihov broj, pa šetali gore, dolje, brisali orošena čela iako je bilo prilično hladno. Kada bi netko ustao sa svojega sjedala, prema slobodnomu mjestu zaletjelo bi se u isto vrijeme petoro ili šestoro njih, da bi se isto tako u trenu svi zaustavili prije nego bi sjeli, razvrstavajući se spontano prema iscrpljenosti i starosti, držeći se strogo društvene etikete.... U tom metežu često bi stali jedno drugome na nogu, no uz nijemi naklon isprike, svatko bi pošao opet na svoju stranu.

Za to vrijeme činovnici uprtih pogleda u svoje akte nisu ni primjećivali "prozvanoga", koji bi, zaboravivši na umor ili starost, atletskim koracima došao do blagajne. Bilo je i takvih koji bi čekali i po dva sata za jedan šiling. Moj broj bio je

1394. Došavši kući, nakon ručka prihvatila sam se učenja. Sve pomalo postaje dosadno. Evo i neke mlade žene...govori perfektno njemački, inače je podrijetlom Slovenka odrasla u Zagrebu, a već dugo vremena živi u Beču. Savjetovala nam je majčinski i sestrinski, da ostanemo u tom stanu, da ga iznajmimo studentima...Uvjeravala nas je pomalo grozničavo kako je u životu najvažnija egzistencija, koju možemo osigurati baš ovdje. Gnjavila nas je više od tri sata, a da nismo u stvari znali zašto je uopće došla. Zajapureno lice i crveni nos odavali su potatoricu.

Osvanuo je 16.V. Neki direktor doveo je profesoricu u godinama, ozbiljnoga kupca - željela je stanovati baš u ovom kvartu. Profesorica je do sada stanovala u nekoj lijepoj vili, no kako je kućevlasnik trebao njezin trosobni stan, morao joj je u zamjenu pronaći sličan. Tražila ga je gotovo pola godine, dok nije naišla na ovaj. Trebalo je pričekati do utorka 22. V., da se njezin advokat vrati iz lova. U međuvremenu doći će sa svojom prijateljicom i kolegom njenog advokata kako bi se usporedila kvantitativna vrijedost ovoga s onim stanom u vili. Kako je to bila gotova stvar smirili smo se i relaksirali. Pošla sam u kapelicu sv. Anti zahvaliti na milosti ... U subotu 19. V. odlučili smo u Gartenbau kinu pogledati film "Alamo" s Johnom Wayneom u glavnoj ulozi, "prvim kaubojem Amerike". Snimio je više od dvije stotine filmova, najviše westerna, zahvaljujući slavnom Johnu Fordu. Bio je simbol snage, moralne i fizičke, koja je staru Ameriku vodila preko "nove granice" na Zapad s dubokim uvjerenjem da je pravo na strani jačega.

Iako se često nismo slagali s onim što je predstavljao, magija njegovoga glumačkoga talenta osvojila je moga tatu. Film je bio dobar, ali ulaznice samo za drugi i peti red parketa. Roditelji su bili u petom, a suprug i ja u drugom redu. Nakon završena filma, koji je dugo trajao, činilo mi se da sam iščašila vrat.

U nedjelju 20. V. nešto prije tatinoga povratka u Zagreb došao je neki jadnik moleći tatu da restaurira njegov skupocjeni goblen, inače dragu uspomenu, na kojemu su svi likovi ostali bez očiju, pa čak i magarac.... Pričao je o svojim mlađim danima i što je sve radio. Najprije kod socijalnoga osiguranja, zatim u tvornici papira i naposljetku u kokošarstvu. Ovo zadnje učinilo nam se najprivlačnijim.

No stigao je i 24.V. Riješili smo pitanje stanarskog prava, tati je ionako istekla viza pa se prvi vratio u Zagreb, a ja sam prestala pisati dnevnik. Uskoro smo se mama i ja vratile u Zagreb, a suprug je ostao u Beču.

Evo me u domovini. Sjetih se Preradovićeva Putnika:

"Tebi opet duša diše,
Tebi srce opet bije.
Domovino, majko sreće,
K tebi opet sin se kreće,
Od radosti suze lije!"

Nastavljam studij na Medicinskomu fakultetu u Zagrebu i upisujem ponovno IX. semestar 1962/1963. (zbog prije opisanih razloga). Nastanili smo se na današnjoj adresi. Ispiti se redaju s uspjehom jedan za drugim.

Kao najveći Božji dar, rođenje moje kćerke Ane 4. XII. 1963. Moj je otac napisao:

"Tisuću devetsto šezdeset i treće,
Radosno očekivana u znaku sreće,
U obratnici Strijelca,
Vojvotkinja bez premca,
Barbarinog kasnog dana
Rodila se mala Ana."

Suprug, odsutan više od tri mjeseca, sasvim se slučajno vratio iz Poljske. Izostanci su postajali sve duži.

U međuvremenu sam diplomirala na Medicinskom fakultetu. Od 1965. suprug i ja ne živimo zajedno, ne dolazi vidjeti ni svoju kćerkicu. Postavlja zahtjev za rastavu braka zbog svoje odsutnosti i neslaganja karaktera.

Godine 1971. brak je razvrgnut. Sedam dana kasnije mijenjam svoje prezime Bulić-Gasselich u djevojačko Bulić. Kći Ana dodijeljena je meni, a ja sam se odrekla svega osim nje.

Daljnji život predstavljat će krvavu borbu, ali na svojoj zemlji. Mnogo godina kasnije, 1994., kći Ana napisala je lijepu pjesmu kojom ću završiti ovo drugo razdoblje svoga života:

Zemljo moja

Volim miris Tvojih zelenih travki s livada,
Osjet vjetra i jutarnje rose.
Volim potoke i rijeke
Koje kanda teku sjajem Sunca rasplamsani.
Drage su mi Tvoje šume sjetne,
Divovske gore vrletne,
I more najdraže, najmilije.
Dosta su te žegli
I Tvoje žile sjekli,
Dosta su Tvoje crno tijelo
ognjenom vatrom pekli.

U tebe su skuti
Davni zamršeni puti,
Bespomoćna zapomaganja,
Vapaji i krici,
Neprolazna krvava rana.
Ja urezana u tvoju koru
I kosti naših pradjedova.
Zato blistaj suncem i ljepotom,
Ponovno živi i rasti slobodom.
I ostaj nam uvijek ponosna,
Zemljo naša...mila!

(Nastavit će se)

Oltar

Tvoja riječ,
Duše Sveti,
čovječanstvu
je zauvijek
Betlehem darivala.
Tvoj dah
je zauvijek
bijeli rubac
Kalvarije
uzdigao
na sveti oltar
Oca nebeskoga.

Oko

Vječito oko svijeta,
upijaš nas u sebe
i sebe isijavaš
u čovječje srce.
Nečujni glase Stvoritelja
budiš naše vrline.
Mudrosti silna,
napajaš um ljudski.
Vječiti sjaju ljubavi,
život je sada
i zauvijek u Tebi,
Duše Sveti,
Svetoga Trojstva.

Vidik

Nadahnuće si djela,
moć stvaranja,
utjeha u tuzi,
snaga u muci,
balzam u boli,
subesjednik u samoći,
poticaj u tjeskobi,
toplina u hladnoći
čovjekova života,
suputnik na putu križa,
Duše Sveti Oca i Sina.

Povjerljivost

Tebi mogu, Duše Sveti,
povjerljivo reći:
Dođi, dođi,
Ti moja si moć!
Znam, otići nećeš,
dok Ti ne kažem
riječ strašnu: Odlazi!
A prije nego što
se to dogodi,
milo Te molim:
Bolje da oči zatvorim,
bez grijeha umrem.

Svjetlo Rođenja

Duše Sveti,
Ti si naš prvi
i posljednji Prijatelj.
U Tebi
život započinjemo
i s Tobom
život završavamo.
Prvi si zrak rođenja
i vječito svjetlo
života u Kristu
i našem Ocu.

Svitanje

Prožmi nas, o Duše Sveti,
da u Tvojoj svjetlosti
slabosti svoje ugledamo,
misli oholosti odbacimo,
nepoštivanje preziremo,
tamu nevjernosti ožarimo
i obasjani Tvojom istinom
Bogu u susret pođemo.

Pjesme su prevedene sa slovenskog iz zbirke "Ljubezen Duha".
Prevoditelj: **Đuro Vidmarović**

Mato MARČINKO

I lutke su se borile za hrvatsku državu

Život kadkada piše najneobičnije i najčudnovatije priče. Izpričat ću vam jednu takvu priču. Istinsku bajkovitu priču o tome kako je jedan Hrvat postao svjetski kralj lutaka i kakvu su ulogu njegove lutke odigrale u borbi za hrvatsku državnu nezavisnost. Hrvat o kome je riječ u toj priči zove se LJEPOSLAV PERINIĆ.

Ljeposlav Perinić rođen je 18. svibnja 1922. u Splitu, gdje mu otac bijaše savjetnikom ravnateljstva poštâ. Godine 1928., kad je Ljeposlavu bilo tek šest godina, otca mu premjestiše u Zagreb. Dogodilo se, da je upravo te godine u Beogradu težko ranjen vođa hrvatskoga naroda Stjepan Radić. Na njega je 20. lipnja 1928. u Skupštini Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pucao radikalski zastupnik Puniša Račić, djelatni četnički vojvoda, koji se za ovo prije toga uvježbavao na Kosovu pucajući u žive ciljeve. Pucajući u hrvatske zastupnike koji su pokušavali zaštititi Stjepana Radića, Račić je iz revolvera na mjestu ubio Pavla Radića i Đuru Basaričeka, a lakše ranio Ivana Pernara i Ivana Granđu.

Od posljedica ranjavanja Stjepan Radić umro je u Zagrebu 8. kolovoza 1928. Na posljednje počivalište u arkadama na zagrebačkomu groblju Mirogoju odpratio ga je čitav hrvatski narod 12. kolovoza 1928. Devetgodišnjemu dječaku Ljeposlavu Periniću pogreb Stjepana Radića ostao je u neizbrisivoj uspomeni. U pogrebnoj povorci vidio je seljakinje i seljake iz svih hrvatskih krajeva obučene u narodne nošnje. U njegovoj dječjoj duši zauvijek je ostala pohranjena ljepota tih nošnji kao i ljepota i dostojanstvo djevojaka i mladića, žena i muževa obučenih u te prelijepe nošnje šarolikih boja i kićenih uresa. Nije mogao ni slutiti, da je pogrebni susret s hrvatskim narodnim nošnjama bio početak njegove životne priče na kraju koje će biti okrunjen krunom svjetskoga kralja lutaka.

Godine 1941., 10. travnja, hrvatski narod ponovno je uspostavio vlastitu nezavisnu hrvatsku državu i izborio se za njezino međunarodno priznanje. Iduće su godine Ljeposlava Perinića unovačili u Hrvatsko domobranstvo i dodijelili Radio-postaji Zagreb, koja je preimenovana u Krugovalnu postaju Zagreb. Kad je ravnatelj te postaje Radovan Latković ustrojio kao posebnu službu Odjel govornih emisija, kojega kao posebne službe nije bilo na Radio Zagrebu, za pročelnika toga Odjela imenovao je Đuru Teufela, a za članove Juru Prpića, Ivu Vučićevića, Stanka Vitkovića, Jeru Skračića i kasnije Ljeposlava Perinića.

Odmah u početku života Nezavisne Države Hrvatske, 13. lipnja 1941., utemeljen je ilustrirani tjednik *Hrvatski radio* - poslije preimenovan u *Hrvatski krugoval*. Bio je to najrašireniji hrvatski književni list u povijesti hrvatskoga novinstva s nakladom od 60.000 primjeraka. Bezplatno ga je dobivao svaki pretplatnik radija odnosno krugovala. List je sadržavao tjedne radio-programe i članke općega sadržaja, a povremeno su u njemu surađivali i čitatelji. Odlikovao se također bogatstvom ilustracija. Urednik lista

do godine 1943. bio je Radovan Latković, a nakon toga urednici bijahu Đuro Teufel, Jerko Skračić, Ivo Balentović i Ljeposlav Perinić.

Hrvatski krugoval osnovao je u inozemstvu dvije izpostave na kratkomu valu za izseljene Hrvate i Hrvate na radu u inozemstvu - Radio *Rakovica* u Rimu (za emitiranje emisija napose za Hrvate u Sjevernoj i Južnoj Americi) i Radio *Slobodna Hrvatska* u Beču. Za tajnika emisija u tim izpostavama i spikera (govornika, objavljivača, najavljivača) imenovan je Ljeposlav Perinić. Te poslove u Rimu i Beču Perinić je obavljao sve do godine 1945.

Po svršetku Drugoga svjetskoga rata Ljeposlav Perinić dospio je u logor za bjegunce Asten u Austriji. U logoru se oženio Marijom Prpić. Godine 1947. preko Genove odlaze brodom u Argentinu i u njoj se stalno nastanjuju kao hrvatski politički izseljenici. Danas Perinić ima državljanstvo dviju država - Republike Argentine i Republike Hrvatske.

Krajem petdesetih godina prošloga (XX.) stoljeća jedan krug hrvatskih nacionalista pokrenuo je u Buenos Airesu tromjesečnu reviju na španjolskomu jeziku *Studia Croatica*. Nadilazeći političku promičbu, revija stručno i dokumentarno obrađuje povijestno-politička, kulturna, družtvena (socialna) i gospodarska pitanja Hrvatske i hrvatskoga naroda. Članom prvoga Uredničkoga odbora revije postao je i Perinić. Ostali članovi prvoga Uredničkoga odbora revije bijahu: Dr. Anđelko Belić, Dr. Milan Blažeković, Ivo Bogdan, Dr. Ivo Hühn, Branko Kadić, Srećko Karaman, Dr. Božidar Latković, Dr. Mate Luketa, Dr. Franjo Nevistić, Prof. Vinko Nikolić, Ivo Rojnica, Dr. Pero Vukota, Prof. Daniel Crljen i Milan Rakovac. U prigodi stogodišnjice Američke Hrvatske Bratske Zajednice Perinić je u reviji *Studia Croatica* objavio članak *Centenario de la Union Fraternal Croata en Los Estados Unidos* (god. XXXV. /1994., br. 3.-4./ 126.-127., str. 328.-333.), u kojemu opisuje proslavu rečene stogodišnjice u američkomu gradu Pittsburghu.

Trideset godina nakon pogreba Stjepana Radića, godine 1958., Perinićeva majka najavila je svoj posjet sinu u Argentini. Zamolio ju je, da za poklon njegovoj djeci donese jednu izvornu hrvatsku narodnu nošnju. Uzpoređujući hrvatske narodne nošnje s narodnim nošnjama drugih naroda Perinić je zaključio, da se hrvatske narodne nošnje mogu ubrojiti među najljepše na svijetu. Udovoljivši sinovoj želji, majka mu je donijela prekrasnu narodnu nošnju iz hrvatske Posavine. Perinićeva životna priča počinje dobivati svoje stvarnostne obrise.

Vesna, Zdravka i Dubravka, kćerke Perinićeve, imahu tada deset, osam i pet godina. Bijahu oduševljene bakinim poklonom. Pitale su otca, imaju li osim Hrvata i Argentinaca i drugi narodi svoju narodnu nošnju. Na potvrdan Perinićev odgovor, htjedoše one vidjeti kako izgledaju narodne nošnje i drugih naroda. Da bi im to priuštio, Perinić je počeo skupljati lutke u narodnim nošnjama iz cijeloga svijeta.

Izvornost Perinićeve zamisli bijaše u tomu, da on te lutke nije naručivao ni kupovao. Dobio ih je na dar od državnih poglavara iz cijeloga svijeta. Odazvali su se njegovim pismima u kojima im je on iznio svoju ideju. Prve dvije lutke - u meksičkoj i njemačkoj narodnoj nošnji - dobio je od tadašnje Prve Dame Meksika Eve Samano de López Mateos i tvorca nove Njemačke, Dra Konrada Adenauera.

Zaredali su pokloni od drugih svjetskih državnika i njihovih žena, carica i careva, kraljica i kraljeva, princeza i predsjednika vlada. Spomenimo samo neke: Sv. Otac Papa Pavao VI., Dalai Lama, Indira Gandhi, Golda Meir, Gamal Abdel Naser, Grace Kelly, Walter Ulbricht, Nikolaj Podgorny (15 lutaka iz svih pet tadašnjih sovjetskih republika), car Haile Selasie, Moisé Chombe, Mao Tse Tung, Francisco Franco, Chang Kai Shek, Antonio De Oliveira Salazar, Ivan Vanča Mihajlov, Anastas Mikojan. Vrijednost Perinićeve lutkarske zbirke povećavaju službeni dopisi, koje su mu uz lutke slali državni uredi darovatelja.

Tijekom više od trideset godina Perinić je dobio preko tri stotine lutaka iz više od stodvadeset zemalja sa svih pet kontinenata. Kao posebnu zanimljivost iznosimo slučaj Središnje Afričke Republike. Predsjednik te Republike David Dacko odgovorio je Periniću, da oni uobće nemaju lutaka kakve on traži, pa će ih i oni početi proizvoditi. Tako su, zahvaljujući jednomu Hrvatu, djeca iz te daleke afričke zemlje dobila novu igračku. U Perinićevoj lutkarskoj zbirci predstavljeni su Zemljani svih boja - crveni, crni, žuti i bijeli.

Neki su darovatelji imali neobične i duge kraljevske odnosno carske naslove. Nepalski kralj: Njegovo Veličanstvo Maharađahiradsa Mahendra Bikram Jang Bahada Shah Shamaher Jang Deva. Kralj Tonge: Njegovo Veličanstvo Tauf Ahau Tupuo IV. Kralj Swazilandije: Njegovo Veličanstvo Sobhuze II. - poznat po tome što je imao stotinu žena. Car Haile Selasie: Njegovo Imperialno Veličanstvo Haile Selasie I., Lav Pobjednik-Osvajač Naroda Judeje, Božji Izabranik, Car Etiopije. Kraljica Majka Kambodže: Njezino Veličanstvo Kossamak Nearirat. Vladari ovih neobičnih naslova uvode Perinićevu životnu priču u bajkoviti svijet Tisuću i jedne noći.

"Moja zbirka lutaka", veli Perinić, "predstavlja prave Ujedinjene Narode u minijaturi. Samo s tom razlikom, što u njoj vlada idealni mir: nema svađa, veta, prepiraka i nesporazuma kao u Ujedinjenim Narodima u New Yorku. Zato su moje lutke prozvali Lutkama Mira."

Svoju zbirku lutaka Perinić je izložio na preko pedeset izložbi - oko četrdeset u Argentini, jednoj u Urugvaju i desetak u Ujedinjenim Američkim Državama (USA) i Kanadi. Prvu izložbu priredio je u listopadu 1965. u argentinskomu gradu Don Torcuato, gdje je živio kao bankovni činovnik sa svoje tri kćeri. Ta izložba je prva radostna postaja na njegovu putu do prijestolja kralja lutaka.

Prvu je izložbu posjetilo oko deset tisuća znatiželjnika, među njima i školska djeca iz grada Don Torcuato i njegove okolice sa svojim učiteljima i profesorima. Na svečano otvorenje izložbe obećao je doći tadašnji predsjednik Republike Argentine Dr. Arturo Illia. Nu kako bijaše spriječen, u zamjenu je poslao senatora Don Alfreda Ghiglionea.

Izložba u Don Torcuatu pretvorila se u pravu argentinsko-hrvatsku svečanost. Svečanom su je učinili nastupi Hrvatskoga pjevačkoga zbora "Jadran" i Hrvatske plesne skupine "Kolo". Plesači "Kola" bijahu obučeni u hrvatske narodne nošnje; njihov je nastup snimila Argentinska televizija za filmski žurnal *Argentina al dia*, koji je prikazan u više od šeststo kino-dvorana diljem Republike Argentine.

Na zgradi gdje je bila priređena prva Perinićeva izložba lutaka, izaslanik Predsjednika Republike Argentine senator Don Alfredo Ghiglione odkrio je spomen-ploču načinjenu od crnoga porculana na kojoj piše: *ZBIRKA PERINIĆ - Prva svjetska izložba lutaka u narodnoj nošnji koje su darovali državni poglavari 79 nacija. 9. listopada 1965.*

Na izlobu su došli veleposlanici Turske, Urugvaja, Indije i Japana. Dvanaest pozvanih veleposlanika izpričalo se zbog nedolaska. Grčki veleposlanik Dr. Teodor Baizos poslao je prosvjedno pismo, jer je u katalogu izložbe Makedonija bila označena kao samostalna država. Tvrdio je, da je Makedonija grčka pokrajina. I zatražio, da se makedonska lutka ukloni s izložbe. Nu nije mu udovoljeno. Lutka u makedonskoj narodnoj nošnji, koju je Periniću poklonio legendarni Ivan Vanča Mihajlov, ostala je i dalje na izložbi. Izseljeničke novine "Makedonska Tribuna", koje su izlazile u Indianapolisu (USA), o tome su objavile članak pod naslovom: *Službena Grčka boji se jedne lutke!*

O prvoj izložbi Perinićeve zbirke lutaka pisale su sve najpoznatije svjetske novinske agencije: United Press, The Associated Press (objavila je opširnu reportažu), ANSA, France Press, Deutsche Presse Agentur, Reuter i TASS. Kako je to Perinić iskoristio za hrvatsku stvar, rekao je on sam u svomu govoru *Kada bi lutke govorile* izrečenu u Argentini i Kanadi:

"Budući da sam od prvoga momenta vidio, da ću sa svojim lutkama moći koristiti hrvatskoj stvari, nisam propustio niti jednu priliku, da na izložbama, pred novinarima, na radiju, na televiziji itd. iztaknem svoje hrvatsko podrijetlo i borbu za uzpostavu hrvatske države." Na pitanje dopisnika Agencije The Associated Press, je li mu i Tito poklonio lutku, Perinić je - kako sam kaže - odgovorio: "Jedino od Tita nisam tražio lutku i to iz sljedeća dva razloga: Prvo, kao hrvatski politički bjegunac došao sam u Argentinu, da se odavle iz slobode borim protiv Jugoslavije, te nakazne državne tvorevine, a za uzpostavu Države Hrvatske; Drugo, kao što ne postoji jugoslavenska kultura, jugoslavenski jezik, jugoslavenska književnost, niti umjetnost, ne postoji ni jugoslavenska narodna nošnja."

Kao dokaz, da su njegove lutke smetale tadašnjoj komunističkoj Jugoslaviji, Perinić iznosi ove svoje doživljaje: "Na dan otvorenja izložbe u Buenos Airesu, kada je izložbena dvorana bila puna ljudi, na telefon me je zvao jedan tajanstveni glas, koji je rekao na španjolskome jeziku: 'Govori komitet demokratsko-protufašistički. Za deset minuta će na izložbi eksplodirati bomba.' Za vrijeme izložbe ista se je prijetnja na isti način ponovila još dva puta. U sva tri slučaja došla je policija i pregledala svaki kutić, ali bombi nije bilo traga. Nekomu je dakle ova izložba smetala. Uvjeren sam, da je to bilo jugoslavensko poslanstvo. Drugom zgodom nazvao me je na poslu jedan drugi tajanstveni glas i rekao na španjolskomu jeziku (ali u balkanskomu duhu): 'Vi ste onaj koji svojim izložbama pravite protujugoslavensku propagandu. Vaša kuća gori ! ! !'."

Ove su prijetnje još više Perinića učvrstile u uvjerenju, da je izabrao pravi put. Bio je siguran, da u svojim rukama ima najnevinije i najmirotvornije oružje u borbi protiv Jugoslavije. Stoga je čvrsto odlučio, da će protiv nje nastaviti započetu borbu

lutkama. Nije odustao, iako je znao da će to nekima izgledati kao borba Don Kihota s vjetrenjačama.

Krenuvši putem koji je sam izabrao, Perinić je prvu izložbu svoje zbirke lutaka posvetio dalekoj svojoj domovini Hrvatskoj. Prvu reportažu o toj zbirci napisala je argentinska književnica Luisa Valenzuela u nedjeljnomu prilogu dnevnika *La Nación* od 13. lipnja 1965. na čitavoj stranici sa šest snimaka. Nakon toga zbirci bijaše posvećeno bezbroj reportaža i vijesti u svim većim argentinskim novinama i revijama.

Zagrebački "Vjesnik" u broju od 5. studenoga 1965. donio je članak (podpisan inicijalima J.K. - Perinić nije uspio saznati tko se pod tim početnim slovima krije) pod naslovom: *Izložba lutaka dobivenih poštom*. U svibnju 1971. zagrebačka revija *Kana* u prigodi vjenčanja Perinićeve kćeri Vesne objavila je reportažu pod naslovom: *Vesna Perinić - djevojka lutaka*. Prije toga, u ožujku 1971., argentinski dnevnik "La Razon" u Buenos Airesu objavio je dvije reportaže sa slikama o vjenčanju Vesne Perinić - jednu dva dana prije vjenčanja pod naslovom *Udaje se djevojka lutaka*, a drugu nakon vjenčanja pod naslovom *Udala se djevojka lutaka*.

Osim u argentinskim i hrvatskim listovima, novinama i revijama, reportaže i vijesti o Perinićevim lutkama izišle su u američkim, kanadskim, meksičkim, španjolskim, litavskim, australskim, francuzkim, slovenskim, makedonskim, urugvajskim, brazilskim, njemačkim, židovskim i pakistanskim novinama i revijama. Kraljevstvo lutaka Ljeposlava Perinića brzo se razširilo po cijelome svijetu. Na svjetskoj se pozornici budući kralj lutaka pojavio obasjan televizijskim svjetlometima.

Poznati argentinski radio-televizijski najavljivač i novinar Nicolás Mancera pozvao je Perinića u lipnju 1965. na argentinsku televiziju. Kako još nije imao lutke u argentinskoj narodnoj nošnji, na preporuku Mancere lutku mu je poklonila tadašnja Prva Dama Argentine Silvia Martorel De Illia. One subote kada je Mancera predstavio Perinića na svomu televizijskomu programu "Sabados Circulares" ("Subotnje društvance"), televizija je po njega poslala automobil u mjesto stanovanja Don Torcuato. Perinića, njegovu djecu i njegove lutke auto je najprije dovezao u Quinta Presidencial (Predsjednički ljetnikovac) u Olivosu, gdje žive argentinski predsjednici države. Tamo im je gospođa Silvia Martorell De Illia predala dvije lutke u argentinskoj narodnoj nošnjii - gaucho y paisanita (pastir i seljančica). Odatle je lutkarska obitelj proslijedila u Buenos Aires na TV kanal 13.

Ljeposlav Perinić je u televizijskomu razgovoru s novinarom Mancerom između ostaloga rekao: "Pripadnik sam naroda koji je organizirao svoju državu u IX. stoljeću našega računanja vremena. Hrvatski narod je prvi na svijetu organizirao vanjsku službu - danas bismo rekli ministarstvo vanjskih poslova - i slao svoje poslanike svima poznatim narodima koji su u to doba imali organizirane države. Pripadam narodu koji je dao dva svoja pomorca (mornara) u pratnju odkrivatelja Amerike Cristobala Colona. U času kad je Cristobal Colon ugledao novoodkrivenu nepoznatu zemlji, ovi hrvatski pomorci nalazili su se na brodu *Sveta Marija*. Hrvatska je stoljećima bila nezavisno kraljevstvo. Svoju nezavisnost izgubila je u vrtlogu Drugoga svjetskoga rata. Iz toga istoga hrvatskoga naroda, kojemu i ja pripadam, došli su u Argentinu neki moji sunarodnjaci,

koji su veoma zaslužni za veličinu Republike Argentine. Tu mislim na Nikolu Mihanovića, koji je osnovao argentinsku trgovačku flotu. Na Ivana Vučetića, koji je odkrio sustav otisaka prstiju (daktiloskopiju); danas se tim sustavom služi cijeli svijet. Na bojnika Jakova Buratovića, koji je ušao u argentinsku povijest kao 'conquistador del desierto' - osvajač argentinskoga pustinjskoga juga."

Razgovor Mancerin s Perinićem, u tijeku kojega je prikazana i Perinićeva zbirka lutaka, po službenoj je ocjeni gledalo i slušalo 2,300.000 televizijskih gledatelja. Nakon toga zaredao je na argentinskoj televiziji niz reportaža, u kojima su prikazane Perinićeve lutke. I argentinski radio nebrojeno je puta govorio o Perinićevoj zbirci lutaka. Zbirka je također izlagana na mnogobrojnim izložbama. Te su izložbe priređivale razne dobrotvorne ustanove, a novac od plaćenih ulaznica išao je u njihovu korist.

Izložbu u gradu Las Heras u pokrajini Buenos Aires posjetilo je 9.500 stanovnika toga grada. Treba reći, da je grad tada imao samo 10.000 stanovnika. Izložbu su dakle razgledali svi građani grada Herasa koji su mogli hodati. Argentinski pjevački zbor sastavljen od šestdeset učenica Colegia San Luis Gonzaga pod vodstvom profesorice Rosite Miño odpjevao je na otvorenju izložbe hrvatsku državnu himnu "Lijepa naša domovino". To je prvi slučaj u Argentini da jedan argentinski pjevački zbor i to na hrvatskome jeziku pjeva hrvatsku državnu himnu. Preko dvije tisuće nazočnih Argentinaca ustajanjem je odalo počast hrvatskoj državnoj himni. Oči pak svih nazočnih Hrvatica i Hrvata orosiše se suzama radostnicama.

Svaka izložba Perinićeve zbirke lutaka zabilježila je dobar posjet. Čak i u samomu središtu Buenos Airesa izložbu je u prva dva dana (subota i nedjelja) razgledalo preko pet tisuća posjetitelja. Da dođu na red, posjetitelji su strpljivo čekali u četveroredu dugačku oko dvije stotine metara. Spomenutu izložbu posjetio je i poslanik indonezijski Suli Suleiman u pratnji svoje žene i svih članova poslanstva uključujući i njihove obitelji. Svi oni bijahu obučeni u indonezijske narodne nošnje. Njihov je posjet snimila argentinska televizija, a dnevni listovi *Clarin* i *La Prensa* objavili su izvještaje sa snimkama posjetitelja i lutaka.

Za vrijeme ove izložbe u Buenos Airesu izišla je u poznatoj reviji "7 dias" ("Sedam dana") obširna reportaža s dvanaest snimaka (od toga jedanaest u boji) pod naslovom *Put oko svijeta u 166 lutaka*, s ovim podnaslovom: "Već osam godina jedan hrvatski izseljenik podpomognut dobrotom kraljeva i predsjednika - stvara najneobičniju i najcjelovitiju zbirku na svijetu". Pisac reportaže argentinski novinar Otelo Borroni nazvao je Perinića "muñecologom". Taj naziv nova je riječ u španjolskomu jeziku, a u hrvatskom ona po prilici znači: čovjek koji je stručnjak za lutke.

Argentina je na međunarodnu Svjetsku izložbu *Expo 67* kao jedinoga svoga izlagača poslala Ljeposlava Perinića s njegovom zbirkom lutaka. Izložba je trajala šest mjeseci. Na toj velebnoj svjetskoj izložbi Perinić je dobio jedan maleni paviljon, u kojemu je izložio svoje lutke. Neslužbeno, paviljon je nazvan - hrvatskim paviljonom. Tako je zarobljena Hrvatska na *Expo 67* imala svoj kutić.

Za svoju zbirku lutaka Perinić je dobio priznanja i od najvećih svjetskih skupljača lutaka. Tako mu je na zbirci čestitao vlastnik najveće zbirke lutaka na svijetu Amerikanac Samuel Pryor iz Connecticuta (USA), nazvavši je jedinstvenom na svijetu.

Godine 1967. *Club de Leones (Klub lavova)*, u cijelomu svijetu poznat kao *Lions International*, slavio je svoj zlatni jubilej - 50. godišnjicu osnivanja. Klub je u toj prigodi razpisao nagradni natječaj među mladeži čitavoga svijeta na temu: *Je li moguć svjetski mir*. U tomu je natječaju sudjelovala i Perinićeva kćerka Zdravka. Opisala je otčevu zbirku lutaka i u zaključku rekla, da ona u toj zbirci vidi idealni mir kakav bi trebao vladati na svijetu. Nagrađena je diplomom, koju je podpisao svjetski predsjednik Kluba *Lions International* Edward M. Lindsey, i novčanom nagradom. Bijaše i pozvana da s otčevom zbirkom lutaka sudjeluje na glavnim proslavama petdesetgodišnjice Kluba u Chicagu. Nu do toga nije došlo, jer je u to vrijeme Perinićeva zbirka lutaka bila na Svjetskoj međunarodnoj izložbi u Montrealu. *Klub Lavova* u Don Torcuatu počastio je Perinića primitkom u svoje članstvo.

Među čestitkama Neilu Armstrongu, prvomu čovjeku u povijesti čovječanstva koji se izkrcao na Mjesec, našla se i Perinićeva. U čestitki Perinić je Armstronga zamolio da mu za njegovu zbirku pošalje jednu lutku u astronautskoj odjeći. Armstrong mu je odgovorio, da lutke austronauta dostojne Perinićeve zbirke na žalost nema. Čim nađe prikladnu lutku, poslat će mu je. O tome je pisao list *Noticias* iz argentinskoga grada Pehuajó: "Astronaut Neil Armstrong još nije pronašao lutku dostojnu zbirke Perinić, koja bi predstavljala prvoga čovjeka na Mjesecu. Nadamo se, da će je uskoro pronaći, pa će ova sveza ljudske solidarnosti preći granice planeta Zemlje."

Najstarija i najraširenija dječja revija u Argentini *Billiken*, koja se tiska u 300.000 primjeraka, objavila je u broju 2624. od 27. travnja 1970. članak o Perinićevoj zbirci lutaka urešen s dvanaest slika u boji. Članak je napisan u obliku klasične priče. U toj se priči petnaest puta spominje Perinićevo ime i Hrvatska-Croacia. Tako je nekoliko stotina tisuća argentinske djece saznalo da u svijetu obstoji jedna daleka malena zemlja koja se zove Croacia.

Nestanak jedne Perinićeve lutke s izložbe u gradu Santa Rosa, argentinska pokrajina La Pampa, uzbudio je sve građane toga grada. O tome je mjestna radio-postaja govorila tijekom cijeloga dana. Izvještaj o nestanku lutke objavio je dnevnik *La Reforma* iz grada General Pico u broju od 1. kolovoza 1971. pod naslovom: *Krađa koju nije moguće protumačiti*. Sutradan je misterij nestanka lutke razjašnjen. Nestalu lutku vratio je neki liječnik iz Santa Rose. S izložbe ju je uzela neprimjetno njegova dvogodišnja kćerka, da se s njome igra kod kuće.

Bilo je to u rujnu 1969. Buenos Aires je posjetio ministar vanjskih poslova novoosnovane afričke države Biafre Dr. Piris Okigbo. Stanovnici države Biafre u najvećemu dijelu pripadahu narodu Ibo. Pripadnici naroda Ibo po vjeri su kršćani. Ministra Okigbu Perinić je upoznao s borbom hrvatskoga naroda za državnu nezavisnost. Hrvati, izjavio je Perinić, sa simpatijama prate borbu naroda Ibo za očuvanje stečene slobode. Iako žive na dva različita kontinenta, Hrvati i Biafranci prirodni su saveznici. Ministru je Perinić predao pismo naslovljeno na Predsjednika Biafre pukovnika Odumegwu Ojukwua. U pismu ga je zamolio, da za njegovu zbirku lutaka pošalje lutku u biafranskoj narodnoj nošnji. Ministar reče, da će to rado učiniti. Nu od toga nije prošlo ni dva mjeseca, Biafra je kapitulirala.Gladni i slabo naoružani Biafranci ne

mogahu se odhrvati dobro naoružanoj i sitoj nigerijskoj vojsci. Tako je Perinićeva zbirka ostala osiromašena za lutku u biafranskoj narodnoj nošnji.

Čak i senat otoka Martinika razpravljao je o Perinićevoj zbirci lutaka. Otok Martinik, francuzki posjed u Srednjoj Americi, nema ni predsjednika niti prvoga ministra. Najviša zakonodavna vlast je Senat. On je, na molbu Perinićevu, odobrio da mu se pošalje lutka u narodnoj nošnji Martiničana.

Klub Lavova iz Don Torcuata kandidirao je Perinića za godišnju nagradu indijske vlade "Nagrada Jawaharlal Nehru", što se dodjeljuje osobama koje su se iztakle u promicanju međunarodnoga suživota, dobre volje i prijateljstva među svim narodima svijeta. U prijedlogu koji su podpisali predsjednik i tajnik Kluba napisano je ovo:

"Gospodin Perinić, bankovni činovnik, živi u našemu gradu sa svoje tri kćerke. On posjeduje zbirku lutaka jedinstvenu na cijelomu svijetu, koje predstavljaju prave Ujedinjene Narode u lutkama. Također ima preko dvije stotine pisama što ih je primio zajedno s lutkama od državnih poglavara iz cijeloga svijeta. U njegovoj je zbirci Indija predstavljena s tri prekrasne lutke, od toga je dvije primio od bivšega Predsjednika Njegove Preuzvišenosti Sarvepalli Radhakrishana, a treću (*Zaručnica iz Madrasa*) osobno mu je donijela Prvi Ministar Nj. E. Indira Ghandi, kada je u rujnu 1968. službeno posjetila Buenos Aires. (...) On je izložio svoju zbirku dvadeset i pet puta, uvijek u dobrotvorne svrhe. Također je izlagao na Svjetskoj međunarodnoj izložbi *Expo 67* u Montrealu, Kanada. Naš Klub nagradio je njegovu kćerku Terezu godine 1967. za najbolji sastavak na temu 'Je li moguć svjetski mir?', u kojem je ona opisala značenje zbirke svoga otca za mir u svijetu. Argentinsko i svjetsko novinstvo pisalo je o ovoj zbirci, među ostalim i Bilten UNESCO-a *Obavijesti UNESCO* (Pariz, br. 540., prosinac 1968.)."

Osobitu počast doživio je Ljeposlav Perinić u argentinskomu gradu Paraná. O kakvoj se počasti radi, čujmo njega osobno: "Imao sam izložbu i u argentinskomu gradu Paraná. To je glavni grad provincije Entre Ríos. U tomu gradu postoji hrvatsko družtvo 'Kralj Tomislav', a jedna se ulica u gradu zove Croacia-Hrvatska. Na početku ulice Croacia postavljen je lijep spomenik nekoliko metara visok u počast našoj domovini Hrvatskoj. Prilikom izložbe lutaka u tomu gradu stavljena je na ovaj spomenik spomen-ploča, na kojoj piše da je u gradu Paraná održana izložba lutaka zbirke Perinić i nadnevak kada je izložba bila."

Kada je došlo do ratnoga sukoba između Argentine i Chilea zbog Kanala de Geable, upravo u najnapetijemu trenutku toga sukoba, Perinić je za svoju zbirku primio tri lutke u čileanskoj narodnoj nošnji. Lutke mu je poslala Prva Dama Chilea Lucija Hiriart De Pinochet. Perinić je pomislio: To su lutke Mira! To isto su pomislili i argentinski novinari. Za najraširenije večernje izdanje novina *La Razón* iz Buenos Airesa novinski snimatelji snimili su sa svih strana i čileanske lutke i njihova primatelja Perinića. Jedan od urednika rečenih novina rekao je Periniću, da će to biti senzacionalna vijest. Jednu će snimku staviti na prvu stranicu, a članak i druge snimke objavit će na unutrašnjim stranicama. Nu od toga ne bi ništa. Argentinska vojnička cenzura zabranila je objavu svih vijesti koje bi išle u prilog Chileu. Zahvaljujući posredovanju Sv. Otca Pape Ivana Pavla II., do rata ipak nije došlo.

Lutke iz Perinićeve zbirke naputovaše se svijetom. Samo u Argentini prikazaše ih na dalekovidnici u mnogim mjestima oko trideset puta. Za vrijeme svjetske izložbe vidješe ih na Kanalu 2 kanadske televizije. Televizijski studio u kanadskomu gradu Hamiltonu snimio ih je sve i svaku posebno za školski kulturni program u trajanju od čitavoga sata. U Clevelandu ih predstaviše kao *Dolls Up - Lutke kojima se diže cijena.* U Kaliforniji televizija ih je ugostila na dva mjesta - San Joseu i Santa Barbari. U gradu Santa Barbari snimiše ih za TV program zajedno s njihovim vlasnikom Ljeposlavom Perinićem. Potrebno je napomenuti, da se TV program Santa Barbare prenosi po čitavoj Americi - od obale Pacifičkoga oceana do obale Atlantskoga - a može ga vidjeti 60,000.000 (šestdeset milijuna) Amerikanaca.

Sada dolazi nestrpljivo očekivani krunski uzpon ove bajkovite ali istinite životne priče, koji najavismo odmah u početku. Dajemo riječ junaku te priče Ljeposlavu Periniću:

"Kada sam godine 1979. posjetio Ujedinjene Američke Države, moja je želja bila navratiti se i u Meksiko i to samo radi toga, da zahvalim za prvu lutku svoje zbirke, koju sam primio godine 1962. od tadašnje Prve Dame Meksika gospođe Eve Samano de López Mateos. Gda López Mateos godine 1979. više nije bila Prva Dama Meksika, ali da od nje nisam bio dobio tu prvu lutku za svoju zbirku, samo Bog zna kako bi se stvari razvijale i bih li ja imao volje i strpljenja pisati drugim državnicima, da mi lutke pošalju na dar. Prema tome želio sam zahvaliti *meksičkom narodu,* jer je ta prva lutka moje zbirke bila lutka u meksičkoj narodnoj nošnji. Iz američkoga grada El Paso u državi Teksasu prešao sam granicu i stigao u meksički grad Juarez u državi Chihuahua. Kada je novinar Emilio Gutierrez De Alva iz dnevnika El Fronterizo (Graničar), koji izlazi u Juarezu, saznao za svrhu moga dolaska u Meksiko, napisao je za svoj list obširnu reportažu s tri snimke pod naslovom: 'Perinićeve lutke, njihova vrijednost i značenje. - Simbol bratstva među narodima.' U svojoj reportaži Emilio Gutierrez De Alva proglasio me je KRALJEM LUTAKA i nakon toga tim su me imenom nazivali i drugi novinari, kako hrvatski tako i drugih narodnosti."

Veoma poznata argentinska glumica Mirta Legrand već godinama ima na televiziji popularni program pod naslovom "Objed s Mirtom Legrand". Svakoga dana od ponedjeljka do petka ona na svoj objed poziva po četiri ili pet osoba, koje su poznate u javnomu životu Republike Argentine. Za vrijeme objeda govori se o aktualnim događajima. Na jedan od tih objeda bio je pozvan i Perinić. Došao je s desetak lutaka iz svoje zbirke. Toga dana je osim njega na ručku bio nazočan veleposlanik Indije u Argentini, dvije argentinske glumice i jedan poznati argentinski socijalni radnik. Perinić je u to vrijeme bio bankovni činovnik. Njegovi kolege na poslu donesoše u ured televizijski aparat, da mogu gledati i slušati njegov razgovor s Mirtom Legrand.

Ime kineskoga komunističkoga vođe Mao Tse Tunga na Zapadu bijaše na zlu glasu. Bez obzira na to, Perinić je i njega zamolio, da mu pošalje lutku u kineskoj narodnoj nošnji. I gle čuda, Mao se odazvao molbi jednoga Hrvata i poslao mu nekoliko lutaka. Bilo je to prije no što je američki predsjednik Nixon pokušao stupiti u svezu s Mao Tse Tungom.

Odnos egipatskoga predsjednika Gamala Abdela Nasera prema Periniću bio je osobito zanimljiv. Od one godine kada mu je poslao na dar lutku u egipatskoj narodnoj nošnji pa sve dok je bio na vlasti, Naser je Periniću svake godine čestitao Novu godinu s dobrim željama njemu i njegovoj obitelji.

Najpoznatiji hrvatski izseljenički novinar i briljantni pisac Bogdan Radica pozvao je godine 1974. Perinića na ručak. Poklonio mu je svoju knjigu *Hrvatska 1945.*, koju je izdala Knjižnica izseljeničke Nikolićeve Hrvatske Revije, i na prvoj stranici napisao: "Ljeposlavu Periniću, KRALJU LUTAKA, sa štovanjem, 26. studenoga 1974. Bogdan Radica."

Zahvaljujući Hrvatu Periniću u španjolski jezik je, osim već spomenute riječi *muñecólogo* ušla još jedna riječ: *muñecoteca* (u hrvatskom: lutkoteka). Uporabio ju je urugvajski novinar Alberto Christian Marquez u obširnoj reportaži o Perinićevim lutkama objavljenoj u prilogu dnevnika *La Mañana (Jutro)* pod naslovom "Muñecoteca mas grande del mundo" ("Najveća *lutkoteka* na svijetu").

Dva pjesnika opjevaše Perinićeve lutke. Jesús Fernández Berruete pjesmom *Lutke Mira,* a Felipe Andrés Hernández pjesmom *Babel con sentido* (u slobodnu prijevodu na hrvatski: Kula babilonska koja ima smisla). Hernández u Perinićevoj zbirci vidi okupljene sve ljudske rase, koje govore svim mogućim jezicima nu međusobno se razumiju, što u biblijskoj Kuli babilonskoj nije slučaj.

Dan 15. prosinca 1971. ostao je Periniću u najdražemu sjećanju. Toga dana posjetio ga je u njegovoj kući u Don Torcuatu Preuzvišeni gospodin Msgr. Dr. Frane Franić, nadbiskup iz rodnoga mu grada Splita. O tome posjetu pisala je revija *San Marcelo* (u broju 49.), koja je izlazila u Don Torcuatu: "Nakon putovanja po Australiji, Novoj Zelandiji i Južnoj Americi (Venezuela, Bolivia, Peru i Čile) stigao je u početku mjeseca prosinca (1971.) u Buenos Aires Njegova Preuzvišenost Dr. Frane Franić, nadbiskup grada Splita, glavnoga grada hrvatske pokrajine Dalmacije. Njegovu Preuzvišenost Dr. Franića poslala je Hrvatska biskupska konferencija, da posjeti (prvi put) hrvatske katoličke izseljenike koji žive u tim zemljama... Msgr. Franić posjetio je 15. prosinca (1971.) kuću svoga zemljaka gosp. Ljeposlava Perinića, da osobno upozna njegovu već na daleko poznatu zbirku lutaka u narodnim nošnjama iz cijeloga svijeta. Nadbiskup Dr. Franić bio je ugodno iznenaden, kad je vidio predivnu *Zbirku Perinić* i biranim je riječima zahvalio i čestitao svomu sunarodnjaku, koji je tvorac ove zbirke lutaka." Po povratku u Hrvatsku nadbiskup Franić iz Splita je pisao Periniću: "Vaša zbirka lutaka zbilja je nešto neobično i dragocjeno. Čestitam Vam, da ste imali uztrajnosti da tako nešto sakupite i obogatite kulturne vrijednosti."

Dnevni list *Diario Las Américas,* koji na španjolskomu jeziku izlazi u Miamiu (USA), u stupcu "Družtvene vijesti" donio je ovu obavijest: "*Rođendan.* Danas 18. svibnja (1979.) slavi svoj rođendan ugledni gospodin Ljeposlav Perinić rođen u Hrvatskoj, sada argentinski državljanin, koji je poznat kao *Kralj lutaka,* jer je tvorac izvanredne kolekcije lutaka u narodnim nošnjama, koja je jedinstvena na cijelomu svijetu i neprocjenjive je vrijednosti, jer je sve te lutke dobio na dar od 106 državnih poglavara sa svih pet kontinenata. Gospodinu Periniću, koji se ovih dana nalazi na

plažama Miamia, najsrdačnije čestitamo njegov rođendan, želeći mu da provede svoj odmor u sreći i zadovoljstvu."

Službeno glasilo *Informations UNESCO* izlazi u Parizu na pet svjetskih jezika (englezki, španjolski, francuzki, njemački i ruski), a namijenjen je novinstvu te radiju i televiziji cijeloga svijeta. To je službeno glasilo Organizacije Ujedinjenih Naroda za školstvo, znanost i kulturu. Ovo glasilo u svom broju 540. (prosinac 1968.) na cijeloj je stranici objavilo članak pod naslovom: "Ujedinjeni Narodi u lutkama". U članku između ostaloga piše: "Kristalna i čista jednostavnost (Perinićevih) lutaka može na svoj način izraziti nadu u bolji svijet."

Svoj govor održan u Argentini i Kanadi *Kad bi lutke govorile* Ljeposlav Perinić završio je ovim riječima:

"Na koncu ovoga razgovora s Vama ne mogu pronaći riječi koje bi točno opisale moju neizmjernu sreću i zadovoljstvo što sam ih osjetio kada sam - nakon četrdeset i sedam dugih godina provedenih u tuđini - dotaknuo i poljubio zemlju svoje jedine, najljepše i najdraže Domovine Hrvatske i kada sam stigao u glavni grad svih Hrvata - u Zagreb. Zahvaljujem Bogu Svemogućemu, da sam doživio pad komunizma i prve slobodne izbore u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskoga rata, na kojima je hrvatski narod golemom većinom dao svoje povjerenje Predsjedniku Dr. Franji Tuđmanu ... Sa sobom sam donio svoje Lutke Mira, u želji da mir i blagostanje zavladaju u mojoj Domovini - Državi Hrvatskoj. Bit ću slobodan zamoliti Predsjednika Dr. Tuđmana da obogati moju zbirku lutkama u hrvatskim narodnim nošnjama, zbog kojih sam i počeo skupljati lutke u narodnim nošnjama iz cijeloga svijeta, i to će mi biti najdraži dar i kulminacija svih mojih nastojanja. Čim sam vidio, da ova moja ideja skupljanja lutaka poprima konkretne oblike, odlučio sam dati sve od sebe i izkoristiti sve što se može izkoristiti, da na taj malo neobičan način izvršim svoje 'držanstvo', kako bi to rekao Otac Domovine Dr. Ante Starčević. Jesam li u tomu uspio, zaključite Vi, drage sestre Hrvatice i braćo Hrvati! Od srdca Vam zahvaljujem, što ste strpljivo saslušali ovo moje izlaganje."

Nakon zahvale Ljeposlava Perinića na strpljivosti, trebali bismo i mi završiti ovu našu istinitu bajkovitu priču. Nu mi ćemo je ipak na svoj račun nastaviti, ali ne zadugo.

Već spomenuti dnevnik *Clarin* iz Buenos Airesa, naklada kojega iznosi oko dva milijuna primjeraka, uz članak o Kralju Lutaka Periniću donio je i snimke njegovih lutaka na naslovnoj strani. Na internetu pak Perinićeva zbirka lutaka već je predstavljena na englezkomu jeziku, a bit će, ako već nije, i na španjolskomu, ruskomu i hrvatskomu jeziku.

Lutke Perinićeve, preko časopisa *Studia Croatica* (XXXV./1994., br. 3.-4./126.-127.), predstavile su stanovnicima španjolskoga govornoga područja hrvatskosinjsku vitežku igru ALKU. Tim lutkama, zaslužnima za hrvatske probitke, nadahnula se i pjesnikinja Vesna Parun za jednu svoju pjesmu. A nadahnula se i argentinska pjesnikinja i književnica rođena u Italiji Eleonora Aimone za pjesmu *Kralj lutaka* posvećenu Ljeposlavu Periniću, koja je u prijevodu na hrvatski jezik (prevela

Ana Blažeković) objavljena u zagrebačkomu časopisu *Marulić* (XXXI./br. 6., studeni - prosinac 1998., str. 1098.-1099. - španjolski izvornik i hrvatski prijevod).

Bački Hrvati Dani Bulit i Dražen Pajtlar napisali su *Pripovijest o neprocjenjivoj zbirci lutaka u narodnim nošnjama, argentinskog Hrvata gospodina Perinića, koja počinje na sprovodu Stjepana Radića 1928. godine*, naslovili je *KRALJ LUTAKA* i objavili je u tromjesečnomu časopisu za književnost, umjetnost i znanost Matice hrvatske Subotica *Klasje naših ravni* (Novi tečaj, god. V., br. 2 ., Subotica 2000., str. 75. -78.) Članak je ilustriran slikama Ljeposlava Perinića i njegovih pet lutaka (darovatelji: princeza od Monaka Grace Kelly, papa Pavao VI., duhovni voda tibetanskoga naroda i dobitnik Nobelove nagrade za mir Dalaj Lama, španjolska kraljica Sofija). Svojoj *pripovijesti* pisci su još dodali pjesmu argentinske pjesnikinje Eleonore Aimone *Kralj lutaka* te pismo Perinićevo englezkoj kraljici Elizabeti, Kraljici Majci i njezin (niječni) odgovor.

Doživio je Perinić u svezi sa svojom lutkarskom zbirkom mnogo raznovrstnih dogodovština - ugodnih i neugodnih, šaljivih i manje šaljivih. Jedna od ugodnih je posjet najjužnijemu gradu našega globusa - zove se USHUAIA, koji se nalazi u argentinskoj pokrajini Ognjenoj zemlji (tomu području pripadaju južnopolarni kontinent Antarktika i otoci južnoga Atlantskoga oceana). Napeto je bilo očekivanje njegovo i njegovih kćeri, što će poslati papa Pavao VI. - lutku obučenu na svoju sliku i priliku ili lutku - svećenika a možda i lutku - časnu sestru. Nu nije dobio ni jedno od toga, nego gardista (dakako, lutku) iz papine švicarske garde. Prije no što se zaposlio kao bankovni činovnik, Perinić je radio kao pomoćni zidar. Prenoseći vreće cementa ustanovio je, da su te vreće napunjene cementom došle iz njegova rodnoga grada Splita. Sve to i još mnogo drugih čuda i čarolija nije stalo u ovu našu priču. Građa je to za roman, koji će netko možda i napisati.

Hrvat iz Splita Ljeposlav Perinić sa svojom je lutkopratnjom Mira i Božjega blagoslova obišao cijeli svijet. Jedinstvenom "reprezentativnom zbirkom lutaka iz cijeloga svijeta (svih zemalja, vjera, kultura i običaja) najdalje je pronio hrvatsko ime, ostvarujući tako ideju 'unitas multiplex'- jedinstvo raznolikosti" (Nedjeljko Kujundžić, *Lutkarski konvoj mira*, "FOKUS" II./br. 68. od 30. kolovoza 2001., str. 24.). Povratkom u svoju slobodnu i državnonezavisnu Domovinu Hrvatsku krug se zatvorio.

Jedinstvenu svoju zbirku lutaka neprocjenjive vrijednosti Ljeposlav Perinić je darovao gradu Zagrebu i svojoj Domovini Hrvatskoj. Zbirka je pohranjena u Etnografskomu muzeju. Stalni izložbeni postav zbirke nalazi se u središtu Zagreba, Zrinjevac 14, u prostorijama Informativnoga ureda Turističke zajednice grada Zagreba. Tu se svaka dva mjeseca izmjenjuje petdeset lutaka. Nije samo želja Perinićeva, nego i svih onih koji su vidjeli darovanu zbirku lutaka, da ta zbirka postane jedan od osobitih zaštitnih znakova Republike Hrvatske.

Darom svojim podigao je Ljeposlav Perinić spomenik sebi i svojim dragim pokojnicima: majci Elizabeti, otcu Kalistu, i ženi Mariji Bebi rođenoj Prpić.

Vukovarski nokturno

- mjeseca studenog 1991.

Vuče se Dunav pospano, lijeno.
Barbarizmom mu otežala utroba u široku koritu.
S nečijeg bivšeg doma sukljaju varnice put neba.
S trikolorom sive, plavičaste i crne zračne struje širi se smrad.
Pritišće ulice i ruševine.
Ulazi u podrume gdje još život životari.
Ujeda oči i grlo.
Izaziva suze i kašalj, a u vukovarskim katakombama kašalj je izdajica.
Iz avetinjske ruševine izmilio čovjek - krtica.
Dlanovima opipava tlo.
Daj Bože još koju glavicu zelja. Ili repe. Bilo čega.
Tko zna koliko je sati.
Noć je u Vukovaru nemjerljivo duga.
Kad stravični krikovi rasparaju maglu, bliži se ponoć.
Iza krikova grokće pakleni smijeh i pijana hrapava psovka.
Da ne polude, ljudi u svojim jazbinama čvrsto dlanovima zatvaraju ušne školjke.
Ne pomaže. Sve se prokleto čuje.
S uništenog i napuštenog tenka pilje dva zelenkasta svjetla u čelično lice Mladog Jastreba.
"Što je to?" upita dragovoljac, sudrug.
"Mačak", odšaputa posavski Jastreb.
"C c c", priziva borac zelenkaste oči univerzalnim mačjim jezikom.
Nestala u noć dva mala svjetla.
Razumio mačak beskućnika, ali se boji čovjeka.
Izronio iz mraka izviđač: "Noćas sam vidio vraga!"
Netko je prekinuo nevjericu. "Možda si vidio pijanog četnika?"
Čudnoj povorci iznad iznakaženih leševa pridružio se stariji nedoubijen Vukovarac.
Dolebdio do nepoznate crne vode.
Nije Dunav, nije Vuka.
Na vodi čun.
"Tko je to u čunu?"
"Haron", bezglasno odgovori Netko.
"Taj će nas prevesti Tamo Prijeko."
Kad je nedoubijen Vukovarac došao na red, Haron mu reče:

"Ti moraš natrag!"
"Zašto?"
"Još si jednom vrpcom vezan za onaj svijet."
"Nema tamo više svijeta, moj Harone! Prereži tu vrpcu i prevezi me!"
"Ne smijem, to nije moj posao."
"Idi! I pozovi se na Ženevsku konvenciju o ratnim zarobljenicima", odnekud se javio glas poznatog novinara.
"Nije pisana za Vukovar, prijatelju."
I stari se Vukovarac izvukao iz svoje Ultima Thule.
Pogrbljeno je teturao iza krezubih kuća.
Priđe mu nečiji pas poskakujući na tri noge.
"Dobrotice moja", pomiluje ga čovjek po vlažnoj njušci.
"Izvedi me ti iz vukovarskog pakla!"
Dobrotica mu lizne ranjenu prljavu ruku.
Noć se već istanjila kad su se dva života na izmaku stropoštala pred posljednjom oazom, vukovarskim braniteljima.
"Na žalost, nemamo više krvne plazme", rekao je čovjek u bijelom.
"Dečki, ima li tko cigaretu?" već treći put pita mladi Slavonac.
Šutnja.
"Eh da je meni bilo samo polovicu oružja kakvim su novovjeki Tatari rušili Vukovar!" uzdahnuo je Jastreb, sklopivši umorne oči.
Noć sakriva vukovarsku strahotu i europsku sramotu.
Na istoku sviće Smrt i ceri se.
Zaogrnuta je plaštem starim i dugim stopedeset godina.
A možda i dužim.
Uzalud novi dan. Daleko od Vukovara u Europi rukuju se neki politički slijepci s licima boga Janusa.

Katarina CIPRA

Plava ptica

Sreća uvijek hoće duboku, duboku vječnost

Što znači potraga za plavom pticom u istoimenom igrokazu Mauricea Maeterlincka? Ili što je plavi cvijet u pjesničkom opusu njemačkog pjesnika Novalisa? Potraga je to za idealom, za ostvarenjem najdubljih čežnji...Dalek je to i mukotrpan put na kome se čovjeku dešava sve ono što se uopće može dogoditi, i čiji je ishod neizvjestan ili ostvariv samo u imaginaciji. Na taj put kreće ljudska duša u potrazi za svojim iskonom što je ujedno iskon sviju bića, apsolutno biće.

Dvoje djece, Tyltyl i Mytyl, dječak i djevojčica, sanjaju svijet u kome sve ima dušu: pas, kruh, šećer, svjetlost i noć, još nerođena djeca i duše umrlih djeda i bake. Mrtvi i još nerođeni imaju svoj oblik egzistencije i mi smo im najbliži kad na njih mislimo ili se za njih molimo. Svime upravlja Vrijeme i po redu vremena naraštaji dolaze i odlaze preobražavajući se iz vidljivog u nevidljivo i opet iz nevidljivog u vidljivo, egzistirajući onkraj vremena u trajnom duhovnom carstvu. Svi ti motivi sabiru se u Maeterlinckovoj Plavoj ptici, remek-djelu simbolizma i suvremenog pristupa trajnim duhovnim vrijednostima.

Osobito je dirljiv prizor kada se djeca susreću sa svojim djedom i bakom u carstvu mrtvih koji se bude kad god oni na njih misle.

Ovakva snoviđenja sabiru u sebi čitavu jednu metafiziku. Na kraju putovanja djeca se vraćaju kući i tu nalaze ono za čime su cijele noći uzalud tragali - pticu koja je kroz njihovo putovanje postala plava i oni je poklanjaju susjedovoj djevojčici koja je bolesna i nije mogla s njima na put. Probudivši se svijet postaje ponovno ono što je bio, kuća, kućne životinje i predmeti - sve ponovno postaje mrtva stvar bez duše i tako se proza vraća u svijet poezije. Putovanje je za djecu trajalo godinu dana, a u stvari bila je to samo jedna noć i djeca se ujutro bude teško napuštajući obzor sna, tako da otac i majka pomišljaju da su djeca bolesna, ali plava ptica povezuje svijet jave i sna. Susjedova djevojčica oduvijek je željela imati grlicu iz Tyltylovog i Myltylinog kaveza, a sada odjednom ta je grlica poprimila plavu boju i nakon prijeđenog putovanja kroz svijet sna ona se pretvorila u traženu pticu koju su djeca tamo uzalud tražila. Ali takvu pticu neće se moći trajno zadržati, iskoristivši nepažnju ona se oslobodila kaveza i poletjela izvan kuće u obližnju šumu. No Tyltyl se tješi da će je ponovno uloviti, jer nam je svima potrebna da bismo bili sretni. Maeterlinckov igrokaz poručuje kako je sreća varljiva i kako ju je teško pronaći a kad je se nađe ona biva nepostojana i lako se gubi poput ptice odbjegle iz kaveza.

I doista, što je i gdje uistinu sreća? I ako ju se ima kako je prepoznati kao takvu? I pokušati zadržati je. Na takva pitanja imala bi pravo polagati i filozofija. Za stare Grke sreća je bila u blaženstvu - eudaimoniji - samo su se razlikovala shvaćanja što je to eudaimonija. Ideal je bio kalokagathia - ljepota i dobrota duše i tijela. Neki su smatrali

da sreća i nije u postizanju cilja nego u samom trudu da se cilj ostvari. Sreća nije u cilju nego u putovanju k njemu, govori Maeterlinckova Plava ptica. Svatko je svoje sreće kovač - glasi narodna poslovica; u mjeri u kojoj je to istina sreća je dostupna svakom čovjeku i ovisi o njegovom stajalištu i njegovom djelovanju. Kaže se: sreća se osmjehnula i pod tim se misli na nenadanost sretnog trenutka u kojem se ispunjavaju duboke čežnje čovjekove, ali govori se i o sreći kao kolu koje se stalno okreće i tko bi gore taj odlazi dolje a tko je dolje uspinje se gore. Sretni su koji znaju da nema gubitaka u vremenu, nego sve ostaje u pamćenju "svijeta" i da postoji vječnost koja nadkriljuje vrijeme, čuvajući u sebi sve što se dogodilo i događa se.

U vremenu sve prolazi pa tako i sreća ima svoj vijek trajanja i nemoguće ju je zadržati ako je njeno vrijeme isteklo. Zato svaka sreća traži vječnost, duboku vječnost. Sreća je zato slična trenutku, onom času u kojem se manifestira vječnost u vremenu; i stoga prava sreća uvijek je u kontemplaciji stvorenog. I mrtvi, živeći u našem sjećanju, iz vječnosti sudjeluju u našim životima i mogu nas približiti doživljaju spokoja, u mističnoj tišini.

Ono što je za Maeterlincka plava ptica za Novalisa je plavi cvijet, simbol svih romantičnih težnji, koji je dostupan samo onima koji su, poput djeteta, u zlatnom razdoblju ljudske svijesti. Pjesnik poetizira zbilju i kaže sam za sebe: Nisu to blaga i bogatstva u meni probudila neizrecivu želju, daleko je od mene težnja za posjedovanjem, ali plavi cvijet čeznem ugledati. On mi je stalno u srcu i ja ne mogu drugačije misliti ni pjevati...

Ali plava ptica ujedno prestavlja rijetkost i zato je ponajprije pronalaze djeca, koja još ne luče tako strogo javu od sna, zbilju od bajke. I kad je pronađena, plava ptica odmah bježi. Ali dječak Tyltyl nije uznemiren: Ništa zato. Nemoj plakati. Ulovit ću je. Ako je netko nađe, hoće li nam je vratiti? Treba nam da kasnije budemo sretni. A Vila mu odgovara: Uvijek ćete ju naći u zemlji Uspomena...

Ta zemlja je na putu do Plave ptice.

Nakon vilinske priče dotaknula nas je stvarnost jeseni, kada se priroda po isteku raskošnog ljeta pokriva skromnim plaštem a bujno zelenilo gasne u uvelu smirenu zemlju. Jesen je ujedno simfonija mnogih zvukova koji u melankoličnom molu dočaravaju tugu zbog prolaznosti i zamiranja vanjskog svijeta. Uistinu, jesen je slika duše koja se okreće k samoj sebi da bi u refleksiji postojećeg pronašla i spoznala svoju pravu bit. Duša se povlači u sebe iz rasprostrtosti u vanjskim stvarima i u samoj sebi želi otkriti istinu i razlog postojanja. Jer duša je, reći će filozof, na neki način sva bića i sve što jest biva spoznato i nazočno tek u duši. Ona je boravište božanskog, dok su vanjske stvari samo sjene i odrazi ovih pravih bitnosti. Zato sreću nije ni moguće pronaći mimo ovog pobožanstvenjenog skrovitog mjesta.

Tu prebivam dakle u najmanjoj oazi, poput palmi punih slutnje...

Iz daleka je dopirala pjesma, zlatne kapi tekle su preko drščuće površine a moja duša započela je nevidljivo, dodirnula sam pjesmu blaženstva. I zaista neki rijetki među nama pozvani su uvijek nanovo graditi veliku Katedralu.

Mi se penjemo na zanjihane skele
i kao da bi sve znalo:
dolazi od Tebe, Bože, kao vjetar od mora.

Usprkos okrutnosti pustinje, zahvaćena mukama gledajući spaljena srca, moja duša pamti i živi jednu viziju preplavljenu svjetlošću...

I ako me okružuje pustoš,
i ako me protivnici gotovo guše
i ako mi se pogled muti
ja znadem da Te moje srce dohvaća,
da Te ljubi
i da si me Ti poslao.

Životni dah imam od Tebe,
Ti si me učinio besmrtnom
i ne škodi mi ni vatra ni suša,
ja znam da sam na Tvojoj straži
pa morala ovdje stajati
i kao prorok u noći.

Ja podižem glasno svoj glas
glasnik sam za nevolju u pustinji,
odstupite vi koji snivate zamke zla,
na nebu se javlja jutarnje rumenilo
pogledajte gore,
nikada natrag jer tamo stoji smrt.

Samo gledajte gore, ne natrag,
ostavite iza sebe svoju zloću
ona je smrt, njen privid je vaša propast.

O je li se ikada Jeruzalem
gradio ovdje između sotonskih mlinova?

Ali ne, ne, ja ne odustajem
sve dok ne sagradim Jeruzalem
na tragičnoj ili možda obnovljenoj zemlji!

NOVE PUBLIKACIJE 5/2002

1. **DANICA 2003., hrvatski katolički kalendar,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.
2. **Rozario Šutrin, Žrtve bogoljublja i čovjekoljublja: naš ponos i poticaj,** izd. Nabiskupski ordinarijat, Zadar, 2002.
3. **Emil Čić, Povijest hrvatskih neprijatelja,** Autorska naklada, Zagreb, 2002.
4. **Božidar Brezinščak Bagola, S one strane Dunava** (roman), izd. Nakladni zavod Matice hrvatske, 2002.
5. **USTANI BANE, Prigodnice o banu Josipu Jelačiću,** priredio Stjepan Laljak, izd. Matica hrvatska Zaprešić i Knjižnice grada Zagreba, Zaprešić 2001.
6. **NOVOSTI,** Informativni mjesečnik Caritasa Nadbiskupije zagrebačke, br. 7 (20), kolovoz 2002. (III).
7. **KAJKAVIANA CROATICA,** Hrvatskokajkavska književna riječ, katalog izložbe, stalni postav u Dvorcu Golubovec, Donja Stubica 2002.
8. **HRVATSKO ZAGORJE,** Časopis za kulturu Krapinsko-zagorske županije, br. 1, srpanj 2002. (VIII.), Izd. Kajkaviana, Donja Stubica.
9. **POLJICA,** Godišnjak Poljičkog dekanata, br. 26, Gata 2001. (XXVI).
10. **ZMIJAVCI,** List župe Svih Svetih u Zmijavcima, br. 1 (12), 2002. (VII.)
11. **Mato Marčinko, Prinosi povijesti slobodne općine Kneževine Poljica,** Posebni otisak iz Poljica, Gata, br. 26, 2001.
12. **BUJŠTINA 2001.,** Književno-povijesni zbornik, izd. Matica hrvatska, Umag 2001.
13. **HRVATSKA REVIJA,** Časopis Matice hrvatske, br. 3, Zagreb 2002. (II)
14. **RADOVI,** Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije (17), izd. Filozofski fakultet u Zadru, Zadar 2001.
15. **RADOVI,** Razdio povijesnih znanosti (26), izd. Filozofski fakultet u Zadru, Zadar 2001.
16. **DRUŠTVENE OBAVIJESTI,** Glasilo Hrvatske kulturne zajednice u Švicarskoj, izd. Hrvatska kulturna zajednica Zürich, br. 91, kolovoz 2002.
17. **KAP DOBROTE, Glasilo Katoličke udruge "Kap dobrote", br. 1 (23), 2002.**
18. **BLAGOVIJEST, br. 9, 2002 (LXVIII),** izd. Nadbiskupski ordinarijat, Beograd
19. **GLASNIK SRCA ISUSOVA I MARIJINA,** br. 10, listopad 2002. (XCIII), Osnivač i izdavač Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb
20. **GLASNIK Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva,** br. 1, 2002 (XII).
21. **BILTEN Franjevačke teologije u Sarajevu,** br. 2, 2001. (XXVIII)
22. **DVATISOČ, br. 148 - 150, 2002.,** izd. Društvo 2000, Ljubljana.
23. **ZVONIK, 9 (95), 2002 (IX.),** izd. Rimokatolički župni ured sv. Roka, Subotica
24. **KATEHEZA 3/2002,** Katehetski salezijanski centar, Zagreb
25. **MATICA, Časopis Hrvatske matice iseljenika, br. 9,** Zagreb, rujan 2002.

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Međugorje - da ili ne

Marulić br. 4/2002. donosi dopis dr. fra Viktora Nuića, hercegovačkog franjevca, kojim se on osvrće na prikaz knjige "Ogledalo pravde" koji je napisao zagrebački kanonik dr. Stjepan Kožul (v. Marulić 2/2002.) i na moj članak pod naslovom "Iskrivljeno Ogledalo pravde u Međugorju", objavljen u "Maruliću" br. 3/2002. Najnoviji "Marulić" donosi i osvrt zadarskog svećenika don Eduarda Peričića na gore navedeni moj članak. Na istim pozicijama našli su se dakle jedan hercegovački franjevac i jedan dijecezanski svećenik ("petrovac"). To je samo dokaz da pristalica Međugorja ima i među franjevcima i među biskupijskim svećenicima i među drugim redovnicima; ima ih i među biskupima i kardinalima, umirovljenim i djelatnim. No, isto je tako činjenica da ima franjevaca - pa i hercegovačkih - koji ne prihvaćaju nadnaravnost međugorskih zbivanja, ili su barem u odnosu na taj fenomen vrlo oprezni i suzdržani. Ima i biskupa i kardinala - među njima je i nadležni mjesni ordinarij mons. Dr. Ratko Perić - koji su mišljenja da u Međugorju ne samo "non constat de supernaturalitate" nego i "constat de non supernaturalitate". Ima i mnogo dijecezanskih i redovničkih svećenika koji "nec fuerunt, nec ibunt" u Međugorje. Kojih ima više? Za samu istinitost ili neistinitost međugorskih ukazanja i poruka to je irelevantno jer, ma koliko da ljudi vjeruju u laž, ona time neće postati istinom (osim ako se držimo one Voltaireove "lažite, lažite, nešto će od tih laži i ostati); naravno, i obratno: istina ne prestaje biti istinom time što je neki ne prihvaćaju.

Fra Viktoru moram reći da sam pročitao knjigu "Ogledalo pravde", no moj osvrt nije recenzija tog djela (poput one kanonika Kožula), već su to, kako i napisah, "Neka moja razmišljanja i prisjećanja o međugorskom fenomenu". Pročitao sam i novoizišlu knjigu Lj. Rupčića i V. Nuića "Još jednom istina o Međugorju". Za razliku od fra Viktora koji istim dopisom apostrofira i dr. Kožula i mene, dopis don Eduarda Peričića jest "replika S. Vitkoviću", kako je sam napisao. Ne znam hoće li dr. Stjepan Kožul odgovoriti fra Viktoru; ja dakako pišem samo u svoje osobno ime.

Biskup Žanić - odan ili neposlušan Papi?

Dr. fra Viktor prigovara što u "Ogledalu pravde" nema više izjava biskupa Žanića. To je doista i meni žao, utoliko više što sam tog časnog biskupa osobno poznavao, dosta često s njim razgovarao i visoko ga cijenio. U "Riječi priređivača" te knjige navodi se: "*Učinilo nam se najprikladnije slijediti članke, priopćenja i odgovore ... nakon posljednje službene izjave BK u Zadru, 10. travnja 1991. godine, do danas*". A

to je uglavnom razdoblje biskupske službe mons. Perića. No, ako je biskup Žanić doista bio "neposlušan Papi, neuk i duševno bolestan", kako ga je opisao dr. fra Ljudevit Rupčić, ne znam zašto bi trebalo žaliti što nema njegovih izjava.

Uzgred budi rečeno: fra Viktor tvrdi da knjiga fra Lj. Rupčića u kojoj se najgorim uvredama nabacuje na zakonitog biskupa i apostolskog nasljednika, nije pamflet; naprotiv, po fra Viktoru pamflet je djelo o Međugorju koje je objavio mons. Pavao Žanić, zakoniti i nadležni crkveni poglavar.

Iz pisma koje je papa Ivan Pavao II. uputio biskupu Žaniću 21. svibnja 1991. navodim nekoliko rečenica: "*Znamo doista s kolikom si pomnjom i poletom obavljao svetu službu na dugoj stazi svoga života ... Upućen u izvrsnu teološku znanost, veoma odan Apostolskoj stolici ... Kao što nam je poznato, nevolje i poteškoće tvoje pastirske službe učinile su teret još gorčim, ali nikada ti nije uzmanjkalo neustrašive vjere; dapače, sasvim su porasle tvoja ljubav prema svima, izvrsna pobožnost i tvoja revnost ... Stoga, časni brate, samo hrabro naprijed!*"

Tako Sveti Otac piše biskupu Žaniću. Jesu li to doista samo "kurtoazne pohvalne riječi" kako tvrdi fra Viktor? I zašto bi papa biskupu koji mu je neposlušan pisao makar i kurtoazne pohvale i izričito ga zvao "veoma odanim Apostolskoj stolici"? Dopuštam da je dr. fra Rupčić mogao subjektivno doživjeti mons. Žanića u negativnom svjetlu, no to još uvijek ne znači da je blagopokojni biskup doista i bio takav. A istinitost tvrdnje treba dokazivati onaj to iza te tvrdnje stoji, pa bi prema tome fra Rupčić morao izravno dokazati da Sveti Otac tvrdi krivo, odnosno neistinito, kad kaže da je biskup Žanić "optima doctrina theologica instructus, in Apostolicam sedem obsequentissimus". Da je Papa biskupa Žanića doživio kao neposlušna, mogao ga je opomenuti (a ne pohvaliti!), pa i smijeniti. Naprotiv, imenovao ga je i apostolskim administratorom dubrovačkim, a umirovio ga je zbog navršene životne dobi, baš kao i nadbiskupa Franića, kardinala Kuharića i tolike druge.

Kongregacija za evangelizaciju narodâ, nadležna za katolike u BiH, piše biskupu Žaniću 1993. godine u pismu s potpisom pročelnika kardinala Tomka i tajnika nadbiskupa Uhača, među ostalim ovo:

" ... *Ova Kongregacija smatra dužnim izraziti Vam sve svoje priznanje i zahvalnost za sve ono što ste učinili i trpjeli tijekom duge biskupske službe u Hercegovini. Ova naime Kongregacija dobro pozna zalaganje koje ste pokazali tražeći rješenje složene situacije koja se stvorila u mostarsko-duvanjskoj biskupiji zbog ukrućenosti hercegovačkih franjevaca s obzirom na primjenu dekreta 'Romanis Pontificibus' i nerazumijevanja na koja ste naišli u vršenju svoje pastirske dužnosti u odnosu na slučaj Međugorje.*"

(cfr. Cnak br. 8-9/93)

Dobri Pastir i TDKS

Ispričavam se što sam fra Ljudevita ubrojio među članove "Dobrog Pastira". Time sam mu sigurno nehotice i zabunom učinio nepravdu. Poznato je koliko su nevolja

ta režimska svećenička udruženja zadala našem episkopatu, ali i onim svećenicima koji se nisu dali zavarati komunističkim obećanjima, ni prestrašiti prijetnjama. Hercegovački fratri u velikom su broju pohrlili u udruženje "Dobri Pastir", dok je delegat utamničenog mostarskog biskupa Čule i kasniji njegov generalni vikar, časni i ugledni svećenik mons. Andrija Majić bio više puta uhićen i napokon od komunističkog suda osuđen na pedeset (50) mjeseci zatvora zato što je svećenicima zabranjivao da se učlane u režimsko udruženje. Naš biskup dr. Josip Lach doživljavao je na terenu zlostavljanja i prijetnje, a nahuškana je rulja vikala "Dolje biskup Lach, rušitelj svećeničkih udruženja!"; komunistički suci kažnjavali su ga globom i zatvorom. Znamo kako je čvrst i nepopustljiv stav prema svećenicima koji bi ušli u udruženje imao bl. Alojzije Stepinac; od svojih pomoćnih biskupa Salisa i Lacha tražio je da suspendiraju neposlušne svećenike - udruženjaše, pa je čak savjetovao da se prema potrebi primijeni i "mač izopćenja". Jednak je stav zadržao i kardinal Šeper. U isto vrijeme hercegovački provincijali prepirali su se s mons. Majićem, braneći udruženje i pozivajući se na papinskog nuncija i biskupa Alaupovića.

No, ako nije bio član "Dobrog Pastira", dr. fra Ljudevit bio je član TDKS-a. Doduše, jedan od najdosljednijih protivnika TDKS-a u našem episkopatu, splitski nadbiskup dr. Franić koji je u svojoj nadbiskupiji članove TDKS-a suspendirao a divinis, učinio je jedini izuzetak u slučaju fra Ljudevita. Navodno, opravdao je to time da je u fra Ljudevitovu slučaju u pitanju "ignorantia invincibilis", što će reći da učeni teolog i bibličar nije bio sposoban (capax) shvatiti zloću TDKS-a. (Ili je možda dr. fra Ljudevit bio nagrađen zato što je biskupa Žanića "doživio" kao neposlušna Papi, neuka i duševno bolesna???). I još jedno pitanje: budući da su najdrastičnije sankcije prema hercegovačkoj provinciji i pojedinim njezinim članovima donijeli generali i generalni definitorij franjevačkog Reda (OFM) - biskup i da hoće ne može ulaziti u unutrašnju disciplinu izuzetog Reda - kako to da se oci franjevci uglavnom obrušavaju na mostarske biskupe, a gotovo i ne spominju svoje više poglavare?!

Što se pak tiče dvojice fratara - Prusine i Vega - koji su toliko zanimali gospođu Vicku, Apostolska Signatura proglasila je njihovo otpuštanje iz franjevačkog Reda nezakonitim (kasnije se jedan od njih sam "otpustio"). Vrhovno crkveno sudište nije dakle ni najmanje diralo u sankcije kojima je navedenu dvojicu kaznio mostarski biskup i koje su ostale na snazi.

No, vratimo se Međugorju.

Neka braća ne primaju novca
(Sv. Franjo - potvrđeno Pravilo)

Nakon što je izašao moj članak u "Maruliću" br. 3 u kojem spominjem stav kardinala Šepera prema Međugorju, poglavarica jednog kontemplativnog samostana potvrdila mi je da je i njoj kardinal Šeper, pročelnik Kongregacije za nauk vjere, pisao malo prije smrti upozoravajući da je prema međugorskim fenomenima potreban krajnji oprez i to upravo zbog neposluha hercegovačkih fratara prema odlukama Svete Stolice. I on je dakle povezivao Međugorje s hercegovačkim slučajem. A dopustit će don Eduard

i fra Viktor, da je kardinal Šeper bolje poznavao Hercegovinu nego biskupi iz Jamajke, Ekvadora, Ugande ili Gabona. A kad neki biskup izjavljuje da bi želio imati Međugorje u svojoj biskupiji, misli li time da bi želio imati i razne "udruge" koje djeluju bez dopuštenja mjesnog biskupa ili lažne biskupe koji bi švrljali po njegovoj biskupiji dijeleći "krizmu" i svetogrdno simulirali euharistijsko slavlje, a istovremeno izjavljivali kako "vjeruju u Međugorje".

Usput da ispravim don Eduarda: kardinal Francesco Colasuonno, bivši nuncij u SFRJ, ne vrši više nikakvu službu jer, nažalost, boluje od teške bolesti (Alzheimer).

Fra Viktor naziva apsurdnom tezu da iza međugorske propagande stoji novac. Tvrdnja da novac u tome igra veliku ulogu posebno iritira i don Eduarda. Nije li činjenica da se u Međugorje slijeva silan novac, najviše u čvrstoj valuti? Što se s tim novcem radi? Šalju li ga međugorski fratri možda biskupu u Mostar? Grade li se njime crkve po Hrvatskoj i Bosni, razrušene u ratu? Odakle se financiraju knjige u prilog Međugorju? Zašto na primjer izdavač K. Krešimir radi objektivnosti ne objavi i hrvatski prijevod knjige hercegovačkog franjevca I. Sivrića "La face cachee de Međugorje", objavljene u Kanadi 1988. godine?

Prije više godina izrazio sam čuđenje i negodovanje jednom književniku koji se uvijek deklarirao kao katolički svjetovnjak, što svoje članke objavljuje u starokatoličkom listu koji ustrajno piše protiv Pape i Katoličke Crkve. Ne trepnuvši okom odgovorio mi je: Pisao bih ja i u "Borbi", samo neka mi plate. Mislim da ni neki "katolički novinari" nisu neosjetljivi na novac, a nije nepoznato da ima novinara koji pišu "po narudžbi", bez obzira na vlastito uvjerenje, pa i protiv svog uvjerenja, samo ako su dobro plaćeni. Naš narod kaže: para vrti gdje burgija neće!

Biskup Žanić bio je svojedobno cenzuriran i u katoličkom tisku, a nije nepoznato da su se iz franjevačkih župa u Hercegovini paketi "Glasa Koncila" vraćali u Zagreb, ako bi taj katolički tjednik objavio nešto što se nije sviđalo njihovim dušobrižnicima.

Crkvenost Međugorja

U mnogočemu se slažem s don Eduardom Peričićem kad piše: "Istina je da je Vicka koja je odrasla u sredini u kojoj je mišljenje fratara stoljećima bilo jedino mjerodavno, u sukobu između fratara i biskupa gotovo spontano bila na strani fratara. Taj njezin temeljni (rekao bih čak i urođeni) stav nije mogao ne imati odraza i na njezino pripovijedanje. Ali zar mi možemo očekivati od jedne seoske djevojke da eklezijalno shvati sukob između dvojice fratara i biskupa... Uostalom, ono što je Vicka zapisivala, spada u tzv. privatne objave, a privatne objave nemaju zajamčenu vjerodostojnost..." Dodao bih samo: zar nisu sve međugorske objave, dato non concesso da su istinite, privatne objave? Javna i obvezujuća objava prestala je, kako nas Crkva uči, smrću posljednjeg apostola. Pa ako neke Vickine "objave" nisu vjerodostojne, kako ćemo znati da druge jesu i koje nisu, a koje jesu?

Da navedem još jedan "biser" iz dnevnika fra Tomislava Vlašića: "Dok su Jakov i Vicka išli prema Jakovljevoj kući, Gospa ih susretne i pozove da požure jer je ona već u kući Jakova." Sapienti sat!

Piše dalje don Eduard: "Ne, ne vjerujem da je Gospa branila neposlušne fratre, a osuđivala biskupov postupak. Pa ipak se pitam: zar je uvijek znak crkvenosti, ako se posluša biskupa?"

Ni ja ne vjerujem da bi Gospa branila neposlušne fratre. No, kad ne bismo smjeli poslušati biskupa?

- Kad bi biskup naučavao ili naređivao nešto što je suprotno katoličkoj vjeri i ćudoređu.

- Kad bi biskup bio neposlušan Papi i prekršio svoju biskupsku prisegu vjernosti i poslušnosti Petrovu nasljedniku.

Mislim da ni jedno ni drugo nije posrijedi u hercegovačkom, odnosno međugorskom slučaju. Krist je, preko Svetog Oca, brigu za Crkvu u Hercegovini povjerio mostarskom biskupu (Čuli, Žaniću, Periću ...). Zato se i na njega odnosi ono što piše sv. Ignacije Antiohijski:

"*Slušajte svi biskupa kao što je Isus Krist slušao Oca... Kad se radi o Crkvi, neka nitko ništa ne uradi bez biskupa. Samo ono slavljenje Euharistije vrijedi kao pouzdano kojem je na čelu biskup ili muž kojeg je biskup ovlastio.*" (Posl. Smirnjanima)

A brigu za Crkvu u Hercegovini povjerio je Sveti Otac mostarskom biskupu, a ne onome iz Jamajke ili Tripolija (salva reverentia!). Zanimalo bi me koliko je biskupa koji su bili u Međugorju pohodilo mostarskog biskupa i pitalo ga što on o svemu tome misli ...

Piše dalje don Eduard: "*Nije pošteno niti je imalo objektivno kroz slučaj nekolicine neposlušnih fratara sve hercegovačke fratre etiketirati kao neposlušne.*" To nisam nikada ni učinio. Uvijek naglašavam da nisu svi fratri neposlušni Petrovu i Franjinu nasljedniku, baš kao što nisu svi bili u svećeničkim udruženjima, a niti svi prihvaćaju nadnaravnost međugorskih zbivanja. "*I pogotovo je*", piše don Eduard, *neodgovorno postupak neposlušnih fratara povezivati s Međugorjem i k tome još i danas, gotovo punih 20 godina od njihove neposlušnosti.*" Nije, don Eduarde, neposluh nekih fratara (malo ili mnogo njih) događaj od prije dvadeset godina, već je to neposluh koji traje već toliko godina i desetljeća. No, po Vašem mišljenju, nije ljudski ni kršćanski ni postupak vrhovne uprave Franjevačkog reda koja je sankcionirala cijelu Hercegovačku provinciju zbog neposluha dijela fratara?!

Lurd, Fatima, Međugorje

Pretpostavljam da don Eduard koji je toliko ushićen međugorskim porukama i uvjeren u njihovu istinitost prihvaća također Lurd i Fatimu kojima je Crkva potvrdila vjerodostojnost. Zabrinut je za moju planetarnu pripadnost jer, kao, ne znam da Lurd i Fatima također šire svoju propagandu. Bio sam u Lurdu (više puta) i u Fatimi, bio sam i u Neversu gdje se čuva neraspalo tijelo sv. Bernardice; et fui et ibo, ako bude Božja volja. Uvjeren sam da je u Lurdu i u Fatimi Nebo progovorilo.

Glavna je razlika što je Lurd i Fatimu Crkva prihvatila kao vjerodostojne. Prihvatili su ih kao takove mjesni biskupi, oni onamo dolaze i predvode vjerske svečanosti. Hodočaste i pape, dolaze papinski legati pod punim imenom i prezimenom.

Lurdska i fatimska propaganda - nazovimo je tako - od zakonitih je crkvenih poglavara odobrena. A ta "propaganda" nije nasrtljiva, nametljiva i agresivna poput međugorske.

Znamo kako su bili suzdržljivi i oprezni lurdski i fatimski župnici u vrijeme ukazanja. A u Međugorju fratri su odmah "ukazanja" uzeli "pod svoje" i poruke proglasili istinitima, te ih neumorno šire i preko "Naših ognjišta" i preko svih mogućih kanala širom svijeta, bez obzira na izjavu BKJ 1991. i na stav nadležnog biskupa.

U Lurdu ukazanja traju od 11. veljače do 16. srpnja 1858. i mogu se nabrojiti na prste. I Marijine riječi mogu se nabrojiti na prste. Bernardica prima tajne koje se odnose isključivo na nju. Bernardičina obitelj živi u krajnjem siromaštvu, a Bernardica ne dopušta da njezini prime ikakove poklone od hodočasnika. Bernardica uporno naziva osobu koja se ukazuje "Aquerò" (ono, ona stvar), pa tek nakon ukazanja na Blagovijest kaže župniku: "Aquerò je rekla: Ja sam Bezgrešno Začeće". Po završetku ukazanjâ Bernardica se povlači u samostan gdje provodi život molitve, šutnje i trpljenja sve do smrti u 35. godini života.

U Fatimi ukazanja traju od svibnja do listopada 1917. I tamo se ukazanja mogu nabrojiti na prste. Obitelji vidjelaca ne žive doduše u oskudici poput obitelji Soubirous u Lurdu, ali nisu ni imućne. Također ne primaju novac od hodočasnika. Poslije ukazanjâ Franjo i Hijacinta, premda još djeca, žive životom pokore i rano umiru. Lucija ulazi u samostan, a kasnije prelazi u posve kontemplativni red bosonogih karmelićanki.

Čitam neke riječi bl. Hijacinte iz Fatime:

"Molite mnogo za svećenike.

Molite mnogo za redovnike.

Svećenici se moraju baviti samo crkvenim poslovima.

Neposluh svećenika i redovnika prema njihovim poglavarima i Svetom Ocu teško vrijeđa Isusa.

Bježite od bogatstva, ne živite raskošno.

Ljubite mnogo sveto siromaštvo i šutnju.

Majka Božja želi mnogo djevičanskih duša koje će se s njom povezati preko zavjeta čistoće.

Mnogi brakovi nisu dobri, ne sviđaju se Isusu, nisu od Boga."

I nedavno kanonizirani Juan Diego, poslije viđenja Majke Božje u Guadalupeu, povlači se u samoću i do smrti provodi u siromaštvu život molitve i pokore.

A u Međugorju?

"Vidioci" od prvog "ukazanja" znaju da je to Gospa. Gospa se ukazuje bilo gdje, i više puta dnevno, pjeva sama sebi, smije se kad se govori o istinama vjere, "dopušta da je diraju", uči djecu tajnom šifriranom pismu, pripovijeda svoj život u nastavcima, povjerava "vidiocima" tajnu za tajnom. Obećaje znak koji nikako da dođe.

Vidioci "jedu i piju, žene se i udaju" (Usp. Mt 24,38). Nitko od njih nije izabrao duhovno zvanje. Svi su pronašli dobrostojeće udavače i ženike. Dolaze mi na um riječi koje Ignjat Đorđević stavlja u usta sv. Stanislavu Kostki:

"Te cupio, Genitrix. Indignus munere tanto est qui post te visam potuit cupiisse minora."

(B. Stanislai Kostkae obitas)

Reče mi ovih dana jedan svećenik koji povremeno vodi "neslužbena" hodočašća u Međugorje da tamošnja "ukazanja" i "poruke" ne smiju prestati jer Crkva se neće definitivno izjasniti dok ti fenomeni traju, a konačni sud Crkve mogao bi biti porazan za one koji manipuliraju Međugorjem.

Nisu li potresne riječi biskupa Žanića u Međugorju 25. srpnja 1987.: "Presveta Djevice, Majko Kristova i Majko naša, posreduj posebno za ovo mjesto, za ovu župu, gdje se bezbroj puta upotrijebilo tvoje sveto ime u govorima koji nisu bili tvoji. Daj da se prestanu izmišljati tvoje poruke."

Papa i Međugorje

Nadbiskup Franić kaže da mu je Sveti Otac rekao da bi već davno došao u Međugorje da nije papa. Dakako, za nas bi bilo dosta irelevantno hoće li Karol Wojtyla (a ne Ivan Pavao II) ili neće doći u Međugorje. Dosta se spekulira oko toga kakav je papin osobni stav prema međugorskim zbivanjima. Jasno je da u Crkvi papa ima posljednju riječ, no teško je vjerovati da bi on mimo redovitih procedura svojom vrhovnom vlašću zahvatio u tu problematiku. Sigurno je da neće (niti može) primijeniti prerogativu infalibiliteta. Neki nastoje iz izraza papinog lica pročitati sklonost Međugorju. Ili kad je papa u Sarajevu navodno rekao "Međugorje, Međugorje", to bi bio znak potpore (no i Isus je rekao "Marta, Marta" /Lk 10,41/, a to nisu bile riječi pohvale). Ili kad papa spomene Kraljicu mira, onda sigurno misli na Međugorje. Sjećam se kako je papin izaslanik u BiH nadbiskup Monterisi (danas tajnik Kongregacije za biskupe) u oproštajnom govoru rekao: Preporučam vas zaštiti Kraljice mira - u Hrasnom! Da ne kažem da se izraz "Kraljica mira" upotrebljavao davno prije međugorskih zbivanja. Ili kad protojerej stavrofor Živko Kustić nagađa da papa želi ići u Dubrovnik kako bi odande "skoknuo" u Međugorje (mogao je "skoknuti" i iz Sarajeva, da je htio).

Osobno držim da bi papa koji je odrastao u sjeni Čenstohove i koji voli masovna okupljanja, osobito mladih, mogao imati simpatija za Međugorje. No ne mogu nikako vjerovati da bi Sveti Otac radi tih svojih osobnih simpatija (ako ih ima?) mogao vršiti pritisak na mjesnog biskupa ili druge nadležne ustanove da bez čvrstih dokaza priznaju nadnaravnost tamošnjih fenomena. A, ponavljam, niti hoće niti može prerogativom infalibiliteta obvezati vjernike da vjeruju u ukazanja, viđenja, objave i poruke koji ne pripadaju pologu vjere.

Aut Međugorje, aut damnatio

Ne znam zašto fra Viktor i fra Ljudevit u svojoj najnovijoj knjizi s tolikim omalovažavanjem govore o mostarskom generalnom vikaru i drugim službenicima Ordinarijata (fra Viktor barem kao pravnik zna koji je položaj generalnog vikara u jednoj biskupiji). Vrednuju li oni jednako i generalnog vikara franjevačkog Reda, generalne definitore ili provincijalnog vikara svoje provincije?

Dulcis in fundo:

Fra Viktor i fra Ljudevit u svojoj knjizi pišu (str. 160):

"*Međugorski su hodočasnici 'prava sol zemlje' i 'pravo svjetlo svijeta' ... Ako i dopustimo da međugorski hodočasnici stvaraju podjelu u Crkvi, onda to čine samo zato što oni vjeruju, a drugi ne vjeruju; što mole krunicu, a drugi ne mole; što se obraćaju, a drugi se ne obraćaju; što se ispovijedaju, a drugi se ne ispovijedaju; što se u ženidbi ne rastavljaju, a drugi se rastavljaju.*"

Još samo nedostaje: Extra Međugorje nulla salus!

Ili, na str. 162: "*Alternative su Međugorju noćni klubovi, bordeli, sotonske crne mise, ili, u najmanju ruku, vjerski indiferentizam, ateizam i moralni razvrat. Osporavanje i odbacivanje Međugorja ima pogubne posljedice za naš narod koji je izložen uništenju, a s njim i njegovo kršćanstvo.*"

Dakle: aut Međugorje, aut damnatio!

Zar se u Lurdu, Fatimi, Guadalupeu, Trsatu, Bistrici, Sinju ... ne vjeruje, ne obraća, ne ispovijeda, ne moli ??? Zar se u plodove obraćenja ubraja i udruga "Mir i dobro" koja u svom glasilu "Živa Crkva" (s nadnaslovom "Sve na veću slavu Božju") najstrašnijim uvredama blati ne samo biskupa Perića nego i vrhbosanskog metropolitu kardinala Puljića, a dokazuje da je starokatolički đakon Srećko Novak pravi katolički biskup. I to glasilo veliča Međugorje kao "most između Neba i Zemlje".

Čekamo dakle konačnu odluku Crkve o (ne)vjerodostojnosti međugorskih zbivanja. Kako god bilo, vjerujem da će mostarski biskup i svi oni koji "osporavaju i odbacuju" Međugorje i lakše i poslušnije prihvatiti odluku Svete Stolice bude li ona glasila "constat de supernaturalitate" nego što će podržavatelji Međugorja prihvatiti odluku bude li glasila "constat de non supernaturalitate".

U svom dopisu uredništvu "Marulića" don Eduard Peričić piše da će se "*istina sama izboriti za sebe*".

Daj Bože da tako bude. I to što prije.

Stanislav Vitković

Granice slobode

(o filmu Rista Jarve "Godina zeca" /Jäniksen vousi/)

"Ići ću u raj, jer pakao je ovdje"
(*J'irai au paradis car e'enfer est ici*)
- film Xaviera Durringera (1997)

Kada se dugotrajna i mučna agonija zapadne civilizacije okonča ili nasilnom smrću u vihoru eventualnog svjetskog rata ili polaganom i mučnom agonijom u (neizbježnoj?) ekološkoj kataklizmi, valjda će se naći netko kome će preostati dovoljno

života da sačini konačnu rekapitulaciju ovog neuznositog razdoblja. Pored neizbježnog zaključka da se smrt zapadne civilizacije dogodila u stilu poznate biblijske izreke "Propast tvoja od tebe, Izraele!", taj posljednji kroničar jedne suicidalne civilizacije neizbježno će zaključiti i to da ništa u njoj nije u tolikoj mjeri sposobno za mimikriju kao buržoaski mentalitet. Jedan vid tog mentaliteta je i apoteoza sadomazohizma kao neprijeporan izraz buržoaskih frustracija (dovoljno je pročitati one histerične panegirike prozama de Sadea i Bataillea, ili filmovima Buñuela, Arrabala i sličnih autora, pa da se uvjerimo u to). Mazohistički pol takvoga svjetonazora sadržan je u dogmatskoj fetišizaciji osjećaja beznađa i frustracije suvremenog čovjeka, a posebno u zahtjevu da perverzija dobije ravnopravan tretman s normalnim ljudskim ponašanjem (svojevremeno je i voditelj rubrike "Petete" u zagrebačkom "Startu" naprosto izružio i ismijao dvoje čitatelja jer su se USUDILI iznijeti neke kritičke primjedbe o homoseksualnosti!). Sadistički pol ovog Weltanschauunga svodi se gotovo isključivo na nametljivu glorifikaciju zločina, a samim tim i na fašistoidno manipuliranje pojmom slobode, koja je za ove "pametnjakoviće" sinonim za pravo na zločin! Zapetljavši se tako u labirintu vlastitih proturječnosti, koje su mu, međutim, inherentne, malograđanski mentalitet se upušta u pubertetski nezrelu pobunu protiv institucija koje je sam stvorio, pa u svojoj dogmatskoj isključivosti osporava SVE institucije i SVE ono što one brane. To je potpuno u skladu sa sadomazohističkom prirodom buržoaskog mentaliteta: kako pravosuđe nastoji spriječiti tog frustriranog buržuja da bude bilo ubojica bilo žrtva, pa i da bude pervertit, ono mu samim tim oduzima jedina uporišta na koja se srozala njegova posuvraćena ljudskost - njegov nedodirljivi sadomazohizam, njegovo navodno pravo da se od svoje ljudske odgovornosti zaštiti pervertiranošću. Taj " poludeli buržuj" - da se poslužimo duhovitom sintagmom Bogdana Tirnanića - iz sasvim racionalnih i lukavih pobuda glorificira perverziju i ine oblike asocijalnosti, eskivirajući na taj način svaku osobnu i društvenu odgovornost, pa možemo reći, parafrazirajući Samuela Johnsona, da su navodna antikonvencionalnost i perverzija "posljednja utočišta poludjelog buržuja". I zato mali poludjeli buržuj, koji svoju sivu prosječnost skriva iza krinke nekonvencionalnosti, kreće u križarski rat protiv sveg onog što nije po mjeri njegove niskosti i pri tome histerično skviči: "Epatez le bon bourgeois !" Nesposoban da živi punim ljudskim životom, on ima neurotičnu potrebu za uništavanjem - sebe ili drugih (sadomazohizam): zato će on ili pucati na one za koje mu njegov "izvrnuti maniheizam" kaže da pripadaju drugom taboru,[1] ili će se sa samozadovoljnim smiješkom imbecila ugušiti u vlastitim izmetinama, kao junaci filma "Veliko žderanje" Marca Ferrerija.

Zašto, međutim, o Jarvinom filmu pišemo tek sada, punih 25 godina nakon što je snimljen. Zanemarujući određeni splet slučajnih okolnosti, to radimo ne samo zato

1 Još je negdje 30-ih godina prošlog stoljeća poznati francuski nadrealist André Breton definirao "savršeni nadrealistički čin riječima: "izići na ulicu s revolverom i pucati nasumce po gomili". Riječ "nasumce" može ovdje zavesti na krivi trag, ali implicirana premisa je bila da potencijalne žrtve ne pripadaju krugu pjesnikovih duhovnih srodnika.

što je ekološka svijest postmodernističkoga čovjeka u međuvremenu toliko zahirila da se on doslovno prestao smatrati dijelom prirode - opčinjen svojim neslućenim mogućnostima razvijanja svih vrsta tehnologije, on sve više sužava prostor prirode (a - dosljedno tome - i prirodnog života), samozadovoljno ustrajući na putu njenog potpunog uništenja. Današnji čovjek jednostavno je nesposoban razmišljati i doživljavati prirodu kao Jarva (zanimljivo bi bilo saznati je li on i /ko/scenarist filma) - doba interneta, koje će nedvojbeno obilježiti ovo tisućljeće, smatra prirodu nekom vrstom *quantité négligéable*.

Žalosno je da nas u ovome - pored trenutno nedostupnih izvora - mora podučavati i netko tko je u biti ortodoksni četnik, kao što je to ovdje više puta spominjani Dragoš Kalajić. Kalajić je, naime, pred 30-ak godina, svojim knjigama "Mapa (anti)utopija" i "Smak sveta" bacio rukavicu u lice samozadovoljne zapadne civilizacije, da bi Miloševićev dolazak na vlast razotkrio sluđenog šovinista i rasista, korijeni čega su se ipak nazirali u njegovoj opsjednutosti elitističkom fašistoidnošću Ezre Pounda i Miloša Crnjanskog. U svakom slučaju, ulomak o ekološkoj katastrofi u njegovoj knjizi "Smak sveta" otkriva vrsnog analitičara na tragu profetskog pesimizma Oswalda Spenglera, autora knjige znakovita naslova "Propast Zapada":

"Jedan od osnovnih uzroka ili uslova ekološke katastrofe jeste i spekulativna emancipacija subjekta od objekta, čoveka od prirode, u čemu je Hegel video znak velike prednosti zapadne misli u odnosu na 'orijentalnu', gde oba entiteta navodno žive u simbiotičkom stanju. Konačno, ekološka katastrofa je i materijalna posledica ili ekstenzija analitičke misli Zapada, koja razara i sekcira predmet da bi ga spoznala. Pored utilitarnih agensa, ogromno pregnuće ka isušivanju močvara pokretao je i pokreće kartezijanski duh koji prirodi hoće da nametne čvrste granice svojih misaonih kategorija, ne trpeći takve 'mešavine' tla i vode.

Tako su apstraktne kategorije i vrste, na koje je analitička misao svodila prirodu, postale sredstva uništenja prirode. U svesti modernog čoveka te su apstraktne kategorije i vrste postale prava realnost, izgubivši originalni smisao, smisao pukih pomagala jedne misli nesposobne da sagleda i spozna prirodu u njenoj organskoj celini. Otuda činjenica uništenja ili iščezavanja jednog dela tog organuma prirode nije uznemiravala preekološku svest modernog čoveka; za njega je to bilo samo uništenje ili iščezavanje jedne kategorije ili vrste u beskrajnom nizu drugih. Drugim rečima, tada nije opažano da isti fenomen ima lančane posledice na ceo organum prirode, jer je priroda shvatana kao kvantitativna suma autohtonih delova. Ne shvatajući kvalitativne vrednosti vitalnih korelacija organuma prirode, moderni čovek nije mogao ni da shvati ili predvidi daleke posledice svoje eksploatacije prirode.

To neznanje karakteriše i samu ekološku misao koja prirodu, istina, shvata kao celinu, ali autohtonu u odnosu na svemir. No, i ta 'celina' je neodvojivi deo svemira ili Reda o kome uče drevne indoevropske tradicije i doktrine, prepoznajući u lepoti prirode, u lepoti zore, svetih šuma, reka i vrhova pod glečerima - simbole temeljnih ljudskih vrednosti. Zapadne nauke karakteriše upravo odsustvo te svesti o lepoti prirode kao odrazu stvaralačkih energija Reda u ovim 'arenama univerzuma'.

Izgleda da je ogromni uspeh zapadne misli u spoznaji kvantitativnih sadržaja svog predmeta neka vrsta patološke nadoknade za nesposobnost spoznaje kvalitativnih sadržaja tog predmeta. U protivnom, da je zapadna misao pokazala sposobnost spoznaje kvaliteta prirode, odnosno njene lepote, ekološka katastrofa ne bi bila moguća, jer bi ta misao pokrenula spasilačke energije pri najmanjoj pojavi odstupanja od prirode, koje uvek nosi znake čudovišnosti. I kao što nije sposobna da opazi lepotu, zapadna misao nije sposobna ni da opazi čudovišnosti. Zato je proces unakažavanja prirode nesmetano stvarao čudovišta, sve do ovog doba kada je ugrozio fizički opstanak čoveka. Otuda je i suvremeni protest ekološke misli izraz jednog kvantitativnog osećanja prirode, koji ne obećava spas, jer dolazi iz iste sfere uzroka katastrofe. Drugim rečima, da bi se otklonile tamne senke smrti ekološke katastrofe, treba izmeniti samog čoveka Zapada, odnosno njegovu misao, određenu duhom Zapada."

Dali smo ovom ogledu naslov "Granice slobode" jer smo u njemu želeli ukazati na to što sloboda znači za LJUDE, a ne za postmoderne demagoge. Sloboda je zaista nezamisliva bez oslobađanja od konvencija, ali pravi čovjek se ne oslobađa konvencija zato da bi bezglavo srljao u mrak zločina i bezumlje uništavanja, ili pak u ponižavajuću pervertiranost, već da bi za sebe pronašao svjetlost samospoznaje, priznajući i drugima pravo na život i pružajući im tako, u krajnjem slučaju, priliku da i oni slijede njegov primjer. Ili - kako lijepo kaže Henry-Dominique Lacordaire: "Biti slobodan - to znači imati pravo činiti sve ono što nije na štetu drugima".

Tako će Karlo Vatanen, junak filma, kojemu su autori, uz prizvuk ironične simbolike, podarili zanimanje reklamnog agenta tvornice koja proizvodi (između ostalog) i sprej koji se zove "Mirisi prirode" (ovo iskazuje dvoličnost suvremenog čovjeka, koji najprije uništava prirodu, a zatim proizvodi bijedne surogate za ono što je uništio!), jednom kada se sa svojim prijateljem bude vraćao s poslovnog sastanka u drugom gradu, slučajno kolima oboriti zeca, da bi zatim, gonjen nekim iracionalnim impulsom, izišao usred noći iz auta u potrazi za ranjenim zecom, napustivši zaprepaštenog prijatelja, a kasnije i svoju bezbojnu i čangrizavu suprugu, mrski posao (usput će uništiti i sprej - lažni "miris prirode") - ukratko, sve ono što ga je vezivalo za dotadašnji život, da bi zajedno sa zecom krenuo u "putešestvije" kroz veličanstveno lijepe finske šume i livade, u čudnu "robinzonijadu", koja izaziva nedoumicu i zaprepaštenje kod svih onih za koje je ustaljeni hod života "condicio sine qua non". Ispitivat će ga policija, tražiti helikopteri, slat će mu pozive preko radio-valova (pozivajući ga da se opet integrira u establishment), gonit će ga osioni lovci - ali sve će biti uzalud!

Epizoda s lovcima podsjetila nas je za trenutak na tip filmova sasvim drukčijih od ovoga. Dva lovca ga, naime, najprije pokušavaju premlatiti (zato što je prenoćio u njihovoj kolibi i usput im iz ljubaznosti - iscijepao nešto drva, što je njihov sitnoposjednički mentalitet ocijenio kao povredu posjeda koja mora biti strogo kažnjena), a kada im on uspijeva umaći, gone ga puškama i prijete da će ubiti njega i zeca. Sadomazohistički pristup trendovskih filmova ovdje nikako ne bi propustio scenu brutalnog ubijanja: najvjerojatnije bi bilo prikazano kako lovci izrešetaju mecima našeg

junaka, kako mu krv lipti iz rana. Ulaženjem u ove naizgled suvišne detalje htjeli smo samo pokazati kako je prikazivanje brutalnog nasilja postalo opsesija današnjih režisera, a da to najčešće nema umjetničko pokriće. Režiseri koji ne robuju toj modi dokazuju kako se može napraviti dobar film a da se u njega "na silu Boga" ne utrpava brutalno nasilje. Lovci u filmu nisu zločinci, oni su samo antipatični, pa režiser i scenarist ovdje nisu odlučili da ne "ubiju" svog junaka samo zato što on mora dočekati kraj filma, već najvjerojatnije zato što su smatrali da ta epizoda može biti uvjerljiva i upečatljiva i bez izobličenog leša u njoj.

Druga karakteristična epizoda je kada neko neobično društvo međunarodnih tajkuna dolazi u kolibu u kojoj privremeno živi Vatanen i kada ga znatiželjno razgledavaju kao neki čudni primjerak Tarzana ili Robinzona Crusoea. Muškarci djeluju krajnje antipatično, a žene su upravo sablasno ružne. Neosporno je da u njihovom groteskном izgledu i ponašanju ima neke simbolike: sa svojim nametljivim kreveljenjem, sa svim svojim kvazinekonvencionalnim ritualima, oni se preporođenom Karlu zaista moraju doimati kao čudovišne nakaze. Njihov izgled, s licima koja naliče na posmrtne maske, ukazuje na činjenicu da su to duhovni fosili, koji ne mogu naći nikakvu duhovnu korespondenciju s pravim, autentičnim ljudskim životom (kakvu je našao Karlo Vatanen). Dobroćudni Karlo ispočetka prihvaća njihovu igru i pokušava uspostaviti s njima spontani odnos, ali kada ih prozre i kada mu ih je već " pun kufer", on otvara karte ("Ja sam bio reklamni agent"), obrecne se na njih riječima: "Znam sve o vašem j... društvu!", ostavlja ih i odlazi u šumu za svojim zecom, koga su oni prethodno otjerali jer im je napravio "rusvaj" za stolom. ["Što ću ja s njima, i što će oni sa mnom... Oni imaju impresije, depresije, oni znaju kad je Žaklina rekla Ariju: neću... Mene zovu na prijeme, na parti... nutkaju me viskijem, kurvoazjeom, ovolicnim sendvičima (ništa ne valjaju), nazdravljaju mi votkom, šopaju me kavijarom... Konzervativan si, kažu, i jesam, strašno sam konzervativan. Ja ne pozdravljam sa gud baj... Ovaj je definitivno lud, tako misle o meni. I ja mislim isto o njima... Kome ja sad to da objašnjavam, šta oni znaju šta je sevdah, kad se oni ljube programirano, pare u horu, grupno; nisi probao marihuanu, pitaju me, nisam, kažem ja, pa ti ne znaš šta je život, kažu oni, skol kažu kad se kuckaju čašicama, i to se smatra otmenim, revolucionarni su do miloga boga, jer su se u jesen 1968. umesto sa skol kuckali sa nazdar..." (Tihomir Lešić: Otkad znam za sebe, "Odjek" 1970.)]

Šareno kozmopolitsko društvo živih fosila predstavlja društvenu skupinu koja, zbog svoje krajnje duhovne entropije, nikada neće biti u stanju izvršiti Vatanenov izbor. Oni se s visina svoje blazirane umišljenosti spuštaju u prirodu kao u neki živopisni rezervat, ne shvaćajući smisao života u prirodi i doživljavajući one koji žive prirodnim životom kao neke neobične životinje, zato što su sami izgubili kontakt sa svim onim što je prirodno, što predstavlja autentični ljudski život. Oni će na nekim svojim ritualnim sjedeljkama s prepotentnom arogancijom i ishitrenom ležernošću razglabati o životu, umjetnosti ili bilo čemu drugom, oni će uvijek biti dozlaboga "nekonvencionalni", "revolucionarni" i "avangardni", oni će uvijek biti u opoziciji spram svega što nije u skladu s njihovim u biti ortodoksnim gledištem, oni će sumnju uzdići na pijedestal,

sumnjajući u sve osim u neupitnost svoje dogmatske ideologije, oni će se batrgati u žabokrečini svog otuđenog promiskuiteta i stvarati djela u kojima će se klanjati stvarnim i izmišljenim zločinima i zločincima, oni će davati svoj neskroman doprinos ubrzanju ekološke katastrofe, gušeći sebe i druge u smradu plinova iz automobila i cigareta... S druge strane, oni se nikada neće odreći luksuza i komfora, oni - apostoli apsolutne slobode?! - nikada neće prestati robovati svojim limuzinama, nikada se neće odreći sinekura koje im podaruju one iste strukture na čije uništenje tako vehementno pozivaju.

Vratimo se, međutim, opet filmu! Ishodišna točka fabule, činjenica da Vatanen automobilom ranjava zeca, a zatim ga njeguje, ima duboko simboličku funkciju: čovjek mašinom, tehnologijom, ugrožava prirodu, i jedino što mu preostaje ako želi povratiti svoj prirodni integritet jest da je pokuša izliječiti - radi sebe i radi nje! "Pametnjakovići" o kojima smo govorili vide (ili se pretvaraju da vide!) izlaz iz krize suvremene civilizacije u destrukciji, dok Vatanen nalazi izlaz u "povratku prirodi", onom rusoovskom "retour a la nature" (što možda zvuči zastarjelo, ali svakako gordo!), prirodi koja je eo ipso negacija destrukcije i svakog zla.

Film završava optimistički: čovjek i zec uspijevaju se oteti okovima programirane, institucionalizirane civilizacije i opet bježe u divljinu. Bijeg iz veriga represivne civilizacije nadaje se tako kao ona Blochova "zapriječena mogućnost", za čije je ostvarenje potrebno samo - što bi se reklo - "malo dobre volje". Vatanen se do kraja opire svim pokušajima manipulacije (koliko god bezazleni neki od njih izgledali), svim pokušajima svođenja svoje ličnosti na stavku, na broj, na bezlično "lice u gomili". Odlučan da odbaci sve zamke kojima ga civilizacija okružuje, on ne želi prihvatiti ni ona rješenja koja nude relativan izlaz. Njegov odnos prema djevojci u zadnjem dijelu filma ostaje neodreden i nedorečen (da li je voli ili ne voli?), ali koliko god njezin odnos prema njemu izgledao iskren i prožet ljubavlju, ona čini kardinalnu grešku prema njemu kada ga pokušava ponovno uklopiti u onu istu strukturu s kojom je on radikalno pokidao sve veze. Sámo njezino zanimanje (advokat) ukazuje na njenu savršenu integriranost u establishment, na njezinu čvrstu ukorijenjenost u strukturu s kojom Karlo više nikada ne može (a i ne želi) naći zajednički jezik. I kada na kraju filma zec bježi iz kaveza u djevojčinom stanu, a Vatanen iz zatvora, da bi snježnom stazom zajedno krenuli u šumu, mi znamo da za njih više nema povratka: zec se vraća svijetu kome je oduvijek pripadao, a čovjek svijetu koji je svjesno odabrao, došavši do zaključka da je to jedini svijet dostojan da se u njemu živi (naravno, s drugim ljudima, svojim istomišljenicima, a ne u samotničkoj "splendid isolation" jednog Thoreaua!). Šteta je jedino što možda uskoro više neće postojati taj svijet kao mogućnost povratka i utočišta (kako nas uvjerava onespokojavajući film "Zeleno sunce" Richarda Fleishera).

Bez obzira na stanoviti utopizam rješenja koje nudi "Godina zeca", ovaj film je divan i dirljiv hvalospjev prirodi i slobodi. Na svojoj edukativnoj razini (koja je u filmu nedvojbeno prisutna), film je strastan protest protiv zagađenja i topla poruka da bez prirode čovjek ne može opstati. Kao hvalospjev slobodi on nam zorno pokazuje da sloboda nije pravo na zločin i nasilje (nigdje to pravo nije tako odlučno osporeno kao u idealu istinske slobode!), već pravo na vlastiti izbor, koji, međutim, nikoga ne vrijeđa.

Ovaj svijet će biti dostojan življenja u njemu sve dok bude ovako divnih ljudskih poruka.

(Dok sam pisao ovaj prilog bio sam uvjeren da je upravo Jarva onaj nesretni filmaš koji se 1986. zaputio u divljinu i nestao, da bi njegovo tijelo pronašli otprilike godinu dana kasnije. Činilo mi se na neki način logičnim da se poistovjetio sa svojim junakom i krenuo u izazov bespuća za njim i njegovim zecom. Provjerom u "Filmskoj enciklopediji" podsjetio sam se da žrtva takve zlehude sudbine nije bio on već kanadski redatelj Claude Jutra /Moj ujuk Antoine, Kamanraska/.

S Jarvom se ipak sudbina poigrala na nešto drugačiji način, ništa manje simbolično okrutan. Poginuo je, naime, u automobilskoj nesreći, vraćajući se sa svečane premijere ovdje obrađenog filma. Svijet kojemu je njime bacio rukavicu u lice zdrobio ga je neposredno nakon toga - taj svijet onu drugu vrstu buntovnika ovako ili onako lako integrira u svoj sustav, dok ovakve kao što je Jarva jednostavno uništava!)

Ante Gradiška

Nuićevo "Neistinito o istinskom *Ogledalu pravde*"

Fra Viktor Nuić, hercegovački franjevac, izražava neke svoje tvrdnje i pitanja u *Maruliću*, br. 4/2002., str. 781.-784., što sam se usudio, ne njegovim načinom i ne s njegovim sadržajem, objaviti prikaz knjige *Ogledalo Pravde*, koju je izdao *Biskupski ordinarijat u Mostaru*, Mostar 2001.

Ne kanim voditi polemiku radi polemike, ni "*cijediti komarca*" a "*gutati devu*" (Mt 23, 24), a još manje skolastički odgovarati na nečije konstrukcije! Što napisah, napisah! Kod toga ostajem! Svatko razuman ima dostupnu knjigu, može ju pročitati i o svemu imati svoj sud i mišljenje! Baš kao što može uzeti Nuićevu i Rupčićevu "*knjigu na knjigu*", koju Nuić uostalom svojim napisom u konačnici reklamira, kao protuknjigu *Ogledalu Pravde*.

S moje strane nije bilo nikakove namjere prikrivanja ili skraćivanja onoga "*što je najkompetentnije mjesto Svete Stolice, Kongregacija za nauk vjere, izjavila*". Citirao sam onaj stavak koji se odnosi na Izjavu BKJ od 10. travnja 1991., što ga smatram važnim dokumentom, kao i stavom Svete Stolice koji ona do danas nije promijenila. To mi se činilo važnijim i od Nuićevog "*najvažnijeg stavka*", koji govori o Biskupovom osobnom mišljenju "*constat de non supernaturalitate*", a što se, po izričaju iste Kongregacije, "*mora promatrati kao izraz osobnoga uvjerenja mostarskoga biskupa, koji, **kao mjesni ordinarij, uvijek ima pravo** izraziti ono što jest i ostaje njegovo osobno uvjerenje*". Ujedno držim, da ovaj stavak "*najkompetentnijeg mjesta*" ponajmanje želi rušiti, umanjiti ili negirati Izjavu BKJ iz 1991. godine i ranije citirani stavak Svete Stolice o njoj. Baš kao što ističe i važnu ulogu biskupa **kao mjesnog ordinarija, koji uvijek** ima pravo izraziti svoje osobno uvjerenje, jer je on javna osoba, predstojnik i pastir mjesne Crkve, a privatne objave ostaju uvijek samo privatne. Jedno i drugo

može se u cijelosti pročitati u knjizi! Tu se ujedno vidi da Nuić konstruira i navodi za svoje potrebe Biskupski ordinarijat u Mostaru, a ne Kongregaciju za nauk vjere, koja spominje samo *"osobno uvjerenje mostarskog biskupa, koji kao mjesni ordinarij* ***uvijek ima pravo izraziti ono što jest i ostaje njegovo osobno uvjerenje"***.

Što se pak tiče pojma i vrste *"dokumenata"*, mnogi se mogu naći u knjizi, neki su već ranije poznati, **posebice oni ključni,** bez sumnje i piscu reakcije, samo je pitanje da li se pravorijek Crkve prihaća i provodi ili ne.

Ako je u pitanju tzv. *"Hercegovački slučaj"*, došlo se je nakon 18 godina dogovora i rada 1899. godine do "dokumenta". Netko mu se je ružno narugao 1923. godine, a kronološki to nisu mogli biti biskupi: Petar, Pavao i Ratko! U novom vremenu i novim okolnostima, išlo se je na nove dogovore i pregovore (1965.-1975.) i došlo se opet do "dokumenta" Svete Stolice, do Papinskog dekreta "Romanis Pontificibus", koji je potvrdio osobno Papa Pavao VI. 1975. godine. General Reda male braće zadužen je s mostarskim dijecezanskim Biskupom za provedbu toga dekreta Svete Stolice. Tko to već 27 godina na razne načine obstruira?

Ako je u pitanju tzv. *"fenomen Međugorja"*, radile su na tome komisije i na razini mjesne Crkve u Hercegovini i na razini BKJ. Došlo se i opet do zajedničkog "dokumenta", odnosno Izjave BKJ od 10. travnja 1991. godine. Ta odluka svih biskupa BKJ nije donesena i objavljena bez znanja i uvida Svete Stolice (*Ogledalo Pravde, str. 163. i 267.)*. I upravo zato iza toga stava BKJ stoji i Sveta Stolica u svim svojim dosadašnjim izričajima. Time je i biskup Pavao završio svoje bolno služenje Istini, Ogledalu Pravde i Crkvi u Hercegovini, te je već od 1992. godine prepuštao vodstvo mjesne Crkve u Hercegovini biskupu koadjutoru Ratku. Žanićevi "dokumenti", kao mjesnog ordinarija, rezultirali su stavovima Izjave BKJ iz 1991. godine. I malo upućenima u život Crkve u Hercegovini poznato je, da je biskup Čule branio hercegovačke franjevce sa svim posljedicama koje su za nj iz toga proizlazile, zauzimao se za istinu o njihovim žrtvama ne danas u doba demokracije, nego već 1945. godine u poznatom Pastirskom pismu, a kako mu je odgovoreno na montiranom komunističkom sudskom procesu 1948. godine u Mostaru i s kasnijim prorežimskim svećeničkim udruženjem? I biskup Pavao je branio djecu i svoje svećenike od nasilnika, a kako mu je nedostojno uzvratio "svjetski poznati franjevac" fra Jozo Zovko na svome sudskom procesu (*Ogledalo Pravde*, str. 51.) i Jakov Sedlar u svom blasfemnom i više nego kontroverznom filmu (*Ogledalo Pravde*, str.177.- 178., 179.- 180.)? O nedostojnom pisanju fra Ljudevita Rupčića o biskupu Pavlu ne treba ni govoriti, a koje pisanje i ovom prigodom fra Nuić uporno brani. On to smatra svojim pravom! U redu. Ali, čemu onda konstrukcije, pokušaj da se blefira javnost znanstveno-pravnim okvirom i istrgnutim i necjelovitim činjenicama? Zato je važna knjiga *Ogledalo Pravde* i njezini dokumenti, jer se mogu cjelovito pročitati i vidjeti direktni stavovi Biskupskog ordinarijata u Mostaru.

Biskup Ratko, kao zakoniti mjesni pastir i učitelj vjere, brani u pitanju *"fenomena Međugorje"* poziciju BKJ iz 1991. godine, baš kao što nastoji, poslušan Svetoj Stolici,

zajedno s Generalom Reda male braće, u pitanju *"Hercegovačkog slučaja"* provoditi dekret Svete Stolice iz 1975. godine.

Na razne negacije, izvrtanja, konstrukcije i mućenje bistre vode "dokumenta" čitavog episkopata BKJ iz 1991. godine, Biskupski ordinarijat u Mostaru pomno je reagirao u *"različitim časopisima... i nekim inozemnim listovima, a neki se prvi put ... objavljuju"* u knjizi *Ogledalo Pravde*. Zna se što je jedan Biskupski ordinarijat i tko mu je predstojnik. Zna se da Biskupski ordinarijat ima svoje stupnjeve i razine, kao i odgovorne osobe za te razine odgovornosti. I samo po sebi se razumije da svi odgovori Biskupskog ordinarijata uključuju znanje i suglasnost mjesnog ordinarija. Dakle, u knjizi se mogu naći: *"Vidioci, Izravno uključeni u međugorska zbivanja i Poruke"* (str. 19.-138.), kao i *"razne izjave, priopćenja, komentari i studije u vezi s međugorskim pojavama, koje je potpisivao bilo koji službenik Ordinarijata u proteklom razdoblju"* (str. 139.-314.), tj. od ključnog dokumenta, Izjave BKJ 1991. godine naovamo. I zato je tih *"dokumenata"* upravo iz toga razdoblja najviše! Naša Crkva je za ranije razdoblje već rekla svoj stav na razini raznih komisija i na razini svih pastira BKJ u Izjavi od 10. travnja 1991. godine, iza čega stoje i kasniji izričaji Svete Stolice, a knjiga Biskupskog ordinarijata u Mostaru *Ogledalo Pravde* donosi i zbir *"Članci, osvrti, razgovori"* od 1992. do 2001. godine uključivo.

Dakako, ne želim uvjeravati dr. fra Viktora Nuića o postojanju *"neposluha do raskola"* u mjesnoj Crkvi u Hercegovini, ako on to ne zna ili uopće nije ni čuo. Jednako tako ne želim prihvatiti ni njegovu sugestiju o *"pomoći"* Vitkoviću, niti odgovarati na druge njegove slične konstrukcije i upite, koji dovoljno govore sami po sebi o njegovu mentalnom sklopu. Radije ću citirati samo jedan stavak koji jasno govori što je muka Biskupskog ordinarijata u Mostaru i što zabrinjava mjesnog ordinarija Crkve u Hercegovini: *"Katolička javnost očekuje, pogotovo od kvalificirane osobe, da teološki i moralno predoči dubinu zla koju su počinili otpuštenici iz Reda ili kažnjeni u Redu; da predoči posljedice raskola na koji su pošli neki franjevci koji su prošle godine išli u Švicarsku da im starokatolički biskup zaredi jednoga između njih za 'tajnoga biskupa', a biskup to odbio; da predoči strahotu kukolja koji je u hercegovačkoj Crkvi posijao nekatolik, ne-svećenik i ne-biskup, zavodeći brojne župljane s pravoga puta vjere, sakramenata i katoličke hijerarhije. Lažni biskup izjavljuje: 'I fratri i ja vjerujemo u Marijino ukazanje u Međugorju'. To bi nas u Crkvi moralo učiniti još opreznijima prema 'ukazanjima' u Međugorju, koje Katolička Crkva nije službeno proglasila Gospinim svetištem, niti uopće ustvrdila da se tu radi o "nadnaravnim objavama". čak ni nakon uzastopnih 7.300 'ukazanja'. Ona zna zašto tako čini!"* (*Ogledalo Pravde*, str. 300.-301.) Već zdrav razum nam nameće pitanje, pa zar je moguće da se Gospa "ukazuje" već preko 7.300 puta, da se bavi čak i pitanjima hotela, a nema što reći na ometanje zakonitog pastorala u župama, na gaženje sakramenata njezina Sina, na nevaljana vjenčanja, ispovijedi i krizme, gdje se neki ponašaju kao nasilnici i vlasnici sakramenata, a ne kao ponizni djelitelji svetih tajna? Zar nije odviše očito, kad se primjerice ne poštuje spomenuta Izjava BKJ iz 1991. godine ni u onom drugom dijelu, gdje se govori kako ne smije biti službeno organiziranih hodočašća u Međugorje, a

Kongregacija za nauk vjere 1998. godine još dodaje da nisu dopuštena hodočašća ni na privatan način, ako pretpostavljaju autentičnost ukazanja, doslovno *"da ne budu promatrana kao ovjerovljenje događanja koja još traju i koja još iziskuju crkveno istraživanje"* (*Ogledalo Pravde*, str. 12. i 218.); a ona se baš uporno promiču, da bi se kasnije upravo hodočašćima i brojkama dokazivalo da se Gospa ondje "ukazuje", te se postupa baš suprotno odredbi citirane Izjave BKJ i izjavi *"najkompetentnijeg mjesta Svete Stolice, Kongregacije za nauk vjere"*. Čini se da su igrači razni, a ciljevi i motivi im različiti?

I tu su badava bombastične diskvalifikacije i osobne selekcije, badava je ljutiti se na prikazivača knjige! Knjiga je tu i svatko ju može u cijelosti proučiti i stvarati svoje dojmove i prosudbe! Nju ponovno preporučujem čitateljima na čitanje i prosudbu, jer ona nije "neistinito", nego istinito govorenje o *"istinskom Ogledalu Pravde"*. Doduše, uminu turski vakat, kada se je moglo čuti samo jedno zvono, pa još i 1923. godine! Crkva ide dalje!

I konačno, nimalo se ne stidim stati pred javnost i priznati da branim i one "dokumente" Svete Stolice iz 1899. i 1975. o tzv. *"Hercegovačkom slučaju"*, kao i stav stručnih komisija i Izjavu BKJ iz 1991. godine o tzv. *"fenomenu Međugorje"*. Oni su mi daleko važniji od raznih mišljenja oponenata; "iskustava" ljudi koji su naišli jednom ili drugom zgodom u Hercegovinu; pa i mišljenja nekih crkvenih odgovornih osoba koje dođu u Međugorje, a nikada ili rijetko navrate u Mostar (svega dvadesetak kilometara) da podijele zajedništvo vjere i bolne nevolje s mjesnim biskupom - svojim kolegom; ili tzv. "nezavisnih" djelatnika po medijima, koji se prave važni, kao da im je više do dobra i istine i da bolje poznaju pravo stanje u mjesnoj Crkvi i od predstojnika Crkve u Hercegovini i od same Svete Stolice. Jednako tako veoma cijenim napore mjesnog Biskupa u obrani istinitog Ogledala Pravde i Izjave BKJ iz 1991. godine, kao i zauzimanje mjesnog Biskupa i Generala Reda male braće u provedbi Papinskog dekreta "Romanis Pontificibus" iz 1975. godine, za što su od iste Svete Stolice i zaduženi! Pomno osluškujem razloge i izraze i *"osobnoga uvjerenja mostarskog biskupa, koji, kao **mjesni ordinarij, uvijek ima pravo** izraziti ono što jest i ostaje njegovo osobno mišljenje"* o događajima vezanim uz *"fenomen Međugorje"*, kao i njegove *"duhovne plodove"*, te kako se oni odrazuju u životu pojedinaca i skupina, te u životu mjesne Crkve u Hecegovini, kojoj je on zakoniti predstojnik i odgovorni pastir.

I čini mi se da bi me jedino čudilo, osim da je to poticaj i djelo posebne Božje milosti, kad se neki istomišljenici iz kruga pokojnog provincijala fra Rufina Šilića, koji je bio svrgnut s uprave i prognan iz Hercegovine 1976. godine, inače ljuti i na dekret Svete Stolice iz 1975. godine i Izjavu BKJ iz 1991. godine, ne bi ljutili i na knjigu *Ogledalo Pravde* Biskupskog ordinarijata u Mostaru i na moj prikaz te knjige! No, oni koji gube imaju pravo i na ljutnju! Nova su vremena, istina se treba znati, sa svim poštovanjem osoba, neka zvone zvona na obje strane, a ne kao nekoć samo s jedne obale! Zato je samo poželjeti da hrvatska katolička javnost što prije dobije od Biskupskog ordinarijata u Mostaru i knjigu s raznim "dokumentima" o tzv. "Hercegovačkom slučaju''. Neka se zna, bez manipulacija i diskvalifikacija, tko je što

zastupao i branio u Crkvi Božjoj! Zanimljivi su neki već učinjeni pokušaji u susjednoj Bosni, primjerice knjiga fra Velimira Blaževića: *Bosanski franjevci i nadbiskup dr. Josip Stadler*, Sarajevo 2000. ili knjiga Mate Drlje: *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i pitanje pravnog uređenja župa (1881.-1883.)*, Sarajevo 2001.

Ovime smatram svaki daljnji razgovor o gornjem predmetu sa svoje strane završenim! Jer i ovo je presedan, i načinom i sadržajem, da se nekoga napada što je prikazao neku knjigu, što je iz nje citirao ovo a ne ono, ili što se naslućuje da su mu bliži stavovi Svete Stolice i Biskupskog ordinarijata, nego osporavatelja koji desetljećima šire "svoju istinu" ili razdiru mir, slogu i bratsku ljubav Crkve Božje u Hercegovini!

Stjepan Kožul

Filozofija povijesti i njezina primjena u muzikologiji

Govor o filozofiji povijesti u materijalističkom XX. i XXI. stoljeću, koje plazi po prizemnim opipljivim činjenicama, zvuči prilično deplasirano. Takozvane duhovne znanosti zabavljene su pozitivističkim skupljanjem dokumenata i svjedočanstava, te njihovom golom prezentacijom, no ulazak u interpretaciju činjenica redovito se uzima kao subjektivan stav i to s velikom rezervom prema tumačenju, a ne kao spoznajna dimenzija koja je dokučila suštinu.

Osnovno je pitanje: Čime se bavi filozofija povijesti i kakve veze ima s muzikologijom? Od vremena čuvene Hegelove *Filozofije povijesti* filozofa povijesti bilo je vrlo malo, a oni koji su pisali o toj temi vrlo često nisu ni bili definirani kao filozofi povijesti, a kod nas je među kulturolozima takav filozof bio dr. Milan Šufflay, mislilac koji je ljudskoj kulturnoj povijesti pristupao cjelovito, obuhvaćajući sva njezina idejna kretanja. Hegel je povijest promatrao kao svijet raznih religija i raznih idejnih težnji što proizlaze iz religijskih kultova. Hegelov kršćanski kritičar *Jacques Maritain* primijetio je, i Hegelu predbacio kao herezu, da on povijest tumači kao samokretanje i Božje samoostvarenje u vremenu, s vrhuncem u njegovoj - Hegelovoj filozofiji.

Primjenjivo na muzikologiju tj. povijest glazbe, Maritain je, međutim, primijetio da "...se objektivni sadržaj ... sastoji od općih predmeta misli, koje su ili tipične crte danog povijesnog doba ili su pak neki bitni aspekt ljudske povijesti općenito i koje su indukcijom izlučene iz povijesnih podataka. (...) Povijest je nagomilala stanovit broj činjeničnih podataka, a iz tih podataka ... povjesničar indukcijom izlučuje stanovite opće predmete misli. No, ti opći predmeti misli moraju se filozofski provjeriti, to će reći, moraju se suočiti sa stanovitim prethodno stečenim i po njima samima potvrđenim filozofskim istinama...(...) Indukcija i filozofske istine jesu i moraju biti povezane da bi se pred duhom pojavio objektivni sadržaj filozofije povijesti ... ", kaže dalje Maritain. (*Filozofija povijesti*, str. 17)

No, ovdje također moramo primijetiti i suglasiti se Maritainom da je filozofija određena spoznaja o dobru i zlu te utjelovljenje određenog nazora, koji činjenice procjenjuje u svjetlu tih spoznaja o dobru i zlu, i zato se postavlja pitanje na koji je način i kako filozofija povijesti u muzikologiji moguća. Muzikologija, i ovdje prije svega hrvatska muzikologija, u povijesti glazbe bavi se živim ljudima i također, među ostalim, govori o njihovim idejama. Skladatelji, te povjesničari glazbe i glazbenici djeluju po određenim idejnim, političkim i stilskim težnjama i tu mi nalazimo prostor filozofije povijesti u muzikologiji. Pronaći idejna izvorišta stilskih, religijskih i političkih težnji - to bi bio novi cilj filozofije povijesti u muzikologiji. Ocijeniti te stilove i idejna kretanja pozitivno ili negativno bio bi novi cilj. No, kako su uslijed ateizacije znanosti vrijednosni kriteriji o skladateljima, stilovima i političkim idejama kod umjetnika i znanstvenika nejedinstveni, kršćanska filozofija povijesti u suvremenoj znanosti ima problem uskraćenosti plasiranja meritornih kriterija. Njoj do daljnjega mora biti zabranjeno da govori.

Štoviše, u današnjim društvenim uvjetima kršćanski meritorni kriteriji moraju biti izloženi osporavanju, tako da filozofija povijesti u muzikologiji može opstati samo na margini, kao potisnuta duhovna disciplina. No, kako svaka dobra stvar mora u svoje vrijeme zauzeti prvo mjesto, tako će i filozofija povijesti u muzikologiji u tekućem povijesnom procesu samopotvrde i borbe morati pričekati na svoje priznanje - u svoje vrijeme.

Po mojoj procjeni u ovim bi vremenima, tj. za sada, filozofija povijesti u procjeni stilova i kulturno-političkih motivacija skladatelja, muzikologiji trebala dati do znanja da postoji, djeluje, da je zanemarena i da njezino vrijeme predstoji.

Emil ČIĆ

Spor oko pridjeva župni ili župski

O čemu je riječ?

U današnjoj hrvatskoj jezičnoj praxi većina korisnika hrvatskog jezika upotrebljava pridjev "župni" kada god se odnosi na imenicu župa, a "župski" samo za toponime iste riječi. Stoga sam u *Maruliću* (br. 4, g. 2001, str. 810-818) upozorio na starinsko i posebno gradivno značenje lexika župa u hrvatskoj političkoj i književnoj povijesti predlažući da se pridjev župni rezervira njegovom iskonskom značenju, a župski proširi na sve ostale kvalifikative župe. Već u istom broju *Marulića* neki je G.P., odmah uz moj članak, dodao svoj "pripisak" (naziv potječe od samoga G.P.) neslaganja s mojim prijedlogom. U sljedećem broju *Marulića* je g. L. Buturac objavio svoj prilog debati u kojem, po većinskom principu, brani sufix -ni.

Nakon toga je, opet u *Maruliću* (br. 3, g. 2002) akademik Stjepan Babić arbitrirao u našem sporu oko župniranja i župskiranja. To je, dakako, njegovo absolutno pravo, a

i sam sam očekivao njegov intervent. Njegovim dolaskom na bojno polje stupilo je u akciju "teško topništvo". Teško ne samo po njegovim argumentima nego još više po auktoritativnom tonu pisanja prof. Babića, onako s akademskih visina.

Ovo je prvi put u mom životu da ulazim u pismenu polemiku. Osobno ne uživam u polemikama (jer ne odgovaraju mojoj naravi i jer dobro poznam njihove zamke) kao što u tome uživa pisac *Hrvatskih jezikoslovnih prenja*. A ovaj put mi je posebno neugodno što se moram sporiti s meni dragim i poštovanim osobama. Osim ostalih bliskosti, sva trojica surađujemo u *Maruliću*. Stoga se u svom odgovoru g. Babiću ne mislim služiti metodom "šilo za ognjilo". Malko ćemo se porazgovoriti o nekim jezičnim pitanjima.

Ako čovjek ima uza se i za se znanstvene argumente, ne treba mu superioran ton. Suvišan je i stavlja u sumnju argumente. Očekivao sam raspravu "ad rem", a dočekao djelomice diskurs "ad hominem". Imputira mi se dva puta da "pod svaku cijenu želi(m) opravdati svoje gledište". Znači li to (a što bi drugo moglo značiti?) da je moj nastup u debati samovoljan i neznanstven? Čemu retorika ako nije u službi istine? Dr. Babić piše: "Ja ne znam odakle je Živan Bezić rodom" (Mar. 3/02, str. 559), a to dobro znade jer je čitao moju knjigu *U sjeni krematorija*, gdje piše da sam rođen na jednom jadranskom otoku, u srcu Dalmacije, u kolijevci čakavice, najstarijega i najautentičnijeg hrvatskog govora. A po svoj prilici je čitao u *Maruliću*, gdje su se naši tekstovi ponekad našli u istome broju, i moja *Minima linguistica*, iz kojih se jasno vidi moje porijeklo.

Opet na sporednom kolosijeku

Prof. Babić piše: "Ne ću se upuštati mnogo u pojedine razloge ni mišljenja supolemičara, nego ću nastojati da načelno iznesem što je bitno u sporu (Mar. ib. 557). To je i moja želja, nakana mi je načelno i bitno nešto pridonijeti razvitku hrvatskog jezika te se ne bih želio gubiti u sporednostima i sitnicama.

Međutim, Babić ipak ulazi u neke nevažne točke sporedna značenja pa na taj način i on skreće na "sporedni kolosijek" kao što to učiniše i njegovi predšasnici. Stoga, da bismo se mogli naći na istome glavnom kolosijeku, moram mu kratko objasniti i te sporednice. Prva od njih jest pitanje vrste pridjeva. Babić mi predbacuje: "Prvo, Bezić se znatno zapleo u podjelu pridjeva" (ib. 558). Zašto sam se "zapleo" u podjelu pridjeva? To se pitanje zapravo mora uputiti mome "pripisničaru". On je naime iznio svoju decidiranu podjelu pridjeva kao glavni dokaz kojim operira protiv pridjeva župski. Stoga sam ga morao upozoriti na relativnost njegove podjele i pokazati mu stručnim navodima kako nema jedne opće prihvaćene podjele pridjeva te da postoje različita svrstavanja po raznim kategorijama i kriterijima.

Uza sve to sada isti Babić auktoritativno tvrdi: "Za mene postoje samo dvije vrste pridjeva: opisni i odnosni" (ib. 558). Naravno, on ima pravo imati takvo mišljenje. No to isto pravo - i s još većim "pravom" - imaju i ostali hrvatski jezikoslovci. Ima hrvatskih gramatika koje uopće ne znaju za odnosne pridjeve (1). Dvanaest pak hrvatskih

lingvista, skupa s tri recenzenta (među kojima je i S. Težak), u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje objavilo je 1999. godine Hrvatski jezični savjetnik, koji pozna odnosne, opisne, gradivne (str. 37/8) i posvojne pridjeve (st. 87, 97, 292)

Premda bi nekako mogao prihvatiti još i gradivne pridjeve, Babić odlučno tvrdi: "Posvojnih pridjeva nema". Međutim za akademika Katičića (ovdje se neću poslužiti Pranjkovićevom usporedbom Katičić-Babić) (2) posvojnih pridjeva ima. Oni postoje i o njima govori u svojoj *Sintaksi hrvatskog književnog jezika* (3). Prema tome tu kategoriju "suvremeni jezikoslovci" nisu napustili, kako se vara g. Babić.

Stavljajući sve pridjeve pod dvije kape, Babićeva klasifikacija, naravno, mora biti preširoka i neodređena, pa se može rastezati kao "šagrenova koža". Stoga je i razumljivo da Babić "ne zna što mu je to horonimsko-gradivno značenje" itd. (ib. 558). Uostalom, i sam Babić u svojoj knjizi *Hrvatska jezikoslovna prenja* (Globus, Zagreb 2001, str. 321) pozna gradivne, odnosne, posvojne i složene pridjeve.

Prof. Babić mi predbacuje da ne poštujem "kriterij jedinstva" zbog načina pisanja tuđih riječi s grafemom x, kao što su sufix, lexikograf i text, "a tu bih dodao i ojkonim mjesto ekonim", veli Babić (ib. 559). Što se tiče "iksa", on nije dvostruki fonem (pisan u hrvatskome kao ks i gz), pa ga je najbolje ostaviti u njegovu originalu, a čitatelj ga može čitati ili izgovarati kako mu je lakše. Naši su ilirci u svoje doba govorili: "Piši za oči, govori za uši"! Što se tiče ojkonima, to je izvorni i najstariji grčki izgovor, a ekonim novo-grčki i pomalo neproziran (od ekonomije, ekologije?).

Po mome mišljenju cementiranje prividnog jezičnog jedinstva, gdje nema stvarnoga, jest bacanje prašine u oči. Bolje je kreativno vrenje nego neko umrtvljeno jedinstvo. Tako primjerice nedavni prijedlog dra I. Škarića, našega poznatog fonetičara, o dokidanju razlika dž i đ, ć i č, pisanju jata te pokrivenoga r nije nipošto proti hrvatskom jezičnom jedinstvu. Naprotiv, on ga nastoji ostvariti u realnim granicama. Jednako tako ni prijedlog Sande Ham da se namjesto gramatičkoga lica uvede termin gramatičke osobe, s čime se slažu S. Težak i S. Babić, nije na štetu jezičnom skladu (4).

Pa i sam Babić u mnogočemu odudara od aktualnoga hrvatskog jezičnog jedinstva. Zar on nije, skupa s Finkom i Mogušem, već objavio pet "prerađenih" izdanja *Hrvatskog pravopisa?* Svaki put su se javljale promjene koje nisu bile u skladu s prijašnjim izdanjima istog Pravopisa, a da ne govorimo o neskladu s nedavnom hrvatskom tradicijom i pravopisnim nazivljem. Zašto stari hrvatski samoglasnik još treba biti otvornik, a suglasnik zatvornik? Zašto sada razjedinjavanje u jatovanju riječi poput bregovi, zapreka, opreka, pogreška, vremena i sl.? Zašto mora biti šport kad je većina zadovoljna sportom? Valjda zato što to Babić smatra boljim pa gura uz rizik privremenog neslaganja. Jedinstvo će nastupiti kad stvari sazore.

Pridružujem se Babićevoj pohvali našim kajkavcima što su u sebi našli snage da se za ljubav hrvatskoga jezičnog zajedništva odreknu svoje već dobro razvijene kajkavštine i prihvate štokavicu. Pri tome je zaboravio spomenuti zasluge hrvatskih čakavaca koji su, daleko prije iliraca, zapostavili svoju staru marulićevsku čakavicu u korist štokavice radi hrvatskoga književnog jedinstva (Kašić, Kačić i dr.). Drugo je pak pitanje jesu li i kajkavci i čakavci pametno postupili. Zaveo ih je rodoljubni zanos

južnoslavenstva. "Oci jedoše kiselo grožđe a sinovima trnu zubi", jadao se je davni prorok.

Na glavnom kolosijeku

Kako prof. Babić kaže, slažemo se "da župski i župni nisu potpuni sinonimi, nisu istoznačnice" (ib. 557). Samo nisam siguran da pri tome mislimo isto. Po svoj prilici Babić sufixu -ski prepušta samo ktetike od toponima Župa, a sve ostale pridjevne uloge dodjeljuje sufixu -ni. Moje je mišljenje da -ni valja rezervirati horonimu župa u njegovom iskonskom značenju, a -ski proširiti na sve ostale pridjevske uloge im. župa.

U slučajevima nedoumice dr. Babić preporučuje dva kriterija rješavanja. Prvi je upotreba, tj. što se upotrebljava i kako. Drugi je norma, tj. kako je po normi ili kako po njoj treba biti (ib. 557). To su dobri kriteriji, ali nažalost ipak nisu savršeni i vazda pouzdani te ih se nije moguće držati stalno kao pijan plota. I sam Babić neizravno priznaje moć i nemoć upotrebe: "Praksa ne može u svemu biti mjerilo norme" (ib. 558), ali ne zato "jer je kolega Brozović jednome svome članku stavio naslov: *Gdje je norma sve što postoji, ondje norme i nema*", nego zato što tako stvarno jest.

Može li većina govornika ili učestalost nekog izraza važiti kao vječno pravilo? Nipošto. Ne može učestalost ili brojidba (statistika) odrediti mjesto u sustavu zauvijek, kako misli moj supolemičar (ib. 560). Stoga njegova konstatacija "opisni pridjev župan nema općehrvatsku upotrebu, vremenski mu je i područno upotreba ograničena, rijedak je bio i rijedak ostaje" (ib. 559) ne može biti neizbježni normativ. Evo primjera još nekih većinskih zloporaba: greška, sport, voz, trpeljivost, udes, udžbenik, saobraćaj, posvojni genitiv, dakanje i sl. Žalosno je da *Glas Koncila* još uvijek rabi grešnik i grešnost.

U svojoj *Tvorbi* Babić započima toč. 1536 rečenicom: "Katkad se značenjem izjednačuju pridjevi sa sufiksom -(a)n i -ski", zatim navodi neke primjere dubleta te istu točku zaključuje riječima: "Prema tome, ako ima potvrda za pridjeve sa sufiksom -ni, normativnu prednost imaju pridjevi sa -ski". U sljedećoj točki opet nabraja neke primjere istog tipa. Zašto bi onda jedino župski gubio prednost, i to normativnu?

A što se tiče norme, Babić piše točno: "Norma treba da prosuđuje praksi kad praksa nije jedinstvena i jednoznačno određena" (Mar. str. 558). Norma bi morala biti određena jezičnim sustavom ali, po Babićevu priznanju: "Dakako u praksi tako čiste sustave nemamo" (ib. 559). Međutim, kad se radi o pridjevu župski, onda ga treba ususstaviti bez obzira na logiku i njegovu osobitost. O tom istom pitanju najnoviji *Hrvatski jezični savjetnik* tvrdi doslovno: "Nema valjana razloga da se baš svaki pridjev sa sufiksom -ski zamjenjuje pridjevom sa sufiksom -ni" (5).

Spomenuti *Savjetnik* na istoj stranici piše: "Hrvatski jezik nije u potpunosti, do u pojedinosti normiran jezik". Uza sve to kod Babića pridjevu župski nema popusta, on mora u sustav makar to i ne imalo veze s logikom. Na moja pitanja još iz prvoga članka o toj temi u *Mariuliću* (br. 4, g. 2001, str. 816) nije mi nikad odgovoreno. Pitao sam: "Je li svaka zemlja koja pripada nekoj župi ujedno i župna, iako je mršava, neplodna

i pusta? Ona jest župska, ali nije župna. Kad pitamo kakvo je to zemljište, moramo reći istinu: nije župno, ali ako pitamo čije je, onda jest župsko. Jednako moramo kazati da zgrade, uredi, knjige, matice, biblioteke i arhivi što pripadaju nekoj župi jesu doista župski, ali ne mogu biti župni". Uzalud logika kad je proti njoj ishitrena norma ili sustav!

Jesam li možda pretjerao izrazom ishitrena norma ili sustav? Prosudite sami. Babić piše: "Malo je teže reći što je tu jezični sustav. On je složen pojam i previše bi bilo da ga ovdje izlažem u pojedinostima pa onaj koji ga želi točno znati, može ga odčitati u mojoj Tvorbi riječi" (Mar. 3/2002, 558). Dakle, jezični je sustav "složen" pojam, ali ipak on se može "točno znati", a tko to želi može odčitati u Babićevoj Tvorbi. Unatoč tome što je složen, sustav se može točno znati, ali dakako samo u Babićevoj Tvorbi i tvorbi.

Čini se da su norma i sustav za neke lingviste Prokrustove postelje. Riječ se smješta na dugu ili kratku kako odgovara vlasniku postelja, prema tome iz kojega kraja riječ-putnica dolazi. Zapravo su oblici župni/župski lexički problem i više spadaju u lexik i morfologiju nego u neki ukalupljeni sustav. "Za gramatiku je važno ono što se mora reći, ali je za jezik kao celinu odlučujuće ono što se može reći - a svaki jezik će ono što ne kaže gramatički reći, ako ustreba, na drugi način: leksički...Jezik ne postoji u vakuumu, nego se dešava među ljudima: stoga on nije skup apsoluta, već promenljiva i uvek relativna struktura koja se stalno prilagođava potrebama svrhovite ljudske delatnosti u praktičnim situacijama života" (6).

Kad prof. Babić tvrdi: "Prvo što treba reći jest to da sufiksi -ni i -ski imaju isto, odnosno značenje, razlika je samo u njihovoj raspodjeli" (Mar. 3/002, 558), mora se odgovoriti: to nije točno. Primjer: župni teren i župski teren ne znače isto. Ako se Babićevo "odnosno" uzme u svom najširem značenju, onda nema pridjeva koji nije odnosni jer se svaki odnosi na neku imenicu. Prema tome ne bi nam više trebala uopće ni jedna druga vrsta pridjeva, makar tko je priznavao ili ne priznavao. Ako nam hrvatski jezik omogućuje da sufixi -an /ni budu kvalitativi, čemu da ih ne razlikujemo od ostalih formanata koji mogu biti kvantitativi, relativi i atributivi?

Formant na -an se može primijeniti ne samo na zemljište već i na ljude, na životinje i bilje: prisutan, moćan, glasan, krasan, mastan, tužan, sjetan, zabavan, plodan itd. Kaže se: čudan svat, ružan čovjek, gladan konj, žedan magarac, posijana trava, krasna jabuka, naslikano stablo i sl. Jednako tako i tvorka -ski može opisivati živo i neživo: gradski trg(ovac), općinski ured/redar, kotarski sud(ac), ljudsko oko/ime, žensko lice/ruho, zemaljski život/krug i sl.

Sustav i život

Citiram dra Babića: "Osnovni je sustav u ovome: Ako imenica označava što živo, tada se odnosni pridjevi za odnos prema pojedincu tvore sufiksima -ov, -ev, -in, -ljev (biskupov), za odnos prema množini ili neodredenomu pojedincu sufiksom -ski

(biskupski). Ako imenica znači što neživo, onda se odnosni pridjevi tvore prvenstveno sufiksom -ni (autobusni)". (Mar. 3/2002, 558). Da vidimo je li tako.

Navedeni je sustav prije svega neprecizan, stoga i nejasan. Jesu li Babićevi odnosni pridjevi motivirani imenicom od koje su nastali i koja mora značiti što živo ili su pak motivirani imenicom kojoj se atribuiraju? Uzmimo kao primjer sintagmu miran čovjek. Je li pridjev miran motiviran mirom ili čovjekom? Po svoj prilici je Babić mislio na pridjev skovan od imenice koja označuje živo, pa bi stoga bila bolja formulacija: ako imenica označuje što živo, tada se njezini pridjevi za odnos...itd. Jer ako ostane u textu "relativni" pridjevi, oni se odnose i prema imenici podrijetla i prema imenici atribucije.

Osim toga Babićeva je formulacija sustava i netočna. Ako pridjevi koji označuju što živo moraju završavati posvojnim sufiksima (-ov itd) ili za množinu i neodređena pojedinca sufixom -ski, kako onda postoje pridjevi poput životan, živodajan, životvoran, živahan, osoban, čedan, naivan, bolan, bujan, bolestan, pristojan, uljudan, snažan, zabavan, mučan, budan, pospan, umoran, duhovan, duševan, vjeran, plodan, rodan, živčan, gladan, žedan, revan, vrijedan, točan, maran, bezočan, oplakan, željan, žudan, voljan, odan, složan, poslušan, zahvalan, zloban i toliki drugi?

"Ako imenica znači što neživo (nastavlja Babić), onda se odnosni pridjevi tvore prvenstveno sufiksom -ni". Kako onda mogu postojati i brojni neživi pridjevi na -ski, kao npr. morski, gorski, planinski, dolinski, šumski, zemaljski, nebeski, uski, plitki, osovinski, linijski, astronomski, poljski, minski, visinski, dubinski, zimski, jesenski, kućanski, pitki, toplinski, izvorski, salonski, zatvorski, benzinski, betonski, kovinski, plinski, pećinski, pokrajinski, milenijski, politički, tehnički itd?

Gdje je tu pravilo ako postoje tolike iznimke? Zar i sam Babić nije morao uvrstiti u taj svoj sustav prilog "prvenstveno"? To drugim riječima znači: nije jedino, nije sasvim pravilno, nije normativno ni sustavno. U svojoj *Tvorbi* (t. 1439 - 1443), navevši mnogobrojne primjere, sam uvida manjkavost svoga pravila pa piše: "Time je obuhvaćeno više od polovice pridjeva gdje -ski dolazi na osnove imenica koje označuju što neživo". Dakle: više od polovice! A što ćemo onda sa sustavom?

Ima i podosta slučajeva gdje isti pridjev označuje živo i neživo: okružni: sud i sudac, rasipni: sin i proračun, prodana: nevjesta i haljina, krasan: mladić i kip, žedno: dijete i zemlja, slobodan: narod i tržište, uredan: čovjek i dvorište, stočni: sajam i fond, stolno: voće i pribor, gospodski: sin i kuća, vjerska: zajednica i obred, historijski: narod i predaja, zemaljski: život i horizont, ruski: čovjek i rulet i još mnogi drugi. Što je konačno ostalo od "sustava"?

Kako se ne može ukalupiti u sustav gramatika, tako se još manje može ustanoviti *život*, koji svoj pečat ostavlja i u jeziku. Đ. Šušnjić odlučno tvrdi: "Život nije sistem!" (7). Jezik je bliži životu nego gramatici jer izvire iz života, izriče život, odrazuje ga i njemu se prilagođuje. Gramatički rod nije uvijek sukladan biološkome niti se uvijek poistovjećuje s prirodnim spolom. U tome su Englezi mudriji od nas, uvijek daju prednost životnom rodu. Bolje je da se jezik oslanja na prirodne životne odnose. Uzmimo za primjer dvoliku riječ učitelj(ica). Oba su lika gramatički pravilna, ali je existencijalno

ispravan ili samo prvi ili samo drugi. Zar nije bolje ako se gramatički rod slaže s biološkim spolom?

I sama logika - nažalost uzaludno - to očekuje od govora i jezika, koji je pitanje konvencije, dočim logika nije pitanje dogovora. *Budući da nema savršene norme, ne može biti ni završene norme.*

Dakle, jezična norma i sustav nisu absoluti, nego samo model, putokaz i uputa. Norma se može odnositi na pojedine slučajeve kao i na opći govor. Može biti gramatički kodificirana, standardno uređena ili upotrebom uopćena. Gramatička i standardna norma često ima privid jezičnog sustava. Prama sosirovskoj podjeli jezični se *sustav* ostvaruje kao jezik (langue) i kao govor (parole). Jezik je implicitna norma, ima svoju unutarnju zakonitost, strukturu (ustroj), neku stalnost i trajnost. Govor je pak explicitna norma, posjeduje vanjsku zakonitost, pitanje je govorne konvencije, sociolingvistička je danost stalno je u procesu, stoga promjenljiv i prilagodljiv.

Doduše, i jezik i govor teže određenoj standardizaciji radi boljega međuosobnog razumijevanja i komunikacije, ali jezični *standard* nije ni strogi zakon, ni vječno pravilo, ni sasvim gotova norma. Standard je trajno u fazi normiranja koje je, kako smo rekli, dugotrajan proces brušenja i usavršavanja glosematske materije. Još uvijek je samo stav, nije dovršeni sustav, a najmanje kakav ustav, kako se to najbolje vidi iz knjige *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*.

R. Katičić o tome piše ovako: "Standardna norma određuje što je u jeziku stilski neutralno i stoga neobilježeno. Ona, usuprot vrlo raširenu mišljenju, ne određuje što u jeziku smije, a što u njemu ne smije postojati. U njem, naime, smije postojati baš sve što u njem postoji, u središnjim slojevima i na rubu. Norma određuje tek to čega se od svega toga uporaba očekuje ako nema posebna razloga da se upotrijebi drugi izraz istoga značenja" (8).

U životu se javljaju teški paradoxi. Jedan od njih se krije u činjenici što je svijet stvari golem, gotovo neizmjeran, a svijet riječi malen i ograničen. I sad je problem u tome što taj ograničeni jezični svijet treba obuhvatiti neograničeni stvarni svijet. Tu onda mora doći do poteškoća u izricanju svijeta te zbog toga naš jezični sustav odkriva svoje manjkavosti pa zato ostaje relativan i jedva normiran. Lingvist M. Wandruszka tvrdi: "Jezik je sustav programa u različitim registrima s brojnim manjkavostima i zalihostima, s nedostatcima i suvišnostima" (9). Pa i naš Babić govori o "današnjim različitim pogledima na normu" (10). Nema tako zadrtog strukturalista koji nije svjestan sistemskih slaboća.

Posebnost župe i župnoga

Kad uzmemo u obzir opisanu relativnost norme, standarda i sustava, jasno proizlazi da rigidna jezična reglementacija nije dobra i produktivna te da treba poštivati i pravila živog svijeta, pogotovo u slučajevima od posebnog značaja. Jezična logika je samo jedno od brojnih lica života. Jezična se smislenost uvijek ne poklapa sa životnom stvarnošću. Opet se pozivam na Šušnjića koji veli: "Jedan iskaz (ili sistem iskaza) ima

smisla bez obzira na to da li je (naučno) istinit...Bajka nije istinita, ali bajka ima smisla" (11). No, hoćemo li dati prednost sistemskoj bajci pred živom stvarnošću?

Ne valja odvajati smisao od života, niti je dobro žrtvovati životnu zbilju abstraktnim pravilima jezičnog sustava. Naprotiv, treba poštivati značajne životne činjenice u njihovim posebnostima i značajkama. Životne činjenice utječu i na ponašanje pridjeva prema tome odnose li se na nešto živo/neživo. Ovaj im odnos daje posebnu kakvoću koja nije zanemariva. To nam, samo donekle, nagovješćuje i Babićev stav o tom pitanju. On je već davno napisao da se pridjevi imenica koje znače nešto neživo završavaju sufixom -ni, a sufixom -ski iz posebnih razloga (12).

Evo, upravo te p o s e b n e razloge pružaju nam termin župa i pridjevi iz nje izvedeni. Posebnu i izvanrednu ulogu što ju je uživala stvarnost župe u hrvatskoj povijesti, a uživa je i danas (pisano 12. kolovoza 2002), mora uzeti u obzir i hrvatski naš jezik. Inače će oboljeti od jezičnog daltonizma. Da ta uloga ne padne u vječni zaborav, može nam pomoći i suvremeni jezik ako bude poštivao stvarnost i značenje župe te njezinu ulogu u povijesnom, političkom i vjerskom životu hrvatske nacije. Stoga jezik mora biti naročito pažljiv kad se dotiče starodrevne župe i njezinih atributa. Sinkronija koja ne vodi računa o dijakroniji riječi i stvari ostaje kratkovidna.

U kontextu župe postavlja nam se jedno zanimljivo pitanje: je li ona nešto neživo ili živo? Sjetimo li se što sam o ulozi župe pisao već u svom prvom članku o tome (Mar. br. 4, g. 2001), znamo da pojam i riječ župa ima više funkcija. Ona je horonim, ojkonim, toponim, politonim i eklezionim. Župa kao horonim je neživo biće i traži kvalitativ na -an. Kao ojkonim, politonim i eklezionim može značiti oboje, živo i neživo (ljude i teritorij na kojemu žive) pa se dade opridjeviti obama sufiximа, -an i -ski. No, sad za Babićev sustav sufixiranja živo/neživo ispada jedan potpuno neočekivani rezultat: župa kao toponim, dakle nešto neživo, dobiva samo pridjevski morfem živih, tj. završetak -ski. Kako to, protiv svih pravila jezičnog sustava i već prihvaćene praxe? Opet jedna jezična zagonetka i kobni udarac na sistem.

Prema tome, jezična norma za živo/neživo ne vrijedi ni u slučaju župe. To nam je dao na znanje i Akademijin rječnik kad spominje dosta primjera (od srednjeg vijeka do danas) česte upotrebe lika župski: župski biljeg, župska crkva, župske učione, župske poglavice (13). Već smo vidjeli da hrvatski književnici nisu složni u točnom razlikovanju sufixa an/ni/ski, pa je iz njihovih djela teško izvući neko pravilo. Zbog toga i neki tvrdi jezični sustav u paradigmi župni/ski pada u vodu. Ako k tome svratimo dužnu pozornost na drevnost, povijesnost i posebnost ustanove župe, nemamo što žaliti za sistemskim kalupom. Premda sadašnja uopćena praxa župniranja u prvom redu ovisi o utjecaju idioma glavnoga grada, to ne smije biti norma pravilnog pisanja i govora.

Možda bi mi se moglo prigovoriti da razlozi na koje se pozivam u pogledu uloge župe jesu izvanjezični, prema tome nevaljani za jezični sustav. Nisu sasvim izvanjezični, ali da i jesu, oni su stvarni i životni. Upravo smo mogli vidjeti kako život ima prednost pred normama, pa se jezični propisi moraju prikloniti životnim normama. Stoga po mome mišljenju i jezičnom osjećaju najbolje je da se pridjevi od imenice župa ravnaju ovako:

a) horonimski pridjev valja da ostane sufixiran na -an,

b) toponimski pridjev neka ostane kao i do sada, na -ski,

c) sve pak ostale atribucije župe raznih značenja (posvojni, opisni, odnosni) mogu se najbolje izraziti pridjevnom tvorkom na -ski.

Odključak

Ovim sam razmišljanjem želio naglasiti starinu, dijakroniju i važnost naše drevne hrvatske i crkvene ustanove zvane župa. Zatim sam želio oživiti tu njezinu pradavnu ulogu preko njezinih pridjeva. Najzad sam htio malko obogatiti semantične mogućnosti hrvatskog književnog jezika. Stoga ovaj odgovor smatram razgovorom ili, kako se to moderno kaže, dijalogom. Nikako nisam želio ulaziti u polemiku bilo s kime, no bilo je prigovora preko kojih se nije smjelo prijeći šutke.

Posebno sam pokušao istaknuti specifično značenje morfemskih završetaka pridjeva izvedenih iz im. župa. U tu sam svrhu morao ukazati na nedovršenost hrvatskih jezičnih normi, sustava i standarda. Jezični sustav nije nikakav ustav, a ponajmanje udav koji davi stvaralaštvo jezika. Zbog toga nije poželjno forsiranje nedozrelih zakona, pogotovo na temi župe. Ona je još uvijek živo, židko i dinamično jezično tkivo koje nije pogodno za kalupe. Ne smijemo je daltonizirati ili čak dejtonizirati.

Akademik Babić me kori zbog unaprijed postavljene teze (a što je upravo svojstvo teze?) pa završava svoj članak riječima: "Inače uzalud trošimo i rad i vrijeme i papir na spor koji je jasan". To je jedino što je doista jasno u njegovu prilogu. Naime, s p o r je jasan, ali ne i njegovo rješenje, odnosno Babićeva presuda.

S tog razloga sam ovaj posljednji podnaslov nazvao odključkom. Još nismo našli ključ koji nam odkriva sve tajne župnoga i župskoga. Zaključali smo ih a sad ne znamo kako ih odključati. I to je u ovaj čas moj zaključak.

G. Babić me poučava što moram učiniti ako želim nastaviti ovu raspravu. Hvala lijepa na pouci, ali ovakvu raspravu doista ne želim nastaviti. Nemam namjeru poučavati "staroga jezikoslovnog mačka", kako S.B. naziva sama sebe (14). Tim više što je taj mačak - po priznanju D. Brozovića, njegova prijatelja i pogovornika *Prenja* - "polemična narav" (15) što ja nikako nisam i ne želim biti. Stoga ću čekati zrelija vremena i zrelije ljude.

B i l j e š k e:

1. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, sastavljena od 7 jezikoslovaca, uređena od dra Zv. Diklića i recenzirana od 3 vrlo poznata hrvatska filologiju, Školska knjiga, Zagreb 1979, str. 102.
2. *Vijenac*, br. 209, 7. ožujka, g. 2002.
3. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. JAZU, Zagreb 1986.
4. *Jezik*, br. 2, g. 2002, str. 66-71.

5. *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb 1999, str. 41.
6. R. Bugarski, *Lingvistika o čoveku*, II izd. Prosveta, Beograd 1983, str. 171 i 188. Isti je napisao i ovo: "Jedna tako složena pojava kao što je jezik ne upravlja se u svakom svom vidu i u svakoj prilici po sistemski uslovljenim zakonitostima, iako bez upravo takvih zakonitosti sama ta pojava kao celina ne bi mogla da postoji" (ib. 58).
7. Đ. Šušnjić, *Ribari ljudskih duša*. Mladost, Beograd 1976, str. 7.
8. *Hrvatsko slovo*. 10. IV. 1998, str. 5.
9. "Die Sprache ist ein System von Programmen in verschiedenen Registern, mit vielfältiger Defizienz und Redundanz, mit Mangel und Überfluss" (M. Wandruszka, *Die maschinelle Übersetzung und die Dichtung*, u čas. Poetica, br. 1, g. 1967, 7.
10. *Jezik*, br. 3, lipanj 2002, str. 81.
11. Đ. Šušnjić, ib. 37.
12. *Jezik*, br. 2, g. 1984, str. 64.
13. *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. JAZU, Zagreb 1975, sv. 95, str. 516.
14. S. Babić, *Hrvatska jezikoslovna prenja*. Globus, Zagreb 2001, str. 204.
15. Ibidem, 311.

Živan Bezić

Prije nacionalnog programa potrebno se izboriti za neosporavani hrvatski nacionalni identitet

Promatrajući današnje hrvatsko društvo uočit ćemo ne samo krajnju bijedu i neumjesno rasipništvo pojedinaca, već prije svega nedostatak međuljudske solidarnosti i zajedničkih ideala. Većina stanovništva strahuje za svoj "standard" i materijalna dobra, pasivno čekajući nečiju pomoć. Prijedlozi i javni pozivi pojedinaca da se trgnemo iz letargije ostaju bez odjeka i iskrenih rasprava u domovini i među iseljeništvom.

U Zajedničaru, godište 97, br. 8 od 20. veljače 2002., objavljen je nepotpisani članak "Američki Hrvati u potrazi za programom i svojim identitetom". Članak započinje konstatacijom da američki Hrvati ni "nakon uspostave slobodne i demokratske Republike Hrvatske još uvijek nemaju jedinstvenog programa kao posebna i (brojčano) ne baš neznatna etnička zajednica u SAD". Spominju se Hrvatska bratska zajednica, te dvije "krovne udruge" koje su nastale kako bi se u ratu za samostalnost Hrvatske i BiH pomoglo "ugroženoj domovini koja se borila za otrgnuće od jugoslavenskog i komunističkog jarma". To su "Nacionalna federacija američkih Hrvata" (NFCA) i "Hrvatsko-američka udruga" (CAA). Autor tvrdi da je "prva bila i ostala pod okriljem Hrvatske bratske zajednice", a "drugu da su nadzirale snage koje su se u početku otvoreno zalagale za hercegbosansku politiku predsjednika Tuđmana". Danas pak se one "*više bave ugroženim položajem Hrvata u Bosni i Hercegovini* (ist. V. P.), nego

svim ostalim pitanjima, posebice onima koja se tiču afirmacije hrvatskog identiteta u SAD". Spominje se pogrešna politika HDZ-a prema iseljeništvu, jer je ona vodila podjelama, i nova vlast, koja se nije trudila da te pogrješke ispravi. Zanimljiva je informacija da se predsjednik Mesić sastao u New Yorku s Johnom Kraljićem, predsjednikom NFCA, i Anthonyem Peraicom iz CAA ne u nekom od brojnih hrvatskih lokala, nego u "restoranu vlasnice Lidie Bastanich", koja "kao eksponirana njujorška ugostiteljka u svim dosadašnjim nastupima nikad nije rekla da je Istra hrvatska, nego da je rođena u Italiji". Autor s pravom boravak hrvatskog predsjednika u restoranu jedne iredentistice pripisuje nesposobnosti hrvatske diplomacije i smatra da predsjednik NFCA nije dokazao *"da američka hrvatska zajednica ima svoj vlastiti program jačanja vlastitog kulturnog identiteta na sjevernoameričkom kontinentu"* (ist. V. P.). Očekivao sam da će članak svojim sadržajem potaći diskusiju unutar hrvatske zajednice barem u Americi. Odjeka na članak dosad nije bilo, premda je autor u načelu ispravno pristupio hrvatskom iseljeništvu, tražeći znakove i dokaze samosvojnosti Hrvata u Americi. U svom prilogu želio bih ukazati na neke neskladne dijelove članka.

Potraga za hrvatskim identitetom nije samo problem Hrvata u Americi već hrvatskog naroda kao cjeline. Nacionalni identitet kao pojam znači mnogo više od prihvaćanja grupnog narodnog imena, što većina Hrvata i "hrvatskih vođa" još uvijek ne shvaća. Unutarhrvatske isključivosti i bahato tutorsko ponašanje američkih i europskih moćnika, posebno neometano političko i ekonomsko negiranje hrvatskih vitalnih interesa, svakodnevno nam svjedoče da "hrvatski identitet" još nije dozrio.

Pozornim promatranjem političkih zbivanja na hrvatskim povijesno-etničkim prostorima dolazimo do zaključka da se svim sredstvima, poglavito vojnom silom SFOR-a i medijskom propagandom, bez ikakvih hrvatskih protesta ili protimbi, ometa i obezvrjeđuje proces hrvatske nacionalne homogenizacije i svenacionalnog okupljanja. Glavni je cilj te rabote umanjiti, obezvrijediti i(li) zatomiti hrvatska dostignuća, kako bi se mlade i poduzetne Hrvate, pritisnute podržavanom političkom i ekonomskom krizom, poticalo da svoje sposobnosti i namjere ostvare u "društvu boljih i naprednijih". U narodu koji, kao hrvatski, već dva stoljeća boljitak i ostvarenje svojih želja traži u tuđini, ova nacionalna negativnost prihvaća se kao "normalna životna pojava". Na taj način već desetljećima se sustavno, a u Bosni i Hercegovini danas nasilno, smanjuje fizička prisutnost Hrvata na njihovim povijesno-etničkim prostorima, a time i hrvatski geopolitički utjecaj. Da bi se te namjere mogle ostvariti mimo svjetske javnosti, nastoji se hrvatsku javnost zaokupiti haaškim sudom, a hrvatske iseljenike ušutkati optuživanjem Hrvata za "nacionalizam i ratne zločine". Na taj način želi se hrvatske iseljenike i njihove potomke odvratiti od "etničkog izjašnjavanja" i svrstavanja u hrvatsku etničku zajednicu, kako bi se umanjio hrvatski utjecaj u svijetu.

U ovu politiku "brisanja" Hrvata i hrvatskog etničkog porijekla upao je ili ju svjesno slijedi i nepotpisani pisac navedenog članka. Pitajući se koliko ima Hrvata u Americi, on priznaje da ih mora biti više od članstva Hrvatske bratske zajednice, koja kao osiguravajuće društvo broji sto tisuća, ali ne prihvaća procjenu HBZ o 2,5 milijuna američkih Hrvata i njihovih potomaka. Po njemu u Americi, nakon svih dosadašnjih

doseljenja, "živi oko 800.000 Amerikanaca hrvatskog porijekla". Dakle, ako se Hrvate ne može prešutjeti, treba ih barem brojčano smanjiti na trećinu.

Ako u svojem pisanju nije (bio) zlonamjeran, u najmanju ruku je naivan, kad tvrdi da "nitko potomke svih generacija (...) Engleza, Iraca, Talijana, Škota... ne ubraja u iseljenički korpus". U tome ima pravo, ali istovremeno prešućuje da nitko potomcima navedenih naroda ne osporava njihovo nacionalno porijeklo čak u petom ili šestom koljenu, dok se to Hrvatima čini(lo) već u prvom. Nismo li bili Austrian, Dalmatian, Slavonian, Italian, Yugoslav, danas Bosnian ili (Bosnian) Croats, a nikako onako kako smo kazivali i kako smo (latinski) zapisani CROAT(I)A(N). To je prvi i glavni razlog "nacionalnog zatomljivanja" hrvatskih manjina i iseljenika i njihovog lutanja u traženju svog identiteta. U vremenu faxa i interneta, protuhrvatskim snagama, a tih ima, je stalo da ova naslijeđena rascjepkanost Hrvatske ostane i da se produbi. Na svima nama je da "kao globalna Hrvatska" kako je više puta napisao Vladimir Goss, poradimo na zbližavanju i "svehrvatskom svjetskom ujedinjenju".

Prethodnim odlomkom pobijena je i tvrdnja, koja se uporno ponavlja i u hrvatskim domovinskim medijima, da je HDZ svojom politikom podijelila Hrvate u inozemstvu i nanijela štetu među iseljeništvom. Većina hrvatskog iseljeništva ostala je usprkos hadezeovim podružnicama i dalje, kao i prije samostalnosti, "neorganizirana", izvan hrvatskih društava ili stranaka. U hrvatsku političku glupost spada mišljenje da bi svi Hrvati morali biti istomišljenici i(li) pod jednom udrugom. Pogrešan je i stav nekih Hrvata da se narodni interesi brane grlatim razvikivanjem o hrvatstvu ili pak njegovim prešućivanjem i internacionalizmom. Prvog je bilo u neumjesnoj količini za HDZ-vlasti, ovog drugoga prije i, degutantno, poslije nje u vrijeme peterostranačke koalicije. Rak-rana odnosa Hrvatske i svijeta jest hrvatska diplomacija i njeni propusti, koji se spominju i u članku, te neprestano "pepeljenje za grijehe" - skrivljene najmanje od Hrvata.

Kao neka vrsta "istočnog grijeha" spominje se "hercegbosanska politika predsjednika Tuđmana". Povijest će iz distance sigurno o njoj donijeti pravi sud, ali od kasnijeg pravog prikaza stvari nećemo imati nikakve koristi, kao ni danas od istine o Bleiburgu. Pokojni predsjednik Tuđman i Hrvati okrivljuju se, nažalost i od Hrvata, izvan konteksta političkih događaja i diplomatskih spletki oko Bosne. Zašto je kriv Tuđman, a ne i Lord Owen, Cyrus Vance i Torwald Stoltenberg, Alija Izetbegović, Haris Silajdžić, Ejub Ganić i američki predsjednik Clinton, premda su svi dijelili i konačno podijelili Bosnu? Imam dojam da smo kao nacija jedini narod koji prihvaća i podržava politički sado-mazohizam. Nakon ove svjetske, za Hrvate u Bosni i Hercegovini pogubne politike i aktualne rabote, pisac poručuje hrvatskim američkim udrugama neka se bave afirmacijom hrvatskog identiteta u SAD, a ne *"ugroženim položajem Hrvata u Bosni i Hercegovini"* (istakao V.P.). U logici se to naziva contradictio in se. Kako je moguće širiti hrvatski identitet i njime se ponositi u trećoj ili četvrtoj generaciji u Americi, dok njeni mediji i političari hrvatskom identitetu pribrajaju i prišivaju najgore epitete, a Hrvate u Bosni i Hercegovini prikazuju kao bandu kriminalaca. Ako se Hrvati u Americi i diljem svijeta okrenu folkloru i

zajedničarenju, a ispuste iz vida odnose u domovini i prema domovinama Hrvatskoj i BiH, ostat će prezreni ne samo od potomstva već i od svijeta u kojem žive.

Da zaključim: Hrvatsko lutanje za identitetom prestat će u trenutku kada kao narod postanemo svjesni da smo u povijesti doživjeli ali i preživjeli mnoge nedaće i katastrofe. Zbog njihovih posljedica danas smo prostorno rascjepkani i raseljeni, ali svjesni svog porijekla i zajedništva, bilo da živimo u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Boki kotorskoj, Vojvodini, Kosovu, Mađarskoj, Austriji, Slovačkoj, Rumunjskoj, Italiji ili pak u Americi, Australiji i Europi. Trebamo shvatiti da zatiranje i klevetanje bilo kojeg od navedenih dijelova hrvatskog naroda zadire u interese i prava cjelokupnog naroda, pa se tomu odlučno i zajednički, slično drugim narodima, trebamo usprotiviti. Do te zajedničke svijesti još nismo dospjeli, ali smo na putu. U tome nas više nitko ne može spriječiti, ali nas zato mnogi u tom procesu žele usporiti i na etničkim prostorima smanjiti. O moći hrvatskog jedinstva svjedoči i zaključuje aktualni ravnatelj Hrvatske matice iseljenika Boris Maruna u knjizi "Otmičari ispunjena sna", Zagreb 1995. Opisujući suđenje hrvatskim otmičarima TWA zrakoplova, pripovijeda kako je sudac Bartels u sudnici želio prebrojiti Hrvate, ali da je u brojenju stao na dva jer mu je postalo smiješno kad je vidio da je četiri petine ili pet šestina slušatelja diglo ruku, pa lucidno zaključuje: "uz nešto razboritosti, te pod uvjetom da nas većina glasa za isto, nema te sile koja bi nas mogla prebrojiti, ili kojoj bi se isplatilo takvo prebrojavanje (str. 166)". Ovaj ispravni Marunin zaključak treba postati hrvatski etnički program.

Valentin Purić

JESTE LI VEĆ NARUČILI?

"DANICA 2003" - **knjiga, sa slikama crkvenih otaca prvih pet stoljeća i s obiljem zanimljivog štiva**

DŽEPNI KALENDAR "DANICA 2003" - s mnoštvom korisnih podataka

ZIDNI KALENDAR "DANICA 2003" - s umjetničkim slikama

450. GODIŠNJICA DOSELJENJA HRVATA U OPĆINU CHORVATSKY GROB

Imao sam osobitu sreću i čast, što sam sa kćerkom Sunčicom boravio u Slovačkoj od 29. kolovoza do 1. rujna 2002. godine. I to s povodom!

Naime, meni dragi ljudi iz Chorvatskog Groba tih su dana veličanstveno obilježili 450. obljetnicu dolaska Hrvata na tlo današnje općine Chorvatsky Grob, koja se nalazi tek nekoliko kilometara od Bratislave i gdje je pred crkvom bista dr. Josipa Andrića.

Godine 1552. Hrvati s prostora između Siska i Hrvatske Kostajnice, bježeći pred Turcima, nastanili su se najvećim dijelom na području današnje općine Chorvatsky Grob. Sa sobom su donijeli svoje običaje, tradiciju, radnu i obrtničku vještinu, a prvenstveno hrvatski jezik, što je održalo hrvatstvo na ovom prostoru, koje traje već 450 godina. Potomci doseljenih Hrvata u Slovačku znali su i znat će ponosno predstavljati svoju pradomovinu Hrvatsku.

Samo mjesto od 1552. godine do danas je više puta mijenjalo ime. Tako stare listine govore o općini Horwat Az Grwab, Horvatsky Azigrub, Horvat Gurab, Hrvatsky Grob, da bi napokon mjesto dobilo ime Chorvatsky Grob.

Prvi pečat općine iz 1589. godine ima znamen križa, a današnji grb općine predstavlja raspetoga Isusa Krista s naznakom Crkve, koja je puno pridonijela očuvanju hrvatstva, i stablo, vjerojatno lipe, koja je simbol slavenskog podrijetla.

I grb općine i naziv mjesta potiče sve generacije Grobana (kako sami sebe nazivaju) da se svi već 450 godina interesiraju za svoje povijesne korijene i rado dolaze u Hrvatsku.

U Chorvatskom Grobu djeluju dva kulturnoumjetnička društva: Chorvatanka i Zvijezdice, koja, u nošnjama staroga kraja, pjevaju hrvatske pjesme.

Da se ne zaboravi bogat način života i rada Hrvata koji su u Slovačkoj našli novi dom, uređen je prostor pod nazivom

Sábor Zvijezdica

Hrvatska soba, s vezeninom, predmetima i namještajem koji podsjećaju svakog posjetitelja na stari kraj.

Treba istaći da se u osnovnoj školi poučava i hrvatski jezik.

Sam program obilježavanja 450. obljetnice počeo je nogometnim turnirom, te druženjem KUD Lisinski iz Vinkovaca, KUD Pag iz Paga, KUD Prigorec iz Markuševca i domaćih KUD Chorvatanka i Zvijezdice, te nekoliko hrvatskih društava iz Slovačke.

U subotu 31. 8. 2002. godine upriličen je svečani mimohod više od 200 sudionika kutlurnoumjetničkog programa, a na čelu povorke uzvanici su se vozili u više

Program je vođen na slovačkom jeziku, a gospođa Ana Galovič je sve prevodila na čisti hrvatski jezik.

Svi nastupi jedanaest društava (tri iz Hrvatske) bili su veoma uspješni i na zavidnoj razini, popraćeni dugim iskrenim aplauzima. KUD Lisinski iz Vinkovaca i KUD Prigorec iz Markuševca nastupili su s po dvije koreografije, dok je KUD Pag uz ples iz 13. stoljeća, svoj nastup začinio klapskom izvornom pjesmom i nošnjama urešenim poznatom paškom čipkom na oglavlju svake djevojke.

Druženje je potrajalo do kasno u noć.

U nedjelju 1. 9. 2002. godine održana

fijakera predvođeni dvjema djevojkama koje su jahale rasne konje što ih ovdje već dugo uzgajaju vrijedni Hrvati koji ovdje žive.

Na otvorenoj pozornici uz školu, svečanu povorku svih sudionika programa dočekalo je više od tisuću razdraganih gledatelja burnim aplauzom.

Program je otvorio gospodin Jozef Nemčovič, načelnik općine Chorvatsky Grob, pozdravivši veleposlanicu RH u Slovačkoj, gospodina Čupića iz MVPRH iz resora za iseljene Hrvate i sve nazočne.

je sveta misa na hrvatskom jeziku koju je predvodio pater Ferdiš Takač uz koncelebraciju dva svećenika, a nakon svete mise održan je oproštajni objed uz obećanja da ćemo se opet sresti kao dobri i iskreni prijatelji.

I dok ovo pišem, na Vinkovačkim jesenima upravo nastupa KUD Zvijezdice iz Chorvatskog Groba, pod vodstvom gospođe Ane Galovič i uz uvijek raspoloženog i neumornog načelnika općine Chorvatsky Grob gospodina Jozefa Nemčoviča.

Pred 450 godina zasađeni korijeni hrvatstva u Slovačkoj ostat će plodni, jer su zalijevani iskrenim prijateljstvom iz staroga kraja, a nove susrete pripremamo i željno ih iščekujemo.

Ivan Hudec

FRANJO ĆURIĆ (1921-2002)

U Novskoj je 16. kolovoza 2002. godine umro primarijus doktor Franjo Ćurić, umirovljeni liječnik, kolekcionar umjetnina i pisac, "iskusni i široko obrazovani intelektualac iz Bosne" (Ivo Pranjković).

Franjo Ćurić rodio se 19. svibnja 1921. godine u mjestu Kralje nadomak Bihaća. Osnovnu školu završava kod trapista u Banjoj Luci, realnu gimnaziju u Bihaću, a medicinske studije upisuje 1941. godine u Zagrebu i nakon ratnoga vihora - koji ga je nosio (doslovce) od Beča do Grmeča (razdoblje od 1943. do 1945. provodi u Hrvatskome domobranstvu) - završava ih 1948. Radi u Banjoj Luci i Drvaru, te opet, od 1953. pa sve do umirovljenja 1987. godine, u Banjoj Luci. Kao novljanski zet dio umirovljeničkih godina provodi u Novskoj. Ponovni ratni vihor zatječe ga u Banjoj Luci gdje provodi pune četiri godine gotovo osamljenički i otuda supruzi Mariji u Novsku i kćeri Silvi u Zagrebu (obje su također liječnice) piše pisma koja nakon progona iz Banje Luke u kolovozu 1995. (u njegovu se kuću tada uselio Milan Martić sa svojom administracijom!) objavljuje kao knjigu epistolarne proze pod naslovom *Preko puta Dobra i Mira* (1999.). Ova ratna pisma "koja su između 1992. i 1995. upućivana iz okupirane Banje Luke... pripadaju među najpotresnije i najbolje pisane stranice posvećene proteklome ratu na području Banje Luke, pa i cijele Bosne i Hercegovine. Sam naslov ovih sugestivno pisanih pisama upućuje na vremena i događaje koji su u potpunom neskladu s onim što nam sugerira popularni franjevački pozdrav *Mir i dobro!*" (Ivo Pranjković)

Franjo Ćurić je nakon progonstva bio povremeno i suradnik *Marulića* objavljujući tu svoje pjesme, a surađivao je, proznim radovima, i s *Usponima* iz Senja, te *Banjalučkim žuborima* što ih u Ilirskoj Bistrici uređuje Ismet Bekrić. Za života je objavio četiri zbirke poezije: *Zaboravljeni stihovi*, pjesme iz srednjoškolskih i studentskih dana (Banja Luka, 1973.), *Sunovrat* (Banja Luka, 1977.), *Unutar trokuta* (Banja Luka, 1983.) i *Jantarno svjetlo*, stihovi napisani u ratnoj Banjoj Luci (Novska, 1997.), te, osim spomenutog *Preko puta Dobra i Mira*, još i zbirku pripovjedaka *Keče i kotlaci* u Novskoj 2001. godine (*keče* su sedrene barijere na Uni, a *kotlaci* udubljenja ispod njih nastala padanjem slapova s keča - oba se izraza koriste u Kraljama). U rukopisu, bolje reći u računalu jer je isključivo koristio ovo pomagalo, ostala mu je zbirka pripovijesti *Smaknuće dana*. Tako i posljednjega dana života, ugasivši ga samo "da odsanja žute snove dana/da premjesti javu u san ..." (*Ne trgaj cvijeće u sumrak* iz zbirke *Jantarno svjetlo*), ovaj put u vječni san.

Franju Ćurića, "pjesnika visoke pismenosti i široke duhovne znatiželje" (Tito Bilopavlović), ispratili su na vječni počinak brojna rodbina i prijatelji. Sprovod na groblju u Novskoj i misu zadušnicu vodili su kapelan Pavle Primorac i ravnatelj *Caritasa* banjalučke biskupije monsinjor dr. Miljenko Aničić.

Alojz Buljan

KAJKAVSKI JEZIK U ŠKOLSKOJ NASTAVI?*

(Od inicijative 1997. do inicijative 2002.)

Hrvatska udruga *Muži zagorskog srca* pokrenula je 1997. godine inicijativu za uvođenje kajkavskoga jezika i kulture u nastavu osnovnih i srednjih škola na kajkavskome govornom području, barem kao izbornoga predmeta. Pisali smo o tome u Večernjem listu, govorili u televizijskim i radijskim emisijama te se obratili i tadašnjem ministru prosvjete. Znali smo da su i druge udruge izlazile sa sličnim idejama, ali do tada nije bilo nikakvih rezultata. Nakon pojavljivanja naše inicijative u medijima, javili su nam se i drugi, ponajprije se to odnosi na književni krug *Reči rieč* iz Čakovca, *Družbu Braće hrvatskoga zmaja* i *Kajkavianu*.

Naime, u Čakovcu je 1997. godine održan znanstveni skup o kajkavskom narječju i književnosti u nastavi. Čitali smo u *Hrvatskom slovu* iz toga vremena da se na skupu u Čakovcu dr. Ivan Sović, polazeći od činjenice da sva tri hrvatska narječja žive kao govorna i pisana stvarnost, založio za uključivanje svih narječja hrvatskoga jezika u izborne programe, čime bi se omogućilo učenicima upoznavanje cjelovitoga sustava hrvatskoga jezika i njegove osebujnosti. Na skupu su bile obrađene i druge zanimljive pojedinosti, od rječnika i pravopisa do lektire i novih izdanja. O tome smo naknadno čitali, jer sâm znanstveni skup nije dospio do naših izdanja dnevnih novina ni do televizije.

Zbog toga smo željeli odlučnije izaći u javnost s novom inicijativom za kajkavski u školama. Prijašnjih 350 godina života kajkavskoga jezika u službenoj uporabi u Hrvatskoj, kao i njegova još starija povijest, ostavili su nam brojne dokaze o visokoj razini suvremenoga hrvatskog kajkavskog jezika. Dovoljno je spomenuti Belostenčev rječnik *Gazophylacium* iz 1740. godine i *Prvi hrvatsko-kajkavsko-štokavski školski pravopis* iz 1808. godine, koji nam je predstavio dr. Alojz Jembrih. Međutim, o tome se premalo uči u redovitoj školskoj nastavi, a lektira - koja se zadaje učenicima u nastavi hrvatskoga jezika - bilježi malo kajkavskih pisaca. I to je bio poticaj da pokušamo promijeniti stanje.

Bili smo sigurni da ćemo i uspjeti, jer u svim školama djeluju dramske i literarne grupe s nadarenim pojedincima, koji za svoje školske priredbe, natjecanja Lidrana, ili naše dječje festivale u Zlataru i Krapini pišu, glume ili pjevaju kajkavski. Oni bi se prvi uključili u izbornu nastavu o kajkavskome jeziku, književnosti i kulturi, kako je to - na već spomenutome skupu u Čakovcu - obrazložio Denis Peričić: "(...) i kroz interdisciplinarne i multimedijske susrete postupno, pristupačno i temeljito uputili u najvažnije činjenice o hrvatskome kajkavskom jeziku, ali i o svem bogatstvu višestoljetne hrvatske kajkavske književno-jezične baštine i kulture".

Pokrenuvši prije pet godina inicijativu za uvođenje kajkavskoga u škole, nakana nam je bila da se stvore uvjeti, izrade programi i pripreme priručnici za nastavnike. Ministarstvo se s time složilo, dobili smo obećanja da će se uputiti zahtjev *Kajkaviani* da pripremi podlogu za izradu programa i udžbenika i...

Prošlo je pet godina. Imali smo dva velika štrajka u prosvjeti, nekoliko afera s udžbenicima, grade se tri srednje škole u županiji, ali od programa za uvođenje kajkavskoga u izbornu nastavu ni spomena. Nije valjda da nema novca, što bi sputavalo znanstvenike, pedagoge i političare da to ostvare. Vjerojatnije je da su otpori jednakomu vrednovanju sva tri narječja hrvatskoga jezika preveliki, a naše snage ovdje na sjeverozapadu Hrvatske ipak preslabe da učine nešto više.

Upozoravajuće stoga zvuče riječi koje smo čuli pred tjedan dana na *Susretu riječi* u Bedekovčini, da ova manifestacija, koja okuplja pjesnike iz sva tri govorna područja Hrvatske, naime štokavskoga, čakavskoga i kajkavskoga, ima časnu funkciju očuvanja hrvatske lingvističke baštine. Branko Maleš napisao je u predgovoru zbornika kako "dijalekt (čakavski, kajkavski) uz nesentimentalnu potporu vremena rapidno stječe predikatizaciju prošlosti, a već prilično rijetka dijalektalna književnost - status apartnosti, čak getoizacije, tako suvremena kajkavska i čakavska književnost stječe ujedno i otvoreno odobravanje i posljedično nerazumijevanje, tj. apriorno honoriranje kao i svakako otežanu recepciju".

Tako je inicijativa udruge Muži zagorskog srca opet na početku, u nadi da će prilozi ovoga skupa pokazati put kojim treba ići prema uvođenju kajkavskoga jezika, književnosti i kulture u izbornu nastavu osnovnih i srednjih škola na kajkavskome govornom području.

Nikola Capar

* Izlaganje s Okrugloga stola udruge *Muži zagorskoga srca* o uvođenju kajkavskoga jezika u školsku nastavu, održanog u Krapini 17. rujna 2002. godine, kada su svoje priloge na temu predstavili još i (abecednim redom): Željko Bajza, Zvonimir Bartolić, Božidar Brezinščak Bagola, Rajko Fureš, Alojz Jembrih, Ivo Kalinski, Boris Krizmanić, Ivan Kutnjak, Božica Pažur, Vladimir Poljanec i drugi.

DANICA ZA 2003.

(HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.)

Kao i obično, jeronimska Danica za 2003. izašla je već u jesen prethodne kalendarske godine s džepnim i zidnim kalendarom, koji se ove godine pojavio nešto ranije. Ovo 122. godište najpopularnije i najtiražnije jeronimske edicije izlazi u godini zagrebačke metropolije, koju je Hrvatsko književno društvo posebno obilježilo i time što je njegov osnivač bio prvi zagrebački nadbiskup. Naime, kardinal Haulik utemeljio je ovu našu uz Maticu i Akademiju najstariju kulturnu ustanovu 1868. Stoga je u Trnavi Jeronimsko društvo otkrilo spomen-ploču na njegovoj rodnoj kući, a nedavno postavilo i spomen-poprsje u dvorištu Spolka sv. Vojtjeha. O Jurju Hauliku i njegovim nasljednicima pisali smo u Danici i Maruliću. Pa i u ovoj Danici o njima pišu glavni urednik Radovan Grgec i tajnik HKD-a Stanislav Vitković. Posebno se osvrću na svijetli lik zagrebačkoga svetog biskupa Josipa Langa. Ne zaboravljamo ni našega pokrovitelja bl. Alojzija Stepinca, naročito u ovoj godini kada su djelomično denacionalizirane poslovne prostorije u Jeronimskoj palači a naš ravnatelj izabran za predsjednika skupštine UKIK-a.

Inače je Danica za 2003. dobrim dijelom posvećena starim crkvenim ocima, koje pionir našega poratnog vjerskog tiska u jednoj od svojih jeronimskih knjiga zove "zvijezdama koje ne zalaze". Njihove je crteže u kalendariju izradio Branimir Dorotić (Bazilije, Hilarije, Ivan Zlatousti, Grgur Veliki Atanazije, Ciprijan, Benedikt, Jeronim, Augustin, Ignacije Antiohijski, Leon Veliki i Ambrozije). U rubrici "Na Spomen" komemoracije su našim prijateljima i članovima, koji su nas ostavili u proteklom razdoblju (Kuharić, Pejnović, Hribar, Kirigin, Hrastovec, L. Znidarčić, Đurđica Vitković itd.).

U ostalim rubrikama (Mala Danica s nagradnim natječajima, Braći izvan domovine, Diljem domovine, Zanimljivo i korisno) surađuju naši stari i novi suradnici, svećenici i laici, seljaci, radnici i intelektualci, pa i nekatolici koji pripadaju našem nacionalnom biću te oni koji žive izvan naših sadašnjih republičkih granica. Navedimo samo neka imena u tom obilju tekstovnih i likovnih priloga, proze i stihova: Vereš, Pribanić, Buturac, Mihetec, Kren, Soljačić, Jurišić, Marčinko, Mužinić, Marinović, Kruz, Pačarić, Kovač, Grgurević, Rešković, Ružička, Krajina, Dabelić, Hranjec, Rozgaj, Milčec, Jovanovac, Bačura, Juzbašić, Prpa, Bačić, Bošnjak, Horžinek, Kovačić, Trstenjak, Bićanić, Toljanić, Levačić itd.). Uz razne statističke zanimljivosti, spomendane, poštanske brojeve i godišnjice tu se i ove godine nalazi na kraju popis sajmova, a na unutrašnjoj stranici korica popis jeronimskih izdanja.

G. M.

FOTOMONOGRAFIJA O PALAČI KRŠNJAVOGA

Zgrada Hrvatskoga instituta za povijest (HIP) u zagrebačkoj Opatičkoj ul., kbr. 10, nulti je spomenik kulture. Bila je izgrađena u XIX. st. za plemićku obitelj Vojkffy-Paravić te od 1882. sjedište Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade.

Kada je Iso Kršnjavi 1891. bio imenovan odjelnim predstojnikom, dao ju je preurediti u želji - kako je sam napisao - "da se tu na umjetnički način izraze svi kulturni temelji na kojima stoji naša nastava: klasična prošlost i kršćanstvo, idealizam i realizam".

Ravnatelj Instituta Mirko Valentić zaslužan je što je palača obnovljena. U predgovoru opisuje obnoviteljsko nastojanje i izvedbu radova (arhitektonsko-građevinska sanacija prema projektu instituta za građevinarstvo Hrvatske i restauracija umjetnina i umjetničkih cjelina pod vodstvom Restauratorskoga zavoda Hrvatske). Spomenuo je sva imena spomena vrijedna u tom višegodišnjem složenom i izvrsno izvedenom poslu.

Olga Maruševski u tekstu "Iso Kršnjavi. Kultura i politika na zidovima palače u Opatičkoj 10", kako glasi i naslov monografije (HIP, Zagreb 2002.), potanko i znalački predočuje čitatelju ne samo kulturnu stranu djelovanja Kršnjavoga i povijest zgrade, nego ga vodi od današnjega ulaza u kovanu željezu i zapadnih vrata stubištem sa zidnim slikama Apolona i muza u glavne prostorije. Opisuje Pompejansku sobu, "'ilustriranu čitanku' povijesti staroga vijeka", sa zidovima oslikanima prizorima i likovima iz antičke mitologije i kulture te dekoracijama koje ih okružuju. Zatim uvodi čitatelja u Zlatnu dvoranu s alegorijama Bogoštovlja, Nastave, Umjetnosti i Znanosti slikara Ivana Tišova, reljefima bogoštovlja, medicine, pravde (prava) i filozofije kipara Roberta Frangeša, koji su i podsjetnik na prve fakultete zagrebačkoga Sveučilišta. Tako nazvana po bogatim zlatnim ukrasima, dvorana je zacijelo najpoznatija po velikim slikama, prizorima iz hrvatske povijesti, slikarâ Celestina Medovića, Otona Ivekovića i Bele Čikoša Sesije. U njezinoj su loggi također slika Vlaha Bukovca, Frangešov reljef i reljefni portret Ise Kršnjavoga od Ive Kerdića. Najposlije opisuje kabinet Kršnjavoga, Renesansnu sobu s Čikoševim slikama, prizorima iz Homerove "Odiseje", Danteova "Čistilišta", Shakespeareova "Julija Cezara" i Goetheova "Fausta" te skupnom slikom njih četvorice.

Bogato ilustrirana fotografijama u boji te popraćena popisom literature i kraćim tekstovima o umjetnicima, knjiga je ne samo korisno djelo nego i općenit obnoviteljski poticaj i spomen svima koji su obnovu potaknuli, poduprli i izveli.

Uz nju je HIP izdao i dva kraća vodiča kroza zgradu na hrvatskom i engleskom jeziku.

T. M

POEZIJA KAO SJEĆANJE

(Gordana Tkalec, *Polegnuta u mjesečinu*, Naklada Felsina, Zagreb 2002., 80 str., 55 kn.)

> Jahve, Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života.
> Tako postane čovjek živa duša.
> Biblija, *Postanak* 2, 7

Čitam pjesme Gordane Tkalec dok ležim u bolesničkoj postelji. U poslijepodnevnu sobu nahrupilo je sunce i svjetlost upire o ljudske nemoći. Pijesak mi u nosnicama pa ne mogu disati. Nagomilan pijesak vremena, zatrpao je

dah (duh) božanski, a čovjek je ostao bolesno tijelo, ne živa duša.

Sirovi sunčevi kristali
ožiljkasto dubu
mjesta za sjećanja;

(Ugrijano staklo).

Potonula u svjetlost otvaram sjećanja anamnesis, ne samo sretnim i nesretnim trenucima što nam ih daruje iskustvo, već i sjećanjima duše dok je bila jedno sa svjetlošću, s Bogom. Takva sjećanja izviru iz poezije Gordane Tkalec.

Gustav Mahler u pismu Josefu Steineru piše: "O kad bi neki Bog strgnuo koprenu s mojih očiju, kako bi moj pogled mogao prodrijeti do zemljine srži! O, htio bih gledati tu zemlju u njenoj golotinji... onakvu kakva se prostire pred svojim stvaraocem". Postupak kojim Gordana Tkalec piše pjesme, postupak je fenomenološke redukcije. Dajući inherentnu mjeru ljepote pojavnim oblicima, ona apstrahira od pojavnog i iskazuje bitno u najdubljim počelima. Poput Mahlera gleda zemlju u njenoj golotinji, vidom izlazi iz iskustvenih odrednica (prostor-vrijeme) i prodire do početka stvaranja. Antički tragično ona se više oslanja na unutrašnji vid, nego na vanjski, na

gledanje bez očiju
i s očima;

(Svijetli magla).

Poredak u pjesmama Gordane Tkalec kozmogonijski je arhaičan, sa začudnim metaforama pretpovijesne dubine, kao npr.: *prste oreptilila arhivska vlaga* ili *zarušavanje paleozoidskog taloga.*

U gotovo svim pjesmama sluti se početak, ne samo poezije, već i postojanja; netom začet poredak igrom svjetlosti i tame, vječnosti i vremena, kao npr.:

Od kuta svjetla što pada,
sjaj nedostiživi nestao

(Biserna se niska raspukla).

Ili:

Rupičasto nebo
sijeva komadima vječnosti

(Kao u nevjeste).

Stvarajući, Gordana Tkalec oponaša kozmičku igru stvaranja, oslikava prostor:

Vata se razvukla nebom
natopljena
ranovečernjim nijansama jesenjim;
obazrivo, da cijeđenjem
ne zamuti zemljano platno.

(Igra).

Suptilnost, neobičnost i originalnost poetskog izraza prisutna je u gotovo svim stihovima ove zbirke. Bez obzira piše li kajkavskim ili štokavskim izričajem, ona ljepoti pojavnoga daje dignitet estetskoga. Ali "*obazrivo, da cijeđenjem ne zamuti zemljano platno*".

Gordana Tkalec obazriv je čovjek i pjesnik. Obazrivost je njena moralna odrednica koju nastoji postulirati svim bićima, kao što je npr. etika ahimse (nenasilja) moralni kodeks u religiji džaina. Svojim pisanjem poezije Gordana Tkalec nije u odmaku spram realiteta, već ga profinjeno, poetski sustavno i misaono reflektira. Itekako svjesna promjenâ ljudskih i, na temelju ljudskoga djelovanja, prirodnih

... sakupljam promjene:
ljudske i prirodne.
Sve su čudnije,
sve reljefnije.

(Pijesak u nosnicama),

Gordana Tkalec vrlo bolno proživljava iskustva ljudske nemoći

Strah zatvara usta.
Brani govoriti,
smijati se,
pitati-udisati istinu sunca.

(Ukalupljena nemam zraka),

ali u trenucima tjeskobe

... otvaram prozor nebeskom platnu i
šijem oklop
od rumenih oblaka.

(Spašena)

Iako zna da

Čovjeka nema -
Predugo ga nema

(Učim ariju)

Gordana Tkalec ne odustaje od onoga od čega je većina ljudi odustala, jer

... guše se u znoju
beživotna življenja.
Mijenjaju odijelo,
religiju, plahte (...)
Traže budućnost u porama dlana.

(Oni oko mene),

od ljepote i istine, od osmišljavanja života

omata rane
povojima toplih misli

(Spašena).

Ona sebe, i ovaj put obazrivo, eksplicira kao promatrača

Promatrač mjeri dubinu udisaja.
Neutralizira psovke parazabavljača
nepomicanjem kapaka.

(Kupinaste žile),

koji u dehumaniziranom svijetu (poezijom) ublažuje psovke parazabavljača - onih što im nije stalo do zabave (igre), već do parazabave (uspjeha) koja nema smisao u sebi samoj već u nečem drugom (profitu, slavi, moći). Na taj način, kao suvremena pjesnikinja, propituje i pozicije suvremene poezije, ukoliko suvremenost ne znači samo pomodno koketiranje s trenutačno vladajućim trendovima u poeziji, već zbiljsko iskustvo sadašnjega vremena (s naznakama budućega) i njegovo poetsko reflektiranje. Biti prisutan u svome vremenu i moći ga transcendirati pravi je smisao suvremenosti, ali i umjetnosti.

Živimo u vremenu zaborava. Zaboravu Gordana nudi sjećanja, iskustvena i prediskustvena, sjećanja na Božanski dah (duh) i živu dušu (čovjeka); jer čovjek nije ništa manje božansko nego ljudsko biće. Motrenjem strpljivoga promatrača ona misli da je još uvijek moguće obnoviti kozmos (red, sklad, prirodni poredak) bića. A do tada

Predajem se snu samotnoga ostanka.
Uzimam utjehu
iz salivenog Raspela (...)
Nošena, predana milosti razuma,
klizim nečujnim prostorom.

Kad odmirujem,
krenut će vrijeme.

(Kad odmirujem, krenut će vrijeme).

Prisjećajući se Hölderlinovih stihova:

Blizak je
i teško dokučiv Bog.
Ali gdje je opasnost, raste
i ono spasonosno.

(Patmos)

ostaje nam, umjesto zaključka, otvoreno pitanje: nije li poezija tako mišljena i življena - samo predah?

Marija Lamot

PRVA BIBLIJA NA HRVATSKOM

(*Bartol Kašić i Biblija, zbornik radova s predstavljanja prvotiska Kašićeva prijevoda Sv. pisma u Pagu 30. ožujka 2001. g. i u Zadru 31. ožujka 2001.* g., urednik Julije Derossi, Matica hrvatska Pag; Pag, 2002. godine, strana 176)

Na Dan grada Paga, 30. ožujka 2001. g. održano je svečano predstavljanje prvotiska Biblije, koju je prije više od 350 godina na hrvatski jezik preveo Pažanin svećenik isusovac Bartol Kašić, a čije je objavljivanje bez prevoditeljeve krivnje, nažalost!- odgođeno do u ove naše dane. Predstavljanje je bilo u paškoj zbornoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije, u kojoj je Bartol Kašić kao dječačić kršten 1575. godine, a organizirao ga je posebni Odbor u gradu Pagu, koji su ustanovili: Poglavarstvo grada Paga, katolička župa grada Paga, Srednja škola "Bartol Kašić" i Paški ogranak Matice hrvatske. Predstavljanje hrvatske Biblije Bartola Kašića kao iznimno značajan događaj naše katoličke vjere i naše hrvatske kulture u Pagu je pozdravnom besjedom otvorio gradonačelnik grada Paga, narodni zastupnik, gospodin Ivo Fabijanić, a na kraju je zahvalio don Srećko Frka - Petešić, kanonik i paški nadžupnik. Za umjetnički ugođaj su zaslužni glazbenici podrijetlom iz Paga, bračni par, prof. dr. Ino i Olivera Mirković, a kroz program na svečanosti predstavljanja vodila je mlada Pažanka Nives Vičević.

Dan nakon toga, 31. ožujka 2001. g je u organizaciji Zadarskog ogranka Matice hrvatske održano predstavljanje Kašićeva prijevoda i u Zadru, u dvorani Nadbiskupskog sjemeništa Vicka Zmajevića, uz nazočnost brojnih crkvenih velikodostojnika i predstavnika svih znanstvenih i kulturnih ustanova Zadra i Zadarske županije. Msgr. Marijan Oblak, nadbiskup u miru, pri tom je govorio o vrijednosti i po mnogo čemu jedinstvenoj zbirci Biblija Zadarske nadbiskupije i Nadbiskupskog sjemeništa Vicka Zmajevića, gdje se predstavljanje Kašićeva prijevoda Biblije i održalo, napominjući da je to najveća zbirka Biblija u Hrvatskoj, s više od 400 primjeraka i prijevodima na 130 jezika. Predstavljači hrvatske Biblije Bartola Kašića u Pagu 30. ožujka 2001. g. i u Zadru 31. ožujka 2001. godine bili su znanstvenici:: franjevac trećoredac, dr. Petar Bašić, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu; vlč. dr. Ivan Golub, izvanredni profesor na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu i redoviti profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, književnik i član HAZU, član Austrijske akademije nauka u Beču i Talijanske književne akademije, član Hrvatskog Pen kluba i Društva hrvatskih književnih prevoditelja; isusovac i znanstvenik, izvanredni profesor na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu dr. Vladimir Horvat; znanstvenica dr. Darija Gabrić-Bagarić i supružnici profesori Zlata i Julije Derossi. Njihovi radovi s ovoga predstavljanja, uz Popratnu riječ msgr. Marijana Oblaka, zadarskoga nadbiskupa u miru, pretežan su dio sadržaja ovoga Zbornika, koji je i dolično ilustriran s dvadesetak odabranih fotografija, medu kojima je i fotografija dr.

Vladimira Horvata u času kad svoje knjige o Bartolu Kašiću daruje sv. ocu papi Ivanu Pavlu II.

Osim u Pagu i u Zadru, Kašićeva hrvatska Biblija javnosti je predstavljena i 13. studenoga 2000. g. u Kaptolskoj dvorani Vijenac u Zagrebu i početkom svibnja 2001. g. u HAZU u Zagrebu.

Bibliju je na hrvatski preveo isusovac čakavac Bartol Kašić, rođen u Pagu 15. kolovoza 1575. i umro u Rimu 28. prosinca 1650. Prevodio ju je između 1622. g. i 1636. g., a njezin je prvotisak u 2 velika sveska objavljen pod naslovom Kroatische Bibel des Bartol Kašić u nakladi Ferdinanda Schoeningha, u redakciji i s predgovorom uglednih njemačkih slavista Hansa Rothea i Christiana Hannicka, uz suradnju Friedricha Scholza i Ludgera Udolpha. Taj je prijevod, kako napominje prof. Julije Derossi, mogao izvršiti veliki utjecaj na uspostavljanje hrvatskoga književnog jezika, ali zbog velikoga zakašnjenja objavljivanja (više od 3, 5 stoljeća!) njegova je vrijednost, nastavlja prof. Julije Derossi, sad kad je, konačno objavljen, uglavnom kulturno-povijesna. Bartol Kašić je napisao i 1604. g. i objavio prvu hrvatsku gramatiku. Ta je gramatika bila na latinskom jeziku, za razliku od prve hrvatske gramatike - Ričoslovice, koju je stariji rođak Oca domovine dra Ante Starčevića, arhiđakon Šimun Starčević objavio u Trstu 1812. godine na hrvatskom jeziku. Uz to, Bartol Kašić je na hrvatski preveo i Ritual rimski i autor je jedne od prvih hrvatskih tragedija "Venefride" i prve autobiografije u povijesti hrvatske književnosti. Svakako je, kako to ističe dr. Vladimir Horvat " Bartol Kašić jedan od najznačajnijih hrvatskih velikana i najplodnijih pisaca 17. st.".

No vratimo se sad na predstavljanje Kašićeva hrvatskoga prijevoda Svetog pisma, vezano uz Zbornik radova s tog predstavljanja o komu je ovdje riječ. Nakon dirljive uvodne riječi zadarskoga nadbiskupa u miru, msgr. Marijana Oblaka, vlč. dr. Ivan Golub vrlo iscrpno crta put Kašićeva hrvatskoga prijevoda Biblije od prve zamisli da se ona prevede na živi hrvatski jezik u dubrovačkih nadbiskupa početkom 17. st., pa do Kašićeva hrvatskoga prijevoda i prepreka da se taj prijevod i objavi, sve do njegova tiskanja i objavljivanja 1999. godine, s popratnim studijama (Kommentare) 2000. godine u nizu Biblia Slavica u Paderbornu kod nakladnika Ferdinanda Schoeningha pod naslovom "Versio Illyrica Selecta, seu Declaratio Vulgatae Editionis Latinae Bartholomaei Cassij Curictensis e Societate Iesu Professi, ac Sacerdotis Theologi. Ex mandato Sacrae Congregationis de propag. Fide., Anno 1625. Ediderunt Hans Rothe et Christian Hannick e codicibus manuscriptis transtulerunt Petar Bašić et Julije Derossi et Zlata Derossi curis elaboravit et apparatu critico instruxit Petar Bašić 1999., 2000. Ferdinad Scnoeningh Paderborn, München, Wien, Zürich".

Glavninu posla u objavljivanju Kašićeva prijevoda na hrvatski jezik Biblije iz 17. st. učinili su zagrebački teolozi, profesori na Katoličkom bogoslovnom fakultetu dr. Petar Bašić i dr. Ivan Golub. Dr. Bašić je uz priređivanje kritičkog izdanja samog teksta sa suradnicima, bračnim parom profesorima Julijem i Zlatom Derossi iz Zadra, napisao i popratne studije o samom tekstu, a dr. Ivan Golub je s utemeljiteljem serije Biblia slavica i urednikom edicije, istaknutim njemačkim slavistom, danas pokojnim Reinholdom Oleschom odlučio

da se Kašićeva Biblija objavi kao protoprijevod hrvatske Biblije i uz to je učinio i dva opsežna istraživanja, jedno o Kašićevu prijevodu Biblije i biblijskom predlošku, a drugo o izvorima o Kašićevoj Bibliji u arhivu Svetog Oficija. Uz sve, valja spomenuti i to da su dva zagrebačka crkvena čelnika, obojica imenom Franjo!- bili vezani uz objavljivanje ovog prvog i najstarijega prijevoda Biblije na hrvatski. Naime, zagrebački biskup Franjo Ergelski je svojim pismom prije više od 350 godina zaustavio tiskanje Kašićeva prijevoda Svetoga pisma na hrvatski. Možda neposredno, ili posredno, i posve obustavio. A nadbiskup zagrebački, kardinal Franjo Kuharić je napisao popratno slovo Kašićevoj Bibliji koja je izašla u Jubilejskoj Svetoj 2000. godini. "Igre Božje providnosti. Ili ispravci povijesnih nedaća. Deus ludens"- ističe dr. Ivan Golub, pišući u ovom Zborniku o sudbini Kašićeve Biblije, i svoju misao zaključuje: "Doista knjige imaju svoju sudbinu. Habent sua fata libelli. I Kašićeva Biblija svoju." I tomu na kraju dodaje: "Bartol Kašić je Bibliju prevodio, a na nama je da ju provodimo."

Dr. Vladimir Horvat u prilogu "Pregled radova o Bartolu Kašiću" (str. 35. - 79.) piše o Kašiću kao o velikom hrvatskom jezikoslovcu, koji je od kraja 16. st. na novoosnovanoj Akademiji hrvatskog jezika u Rimu predavao hrvatski jezik i započeo njegovu standardizaciju.

U tom svom prilogu dr. Horvat za Bartola Kašića napominje da je razvijao hrvatski jezik, kao plodan pisac i pjesnik, kao prevoditelj Biblije i Rituala rimskog, kao vrstan teolog i jedan od prvih slavista, kao veliki misionar i papinski vizitator, kao cenzor knjiga i hrvatski ispovjednik u bazilici sv. Petra u Rimu i u Loretu i kao autor jedne od prvih hrvatskih tragedija "Venefride" i prve autobiografije u povijesti hrvatske književnosti. "Cijeli je svoj život potpuno posvetio Bogu, te kulturnom i duhovnom dobru svoga hrvatskog naroda koji je - kao 'ostaci ostataka negdašnjega slavnog hrvatskog kraljevstva' - upravo tada proživljavao jedno od najtežih razdoblja svoje povijesti." A činjenicu da je Bartol Kašić stoljećima većini Hrvata bio malo poznat, iako je bio "velikan jezične, opće i religijske kulture" dr. Horvat tumači time što se o Kašiću kao o "jezikoslovnom veleumu govorilo samo da je davne godine 1604. objavio prvu gramatiku hrvatskog jezika, a nije se znao protumačiti njegov ključni utjecaj u hrvatskom jezikoslovlju i književnosti, pa je kao jedini jezični reformator mogao Vuk Karadžić biti nametnut i školskom programu i javnosti." U drugom svojem prilogu u ovom Zborniku, pod naslovom "Osnutak Akademije hrvatskog jezika u Rimskom kolegiju godine 1599. bio je službeni i znanstveni početak hrvatskog jezikoslovlja" (str. 79. - 91.) dr. Vladimir Horvat piše o Akademiji hrvatskog jezika u Rimu na kraju 16. st., u kojoj je zadatak da proučava i da studentima predaje hrvatski jezik dobio isusovac Bartol Kašić kao ondašnji najbolji jezikoslovac. U ovom napisu dr. Vladimir Horvat iznosi niz ne baš tako poznatih, a hrvatskim jezikoslovcima i te kako potrebnih i nužnih podataka o Akademiji hrvatskog jezika u Rimskom kolegiju na kraju 16. vijeka.

Dr. Darija Gabrić-Bagarić zbog nemogućnosti da predstavljanju osobno prisustvuje poslala je svoj prilog "Rječnik djela i pisca - cilj i zadaća" (str. 91. - 101.). U tom prilogu ona iznosi svoja stručna otkrića i znanstvena razmišljanja uz

rječnik prvotiska Biblije u prijevodu o. Bartola Kašića na hrvatski jezik, a dr. Petar Bašić u napisu "Prijepisi i prepisivači Kašićeva prijevoda Svetoga pisma" (str. 101. - 109.) sažeo je, s nekim - kako sâm kaže - novim precizacijama, ono o čemu je o autografima, prijepisima i prepisivačima Kašićeva hrvatskog prijevoda Svetog pisma drugdje pisao opširnije.

Stručno svestrana i znanstveno vrlo zanimljiva je rasprava "Grafija Kašićeva hrvatskoga prijevoda Biblije" prof. Julija Derossija (str. 109.-125.), koji je sa suprugom, prof. Zlatom Derossi, kao suradnik transkribirao Kašićev rukopisni hrvatski prijevod Biblije i koji je glavni urednik ovoga Zbornika. Analizirajući latiničnu grafiju Kašićeva prijevoda Svetoga pisma na hrvatski, Julije Derossi napominje "... da Bartolu Kašiću možemo priznati prvenstvo u sustavnosti, dosljednosti i jednostavnosti rješenja za pisanje hrvatskih tekstova latinicom." Prof. Derossi s tim u vezi ističe predgovor Kašićeva Rituala rimskog, "gdje je dio važan za razumijevanje načela Kašićeve hrvatske latinične grafije." Na kraju svoga priloga prof. Julije Derossi prilaže grafijsku tablicu Kašićeva rukopisnog prijevoda Sv. pisma.

Prof. Zlata Derossi u svom prilogu hvale vrijednom i značajnom predstavljanju ovog osobitoga djela u povijesti hrvatske bibliografije opisuje okolnosti u kojima su ona i njen suprug Julije transkribirali u Zadru Kašićev prijevod Biblije. A taj su za Hrvatsku povijesno značajan posao obavljali u godinama u kojima prilike za njega nisu bile podobne. "Susret sa svakom starom knjigom predstavlja za bibliofile poseban doživljaj, ali, pomisao da će takve knjige-rukopisi ostati u našem stanu duže vrijeme, mjesecima pa i godinama, prožela me strahom od mogućih neprilika, pogotovo kad su uskoro počela granatiranja, jer se rad na Bibliji upravo poklopio s početkom i tijekom domovinskoga rata." Česte uzbune, bombardiranja Zadra i nestajanje električne struje, i "...bacam poplun na kompjutor u naivnoj nadi da će to biti dovoljna zaštita ako udari granata, kao da nisam vidjela kako izgledaju stanovi koje je pogodila, trpam odmah rukopise u torbu, dodajem na brzinu disketu sa snimljenim tekstovima i rušim se s 13. kata niz stube pune uplašenih ljudi koji uz tutnjavu granata i topova gotovo padajući jedan preko drugoga pokušavaju što prije dotrčati do sigurnog skloništa. U ruci čvrsto držim torbu i zazivam Božju pomoć. Ta se scena puno puta ponovila i moje se ponašanje pretvorilo već gotovo u mehanizam."

To je, međutim, bio tek jedan od problema koje su Derossijevi morali svakodnevno svladavati dok su transkribirali rukopise Biblije u hrvatskom prijevodu Bartola Kašića. "I tako je posao napredovao uz subjektivne i objektivne probleme, razgovore i dogovore, a i uz granate i bježanje u podrum, pa vraćanje u stan na 13. katu, pješice naravno, pa neprilike sa štampačem i računalom i tako dalje sve do predaje i zadnjeg rukopisa profesoru Bašiću na postupak redigiranja."

A onda je prolazilo vrijeme... "i jednoga dana dobili smo napokon svoj primjerak Biblije. Ona je danas i tu, među nama, zablistala je u svome punom sjaju. Kašić je makar i sa stoljetnim zakašnjenjem dobio priznanje koje zaslužuje, a koje njegovo vrijeme nije osjetilo ni shvatilo."

U Zborniku je i pozdravno pismo, na hrvatskom jeziku, njemačkih slavista urednika prvotiska Kašićeva hrvatskog

prijevoda Biblije, prof. dr. Hansa Rothea i prof. dr. Christiana Hannicka, a kao recenzija Zborniku je na kraju dodana i rasprava sveučilišnog profesora na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zadru, dr. Josipa Lisca "Novi prinosi kašićologiji".

Konačno, treba podsjetiti čitatelje da usprkos nevoljnoj sudbini prvoga prijevoda Svetog pisma na hrvatski i raznim poteškoćama i preprekama subjektivne i objektivne naravi koje su se jedinstveno bile urotile u namjeri da se taj prijevod od golemog hrvatskog nacionalnog interesa ne objavi, zahvaljujući Bogu i trudu naših znanstvenika sve su te kušnje nadvladane i u nekoliko za znanstveni rad ne baš najpogodnijih godina dok su se nad Hrvatskom obrušavali zrakoplovi i grmjeli topovi ipak je posao prepisivanja i transkripcije obavljen i u Njemačkoj u Paderbornu je i objavljen. A da je prijevod Bartola Kašića Svetog pisma na hrvatski jezik i objavljen onda kad ga je Bartol Kašić učinio, već bismo tada imali standardiziran hrvatski jezik i, kako napominje dr. Ivan Golub, sudbina bi hrvatskoga jezika pošla drugim tijekovima i bile bi predusretnute mnoge nedoumice i nezgode kasnijih vremena, te ne bi, zacijelo bilo ni "Vukova" ni "Gajeva"!

Godine 1999. Kašićev prijevod Biblije na hrvatski jezik je objavljen, a godinu dana nakon toga objavljeni su i znanstveni prilozi uz taj prijevod.

Nikola Bićanić

IZNEVJERENA MISAO CRKVE U TALIJANSKIM LITURGIJSKIM PRIJEVODIMA

(Lorenzo Bianchi, Liturgia. *Memoria o istruzioni per l' uso? Studi sulla trasformazione della lingua dei testi liturgici nell' attuazione della riforma. Casale Monferrato (AL), Piemme, 2002.)*

Svima je poznato, da Drugi vatikanski sabor nije ukinuo latinskog jezika u liturgiji. Dapače, začetnik Sabora papa Ivan XXIII. prije njegova početka izdao je encikliku o njegovanju latinskog jezika.

Nakon Drugoga vatikanskog sabora, između 1965. i 1968., indultom Svete Stolice, dopuštenjem pape Pavla VI. ukinut je *de facto* i *de iure* latinski jezik u liturgiji, pa su narodni jezici uvedeni u misu i brevijar.

Lorenzo Bianchi analizira tu pojavu i dokazuje, da je u talijanskim prijevodima liturgijskih tekstova iznevjerena misao Crkve, tj. prijevod ne odgovara latinskom izvorniku.

Zabrinuti Jacques Maritain pisao je još daleke 1965. godine papi Pavlu VI. i iznio opasnosti, koje će se pojaviti u prijevodima na narodne jezike (88). Maritain je upravo proročanski predvidio, da će se u prijevodima pojaviti "progresivno prizemljenje kršćanstva", koje će naći uporišta u samom živom jeziku, kojim se izražava ... (93). Papa je dao upute, da se to ne dogodi, ali su njegove upute ubrzo zaboravljene. Dogodilo se obratno: *Papine su riječi upotrijebljene, da bi se kazalo nešto obratno od onoga, što je on mislio* (95).

Godine 1974. Sv. Zbor za nauk vjere ustvrdio je, da se liturgijski tekstovi moraju shvatiti - u mislima Crkve - jedino u značenju latinskog izvornika (84, 98).

Bianchi kaže, da su molitve izvanredne ljepote, jednostavne i bitne, bile zamijenjene opširnim formulama, te da je molitva, umjesto prošnja Bogu, postala u prijevodu nekakav moralizatorski sastav (37). Prijevodi su postali parafraze. Bianchi osobito žali *siromaštvo prikazanja* (165).

Na str. 47 (II. i IV. nedjelja *Došašća, Večernja)* autor analizira latinski tekst i uspoređuje ga s prijevodom, te zaključuje, da je u parafraziranom prijevodu latinski izvornik potpuno iznevjeren. Na str. 49 u prijevodu je ispuštena riječ *grijeh: omnibus peccatoribus dimitte delicta - rendi anche noi degni della tua gloria.* Slična se izdaja spominje na str. 50.

Začuđujuća je i prošnja na str. 52. Umjesto prošnje za *vječni život* u prijevodu imamo molitvu za - *progres*!

Što se pak tiče izraza *il Cristo* (s tal. članom) autor kaže, da je kard. Siri uvijek upotrebljavao potpuni izraz kakav nam je predaja ostavila: *Gospodin naš Isus Krist.*

Bianchi nadalje dokazuje, kako je u talijanskom prijevodu skoro u potpunosti uklonjen izraz o *grijehu (peccata nostra)* i ono, što se slijedom toga odnosi na otkupljenje i oprost (*reparatio nostra*) (59). Umjesto izraza, kojima se Crkva stoljećima služila, ponuđene su tek apstraktne formulacije (61).

Prevoditelji latinskih tekstova na četiri su načina postigli udaljavanje od izvorne misli Crkve: dodavanjem riječi, kojih nema u izvorniku; ispuštanjem riječi; "objašnjavanjem prijevoda"; izvrtanjem same strukture rečenice (96).

Temeljem te analize Bianchi kaže, da se u prijevodu željela prilagodba kriterijima suvremenosti. Prema toj destruktivnoj iluziji, bilo je dovoljno mijenjati riječi, da bi se današnji ljudi privukli kršćanstvu. (96, 116). A dogodilo se baš obratno! Jer, *u liturgiji svaka riječ i svaki pokret prenose misao, koja je teološka misao* (158).

Ako zaboravimo stvarnost ljudskog stanja, koje je označeno istočnim grijehom, i milost (premda je formalno spomenuta) postaje suvišna, nepotrebna u životu čovjekovu, koji bi se mogao i bez nje odvijati (129). U tome se primjećuje pelagijanski pristup ... ako se milost odijeli od čovjekove stvarnosti, milost Isusa Krista postaje nepotreban dodatak - "ukrasni predmet" (129). Prešućuje se čovjekov grijeh - milost Božju (114, 141).

Zanimljiva je tabla na str. 133, gdje se nabraja npr. riječ *grijeh* u misalu sv. Pija V. i u onome Pavla VI. U prvome se *grijeh* spominje 26 puta, a u drugom samo 12 puta.

Zastrašujuće je ono, što Bianchi tvrdi na str. 158, a to bismo mogli prihvatiti, osobito danas: *možda je bilo i pritisaka i ucjena sa strane svjetskih sila.* Dakle, dotle su išli neprijatelji Crkve (masoni, a tko drugi, ako ne oni?), da su utjecali čak i na prijevode liturgijskih tekstova, kako bi uništili kršćanstvo. A prevoditelji su nasjeli ... *forse il denaro?*

Za Bianchija "vidljiva i konkretna činjenica kršćanstva svedena je na metaforu. A misa je najviše uništena herezom apstrakcije" (189).

Bianchi zaključuje: *hoće li biskupi imati snage shvatiti, da se ne radi "o vraćanju natrag", nego o jedinom putu, da bi se "krenulo naprijed"* (189).

* * *

Ne znam, kakvi su naši hrvatski liturgijski prijevodi. Sjetimo se samo, koliko smo energije utrošili samo za *benedixit / blagoslovi - tebe blagoslovi,* ili za *kalež - čaša!*

Međutim, falsificiranje latinskog izvornika provode mnogi svećenici - npr.

na sprovodima. Iako u *Redu sprovoda* nije iznevjerena misao Crkve, mnogi se svećenici valjda srame moliti ono, što piše. Oni ne mole *"ovdje ga je prava vjera vezala uz mnoštvo vjernika"*, nego kažu: ovdje ga je *prijateljstvo vezalo*... Obrednik je, dakle, vjeran misli Crkve, a svećenik ju izdaje. Biskupi, dakako, "o tome ništa ne znaju".

* * *

Mislim, da smijemo kazati (salva reverentia), da danas većina biskupa provodi u djelo baš ono, o čemu su pred 30 godina maštali (i planirali uz pomoć masonskih savjetnika) najdestruktivniji svećenici, a ostvarivali najanarhičniji pojedinci.

Znači li sve to, da su tadašnji najliberalniji svećenici bili ujedno i najinteligentniji i najdalekovidniji? Jesu li biskupi pali pod njihov utjecaj? Nalazi li se Crkva opet u IV. ili V. stoljeću? *Petre, učvrsti svoju braću!*

Pavao Galić

GODIŠNJAK "POLJICA" BR. 26./2001.

Godišnjak Poljičkoga dekanata *POLJICA* (god. XXVI., br. 26., Gata 2001.) ovim 26. brojem obilježuje 26 godina *neprekidnoga* izlaženja. Time se mogu pohvaliti samo rijetki časopisi. Zahvaljujući svećeniku iz Kaštela Dr. Marinu Tadinu, *POLJICA* su se probila i u Pariz, gdje ih čitatelji mogu naći u Francuzkoj nacionalnoj knjižnici (Bibliotheque nationale de France). Ta se je Knjižnica i predplatila na godišnjak *POLJICA*. Glavni i odgovorni urednik Godišnjaka Frane Mihanović s opravdanim ponosom kaže, da "više od toga nije moguće niti očekivati, a još manje postići".

I u ovomu 26. broju raspored priloga kao i u prošlih 25 brojeva razvrstan je po već ustaljenim odsjecima. Nakon urednikova uvodnika slijede četiri priloga Mate Marčinka: *Prinosi povijesti slobodne općine kneževine Poljica, Jezik i pismo Poljičkoga statuta, Poljički statut na španjolskom* i pjesma *Statut poljički*. Ova četiri priloga ukoričena su također u posebni otisak pod zajedničkim naslovom *Prinosi povijesti slobodne općine kneževine Poljica*.

Zatim slijedi razprava Ane Cindarić *Slika Boga i čovjeka u Ispovijestima sv. Augustina*. Razprava završuje zaključkom, da Bog, "Izvor i Uvir svih nas, od nas, ili bolje u nama, stvara, uz naš slobodni pristanak, prave ljubitelje, altruiste, oaze u kojima drugi mogu naći siguran putokaz prema Suncu koje nema zalaza".

Anđelko Nedo Pavešković u zanimljivoj obširnoj razpravi *Skladatelj Josip Haiden (Haydn) Hrvat ili Nijemac?* dokazuje, da je "Josip Haiden narodnim podrijetlom, prezimenom i nedvojbeno glazbenim nadahnućem bio *Hrvat*".

U članku *Svijet u ratu?!* Ivan Ugrin piše o svijetu u kakvomu živimo nakon 11. rujna 2001., koji nadnevak je papa Ivan Pavao II. nazvao "crnim danom u povijesti čovječanstva". Zato valja, veli Ugrin, "s posebnom pozornošću... razmišljati o Gospinoj poruci u Međugorju 25. rujna 2001." i podsjetiti se "na jednu poruku koju je *Kraljica mira* objavila u ožujku 1993., dok se još u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini vodio rat". U tim nas porukama Gospa Međugorska poziva, da molimo za mir, jer Sotona želi rat i mržnju, želi nemir, želi srušiti sve što je dobro. "Pravedan rat što ga je hrvatski

narod vodio za oslobođenje svoje zemlje, kako u *Lijepoj Našoj*, tako i u Bosni i Hercegovini, danas nam mnogi spočitavaju jer smo 'sagriješili' rušeći Jugoslaviju, tamnicu naroda, u koju nas uz pomoć tzv. *pax americana* ponovno žele uvući. Globalni moćnici, na čelu upravo s Amerikom, najvećim svjetskim policajcem, ne razmišljaju baš previše o tome što našem narodu znači krvlju ostvarena sloboda i državna samostalnost, pa nam kroje nekakve nove balkanske asocijacije, jer to njima odgovara, radi njihovih ekonomskih i drugih interesa. Neprestano nam se nameće, u čemu izdašno sudjeluju i 'prosvjetljene' domaće snage, kolektivna krivnja za pojedinačna ratna zlodjela, kojih je, nažalost bilo i na hrvatskoj strani, kako bi se na taj način svi izjednačili u odgovornosti za rat na ovim našim prostorima."

U *Tragovima prošlosti* Ivan Ugrin se zalaže za obnovu "drevne Poljičke kneževine na način Poljičke Općine" i u istom članku (*Povratak snovima*) na javi sanja "o nekim boljim i ljepšim vremenima i za našu domovinu Hrvatsku te mojim i vašim Poljicima". Uredništvo dodaje, da "nerazumne i krive poteze nedavne prošlosti trebat će čim prije ispraviti obnavljanjem Poljičke Općine".

Ivo Marasović u članku *Poljica - "zapadni srpski kraj"!* upozoruje na knjigu srbskoga auktora Petra Đorđića naslovljenu *Istorija srpske ćirilice* (1971.) u kojoj se analiziraju pisani spomenici ne samo iz srednjovjekovne Srbije (Raške), nego i iz Huma, Bosne, Dubrovnika i srednje Dalmacije "pisani i tiskani *zapadnom* varijantom srpskoga brzopisa u zapadnim srpskim krajevima". U "zapadne srpske krajeve" Đordić ubraja i Poljica. Opovrgavajući njegove neutemeljene tvrdnje, Marasović svoj članak završuje riječima: "Poljica su fosilni uzorak i vrata one narodne ustrajnosti, koja se znala strpjeti i pričekati ostvarenje obaju svojih snova: reforme s II. Vatikanskog koncila i uskrsnuće novovjeke Hrvatske Države."

Klement Lukin u članku *Oružje u Poljicima* opisuje riječju i slikom važnije vrste oružja pronađena na području bivše Poljičke Knežije - Republike. U pjesničkom dijelu odsjeka *Tragovima prošlosti* objavljena je pjesma Marije Bukovac *Poljičke majke* i njezin crtež *Poljička majka* te četiri pjesme Ive Cvitića: *Za plovidbu morem plaćahu nama danak* (napisana je u stilu njegove kultne pjesme *Od stoljeća sedmog*, koju je uglazbio i pjeva je Sinjanin Dražen Žanko), *Ima gljiva svakojakih, Težak, Naš tovar*. Cvitićeva pjesma *Ima gljiva svakojakih* prava je poljička himna *(Ima jedan kraj naš dragi/ Poljica ga davno zovu/ Stoljećima dugim, teškim/ Krasne divnu zemlju ovu/*, pa bi ju trebalo uglazbiti.

KRONIKA - Frane Mihanović izvješćuje o predstavljanju (u župnoj crkvi sv. Ciprijana u Gatima) 24. i 25. broja *POLJICA*, drugoga izdanja Poljičkoga statuta te poljičkih naljepnica i plakatića. Objavljeni su govori predstavljača Josipa Periša y Mate Uzinića te zapis Ane Kadić *Čovjek i vatra* o požaru u središnjemu dijelu primorskih Poljica. Na kraju je *Zemljovid Poljica*, koji je izradio dipl. ing. Ivan Stojak.

ŽUPSKA KRONIKA - Župne kronike nejednake su vrijednosti. Neke su bogate i raznovrstne, druge suhoparne i škrte. U onim bogatijima ima zanimljivih priloga, koji će privući pozornost ne samo župljana dotičnih župa. U župnoj kronici župe Jesenice zapazio sam članke *Zlatna misa don Ante Klarića* (1951.-2001.),

Hrvatski katolički zbor mladih - MI, Stihijski požar, Sestra Berhmana Klarića i pjesmu Tatjane Matusinović *Zeljoviće, staza sna i bajke*. Zanimljiva je također kronika župe Priko sa Zakučcem, gdje nalazimo podatak o pronalazku antičke grobnice, koja je, kako procjenjuju stručnjaci "dosta rijetka na našim prostorima" i druge zanimljivosti (postavljanje kipa sv. Leopolda Bogdana Mandića auktora kipara Kažimira Hraste u Svetištu rečenoga svetca u Zakučcu, gradnja pastoralnoga centra sv. Petra Apostola na Priku, posjet nadbiskupa mons. Marina Barišića novoosnovanoj župi Priko sa Zakučcem, oduševljenje mladih gledatelja odigranim igrokazom Milivoja Grgića *Uz Božju pomoć - nikad više* u izvedbi župnih glumaca amatera).

Spomen na don Ljubu Mlikotića (31. I. 1926. - 12. XII. 2000.) objavljen je u odsjeku *Naši pokojnici*. U *Dodatku* je objavljena osobito vrijedna *Građa za bibliografiju Poljica* Ivana Banića.

Dvadeset i šesti broj *POLJICA* obogaćuju likovni prilozi: slika u boji *Poljički knez* (staklo) auktora Marinka Perišina, tri crteža Petra Mihanovića (*Život na kamenjaru neprestano mučenje, Obljubljeno poljičko jelo /soparnik/, Gotovo iščeznuli poljički motiv - Poljičanka na tovaru*), snimka skladatelja Franza Josepha Haydna, snimka *Jesenička stoljetna maslina nakon požara*. Treba pohvaliti župne kronike s likovne strane, jer je tekst opisanih događaja popraćen brojnim snimkama u boji.

Tomislav Heres

OTVARANJE NOVIH VIDIKA

(Mladen Jurčić, NA IZVORU PONOĆI, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1999.)

U predgovoru jedne od brojnih svojih knjiga suvremeni hrvatski književnik Mladen Jurčić ponudio je čitatelju esej pod naslovom "Jedan spisateljski credo" u kojemu je naznačio bitne odrednice svoga umjetničkoga stvaralaštva kojima omeđuje svoje životno i književno iskustvo. Njegove pripovijesti, pjesme, drame i eseji odgovori su na pjesnikovo univerzalno pitanje "Kako, zašto i o čemu pisati?" Odgovor na ta uvijek aktualna pitanja može se naći i u njegovim romanima "Smisao modrine" i "Otajstveni portal", ali i u zbirkama pjesama "Daljine, blizina" i "Kralj nedogleda". Pjesnikova žudnja za skladom, ljepotom, prisnošću i osjećaji koji grade i osmišljavaju njegov svijet, duboko su urezani u produhovljene "Susrete s Kristom". Jurčićeva knjiga eseja "Bitka za smisao" vrijedan je prilog hrvatskoj esejističkoj literaturi. Njegova pjesnička riječ obogatila je i vrijedne antologije. Primjerice, ukrajinsku antologiju "Divo peršogo" ("Čudo prvoga"), antologijski izbor hrvatskoga pjesništva od Marka Marulića sve do suvremenih pjesničkih ostvarenja. Jedna od brojnih hrvatskih antologija, "Povrh starog Griča", u koju je njezin autor Božidar Petrač uvrstio i Jurčićevu pjesničku riječ, zauzima značajno mjesto u hrvatskoj književnosti. Jurčićeva poezija, osim na ukrajinski, prevedena je i na engleski, njemački i slovenski jezik. I sam pjesnik prevodi s engleskog jezika, pa tako njegovo ime kao prevoditelja možemo naći na desetak knjiga prijevoda.

U cjelokupnom pjesnikovu opusu vrlo zapaženo mjesto pripada knjigama

naslovljenim "Nikome" i "Na izvoru ponoći". Knjiga naslovljena "Nikome" samo je logičan slijed pjesništva zbog kojega s pravom možemo prihvatiti i autorovu misao da "pjesnik jest i uvijek će biti bitno potreban". Predgovor u toj knjizi majstorska je esejistička proza, uvod u cjelokupno pjesničko stvaralaštvo Mladena Jurčića. I u pogovoru izrečena je misao u koju je utkana njegova pjesnička riječ i koja upućuje, usmjerava i određuje, jer "mnogo je puta rečeno: pjesnik naprosto mora pjevati, mora se izražavati, kao što potok mora izvirati i teći i to je jedino objašnjenje takve nepokolebljivosti i mnogih inače nerazumljivih žrtava."

Prikazajući ovdje jednu od najboljih knjiga Mladena Jurčića, moram istaknuti da je u "Na izvoru ponoći" došla do izražaja njegova bujna razigrana mašta, raspjevana pjesnička riječ i nadasve čudesna fantastika. Tom fantastikom Jurčić ulazi u život, otkriva njegovu (ne)stvarnost i tako ponekad iz irealnoga svijeta dovodi čitatelja u svijet realnosti i obrnuto. Treba naglasiti da je njegova književna riječ, i tematski i žanrovski, vrlo razgranata i ona se poput lepeze širi i predstavlja nam književnika značajnih dometa. Samom autoru, kad govori o svom djelu, nameće se pitanje: "Je li naša, prečesto siva stvarnost sve što postoji ili, razmaknuvši međe mogućega, stižemo u nove, neslućene dimenzije?" Odgovarajući na to pitanje protagonisti zbirke pripovjedaka vode nas na jedinstveno putovanje, u istraživanje i preispitivanje naše poznate stvarnosti, iza čijih se granica prostiru fantastični krajolici paralelnih svjetova.

Tako je najavljena knjiga fantastičnih i lirskih priča u kojima dominira razigrana mašta obogaćena lirskim slikama, krajolicima koji nas iz snova vraćaju u javu i prožimaju doživljajima neslućenih mogućnosti. Jurčićeve priče upućuju nas na pitanje što je zapravo stvarnost, pitanje koje je staro kao i Božja stvorenja, a pretočeno je ovdje u umjetničko djelo, u fantastičnu prozu s filozofskim promatranjima života i čovjeka u svevremenskim prostorima, koja obiluje maštom što se ne razlikuje od stvarnosti i kod čitatelja koji ima fantazijsku moć preoblikovanja stvarnog u nestvarno, i obratno, postiže ljepotu umjetničkoga doživljaja. Onaj tko posjeduje tu moć, moći će lutajući zajedno s piscem tražiti i pronalaziti ljepote svijeta i ljudskoga bića. Osim toga pisac gotovo neprimjetno prenosi svoje iskustvo i iskustva svojih likova na čitatelja. Možda će u nekoga od čitatelja dijelovi knjige gdje je filozofsko ispred fantastičnog, odvraćati pozornost, ali prijeđe li tu zapreku on će doći u svijet pun nedorečenih mogućnosti, u kojem se uvijek nešto nesvakidašnje događa, ali i gotovo uvijek ostaje nešto nedorečeno što čitatelju pruža mogućnost da svojom maštovitošću nastavlja otkrivati svijet.

Svi Jurčićevi likovi bujne mašte i raznorodnih i raznolikih snova plove ovim svijetom i čitatelju otkrivaju svoje snove. Upravo zato autor pita: "Što je bit snova? Postoji li više dimenzija našega svijeta i postojanja i mogu li se nekako prijeći granice među njima?" Jurčić te granice prevladava lirskim pričama u drugom ciklusu, naslovljenom Lirske priče. Njegove lirske priče bogate su izvanrednim opisima krajolika od "mreža sunčevih zraka" do igre "svjetla i nemirnih sjena."

Za ljubitelje lijepe knjige bit će ovo knjiga koja, uz izvjesni napor, pruža puno čitateljske radosti. Njezino tkivo je razgranato i skladno tkano ljepotom i snagom jezika Mladena Jurčića i omo-

gućuje čitatelju da zadovoljan zatvori knjigu na njezinoj posljednjoj stranici. To je knjiga koja još dugo čeprka po našim razmišljanjima, raspliće maštu, otvara nove vidike i određuje putokaze u pozitivnom smjeru.

Branko Pilaš

Mato Repić: USPOMENE LEPOGLAVSKOGA ŽUPNIKA

(Repić, Mato: Uspomene lepoglavskoga župnika: 1946.-1999.: Nakladnička kuća Tonimir, Varaždinske Toplice 2002. - Bibilioteka Hrvatska povjesnica, knj. 3., str. 130.)

Pred nama je knjiga dugogodišnjeg lepoglavskog župnika Mate Repića, kojoj je Predgovor napisao varaždinski biskup mons. Marko Culej. On ističe, da ova knjiga želi čitatelju uprisutniti život župnika Mate Repića u Lepoglavi, gdje je župnikovao 53 godine i sedam mjeseci. Od 1946. do umirovljenja 1999. godine dijelio je sa svojim vjernicima lijepe i teške trenutke, pomagao im nositi križ njihovih boli, ali bio je i sudionik njihovih radosti. Unatoč nesklonim vremenima i teškim okolnostima u vrijeme komunističke totalitarne vladavine, molitvom i radom svjedočio je dobrotu i ljubav Božju i pronalazio putove do ljudskih srdaca.

Sam autor u Uvodu spominje, kako ne želi, da se ove uspomene tretiraju "kao nekakva ozbiljna memoarska literatura", već jednostavno kao "uspomene jednog običnog župnika". Zato on mirno u 36 manjih poglavlja jednostavno pripovijeda i opisuje svoj životni put, osobe i događaje od djetinjstva do svoga umirovljenja. Nakon Predgovora i Uvoda, prvih pet poglavlja govori o njegovu djetinjstvu i mladosti, školovanju i putu do svećeništva, mladoj misi u rodnom Petrijancu i kapelanovanju u Vidovcu i Vinici, dok ostalih tridesetak poglavlja opisuje njegove uspomene, događaje i doživljaje vezane uz župničko služenje u Lepoglavi od 1946. do 1999. godine. Potom slijedi Pogovor, u kojem navodi svoje kapelane i svećenike rodom iz župe Lepoglava, te *Povijesni dodatak* o lepoglavskim pavlinima i pavlinskoj Lepoglavi, sa Šenoinom *Fratarskom oporukom*, što je priredio kanonik Zbornog kaptola u Varaždinu Gustav Kuzmić. Svako poglavlje je mala cjelina, isječak života, slika osoba i događaja onog vremena. Zato se lagano i s užitkom čita!

Prva poglavlja obiluju podacima i detaljima za biografiju. Spomenimo makar ponešto. Autor je rođen 16. veljače 1918. u Petrijancu od kršćanskih roditelja Marka i Rozalije rođene Vrbljač, koji su imali sedmero djece. Dvoje ih je umrlo u djetinjstvu, Mato je postao svećenik, a sestra Marija redovnica, časna sestra Budislava, kod sestara Milosrdnica u Zagrebu. Ona će ga desetljećima vjerno pratiti u svećeničkom služenju i obogaćivati život lepoglavske župe. Nakon pučke škole u Petrijancu, od jeseni 1929. godine Mato je u Sjemeništu na Šalati, gdje polazi Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju. Dakako da spominje svoje školske kolege, opisuje život u Dječačkom sjemeništu na Šalati, kao i život u Bogosloviji na Kaptolu od jeseni 1937. godine. Za svećenika je bio zaređen 6. lipnja 1943. s još 17 drugih kolega predviđenih za Zagrebačku nadbiskupiju. Zaredio ih je nadbiskup bl. Alojzije Stepinac. Dvojicu kolega komunističke vlasti ubile su već 1945. godine (Dragutina Deliju rodom iz župe Belec i

Dragutina Kužea rodom iz župe Daruvar), a četvorica su prošla višegodišnju robiju u logoru Stara Gradiška (Krešimir Ivšić, Franjo Glumpak, Stjepan Golubić i Josip Sodar), dok su preostali na slobodi proživljavali progone i razna podmetanja i nasilje. Nakon opisa mlade mise 27. lipnja 1943., opisuje svoje kapelanovanje u Vidovcu od 14. kolovoza 1943. do 19. lipnja 1945. i Vinici do kraja siječnja 1946. godine. Potom slijedi župnička služba u Lepoglavi od 30. siječnja 1946. do 31. kolovoza 1999. Kao lepoglavski župnik imenovan je kanonikom, a potom i prepozitom Zbornog kaptola u Varaždinu.

Iz druge skupine poglavlja ističemo posebice ona prva, koja svjedoče o događajima, životu i vremenu do šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Dojmljiv je njegov prvi susret s Lepoglavom 30. siječnja 1946., opis njegova predšasnika župnika Ferde Krčmara, koji je spasio život bijegom u Austriju, te život i rad u lepoglavskoj župi. Uz opis vjerskog života u župi, proslave velikih crkvenih blagdana, svakako su zanimljiva poglavlja: *Nadbiskup Stepinac - lepoglavski zatvorenik* (9. listopada 1946.), *Pobuna u lepoglavskoj kaznionici* (1948.), *Premještaj nadbiskupa Stepinca u Krašić* (5. prosinca 1951.), *Zatvaranje župne crkve* (1952.) *pod izgovorom popravka*, *Dijeljenje svete Potvrde u Lepoglavi 1953. godine*. Ostala poglavlja, koja govore o pastoralnom radu i vjerskom životu, gradnji i popravcima župnih objekata, gradnji novoga pastoralnog centra po nacrtu ing. arh. Zvonimira Vrkljana, više govore o poteškoćama i postupcima komunističke vlasti prema svećeniku i vjernicima unutar same župe Lepoglava. No, autor je doživio i mnoge radosne trenutke u Lepoglavi, ne samo u suživotu s vjernim pukom i dobrim ljudima, nego je 1989. godine ponovno dobio ključeve svoje župne crkve, koje su mu oduzele komunističke vlasti 1952. godine. Doživio je 1996. godine i znanstveni skup u Lepoglavi u povodu 50. obljetnice montiranog procesa i suđenja blaženom kardinalu Alojziju Stepincu, na kojem je i sam progovorio o ondašnjim prilikama u Lepoglavi, o velikom strahu i stradanju nekih ljudi, o Nadbiskupovom tamnovanju u kaznionici, te negativnoj ulozi vodstva kaznionice, posebice velikoj moći njezinih ravnatelja. Doživio je i drugi dolazak Sv. Oca Ivana Pavla II. u Hrvatsku i svečano proglašenje blaženim kardinala Alojzija Stepinca 1998. godine na Mariji Bistrici, te je mogao 1999. godine poći u zasluženu mirovinu, koju provodi u Svećeničkom domu na Kaptolu 28 u Zagrebu.

Naša Crkva zagrebačka obiluje patnicima i svjedocima, ali je malo njih zapisalo svoja sjećanja. Zato smo zahvalni autoru za ovaj prikaz uspomena, kojima želi opisati, ne samo bolnu, nego i pozitivnu i lijepu stranu svoga svećeničkoga života, kao i života ljudi u Lepoglavi. U svim tim burnim vremenima, držao se svoga svećeničkog poslanja, svjedočeći dobrotu i strpljivost u susretu s razornom protubožjom i protučovječjom komunističkom ideologijom. Nije se nepotrebno izlagao, ali ni gubio nadu! "Nećemo se povlačiti s terena", rekao je u onim teškim poratnim godinama, kada su komunističke vlasti ubijale svećenike, pomoćni biskup mons. dr. Josip Lach. Valja ostati s narodom i dijeliti s njima sudbinu života. Zato je i Mato Repić strpljivo svjedočio i promicao dobro, bez mržnje koja je tada bijesnim valovima udarala Crkvu Božju. Stoga varaždinski biskup Marko Culej u

Predgovoru i zaključuje: *Ova knjiga pokazuje kakove su bile metode i način djelovanja jedne ideologije koja se borila protiv Boga i Crkve, protiv vjernika i svećenika. Ova knjiga je poziv da se čovjek koji radi za Boga i bližnjega nikada ne obeshrabri. Kršćansku ljubav, koju čovjek nosi u sebi, potrebno je pretočiti u svakodnevnu djelatnost i tada čovjek doživi i ostvarenja o kojima je samo mogao sanjati.*

Knjiga je pisana pregledno, jednostavnim i lijepim stilom, a obogaćena je i fotodokumentacijom.

Stjepan Kožul

RAVNOKOTARSKI FRATAR MILE MAMIĆ

(Nimac, fra Stipe: "Ravnokotarski fratar Mile Mamić: hrvatski junak i kršćanski mučenik u Domovinskom ratu", Lepuri, 2002.; Biblioteka Ravnokotarski Cvit; knj. 12)

Knjigu fra dr Stipe Nimca, Uredništvo biblioteke "Ravnokotarski Cvit" posvećuje fra Mili Mamiću, *bogoljubu, čovjekoljubu i domoljubu prigodom jedanaeste obljetnice mučeničke smrti (17. srpnja 1991. - 17. srpnja 2002.)*. Autor je rođen 1950. u Lepurima u Benkovačkom kraju, postao je svećenik-franjevac u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja, pastoralno je djelovao po župama, posebice s mladima u Zagrebu, doktorirao je iz pastoralne teologije na Papinskom sveučilištu "Lateranum" u Rimu, profesor je pastoralne teologije na KBF u Splitu i Visokoj teološko-katehetskoj školi u Zadru, te urednik biblioteke "Ravnokotarski Cvit", koja već ima 12 zapaženih knjiga. Poznata je njegova bibliografija (str. 125.-126.), a u ovoj knjizi u prvi plan stavlja časnog brata fra Milu Mamića, koji je poginuo u Domovinskom ratu 17. srpnja 1991., braneći od Srba svoj rodni dom.

Knjiga sadrži pet poglavlja: *I. Mučeništvo za Kristovu istinu u naše doba* stavlja u središte misao Sv. Oca Ivana Pavla II. iz njegovog apostolskog pisma "Tertio millennio adveniente" - o potrebi popunjavanja martirologija Crkve. "Potrebno je da mjesne Crkve učine sve da ne puste zaboravu spomen onih koji su pretrpjeli mučeništvo, prikupljajući potrebnu dokumentaciju. (...) U perspektivi trećeg tisućljeća bit će zadatak Apostolske stolice popuniti martirologije opće Crkve, pazeći napose na svetost onih koji su u naše vrijeme potpuno živjeli u Kristovoj istini". Te poticajne riječi Sv. Oca, po mišljenju autora, odnose se i na fra Milu Mamića (1955.-1991.), brata franjevca, vozača, vratara i sakristana, koji je obukao franjevački habit na Visovcu 1983. i položio doživotne zavjete u Makarskoj 1987. godine. On je živio "obuzet evanđeoskim duhom i franjevačkom karizmom malenosti, siromaštva i jednostavnosti", a umro je kao mučenik. Zato mu je "mjesto u martirologiju Crkve u Hrvata i opće Crkve, te navlastito u martirologiju Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, čiji je bio član". Visokim državnim odličjima počašćeno je njegovo svjedočenje domoljublja i rodoljublja, a ova knjiga želi biti spomen od Crkve, da se oduži žrtvi čovjeka, koji je pretrpio mučeništvo za vjeru, Krista i za bližnjega u Domovinskom ratu od srpske agresije (str. 7.-10.). *II. Mučeništvo Crkve u Hrvata i Franjevačke provincije Presv. Otkupitelja od srednjovjekovlja do Drugoga svjetskog rata* donosi prikaz

stradavanja kroz povijest, a posebice žrtve komunističkog terora, te žrtve iz Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja toga razdoblja (str. 11.-26.). *III. Mučeništvo Crkve u Hrvata i Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja u Domovinskom ratu* sažima stradanja osoba i crkvenih objekata prema dostupnoj literaturi u vrijeme srpske agresije na Hrvatsku (str. 27.-34.). *IV. Selo Lišane Ostovičke u Ravnim Kotarima i njegovo mučeništvo za Boga i Hrvatsku u prošlom stoljeću* ponajprije ističe, da je to rodno i smrtno mjesto fra Mile Mamića, prvog franjevca mučeničke žrtve srpske agresije na Hrvatsku, koje leži oko 25 km sjeverozapadno od Šibenika, u Skradinskom dekanatu. To selo doživjelo je svoju kalvariju i u Drugom svjetskom ratu, kao i u poraću, što potvrđuje i abecedni popis 122 žitelja, koji su nasilno izgubili svoj život, iz obitelji: Ćurčija, Dević, Filipić, Galić, Kalcina, Mamić, Mamut, Mijić, Musić, Nimac, Pelaić, Pavić, Radanović, Radaš, Stipić, Šimunac, Tkalić i Tuta. Najbrojnije žrtve su imale obitelji: Mamić, Mijić, Nimac, Radaš i Stipić. Među njima je ubijen i njihov župnik fra Andrija Zjačić 1944. godine. Te su godine partizani opljačkali selo i spalili 60 kuća. Prilikama u Ravnim Kotarima ravnao je velikim dijelom zloglasni Simo Dubajić iz nedalekih Kistanja, poznat kao masovni ubojica Hrvata s Bleiburga i križnih putova, a koji je bio i jedan od glavnih organizatora srpskog odmetništva i pobune protiv hrvatske države 1990. godine. U ponedjeljak 15. srpnja 1991. Srbi otvaraju vatru na Lišane, ali se hrvatski branitelji odupiru navali. Toga je dana došao u svoje rodno selo i fra Mile Mamić, da vidi što se zbiva i da ga po potrebi brani. Dva dana nakon toga, 17. srpnja 1991. u 4,40 ujutro teško je ranjen u srpskom minobacačkom napadu na zaselak Mamiće, te je uskoro izdahnuo, dok su ga prevozili u bolnicu. Počinje evakuacija i progon stanovništva, što će potrajati 4 godine tj. do akcije "Oluja", pri čemu su zatečene Hrvate odmetnuti Srbi, pod zaštitom JNA, okrutno ubijali. Iz župe je ubijeno više od 29 osoba koje nisu htjele napustiti svoje ognjište i poći u izbjeglištvo, misleći da im se neće ništa dogoditi. Poginulo je i 5 hrvatskih branitelja iz Lišana Ostovičkih (str. 35.-66.). *V. Spomen na krjeposni život i mučeničku smrt fra Mile Mamića* donosi detaljnu biografiju, s mnoštvom pojedinosti, fra Mile Mamića od rođenja i djetinjstva do preminuća, ukopa i odjeka njegove svjedočke smrti u Crkvi i narodu. Mamići žive već preko 300 godina u Lišanima Ostovičkim. Godine 1989. bile su u Lišanima 32 obitelji sa 164 osobe prezimena Mamić. Tu je rođen 23. rujna 1955. fra Mile Mamić u obrtničko-seljačkoj obitelji oca Marka i majke Veselke rođene Ivković. Tu je završio osmogodišnju školu, živio i radio u obitelji, odslužio vojni rok, te poslije radio kao kvalificirani vozač u Zagrebu i Zadru. Odlučio se za redovnički život, te je 1982. došao franjevcima u postulaturu, a 1983. godine je započeo novicijat u samostanu na Visovcu. Privremene zavjete položio je 1984., a doživotne 1987. godine. Od 13 samostana, koliko ih ima Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja, fra Mile Mamić je tijekom 8 godina svoga franjevaštva službovao u 4 samostana: najprije je bio u postulaturi i novicijatu u samostanu Majke od Milosti na Visovcu, potom u samostanu Majke Božje Lurdske u Zagrebu, pa opet na Visovcu, zatim u samostanu Gospe od Karmela u Omišu, te konačno u samostanu Gospe od Zdravlja u Splitu. Predano je vršio svoje

dužnosti i živio svoj redovnički život, služeći Bogu i bližnjima! Poginuo je 17. srpnja 1991., braneći svoje rodno selo i obiteljski dom, a pokopan je 19. srpnja 1991. u Splitu, na groblju Lovrincu u franjevačkoj grobnici. Ispratilo ga je oko 200 svećenika i redovnika, s biskupima, mnoštvo redovnica i vjerničkog naroda (str. 67.-100.).

Potom slijedi vrijedna Bibliografija (str. 101.-112.), te Sažeci na engleskom, njemačkom, španjolskom i talijanskom jeziku (str. 113.-124.). Na zadnjim stranicama je Bilješka o autoru i popis njegovih djela, Kazalo i popis izdanja Biblioteke "Ravnokotarski Cvit" (str. 125.-128.). Knjiga je pisana pregledno, stručno, sa znanstvenim aparatom, naznačenom literaturom i lijepom fotodokumentacijom.

Stjepan Kožul

Vijesti

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 27/2002, predsjednik Zajednice sv. Egidija *Andrea Riccardi* piše o religioznoj slobodi u svijetu, u uvodnom članku pod naslovom "Dove si rischia la vita in nome della fede" (Gdje se čovjek izlaže smrtnoj opasnosti u ime vjere).

* * *

U časopisu "Stimmen der Zeit", br. 7/2002, *Rembert Weakland* piše o reformi liturgije u članku pod naslovom "Liturgie zwischen Erneuerung und Restauration" (Liturgija između obnove i restauracije).

* * *

Kod Cerfa je izašla iz tiska knjiga *Agnès Walch* "La Spiritualité conjugale dans le catholicisme français" (Bračna duhovnost u francuskom katolicizmu).

* * *

"Hrvatsko slovo" od 12. VII. 2002. donosi prikaz nove zbirke s. *Marije od Presvetog Srca* (Anke Petričević) "Hrvatska zemljo moja" te prijevode ukrajinskih pjesama iz pera *Đure Vidmarovića* i *Jelene Zaričnaje*.

* * *

"Imprimis", br. 5/2002, donosi skraćeno predavanje *Midge Decter* o američkim skautima (The Assault on the Boy Scouts of America).

* * *

3. VII. 2002. održano je zasjedanje *Europskog foruma* laikata u Erfurtu.

* * *

Za *Svjetski dan mira* 2003. odabrana je tema "Mir na zemlji - stalni zadatak".

* * *

"Hrvatska revija", br. 2/2002, objavljuje članak *Živana Bezića* "Smisao imena", članak *Trpimira Macana* o *Rattkayevu* spomenu među Mađarima i prijevod *Tvrtka Klarića* o poetici *Dubravka Pušeka*.

* * *

U "Corriere della Sera" od 3. VII. 2002. *Armando Toro* opravdava *Heideggerove* kompromisne stavove prema nacizmu oslanjajući se na von *Herrmannovu* izjavu da je Heidegger prihvatio te kompromise kako bi spasio autonomiju sveučilišta. U istom broju *Serena Zoli* piše o odnosima vojvotkinje od Windsora *Wallis Simpson* s von *Ribbentropom*. U broju od 29. VI. *Predrag Matvejević* objavljuje svoj govor prigodom dodjele doktorata "honoris causa" u Trstu (Oltre i confini della vecchia Europa).

* * *

U "Notes et Documents", 1-4/2002, objavljen je kratki prikaz *Tome Vereša* o izlasku iz tiska *Maritainova* djela "Art et Scolastique" u prijevodu *Marka Kovačevića*.

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 19. VII. 2002. jeronimska knjiga "Zvijezde koje ne zalaze" već dva mjeseca ne silazi s liste vjerskih bestselera. U tom broju *Miljenko*

Mandžo piše o "Zadarskoj smotri", 3-4/2001, posvećenoj *Marku Maruliću*, europskom humanistu, a *Martin Mihaldinec* o Koprivnici i Đurđevcu. Objavljena je i novela *Božidara Prosenjaka*.

Tu je i osvrt na djelo *Virgila Gheorghiua*, preminuloga prije 10 godina. Taj rumunjsko-francuski književnik bio je kulturni ataše u NDH, odakle je prebjegao u Francusku. Kao francuski pisac u svojim se romanima sjeća boravka u Hrvatskoj, koju je zavolio.

* * *

IKA od 17. VII. 2002. donosi vijest o izlasku iz tiska jeronimske knjige *Mije Dukića* "Kloštar u Kobašu". Vijest je donio i Glas Koncila od 28. VII.

* * *

U lipnju 2002. objavljen je u Zagrebu zbornik "Hrvatski katolički pokret" s referatima održanima u Zagrebu i Krku krajem ožujka 2001.

* * *

"Vjesnik" od 31. VII. 2002. objavljuje članak *Nikole Babića* o jeronimskoj knjizi *Ivana Damiša* i kalendarsku bilješku prigodom rođenja *Vojmila Rabadana*, najbližeg suradnika J. Andrića i L. Perinića u HKD-u.

* * *

U "Vjesniku Đakovačke biskupije", br. 7-8/2002, *Hrvoje Matković* nastavlja svoj serijal o Hrvatskom katoličkom pokretu, osvrćući se posebno na "jugoslavenstvo" nekih članova Hrvatske pučke stranke. Iako su činjenice o toj usmjerenosti pučkostrankaša utemeljene na pismenim dokumentima, mislimo da bi valjalo iznijeti i dokumente o "nacionalnoj obojenosti" u redovima Seniorata i Domagoja. Npr. kad govorimo i pišemo o Mahnićevoj pionirskoj ulozi u tom pokretu, ne bismo smjeli smetnuti s uma ni neke njegove prilično rigidne stavove, ili kad govorimo o "mecenatstvu" *J. J. Strossmayera*, ne možemo smetnuti s uma njegovo "južnoslavenstvo", ali ni eksplicitni antisemitizam, o čemu najbolje govori njegova korespondencija s nuncijem Vannutellijem.

* * *

25. VII. 2002. umro je u Paderbornu kardinal *Johannes Joachim Degenhardt* (rođ. 1926.).

* * *

"Glas Koncila" od 4. VIII. 2002. donosi članak "Dijamantna misa fra *Karla Jurišića*" i komentar susreta mladih u *Torontu*.

* * *

"Etudes", br. 7-8/2002, donosi članak *Jeana-Françoisa Sixa* "La postérité de Charles de Foucauld" (Nasljeđe *Charlesa de Foucaulda*).

* * *

"Herder Korrespondenz", br. 7/2002, donosi članak *Heriberta Weilanda* "Ein Held von gestern" (Junak od jučer) o *Robertu Mugabeu*.

* * *

"Mladika", br. 5/2002, donosi u prijevodu *Martina Silvestra* pjesme *Bože Kukolje* iz "Marulića".

* * *

"Crkva u svijetu", br. 2/2002, donosi članak *Živana Bezića* "O znanosi i vjeri" te članak *Ante Kusića* o spajanju suvremene fizike i teologije prigodom objavljivanja djela "The Physics of Immortality".

* * *

U Parizu je 19. VII. 2002. umro *Aleksandar Guinzbourg*, poznati sovjetski disident i književnik, u dobi od 65 godina.

* * *

U nakladi "Edizioni Paoline" objavljena je knjiga *J. J. Antiera* o misliocu i književniku *Jeanu Guittonu*. Guittonove 4 knjige u prijevodu *R. Grgeca* objavilo je Jeronimsko društvo. Na Papin poziv on je bio sudionik II. vatikanskog koncila i posrednik između Vatikana i *Lefebvrea*.

* * *

U "Vjesniku" od 10. VIII. 2002. *Ivo Horvat* u svom dopisu ističe kako je znakovito da je nagradu za životno djelo *Bono Šagi* dobio na prijedlog varaždinske organizacije Socijaldemokratske partije.

* * *

Mons. *Stjepan Miler* proslavio je zlatnomisnički jubilej. Njegovi su tekijski kalendari dolazili obično prvi na "tržište". Ove godine i Jeronimsko je društvo požurilo sa svojim zidnim kalendarima.

* * *

"Vjesnik" od 17. VIII. 2002. donosi razgovor s 98-godišnjim biskupom *Joakimom Segedijem* i članak o dodjeli nagrade "Judita" u Splitu.

* * *

Mjesečnik "Jesus" za kolovoz donosi iskaze slavnih obraćenika (*Pittigrilli, Yamamoto, Alec Guiness, John Wayne* itd.).

* * *

Vojnici NATO-a otvorili su kapelu sv. *Pija iz Pietrelcine* u Makedoniji na prijedlog talijanskog generala *Pierluigija Torellija*.

* * *

11. VII. 2002. umro je u Zagrebu u 92. godini g. *Zlatko Dujmović*, član HKD-a.

* * *

"Matica", br. 7/2002, donosi članak *Jelene Butković "Marko Marulić* u Bitoli" o priredbi Makedonsko-hrvatskog društva "M. Marulić".

* * *

"Hrvatsko slovo" od 2. VIII. 2002. donosi pjesme *Ivana Svetića*, prijevode pok. *Josipa Velebita* i recenziju knjige *N. V. Borozana* "Lišce, teret od zrcala" iz pera *Nevenke Nekić*.

* * *

Časopis "MI", br. 7-8/2002, donosi nekrolog *Grge Pejnovića* iz pera R. Grgeca i razgovor s kanadskim suvremenim piscem *Michaelom O'Brienom*, koji su vodili *Mate Krajina* i *Vesna Borović*.

* * *

"La Croix" od 1. VIII. 2002. donosi članak *Pierrea Cocheza* o osebujnom stilu *Evelyna Waugha*, istaknutog književnog predstavnika engleskog humora. U istom broju *Marcel Merle* piše o tom što je "civilno društvo". Spomenuta su shvaćanja toga pojma od Lockea do Tocquevillea, Hegela i Marxa.

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 31/2002, *Paolo Perazollo* piše o novomu

talijanskom albumu *Gorana Bregovića*, koji je rođen od oca Hrvata i majke Srpkinje, oženjen muslimankom, a sada živi u Parizu.

* * *

U "Večernjem listu" od 23. VIII. 2002. objavljen je prikaz *Strahimira Primorca* o *Maruliću 4/2002*.

* * *

"Herder Korrespondenz", br. 7/2002, donosi članak *Elizabeth Hurth* o *Hermannu Hesseu* "Zwischen Abendland und Morgenland" (Između Istoka i Zapada) o autorovu putu između raznih religija.

* * *

"Hrvatsko slovo" od 9. VIII. 2002. objavljuje odlomak iz knjige *Nedjeljke Luetić-Tijan* (1916-2002) "Krov i kruh". U istom su broju i prijevodi *Quasimodovih* stihova iz pera *Joje Ricova*. Broj od 16. VII. izvješćuje o nagradi *Nevenki Nekić* za monodramski tekst i donosi prikaz zbornika "*Kašić* i Biblija".

* * *

"Lička revija" 2/2002, donosi tekstove: *Mate Marčinka* o izrazu "slavosrb", *Mile Bogovića* o kolijevci glagoljice te priloge *Julija Derossija* (Kako se stvarao Lički kalendar 1958.) i *Kazimira Svibena* (Branio sam Gospić od partizana).

* * *

"Riječki teološki časopis", br. 2/2002, donosi prikaz knjige *Ive Lendića* "Božji kotači" iz pera *Emanuela Hoška*, i *Damiševe* knjige o međimurskim franjevcima iz pera *Pavla Galića*.

* * *

U "Mogućnostima", br. 1-3/2002, *Nikica Talan* piše o *Urbanu Tavaresu Rodriguesu* uz prijevod njegovih tekstova s portugalskog.

* * *

Slovački "Duchovný pastier", 7/2002, donosi članak *Petera Sedláka* o *Miri Bulešiću* i *Anti Antiću*.

* * *

Kod Cerfa je objavljena autobiografska knjiga nadbiskupa i kirurga *Valentina Wojna Jasnieckog*, koji je kao liječnik nakon smrti svoje supruge postao svećenik i biskup pod imenom Luka.

* * *

Tradicionalni miting prijateljstva održan je u *Riminiju* od 18. VIII. do 24. VIII. 2002.

* * *

U organizaciji Međunarodnog instituta "*Jacques Maritain*" i UNESCO-a održan je u Cataniji međunarodni seminar o multikulturalnom društvu uz sudjelovanje *Roberta Papinija, Antonija Pavana, Roberta Whitea, Khaleda Fuada Allema, Nade Švob-Đokić, Paskala Milla* itd. od 11 do 12. X. 2002.

* * *

28. VIII. 2002. kard. *Vinko Puljić* primio je međunarodnu nagradu "Oprost".

* * *

"Famiglia cristiana", br. 35/2002, donosi članak *Alberta Bobbija* o političkom značenju mitinga u Riminiju.

* * *

"Matica" br. 8/2002, koja je izašla na engleskom i španjolskom, objavljuje razgovor s *Davidom Cunliffeom* pod naslovom "Globalisation - Challenge for Small Nations" (Globalizacija - izazov za male nacije) i članak *Mirjane Polić* "Gracias a *Luka Brajnović* quién educó a una generación de jóvenes periodistas" (Hvala Luki Brajnoviću koji je odgojio generaciju mladih novinara).

* * *

IKA, br. 35/2002, donosi vijest o prigodnom obilježavanju 552. rođendana *Marka Marulića* u Splitu.

* * *

U organizaciji DHK i Matice slovačke predstavljena je 11. IX. 2002. knjiga *Nevenke Nekić* "Uspomene iz Slovačke".

* * *

U "Etudes", br. 9/2002, *Dick Howard* piše o stavu SAD prema Međunarodnom kaznenom sudu. Da bi udobrovoljio svoje saveznike, *Bill Clinton* je parafirao sporazum o suradnji, svjestan da ga Senat ne će ratificirati. *Bush* ga je, naravno, "deparafirao" (un-sign).

* * *

"*Sveta Cecilija*", br. 1-2/2002, prvi je put izašla, u izdanju Glasa Koncila, u kolovozu 2002., s novim urednikom i tajnikom. U uvodniku izražena je zahvala dosadašnjem izdavaču HKD-u.

* * *

U dnevniku "La Croix" od 5. IX. 2002. *Laurent d'Ersu* piše o značenju skupa u Johannesburgu.

* * *

U nakladi kuće "Autrement" objavljena je knjiga autora *Guya Deleuryja* i *Marie-Agnès Combesque* "Gandhi et Martin Luther King".

* * *

U zadarskom "Regionalu" *Ante Gverić* piše o tri "naivna" katolička svećenika (I. Grubišić, B. Sbutega, B. Šagi).

* * *

II. program Hrvatskog radija emitirao je 6. IX. 2002. radionapeticu *Stanislava Pejkovića* "Dvije usidjelice".

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 6. IX. 2002. *Božica Jelušić* piše o *Đuri Sudeti* u članku "Put od vreline do leda".

* * *

U lipnju je objavljena CD-ploča našeg suradnika *Nikole Garašića* u izvedbi KUD "Tamburica" iz Starog Petrovog Sela.

* * *

IKA od 4. IX. 2002. donosi kratak prikaz knjige *Rozarija Šutrina* "Žrtve bogoljublja i čovjekoljublja" (iz Zadarske nadbiskupije).

* * *

"La Croix" od 14. IX. 2002. donosi predviđanje da će švedski socijal-

demokrati ostati na vlasti, kako misli *Goeran Persson*.

* * *

Henri Tincq, novinar lista "Le Monde", dobitnik je ovogodišnje nagrade Templeton, koju dodjeljuje Konferencija europskih Crkava.

* * *

Časopis "Famiglia cristiana", br. 32/2002, donosi mišljenje *Gitte Sereny* (Il trauma di una nazione) kako je Hitler bio blizu toga da atomskom bombom promijeni tok povijesti, što mu nije uspjelo zbog toga što se posvadio s kompetentnim znanstvenikom koji je morao ostvariti taj projekt.

* * *

Na Visovačkoj brini nad Krkom otkriven je spomenik *Petru Svačiću*, rad akademskog kipara *Kažimira Hraste*, 13. IX. 2002. prigodom 900. obljetnice njegove pogibije. Tom je zgodom izvedena i opera-oratorij *Jakova Gotovca* s libretom *Zlatka Tomičića*.

* * *

Za vrijeme ljetnih praznika umrli su dugogodišnji članovi HKD-a *Zlatko Dujmović* (11. VII) i *Nevenka Bakoš* (8. IX).

* * *

Prigodom otkrivanja spomenika *Petru Svačiću* izvedena je opera-oratorij *Jakova Gotovca* po libretu *Zlatka Tomičića*, o čemu su pisale *Jadranka Klisović* u Vjesniku od 14. IX. 2002. i *Jagoda Martinčević* u Hrvatskom slovu od 13. IX. 2002. te mnogi vjerski i dnevni listovi.

* * *

U Sarajevu je 28. IX. 2002. na svečanoj akademiji proslavljena 100. obljetnica Hrvatskoga kulturnog društva *Napredak*.

* * *

18. IX. 2002. govorili su o knjizi *Emila Čića* (o hrvatskim neprijateljima) neki uglednici našega kulturnog života (*Jelčić, Biondić, Abramović, Horvat*) u dvorani u Palmotićevoj ulici u Zagrebu.

* * *

Hrvatsko liječničko društvo organiziralo je na Jordanovcu tečaj "Seksualnost u adolescentnoj dobi" 5. X. 2002. Voditeljica je bila *Željka Šubarić*.

* * *

Festival nove talijanske dramaturgije "Tramedautore" održan je u Milanu od 9. do 22. IX. 2002., o čemu u časopisu "Famiglia cristiana", br. 36/2002, piše *Paolo Perazzolo*.

* * *

"Stimmen der Zeit", br. 9/2002, objavljuje članak *Raymunda Schwagera* "Der 11. September und die Zeichen der Zeit" (11. rujan i znakovi vremena).

* * *

Kod Seuila je objavljena knjiga Xaviera Léona-Dufoura "Agir selon l'Evangile" (Djelovati u skladu s Evanđeljem). Autor pokušava odgovoriti na pitanje: "Što znači biti kršćanin?".

* * *

Gradišćanske "Hrvatske novine" od 13. IX. 2002. donose prikaz Hrvatskih kulturnih dana u Frielištofu. Tom su prigodom misu služili *Ferdo Takač* i *Branko Kornfeind*.

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 20. IX. 2002. objavljen je prijevod engleskih pjesama portugalskog pjesnika *Fernanda Pessoe* pod naslovom "Sav svijet je satkan od bludnje" iz Pera *Nikice Talana* te prikaz "Hrvatskoga enciklopedijskog rječnika" iz pera *Alemka Gluhaka*.

* * *

"Imprimis", br. 8/2002, donosi sažetak govora *Edwina Meesa* pod naslovom "Morality and Foreign Policy" (Moralnost i vanjska politika). Govornik se posebno osvrće na političko djelovanje *Ronalda Reagana* i *Margaret Thatcher*.

* * *

Počasnim članovima Hrvatskoga katoličkog društva prosvjetnih djelatnika proglašeni su *Radovan Grgec* i *Agneza Szabo*.

SADRŽAJ

Radovan Grgec: Uz rub (144) 833
R. G.: Nevenka Bakoš (1926-2002) 839
***Tomislav Maretić:** Taj Kvik je tak hercig 840
Mladen Jurčić: Dijalog o napuštanju 843
***Mladen Jurčić:** I dalje; Čežnja za knjigom; Grčki Novi zavjet 853
Tomica Bajsić: Pjesme ljubavi i rata - II 855
***Anna Swirszcynska:** Pjesma punine 857
Anđelko Mijatović: Ivo Mašina, hrvatski nacionalni mučenik 861
***Jadranka Šipuš:** Dom; Sam; Čudno stablo; Za Dijanu 866
***Malkica Dugeč:** Po pravodijelnicama svemira 867
Sanja Vulić: O dvjema jezičnim značajkama današnjega gradišćanskohrvatskoga književnog jezika 868
***Barbara Tanodi Kukolja:** Kesna jesen 870
***Višnja Sever:** Mami 871
***s. M. Petra od Presvete Euharistije:** Prtilet 871
Josip Lisac: Govori Hrvata iločkoga područja 872
***Malkica Dugeč:** U slapu vječnosti 873
Mladen Jurčić: Unutar krajolika 874
Zoran Katić: Izvor mudrosti; Čvorište svjetova 878
***Mira Krajačić-Beutz:** Zapamti 879
***Stanislava Adamić:** Rana jesen 880
***Milica Perdić:** Djevojčice 880
Stanko Tenšek: Božji ustanik (4) 881
***Gojko Polegubić:** Pjesnik; Čuvarica ognjišta 892
Miroslav Horžinek: Susret sa Stjepanom Radićem 893
***Rajko Glibo:** Balansiranje; Svitanje; Lutanje - opet 900
***Enver Mehmedagić:** Razočaranja; Traženje 901
Željko Vegh: Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata 902
***Asaf Duraković:** Divlja zemlja; Maslina na škoju 920
***Zijad Duraković:** Hrapav kamen 920
***Drago Maršić:** Bezdan dana; Još i danas 921
***Radovan Toljanić:** Svijetla svila oproštaja; Studeni vrtovi 922
Rajko Glibo: Zmaj 923
***M. Petra od Presvete Euharistije:** Dan i noć 926
Margareta Matijević: Urbani anđeli 927
***Gojko Polegubić:** Nestanak 930
***Zijad Duraković:** Krug 930

Magdalena Made Bulić: Sjećanja i uspomene II 931
***Milanka Dragar:** Oltar; Vidik; Oko; Povjerljivost; Svjetlo rođenja; Svitanje ... 938
Mato Marčinko: I lutke su se borile za hrvatsku državu 940
***Nevenka Kauzlarić:** Vukovarski nokturno 952
Katarina Cipra: Plava ptica 954
Nove publikacije 957

Mišljenja i reagiranja

Stanislav Vitković: Međugorje - da ili ne 958
Ante Gradiška: Granice slobode 965
Stjepan Kožul: Nuićevo "Neistinito o istinskom Ogledalu pravde" 971
Emil Čić: Filozofija povijesti i njezina primjena u muzikologiji 975
Živan Bezić: Spor oko pridjeva župni ili župski 976
Valentin Purić: Prije nacionalnog programa potrebno se izboriti za neosporavani hrvatski nacionalni identitet 985

Mozaik

Ivan Hudec: 450. godišnjica doseljenja Hrvata u općinu Chorvatsky Grob 989
Alojz Buljan: Franjo Ćurić (1921-2002) 991
Nikola Capar: Kajkavski jezik u školskoj nastavi 992

Knjige

G. M.: "Danica" za 2003. 994
T. M.: Fotomonografija o palači Kršnjavoga 994
Marija Lamot: Poezija kao sjećanje 995
Nikola Bićanić: Prva Biblija na hrvatskom 998
Pavao Galić: Iznevjerena misao Crkve u talijanskim liturgijskim prijevodima ... 1002
Tomislav Heres: Godišnjak "Poljica" br. 26/2001 1004
Branko Pilaš: Otvaranje novih vidika 1006
Stjepan Kožul: Mato Repić: Uspomene lepoglavskoga župnika 1008
Ravnokotarski fratar Mile Mamić 10101

Vijesti

Iz domovine i svijeta 1013

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Uređuje: Uredički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

ISSN 0350-4220
9 770350 422005